

© T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı Kùtùphaneler ve
Yayımlar Genel Mùdùrlùđù

Eser Adı: Hayâl u Yâr
Mùellifi: Vùcudî
Hazırlayan: Yaşar Aydemir
Yayın Yılı: 2017
ISBN: 978-975-17-3419-8
Ana Yayın Numarası: 3211
Kùltür Eserleri Dizisi-462

Adres: Anafartalar Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi,
No: 4, B-Blok, 06030 Ulus/ANKARA
Telefon: 00 90 312 3099001
Faks: 00 90 312 3098998
e-posta: yaphaz@kulturturizm.gov.tr

www.kulturturizm.gov.tr-
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>

**VÜCUDÎ
HAYÂL U YÂR**

**Hazırlayan
Dr. Yaşar AYDEMİR**

Ankara

2017

KISALTMALAR

Ktp.	: Kütüphane
HY	: Hayâl u Yâr
MST II	: Manuscript Turks II
ŞM	: Şâhid ü Manâ
İA	: Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
Yay.	:Yayınları
C.	: Cilt
S	: Sayı; Süleymaniye Kütüphanesi
yty	: Yayın Tarihi yok
hzl.	: Hazırlayan
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vr.	: varak numarası
bkz.	: bakınız
Ü.	: Üsküp

VÜCÛDÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ VE HAYÂL U YÂR'İN İNCELEMESİ

A- HAYATI

1. Adı, Doğum Yeri

Asıl adı Muhammed olup¹ Abdulazîz Efendinin oğludur. Karaman eyaletine bağlı Lârende kazasındandır² Doğum tarihine dair kesin bir bilğimiz yoktur. Kamusu'l-Âlâm'da "Onuncu karn-ı Hicrîde zuhûr idüp..." şeklinde genel bir tarih verilmiştir³.

¹ Nâil Tuman (2001). *Tuhfe-i Nâilî*. C. II. (hzl. Cemâl Kurnaz ve Mustafa Tatcı). Ankara: Bizim Büro Yay. 1152; Şemseddin Sami (1996). *Kâmusu'l-Âlâm*. C. 6. Ankara: Kaşgar Neşriyat. 4680; Aysun Sungurhan (1994). *Beyânî Tezkiresi İnceleme, Tenkidli Metin*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. 185; Aysun Sungurhan (Eyduran) (1999). *Kınalzâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ, İnceleme Tenkidli Metin*. C. I. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. 1091; Bursalı Mehmet Tahir (2000). *Osmanlı Müellifleri*. C. III. (hzl. Cemâl Kurnaz ve Mustafa Tatcı). Ankara: Bizim Büro Yay. 158; Nevizâde Atâyî (1989). *Hadâiku'l-Hakâik ve Tekmiletü's-Şakâik*. (hzl. Abdulkadir Özcan, Şakaiku'n-Nu'maniyye Zeyilleri). C. 2. İstanbul: Çağrı Yay. 560; Mehmet Süreyya (1996). *Sicil-i Osmânî, Osmanlı Ünlüleri*. C. 6. (hzl. Nuri Akbayan). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. 1781.

² Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi (2000). *Mecelletü'n-Nisâb Fi'n-Niseb Ve'l-Künâ ve'l-Elkâb*. (Tıpkı Basım). Ankara: KB Yay.434a; Nâil Tuman (2001). *Tuhfe-i Nâilî*. C. II. (hzl. Cemâl Kurnaz ve Mustafa Tatcı). Ankara: Bizim Büro Yay. 1152; Şemseddin Sami (1996). *Kâmusu'l-Âlâm*. C. 6. Ankara: Kaşgar Neşriyat. 4680; Aysun Sungurhan (1994). *Beyânî Tezkiresi İnceleme, Tenkidli Metin*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. 185; Aysun Sungurhan (Eyduran) (1999). *Kınalzâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ, İnceleme Tenkidli Metin*. C. I. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. 1091; Bekir Kayabaşı (1997). *Kafzâde Fâizî'nin Zübdetü'l-Eş'ârî*. Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi. 588; Bursalı Mehmet Tahir (2000). *Osmanlı Müellifleri*. C. III. (hzl. Cemâl Kurnaz ve Mustafa Tatcı). Ankara: Bizim Büro Yay. 158; Nevizâde Atâyî (1989). *Hadâiku'l-Hakâik ve Tekmiletü's-Şakâik*. (hzl. Abdulkadir Özcan, Şakaiku'n-Nu'maniyye Zeyilleri). C. 2. İstanbul: Çağrı Yay. 560; Şemseddin Sami (1996). *Kâmusu'l-Âlâm*. C. 6. Ankara: Kaşgar Neşriyat. 4680.

2. Eğitimi

Şair tezkirelerinde Vücûdî'nin Ebussuud Efendiye gelene kadar nerede ve kimlerden ders aldığına dair kesin bilgiler yoktur. Kınalızâde Hasan Çelebi'nin onun ilim yoluna girip uzunca bir zaman baba ocağında hizmet ettiğini ve orayı mekân tuttuğunu; burada belli bir eğitim aldıktan sonra dönemin Şeyhülislâmı Ebussuud Efendiye bağlandığını kaydetmesine bakılırsa Vücûdî'nin eğitimine Lârende'de başladığını söylemek mümkün olur⁴.

Vücûdî, yer ve zaman belirtmemekle birlikte eserlerinde eğitimine dair birtakım bilgiler verir. Buna göre Vücûdî, ilim öğrenmiş, bunun için zahmet çekmiş; sonunda ilimde yükselmiş ve onu çok sevmiştir (2458-59). Mürekkebin siyahlığı kendisine sevda olmuş; ama aynı zamanda onun sığınağı da olmuştur (2465).

İlim yoluna biraz hizmet etmiş; ilimle uğraşana yol göstermiş; kah müderris, kah öğrenci olup daima akranına üstün gelmiştir. Bir süre sonra heves ile yolunu kaybetmiş; sipahi yoluna girmiş ve kendisine Halep'te zeamet verilmiştir (2468). Vücûdî'nin ilim yolundaki hocalarından en önemlisi Kınalızâde Ali Çelebi olmalıdır. Şairin Şam, Halep, Bursa, Edirne ve İstanbul'da Kınalızâde ile birlikte olması⁵ ve Ebussuud'a tanıtılırken şairin önceki mualliminin Kınalızâde olarak gösterilmesi bunun kanıtı görünmektedir (2895).

İlmiye sınıfının en yüksek makamı olan döneminin şeyhülislamına öğrenci/ danışmend göndermek, gönderen hoca için de ayrı bir onur ve prestij kaynağı olmalıdır (2795, 2798).

Vücûdî, Hayâl u Yâr mesnevisinden öğrendiğimize göre, Edirne'den sonra İstanbul'a kadı tayin edilen Kınalızâde Ali Çelebi'nin hizmetinde İstanbul'a gelmiştir. Bu dönemde Kınalızâde tarafından Ebussuud'a öğrenci/ danışmend olarak gönderilmiş⁶; o da ömrünü okumaya sarf etmiştir (2799-2801). Vücûdî, Ebussuud'un yanında ilim fenninin kapılarını açmış; ilm-i esma zamirinde yer etmiş; ilm-i yakîn ile vasıflanmış, eşyanın gayesini anlamış; dünyanın faniliğinden elini eteğini çekerek âhirete yönelmiştir.

⁴ Aysun Sungurhan (Eyduvan) (1999). *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ, İnceleme Tenkidli Metin*. C. I. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. 1091.

⁵ Nevizâde Atâyî (1989). *Hadâiku'l-Hakâik ve Tekmiletü's-Şakâik*. (hzl. Abdulkadir Özcan, Şakaiku'n-Nu'maniyye Zeyilleri). C. 2. İstanbul: Çağrı Yay. 559

⁶ Nevizâde Atâyî (1989). *Hadâiku'l-Hakâik ve Tekmiletü's-Şakâik*. (hzl. Abdulkadir Özcan, Şakaiku'n-Nu'maniyye Zeyilleri). C. 2. İstanbul: Çağrı Yay. 560

Zahir ilminde batını okumuş; kabuğu geçip hâli anlamıştır (2811); (2814); (2823).

Vücûdî, Ebussuud'un şiirden hoşlanmadığını duyduğu için uzun süre kendi şairliğinden bahsetmemiş ve yazdığı şiirleri saklamıştır (2875-78). Vücûdî'nin Ebussuud Efendinin tefsirinden mülhem olarak yazdığı bir şiiri vardır. Bir arkadaşı bu şiiri derste okurken hocası onu görür ve şiiri alır. Ebussuud okuduğu şiiri beğenir; şiirin şairini sorar, Kınalızâde'nin öğrencisi Vücûdî olduğunu öğrenir (2879-95). Ebussuud derse başlamadan önce Vücûdî'ye şiirinden dolayı övgü dolu sözler söyler ve ona dua eder. İltifatlardan sonra şiirin hükmüne dair sözler söyler: Şiirin ayağa düştüğünü, olur olmaz kişilerin şiirde hikmeti kaybettiklerini; cahillerin şiire ilhadı soktuklarını dile getirir. İlim erbabına layık olanın önünü şiirin kesmemesi gerektiğini hatırlatır. Şiir söylenecekse Türkî değil Arabî söylemek gerektiğini; belâgat ve maharetin onda olduğunu ifade eder⁷. Sonuçta Vücûdî azar beklerken övgü almıştır (2909-2942). Ebussuud Efendi'nin hizmetinde bulunarak ondan mülazım olmuş⁸ ve kendisine mansıp verilmiştir (3331, 3334-35). Bu süre içerisinde hocası vefat etmiştir⁹. Ebussuud Efendinin 982/1574'te vefat ettiği bilindiğine göre Vücûdî'nin bu tarihlerde veya bundan kısa bir süre önce mezun olduğu söylenebilir (3349-54).

⁷ Cavit Baysun'un Ebussuud'un şairliğine ilişkin söyledikleri de bu bilgiyi destekler mahiyettedir. "Türkçe, Arapça, Farsça pek iyi yazan Ebussuud Efendinin Türkçe şiirleri daha ziyade bilgi kuvvetiyle söylenmiş manzumelerden ibarettir... Ebussuud'un en değerli şiirleri Arapça olanlarıdır" (M. Cavit Baysun (1988). "Ebussuud". *İslam Ansiklopedisi*. C.4. İstanbul: MEB. Yay. 97).

⁸ Aysun Sungurhan (Eyduran) (1999). *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ, İnceleme Tenkidli Metin*. C. I. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. 1091; Nevizâde Atâyî (1989). *Hadâiku'l-Hakâik ve Tekmiletü's-Şakâik*. (hızl. Abdulkadir Özcan, *Şakaiku'n-Nu'maniyye Zeyilleri*). C. 2. İstanbul: Çağrı Yay. 560.

⁹ Ebussuud Efendi, İstanbul'da müderris köyünde 896/1491'de doğmuştur. 922/1516'da Çankırı'da verilen bir müderrislikle tedris hayatına başlamış, 934/1527'de Sahn müderrisi ve daha sonra İstanbul kadısı, 934/1537'de Rumeli kazaskeri olmuştur. 952/1545'te şeyhülislamlık makamına getirilerek 28 yıl bu makamda kalmıştır. 982/1574'te seksen yaşının üzerindeyken vefat etmiştir (İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1988). *Osmanlı Tarihi*. C. 2. Ankara: TTK Yay. 677).

3. Aldığı Görevler

Vücûdî'nin çalışma hayatını iki devrede incelemek yerinde olur. İlki Kınalızâde Ali Çelebi¹⁰ ile olan dönemi, ikincisi de Ebussuud Efendiye danışmentliği ve mülazemetinden sonraki dönemidir.

Vücûdî, Kınalızâde Ali Çelebi ile uzunca bir süre beraber olmuş; onun görevli gittiği yerlerde ona hizmet etmiştir¹¹. Takip edebildiğimiz kadarıyla bunların ilki Kınalızâde'nin Şam kâtipliği devresine rastlar. Ali Çelebi'ye Şam kâtipliği verilmiş, Vücûdî de onunla birlikte Şam'a gitmiştir (346-50).

Vücûdî'nin Lala Mustafa Paşa ile olan münasebeti muhtemelen onun Kınalızâde ile birlikte olduğu Halep, Şam, Mısır görevlerindedir. Çünkü Lala Mustafa Paşa 1560-1567 yılları arasında Erzurum, Halep ve Şam beylerbeyliklerinde bulunmuştur. Bu süre içerisinde Ali Çelebi'ye Şam kâtipliği verilmiştir. Vücûdî'nin, hadimül harameyn tayin edilen Lala Mustafa Paşanın kontrolündeki hac yollarının güvenliğine dair söyledikleri de bu döneme rastlamış olmalıdır (385-96). Vücûdî'nin ikinci durağı, Kınalızade Ali Çelebi'nin kadı olarak tayin edildiği Mısır'dır. Şair onunla birlikte Mısır'a gitmiş, ona vekâlet etmiş; bu süre içerisinde de adaletle hükmetmiştir (2644-45). Vücûdî, Kınalızade Ali Çelebi'nin Bursa'ya tayin edilmesiyle onunla birlikte Bursa'ya gelmiş ve hizmetinde bulunmuştur (2693). Kınalızade Ali Çelebi'nin bundan sonraki durağı Edirne'dir. Vücûdî de onunla birlikte Edirne'ye gitmiş ve hizmete devam etmiştir (2695-2709). Kınalızâde Ali Çelebi, Edirne'den sonra İstanbul'a kadı olarak tayin edilince Vücûdî de beraberinde gelmiş ve burada Ebussuud Efendiye danışment olmuştur (2710, 2797-99).

Vücûdî'nin meslek hayatındaki ikinci dönemi Ebussuud Efendiden mülazemetinden sonradır. Gerek Hasan Çelebi ve Atâyî'nin yazdıklarından ve gerekse şairin kendi ifadelerinden anlaşıldığına göre Vücûdî bir süre müderrislik yapmış¹² arkasından ilim yolundan feragatle 40 bin akçe ile

¹⁰ Ali Efendi 916/1510'da Isparta'da doğmuştur. Usul üzere ders görmüş, müderrislik etmiş, Sahn-ı Semân ve Sahn-ı Süleymâniye medreselerinde görev almış Şam, Mısır, Bursa, Edirne ve İstanbul kadılıklarında bulunmuş ve Anadolu kazaskeri iken 979/1572 Ocak'ta vefat etmiştir (İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1988). *Osmanlı Tarihi*. C. 2. Ankara: TTK Yay. 675).

¹¹ Nevizâde Atâyî (1989). *Hadâiku'l-Hakâik ve Tekmiletü's-Şakâik*. (hzl. Abdulkadir Özcan, *Şakaiku'n-Nu'maniyye Zeyilleri*). C. 2. İstanbul: Çağrı Yay. 559

¹² Aysun Sungurhan (Eyduran) (1999). *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ, İnceleme Tenkidli Metin*. C. I. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. 1091; Aysun Sungurhan (1994). *Beyânî Tezkiresi İnceleme, Tenkidli Metin*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. 185; Şemseddin Sami (1996). *Kâmusu'l-Âlâm*. C. 6. Ankara: Kaşgar Neşriyat. 4680; Nevizâde Atâyî (1989). *Hadâiku'l-Hakâik ve Tekmiletü's-Şakâik*. (hzl. Abdulkadir Özcan, *Şakaiku'n-Nu'maniyye Zeyilleri*). C. 2. İstanbul: Çağrı Yay. 560.

Şam'da kendisine zeamet verilmiştir¹³. Şairin ilim yolundan ayrılışı Hayâl u Yâr mesnevisinde de yer almıştır (2468-69). Atâyî diğerlerinden farklı olarak Vücûdî'nin 30 akçeli bir medreseden azledildikten sonra 986/1578'de kırkbin akçe ile Şam'a gönderildiğini ifade eder: “*Otuz akçe medreseden mazûl iken tokuzyüz seksen altı tarihinde vezîr-i dilîr Kara Mustafa Paşa diyâr-ı şark üzerine serdâr oldukda hem-rikâb u musâhabet-i vezîr-i Âsâf-cenâb olup kırk bin akçe zeâmetle müteferrika olmuş idi.*”¹⁴. Atâyî'nin de ifadesinden anlaşıldığı gibi bu tarih Lala Mustafa Paşanın 1578 yılında İran Serdârı tâyin edildiği döneme rastlar. Vücûdî'nin Sultan III. Murad'a (1574-1595) sunduğu Hayâl u Yâr mesnevisinde Lala Mustafa Paşaya da övgü bulunması bu durumu destekler. Mesnevide bulunan kimi beyitler (2470-71), Vücûdî'nin Kınalızâde Ali Çelebi ile Halep'e gidişinden sonra tekrar zeametle Halep'de görev aldığını düşündürmektedir.

Vücûdî, Atâyî'nin ifedesine göre “nice yıllar” kalemi ve kılıcının şöhretiyle meşhur âlim olmuştur¹⁵. Daha sonra zeametinin bulunduğu köyleri Celâlî tahrip edince fakirlik ve yoksulluğa sabır göstermiş ve bilahere ilim yoluna dâhil olmak için İstanbul'a gelmiş, 1006/1597-8 yılında Osman Paşa Medresesi'ne uğrayıp itibar payesi ile memleketindeki Emir Mûsâ Medresesi'ne görevlendirilmiştir¹⁶.

Vücûdî'nin zeameti ne kadar elinde tuttuğuna dair elimizde kesin bilgiler yoktur. Ancak gerek Atâyî'nin “*nice yıllar*” ifadesinden ve gerekse 1006 yılında tekrar ilim yoluna geri döndüğüne dair verilen tarih, Vücûdî'nin zeameti elinde 20 yıla yakın bir süre tuttuğunu ve değişik savaşlara katıldığını gösterir. Katıldığı savaşlarla ilgili olarak eserlerinde birtakım bilgiler bulmak mümkündür. Vücûdî, Şâhid u Ma'nâ¹⁷ adlı eserinin Sebeb-i Telif bölümünde, Yanık Kalesi'nde olan muharebeyi anlatır. Fethe komutanlık yapanın lakabı kılıç, adı Sinan olup vezirlerin şahıdır (416-20).

¹³ Aysun Sungurhan (Eyduvan) (1999). *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ, İnceleme Tenkidli Metin*. C. I. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. 1091; Aysun Sungurhan (1994). *Beyânî Tezkiresi İnceleme, Tenkidli Metin*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. 185; Şemseddin Sami (1996). *Kâmusu'l-Âlâm*. C. 6. Ankara: Kaşgar Neşriyat. 4680.

¹⁴ Nevizâde Atâyî (1989). *Hadâiku'l-Hakâik ve Tekmiletü's-Şakâik*. (hzl. Abdulkadir Özcan, *Şakaiku'n-Nu'maniyye Zeyilleri*). C. 2. İstanbul: Çağrı Yay. 560

¹⁵ Nevizâde Atâyî (1989). *Hadâiku'l-Hakâik ve Tekmiletü's-Şakâik*. (hzl. Abdulkadir Özcan, *Şakaiku'n-Nu'maniyye Zeyilleri*). C. 2. İstanbul: Çağrı Yay. 560

¹⁶ Nevizâde Atâyî (1989). *Hadâiku'l-Hakâik ve Tekmiletü's-Şakâik*. (hzl. Abdulkadir Özcan, *Şakaiku'n-Nu'maniyye Zeyilleri*). C. 2. İstanbul: Çağrı Yay. 560.

¹⁷ Eser üzerine Asuman Bakışkan'ın Gazi Üniversitesi SBE'de hazırlamakta olduğu Yüksek Lisans çalışması devam etmektedir. Beyit numaraları bu çalışmadan alınmıştır.

Yanık kalesi alınınca Budin'e gidilmiş ve bu eser kaleme alınmıştır. Eserin adı Şâhid ü Ma'nâ konmuştur (685-86).

Hayâl u Yâr'in Üsküp nüshası sonunda yer alan Reisülküttap Yahya Efendiye¹⁸ yazdığı bir kasidede de "*Bir yanda kış kıyamet, bir yanda sefer; kılık gazabı bir yana, hastalık bir yana! Daha Belgrad'a varmadan boyum büküldü*" (3470-71) diyerek memduhundan yardım dilemesi de aynı seferle ilgili olmalıdır.

Görüleceği gibi Vücûdî zeametinin bir gereği olarak 1593-94 yıllarında Sinan Paşa komutasındaki Avusturya üzerine yapılan savaşa katılmıştır.

Şâir, Hayâl u Yâr mesnevisinde, yazdığı bir risâle karşılığında mansıp aldığını ifade eder. Aldığı mansıp ve sözünü ettiği kazaskerin kimliği konusunda bilgimiz yoktur. Ancak kendisine mansıp verilmesini sağlayan olay şu şekilde gelişir: Kazaskerin yanından bir arkadaşı gelir. Birisi hocanın sözünü anlamadan reddiye yazmıştır. Arkadaşı bu risâleyi Vücûdî'ye ulaştırır. Bunun üzerine Vücûdî o sözün ne anlama geldiğini gösteren bir risâle kaleme alıp kazaskere verir. Kazasker de bunun karşılığında kendisine mansıp verir (3355-93). Vücûdî sonraları bu mansıptan çok da memnun kalmamıştır (3406).

Vücûdî, Hayâl u Yâr'daki Hasbihâl başlığı altında sipahiliği döneminde çektiği sıkıntılara yer verir: Şirvan'ın fethi, Demirkapı ve Şemâhî'de çekilen sıkıntıları, Özdemirzâde'nin tedbiri ve Kıpçak çölündeki hâlleri yazmak imkânsızdır (3424-27). Şâirin anlattığı hadise 986/1578-990/1582 yılları arasında İran ile yapılan savaşlardır. Lala Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Çıldır'dan başlayarak Şirvan, Şemah ve Demirkapı'ya kadar ilerlemiş ve Demirkapı veya Derbent, Şirvan eyaletine merkez yapılarak Özdemiroğlu Osman Paşanın emrine verilmiştir. Lala Mustafa Paşanın geri dönmesiyle savaş tekrar başlamış, Kırım Hanının kardeşi Adil Giray, sonra da Mehmet Giray'ın desteğiyle savaştan galip çıkmıştır. Kırım Hanının oğlu Gazi Giray Osman Paşaya destek olarak bırakılmıştır¹⁹. Vücûdî, Hasbihâl'in sonunda Gazi Giray'ın bu savaştaki yararlılıklarını dile getiren bir medhiye yazarak Gazi Giray'a vermiştir (3429-54).

¹⁸ Reisülküttap Yahya Efendi'nin kimliğine dair kaynaklarda bilgi bulamadık. Sicill-i Osmanî'nin reisülküttaplar bahsinde ilki, 1004/1595-96; ikincisi 1007/1598-99 tarihlerinde iki kez reisülküttap olan Yahya Çelebi ismi vardır. Şâirin Reisülküttap Yahya Efendi olarak verdiği isim de aynı kişi olmalıdır (Mehmet Süreyya (1996). *Sicil-i Osmânî, Osmanlı Ünlüleri*. C. 6. (hzl. Nuri Akbayan). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. 1781).

¹⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1988). *Osmanlı Tarihi*. C. 3/1. Ankara: TTK Yay. 59-60.

Emir Mûsâ medresesinde görev alışından on yıl sonra şair tekrar İstanbul'a gelmiştir. Padişaha ve bazı divan erkânına eserlerini arz edip mevleviyet payesi almış ve çokça lutfâ mazhar olmuştur. Daha sonra mansıbına ilave olarak Larende kazasında müderrislik ve fetva makamı verilmiştir²⁰. Burada ölümüne kadar, iki yılı aşkın bir süre birçok müşkil meseleyi halletmiş ve hüküm vermiştir²¹.

4. Ölümü

Vücûdî'nin ölüm tarihinde Fezleke'nin dışındaki kaynaklar hemfikirlerdir. Kâtip Çelebi onun ölüm tarihini 1020 gösterirken²² diğer kaynakların bir kısmı ölümüne söylenen “*Ol reis-i ulemâ gitdi Vücûdî hayfâ*” tarih beytini de delil göstererek 1021/1612 yılında vefat ettiğini belirtirler²³.

B- EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Kaynaklar içerisinde Vücûdî'nin edebî kişiliğine dair en geniş değerlendirmeyi Hasan Çelebi yapar. Hayâl u Yâr mesnevisi için “*El-hakk nazm-ı hûb ve kitâb-ı mergûb ma'nâsı hayâl gibi dakik ve elfâzı rûy-ı yâr gibi mahbûbdur. Bu bir iki ebyât ol kitâb-ı müstetâbdandır.*”²⁴, diyerek

²⁰ Nevizâde Atâyî (1989). *Hadâiku'l-Hakâik ve Tekmiletü's-Şakâik*. (hzl. Abdulkadir Özcan, Şakaiku'n-Nu'maniyye Zeyilleri). C. 2. İstanbul: Çağrı Yay. 560; Mehmet Süreyya (1996). *Sicil-i Osmânî, Osmanlı Ünlüleri*. C. 6. (hzl. Nuri Akbayar). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. 1666.

²¹ Nevizâde Atâyî (1989). *Hadâiku'l-Hakâik ve Tekmiletü's-Şakâik*. (hzl. Abdulkadir Özcan, Şakaiku'n-Nu'maniyye Zeyilleri). C. 2. İstanbul: Çağrı Yay. 560; Bursalı Mehmet Tahir (2000). *Osmanlı Müellifleri*. C. III. (hzl. Cemâl Kurnaz ve Mustafa Tatcı). Ankara: Bizim Büro Yay. 1152; Nâil Tuman (2001). *Tuhfe-i Nâilî*. C. II. (hzl. Cemâl Kurnaz ve Mustafa Tatcı). Ankara: Bizim Büro Yay; 1152.

²² Kâtip Çelebi (1286). Fezleke. C. 1. İstanbul: Ceride-i Havadis Matbaası. 250.

²³ Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi (2000). *Mecelletü'n-Nisâb Fi'n-Niseb Ve'l-Künâ ve'l-Elkâb*. (Tıpkı Basım). Ankara: KB Yay. 434a; Nevizâde Atâyî (1989). *Hadâiku'l-Hakâik ve Tekmiletü's-Şakâik*. (hzl. Abdulkadir Özcan, Şakaiku'n-Nu'maniyye Zeyilleri). C. 2. İstanbul: Çağrı Yay. 560; Bursalı Mehmet Tahir (2000). *Osmanlı Müellifleri*. C. III. (hzl. Cemâl Kurnaz ve Mustafa Tatcı). Ankara: Bizim Büro Yay. 158; Mehmet Süreyya (1996). *Sicil-i Osmânî, Osmanlı Ünlüleri*. C. 6. (hzl. Nuri Akbayar). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. 1666; Aysun Sungurhan (1994). *Beyânî Tezkiresi İnceleme, Tenkidli Metin*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. 185; Aysun Sungurhan (Eyduran) (1999). *Kınaltzâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ, İnceleme Tenkidli Metin*. C. I. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. 1091; Nâil Tuman (2001). *Tuhfe-i Nâilî*. C. II. (hzl. Cemâl Kurnaz ve Mustafa Tatcı). Ankara: Bizim Büro Yay. 1152; Şemseddin Sami (1996). *Kâmusu'l-Âlâm*. C. 6. Ankara: Kaşgar Neşriyat. 4680.

²⁴ Aysun Sungurhan (Eyduran) (1999). *Kınaltzâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ, İnceleme Tenkidli Metin*. C. I. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. 1091-92.

Hayâl u Yâr'ın rağbet gören güzel bir kitap; manasının hayal gibi nazik ve sözlerinin sevgilinin yüzü gibi çekici bir eser olduğunu belirtir. Şâhid ü Ma'nâ adlı eserinden alınan beyitleri için “nazire yazılamaz”, “benzersiz”, gibi sıfatlar kullanır²⁵. Her iki değerlendirme için de örnekler verir. Hasan Çelebi Vücûdî'nin ilmî kişiliğine vurgu yaptığı birkaç beyit için de “*tûti-i tab'-ı şekker-hâsı bu ebyâtla gûyâ olmuşdur*” diyerek onun şairlik tabiatını şeker yiyen bir papağana benzetir²⁶.

Nevizâde Atâyî, şairin edebî kişiliğinden çok ilmîne ve kişiliğine ait bir değerlendirme yapar: “*Mevlânâ mezbûr ilm ü me'ârif ile meşhûr sâhib-i vücûd mülk-i fezâil ü merd-i kâmil ve ferd-i şâmil idi.*”²⁷. Bursalı Mehmet Tahir “...*târih-şinâs, şâir bir zât olup...*” şeklinde şairliği yanında tarihçiliğine de işaret eder²⁸.

Vücûdî'nin edebî kişiliğine dair kaynakların verdiği bilgiye ilave ve destek olmak üzere Hayâl u Yâr merkezli bir inceleme yapmak yerinde olacaktır. Hayâl u Yâr üzerine yapılacak incelemeyi birkaç başlık altında değerlendirmek mümkündür.

1. Hayâl u Yâr Mesnevisinde Başlıklar

Hayâl u Yâr mesnevisinin elimizde bulunan iki nüshasında da hikâyenin bitişinden sonra, metinde “Ekler” başlığı ile verdiğimiz ilave bir kısım vardır. Nüshalarda ortak olan eklerin dışında Ü nüshasında iki kaside ve 13 gazel daha bulunmaktadır. Biz başlıklar bahsinde ekleri hariç tutarak, doğrudan hikâyenin işlendiği mesnevîdeki başlıkları değerlendirmek istiyoruz.

Hayâl u Yâr'da ana ve ara başlıklar toplamı 108'dir. Diğer mesnevîlerle karşılaştırıldığında eserde başlıkların uzun tutulmadığı görülecektir. Türk edebiyatındaki mesnevîlerde yer alan başlıklar genellikle Farsça ağırlıklıdır²⁹. Hayâl u Yâr mesnevisinde ise durum Türkçenin

²⁵ Aysun Sungurhan (Eyduvan) (1999). *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ, İnceleme Tenkidli Metin*. C. I. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. 1093-94.

²⁶ Aysun Sungurhan (Eyduvan) (1999). *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ, İnceleme Tenkidli Metin*. C. I. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. 1094.

²⁷ Nevizâde Atâyî (1989). *Hadâiku'l-Hakâik ve Tekmiletü's-Şakâik*. (hzl. Abdulkadir Özcan, Şakaiku'n-Nu'maniyye Zeyilleri). C. 2. İstanbul: Çağrı Yay. 560.

²⁸ Bursalı Mehmet Tahir (2000). *Osmanlı Müellifleri*. C. III. (hzl. Cemâl Kurnaz ve Mustafa Tatçı). Ankara: Bizim Büro Yay. 1152.

²⁹ Mustafa İsen ve İsmail Hakkı Aksoyak (2003). *Vuslatî Ali Bey Gazanâme-i Çehrîn*. Ankara: AKM Yay; Turgut Karacan (1974). *Nev'izâde Atâyî Heft-Hân Mesnevisi*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay; Cem Dilçin (1991). *Mes'ud bin Ahmed*

lehinedir. Başlıklarda Arapça, Farsça kelime ve terkipler varsa da bildirme ekleri ve fiillerin neredeyse tamamı Türkçedir. “*Yâr-ı Vefâdâr Rakîbüñ Gamzından Hayâl Geldügin Añlayup Yağı Yire Gitdügidür*”, “*Yâr Vâkı’asında Bu Bülbül-i Zârı Niye Ağladursuz Diyü Güllere İtâb İtdükleridür*”, “*Yâr-ı Vefâdâr Hayâl’i Görüp Meclis Âhinde Mestâne Üzerine Yürüdügüdür*” gibi.

Benzer bir durumun şairin Şahid ü Ma’nâ isimli eserinde de gözleendiğini söylemek doğru olur.

2. Hayâl u Yâr’da Belli Alanlarla İlgili Dikkat Çeken Terimler

Vücûdî, gerek tasvirleri ve gerekse düz anlatımlarında kelime seçimi yaparken hayli titizdir. Birçok divan şairinde karşılaştığımız beytin kurgusundaki kelimelerin anlam ve ses olarak çağrışımları Vücûdî’nin dilinde de vardır. Vücûdî, Şöhret şehrindeki şekerçi esnafını tanıttığı beyitlerinde şekercilik ve alım-satımla ilgili terim ve kelimeleri kullanmayı tercih eder. “Kand”, “kannâd”, “medh”, “satmak”, “tatlu söz”, “şeker”, “satmak”, “sükker”, “şekerciler”, “helvacı”, “bâdemî helva” vb. (1504-1506). Her şair gibi dilin bu tür imkânlarından yararlanması yanında şairin bazı tasvirlerinde belli alanlarla ilgili terim kullanımını dikkati çeker. Bu terimlerin hem terim anlamı hem de kelime anlamı metinde kastedilecek biçimde yer alır. Hayâl u Yâr’in macerası içerisinde “ney”i tasvir ederken musikî makamlarını, hikâye dışındaki “Ekler” bahsinde de küçük başlıklar koyarak dilbilgisi, mana, mantık, kelimeler terimlerini kullanır.

Ekler bahsinde Vücûdî, hem Hayâl u Yâr mesnevisinde hem de Şâhid u Ma’na isimli eserinde musikî aletlerinden “ney” ve “def” tasvirine yer verir. Ahmed-i Dâî’nin Çengnâme isimli eserinde “çeng”i anlatırken yaptığı gibi³⁰. Vücûdî de neyin vasfını yaptığı aşağıya alınan beyitlerde “selmek”, “Hicaz”, “Irak”, “uşşâk”, “rast”, “karar”, “evc”, “çeng”, “ûd”, “Hüseynî”, “demsaz”, “şehnaz”, “buselik”, “savt”, “tasnif”, “heva”, “pîşrev” gibi çoğu makam ismi olan musiki terimlerini tercih etmiştir (2076-85).

Şair, Hayâl u Yâr mesnevisinde “*Monlâ Hazretlerinin Hıdmet-i Şerîflerinde A’lâ Dersler Okunduğudur*” ana başlığı altında dilbilgisi, mana, kelimeler ve mantık terimlerine yer vermiştir. “İşâret-i be-Kavâ’id-i Sarf” alt başlığı altında yer alan beyitlerde “salim”, “fî’l-i kalb”, “nakısa”, “masdar”,

Süheyl ü Nevbahar (İnceleme-Metin-Sözlük). Ankara: TDK Yay; Gönül Alpay Tekin (1992). *Ahmed-i Dâî Çengnâme*. Critical Edition and Textual Analyses. Harvard.

³⁰ Gönül Alpay Tekin (1992). *Ahmed-i Dâî Çengnâme*. Critical Edition and Textual Analyses. Boston: Harvard University Press. 61.

“müştak”, sıfat”, “feth”, “meksur”, “muzaf”, “müdgam”, “sükun” vb. sarf terimlerini hem kelime hem de terim anlamlarını çağrıştıracak şekilde kullanmıştır (2803-10. Vücûdî, bundan başka, “İşâret-i be-Kavâ'id-i 'İlm-i Nahv u İ'râb”, “İşâret-i be-Kavâ'id-i Mantık”, “İşâret-i be-Kavâ'id-i 'İlm-i Ma'ânî” ve “İşâret-i be-Kavâ'id-i 'İlm-i Kelâm” başlıkları altında ilgili konuların terimlerine yer verir (2811-63).

3. Vücûdî'nin Şiir ve Şair Hakkındaki Değerlendirmeleri

Şairlerin edebî kişiliklerini, bu kişiliklerin oluşumunda şahsî kabiliyeti ve başka şairlerin katkısını bize daha çok tezkireler verir. Bunun yanında, şairin kendisi de şiir ve şair hakkında değerlendirmeler yapar. Şairler, çoğunlukla kasidelerinin fahriye bölümlerinde, varsa mesnevilerinin bunun için ayrılmış özel bölümlerinde birkaç beyitle ve gazellerinin son beyitlerinde birer beyitle de olsa devri şiiri veya kendi şiiri ve şairliği hakkında değerlendirmelerde bulunurlar³¹. Bu değerlendirmeler her ne kadar şairin kendi şiirini övmesi, başkalarının şiir ve şairliklerini yermesi şeklinde olsa da, hem devri şiir anlayışını hem de şiirde varılması hedeflenen noktayı göstermesi açısından önemlidir³².

Vücûdî de pek çok divan şairi gibi şiir ve şairliği ile ilgili değerlendirmelerde bulunur. Şair bu değerlendirmeler için özel bir yer ayırmamıştır. Ancak mesnevisinin başında yer alan mehdiye ve sonunda yer alan hatime bölümlerinde şiir ve şair hakkındaki düşüncelerini ifade etmiştir. Bu düşüncelerin yanında, şair Tab'î ve Ebussuud Efendinin ağzından yapılmış değerlendirmeleri de vardır. Ebussuud Efendinin ağzından değerlendirmesi, Ebussuud Efendinin tefsirinden bir bölümü Vücûdî'nin nazma çekmesi, Tab'î mahlaslı şairin ağzından değerlendirmesi de Hayâl u Yâr mesnevisi vesilesiyledir.

Tab'î mahlasıyla şiirler yazan Süleyman Efendinin dilinden Vücûdî şiir ve şaire dair şunları söyler:

Tab'î, Hayâl u Yâr mesnevisini görünce Vücûdî'yi övmeye başlamıştır: Ey düzgün güzel söz söyleyen arif! Sırlar âleminin belîğ nüktecisi! Bu cevhere sahip olmakla sen nazm yoluna girmişsin! Onun her biri şiir denizinde eşsiz bir incidir. Âlemi aydınlatan kandildir. Nazm yolunu kesen çok sayıda harami var, mana incilerini çalan çok! Senin kişiliğini mahlas tayin etmez, güçlü kaleden kurtulmaya mahlas yeterli olmaz! Bu

³¹ Yaşar Aydemir (2007). *Ravzî Divanı*. Ankara: Birleşik Kitabevi. 18.

³² Harun Tolasa (1982). "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri". *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. (1): 16-17.

âlem kervanların geçiş yeridir, çok Vücûdî gelir geçer. Sen hasbihâlini anlat, o manayı destan eyle! (2570-2579).

Şairin kalemi asma, mürekkebinin damlası şarap, diviti de şarap küpü olmuştur. Kadehi öyle bir şaraptan kâm almıştır ki Cam'da Câmî ona gönülden susamıştır (2596-97). Çakırın avlanmak ile doğan olmadığı, sineğin hüma kuşuna denk olmadığı gibi Nizamî bu inciye nizam verememiştir. Delinmemiş inci nazma boyun eğmez. Zahîr'e bu zahir olmasa şaşılmaz! Parlak ay, Enverî şiiirdir, ay gecede etrafı aydınlatan olur. Enverî, şimdi gelse aydınlanırdı; tıpkı gündüzün muma batırılmış kâfur fitil gibi (2599-605). Şimdi şairin dostları şiiri kılı kırk yararcasına inceltmişler, zarifler eski takvime rağbet etmedikleri gibi eski şiiri de okumamaktadırlar. Yeni manalar ifade eden eda bulup nazma yeni elbise giydirmişlerdir. Eskiler bu hâle şükr etseler yeridir, oğul ataya hayırlı evlat olmuştur (2606-607).

Vücûdî, Ebussuud Efendinin bir tefsir nüshasını nazma çekmiştir. Bunu gören Ebussuud onun şiirini şöyle över. O tefsir nüshasının tarzı o kadar güzeldir ki, Hak ayetinin benzersiz olduğu gibi eşsiz bir söyleyiştir. Hattı reyhânî, cüzü makbul, mürekkep isi akıl gözünün sürmesidir. Sayfaları sanki cennet bahçesi, sayfalar arasındaki beyazlık ise onun yollarıdır (2910-12).

Vücûdî'nin kendi ağzından değerlendirmeleri eserinin Hatimesinde yer alır. Burada büyük oranda Hayâl u Yâr mesnevisi söz konusu edilmiş olsa da onun genel şiir ve şair anlayışını yansıtır.

Vücûdî'nin asil dostları onun inleyen hayaline boyun eğmiştir. Hayâl u Yâr gayb âleminde gelip Vücûdî'nin temiz sinesine mekân olmuştur. Eserinin cevri ü cefası yok, sözde lutuf ve edası çoktur (2361-63). Cildi içindeki mucizevî eser, beşikte konuşan çocuk gibidir. O uçan bir şahine benzer; kanat açıp şahın eline gider (2664-65). Bu, nazm denizinin bir gemisidir. Veya söz mülkünün defnesidir. O denize fırtına, kavga gürültü vermiştir. Gemiye satırlar değil dalga girmiştir. Her satır gam kilidinin dilidir. Yâr'in eli veya parmaklarıdır. Kalemi satır kirişlerini çektiği için bu nağmeler aşk kanununa uygundur (2366-69). Vücûdî, marifet hazinesinin incilerini açmış, söz yerine inci ve gevher saçmıştır. Bu kitabı dostlara hediye olmak üzere iki avucunda tek büyük bir incidir (2370-71).

Söz incidir, gönül sefası ister. Hayâl u Yâr için bu sihr-i helal, bir kozadır dense uygundur. O şairin alnının saf akıdır. Fikir kazmasıyla maden ocağı delmiş, oradan benzersiz has cevher çıkarmıştır. Mum gibi kendi yağıyla kavrulup, gönlünü dağıyla aydınlatmıştır. Elin kandilinden nur

almamış, kimsenin bağından meyve yememiştir. Acı tatlı ne ise, hâlidir. Kendi fidanının yeni şarabıdır. Sinek gibi kimsenin kanına konmaz. Çan gibi el diliyle söylemez. Nazmı istiareyle doludur; fakat istiare benim malımdır dememiştir. Düşünce gülşeni taze bahar olmuştur. Bu kitabı dikensiz bir güldür. Kalp ve sinesi fen denizi olduğu için bu bir kitaptır ki, içi parlak inciyle doludur. Maden ocağı gibi inciyle donatıp tabiat tüccarı bir dükkân açmıştır. Düşünce meltemi, birçok gül açmıştır. (2380-2445).

Sonuç olarak Vücdî'nin edebî kişiliğine dair şunları söylemek yerinde olur: Vücdî, eserlerinde atasözleri ve deyimlerden önemli ölçüde istifade etmiş; devri mesnevilerine göre sade bir dil kullanmıştır. Özellikle başlıklarda Türkçe kelimeler ve fiilleri kullanmaya özen gösterdiğini söylemek doğru olur. Vücdî'ye göre eser orijinal olmalı; başka eserlerden çalıntıya yer verilmemelidir. Artık eskiye rağbet kalmamıştır; yeni tarzda yeni şeyler söylenmelidir.

C- ESERLERİ

Vücdî'nin bilebildiğimiz iki edebî eseri vardır. Bunlardan birisi Hayâl u Yâr menevisi, diğeri de Şâhid ü Ma'nâ adlı eseridir. Vücdî'nin bunlardan başka ilahiyat ve tarih alanına giren tercüme ve telif eserleri de vardır. İbni Cevzî'nin Merâtübü'z-Zamân tercümesi³³, İmam Gazâlî'nin Et-Tibrü'l-Mesbûk fî Nasâyihü'l-Mülûk'unun tercümesi³⁴, İbni Kayyum'un yirmi mes'ele üzere mürettep "Menâzilu'l-Ervâh" veyahut "Ahvâl-i Âlem-i Berzâh" isminde bir eserini tercümesi ve Özdemiroğlu Osman Paşa ile Kıbrıs fatihi Lala Mustafa Paşanın gazavâtını da tahrîri vardır³⁵.

³³ Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi (2000). *Mecelletü'n-Nisâb Fi'n-Niseb Ve'l-Künâ ve'l-Elkâb*. (Tıpkı Basım). Ankara: KB Yay. 434a; Nevizâde Atâyî (1989). *Hadâiku'l-Hakâik ve Tekmiletü's-Şakâik*. (hzl. Abdulkadir Özcan, *Şakaiku'n-Nu'maniyye Zeyilleri*). C. 2. İstanbul: Çağrı Yay. 560; Mehmet Süreyya (1996). *Sicil-i Osmânî, Osmanlı Ünlüleri*. C. 6. (hzl. Nuri Akbayar). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. 1666; Bursalı Mehmet Tahir (2000). *Osmanlı Müellifleri*. C. III. (hzl. Cemâl Kurnaz ve Mustafa Tatcı). Ankara: Bizim Büro Yay. 1152.

³⁴ Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi (2000). *Mecelletü'n-Nisâb Fi'n-Niseb Ve'l-Künâ ve'l-Elkâb*. (Tıpkı Basım). Ankara: KB Yay. 434a; Nevizâde Atâyî (1989). *Hadâiku'l-Hakâik ve Tekmiletü's-Şakâik*. (hzl. Abdulkadir Özcan, *Şakaiku'n-Nu'maniyye Zeyilleri*). C. 2. İstanbul: Çağrı Yay. 560; Mehmet Süreyya (1996). *Sicil-i Osmânî, Osmanlı Ünlüleri*. C. 6. (hzl. Nuri Akbayar). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. 1666.

³⁵ Bursalı Mehmet Tahir (2000). *Osmanlı Müellifleri*. C. III. (hzl. Cemâl Kurnaz ve Mustafa Tatcı). Ankara: Bizim Büro Yay. 1152.

1. Hayâl u Yâr

Hayâl u Yâr mesnevisinin tespit edebildiğimiz iki nüshası vardır. Birisi Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Koleksiyonu 416 numarada kayıtlıdır. Nüsha,

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-rahîm

İbtidâ-i suhendür ism-i Hudâ

Ebter olur söz andan ola cüdâ

beytiyle başlayıp,

Anı dahi biraz beyân ideyin

Başka bir hûb dâstân ideyin

beyti ile son bulur.

Hayâl u Yâr'in ikinci nüshası da Makedonya Millî Ktp. MST II. 107 numarada kayıtlıdır. Nüsha,

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-rahîm

İbtidâ-i suhendür ism-i Hudâ

Ebter olur söz andan ola cüdâ

beytiyle başlayıp,

Hîç öldüğüme gam yimez idüm bu cihândan

Gitdükte Vücûdî eger îmân ile gitsem

beyti ile son bulur.

Çalışmamız Hayâl u Yâr üzerine olduğu için eserle ilgili detaylı bilgi ileride verilecektir. Bu yüzden burada detaya girmiyoruz.

2. Şâhid ü Ma'nâ

Vücûdî'nin bir diğer edebî eseri Şâhid ü Ma'nâ isimli didaktik eseridir. Bu eserde Tevhid, Münacat, Naat, Medh-i Çihâryâr-ı Güzîn'den sonra Sebeb-i Telif ve Yanık Kalesi'nde olan muharebe anlatılır. Buna göre Yanık Kalesi alınca Budin'e gidilmiş ve bu eser kaleme alınmıştır. Eserin adı Şâhid ü Ma'nâ konmuştur (ŞM 685-86).

Budin şehrinin vafından sonra asıl konuya girilmiştir. Gönlün bir güzele düşmesi, güzelin vasfı, gönlün dünyaya, makam ve mevkiye düşmesi anlatılmıştır. Daha sonra gençlik ve ihtiyarlık hâlleri konu edilmiş ve sonunda "Mev'iza" başlığı ile nasihat verilmiştir. Bundan sonra insanın dünyaya geliş amacı ele alınmıştır. Bu amaç dışına çıkanlar için uyarılar yapılmıştır. Ruhun bedene gelişini beyan başlığı altında izahat yapılmış; insanın asıl vatanının Allah'ın yanı olduğunu altı çizilmiştir. İnsanın dünyaya geliş amacı insanın delili ile Hakkı bulması içindir. İnsanın âleme,

ata, kendisine, madenlere, göklere, kuşlara, zemine ibretle bakması istenir ve her bölümün arkasından da nasihat tarzında bir özetleme yapılır. Anasır-ı erbaa, sema, ney sesi, def, çeng, âlât-ı edvârın anlatımı; temiz aşkın hakikati vs. konu edilir. Eserden müessire ulaşmanın gereklerinden birinin koku olduğu vurgulanarak; gül, şebboy, menekşe, nergis, sümbül, karanfil, misk, anber-i ham, ûd, aselbân, gâliye anlatılır. Arkasından “Zaikanın ruha etkisi” başlığı altında; şeker, ney-şeker, asel, süt, hurma, engür, enar, elma, armut, narenc, şeftali, incir, karpuz (Diyarbakır karpuzu), kavun, buğday ve zeytin söz konusu edilir. Ruha gıda için de örtü anlatılır.

Ruhun bedene gelişinin ikinci sebebi dile getirilir ve burada cennet bağının vasfı, Kevser ırmağı, huriler ele alınır. Ruh bedene dâhil olup hevaya tabi olunca insanın hayvaniyet mertebesinde kaldığı; hevanın etkisinden kurtulunca da asli vatani olan huzur-ı Hakk’a vasıl olduğu bildirilir.

Eser Hâtîmetü’l-Kitâb başlığıyla sona erer. Buna göre eser Mahzen-i Esrâr’dan, Gülşen-i Envar’dan alınma değildir. Kimsenin bostanından hırsızlanmamıştır. Onun içi cevher ile doludur (ŞM 2450-52). Şair kitabı sağ yanından verilenlerden olmak ister. Günahlarının çokluğundan haberdardır. Eserine Şâhid ü Ma’nâ adını vermiştir. Kitabı okuyanların kendisi için Fatiha okumalarını ister ve Vücûdî’yi hayırla yadettmelerini bekleyerek eserini bitirir. Tamamı 2516 beyittir³⁶.

D. HAYÂL U YÂR’İN İNCELENMESİ

I. Hayâl u Yâr’in İç Yapısı

1. Eserin Mesajı

Vücûdî eserinde vermek istediği ana mesajı “Dakik nükte” başlığı altında toplamıştır. Ona göre âlem bağı ibret mekâmıdır. Her yaprak bir ibret kitabıdır. Bu felek acayip bir işyeridir. Onun künhünü ne beşer ne de melek bilmiştir. Bu âlemin toprağı kah âdem olur kah âdemi temiz toprak olur. Toprağından bitkiler hasil olur. Yine nebat başka beden olur. Bu toprak kah hayvan kah cansız taş olur. Onun için “kevn ü fesad” denilmiştir. Ruh baki, cisim fanidir. Gerçekte âdem olan ruhtur; bu et ve kan olan kalıptır. O et ve

³⁶ Yaşar Aydemir (2007). “Larendeli Vücûdî ve Gazelleri”. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. (Abdulkerim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı):63-64.

yağı görüp haset etmemek gerekir. Bu ceset, ruhu olmasa pisliktir. Bedeni pislik eylememeye çalışmak gerekir. İnsan bu cihana niye geldiğini, ne alıp ne verdiğini düşünmelidir. Cismi bırakıp ruhu yetiştirmeye gayret etmelidir. Rabbanî nefis ruhtur. Allah onu insana ikram olarak vermiştir. O fena ve beka âlem insandır. İnsan “bela/evet” sözünü anlayıp bilgisine göre amel etmelidir. Kişiyne lazım olan marifettir. Hakk’ı bulan marifetle bulmuştur (2316-2330).

2. Eserin Özeti

Eserde, Besmele, Tevhid, Münacat ve Naattan sonra Sultan III. Murad’ın övgüsüne bir medhiye yazılmıştır. Arkasından eser aynı padişaha bir hediye olarak sunulmuştur. Şair Sebeb-i Telifte eseri neden yazdığını izah eder. Buna göre Vücûdî hakikate ulaşmış, hakikat sürecini dostlarıyla paylaşmak istemiştir. Bunun için de en uygun yol, Hayâl’in aşk macerasını yazmak olmuştur.

Vücûdî, Matla-ı Dâstan başlığı altında dünya görüşünü vermiştir. Şair “Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim, âlemleri yarattım” kutsi hadisinden hareket etmiştir. Allah birbirine zıt görünen su, hava, toprak ve ateşi yaratıp, zıtlıklar sanatıyla bedeni yaratmıştır. Sonra da onu kendisine halife yapmış, kalbi ona vezir etmiştir. Âdemden murat gönüldür, gerisi cesettir. Allah aklı zatını bilsin diye gönle yakın etmiştir. Nefsini bilen, Rabbini bilen, Hüdâ’nın aşk sırrına vakıf olan ve kendini idrak edenler âdem olur. Kendini bilen, Hüdâ’yı bilir.

Âlim olan Allah, Hayâl’e aşk ayetini talim ettirmiştir. Hayâl, gönlünü elif boylu sevgilinin yeri etmiş, ömrünü aşk dersine verip, yazısız ve hatsız Mantıku’t-Tayr okumuştur. Dünyaya gelen Hayâl, dünyanın faniliğini anlamış, güzelliklerine gönül vermemiştir. Hakk’a teveccüh edip secdeye kapanmıştır. Bu dünyanın boşa yaratılmadığını düşünerek Allah’a bunların anlamını sormuş, gaipten kendisine Yâr’in aşkına köle olması ve gözyaşı dökmesi gerektiği cevabı verilmiştir. Bu yolla Hakk’ın Hayâl’in sıkıntılarını gidereceği ifade edilmiştir. Sevgili Hüdâ’nın yoluna delildir; sevgili aynadır, onun suretinde Hakk’ın sureti görülür. Onun yüzünde aşk ayeti vardır; Hayâl onu okumalıdır. Bu şekilde Hayâl, Yâr’i görmeden kulaktan âşık olmuştur. Ona bunun bedeli olarak sabretmek, takat göstermek önerilmiştir. Sabra takati olmayan Hayâl’e sefer görünmüştür.

Deliliği günden güne artan Hayâl’in bağrı lale gibi kan olmuş, vatanını terk etmiştir. Çaresiz dağları, ovaları, şehirleri dolaşmış, birçok güzel görmüş; ama Yâr’in hayaline benzetememiştir. Gece gündüz hasretle inleyip kâh bağrına taş basmış, kâh yıldızlarla savaşmıştır. Hayâl talihinden

şikâyet ederken gaflet basıp uyuyakalmıştır. Yâr diye sayıklayarak uyuyan Hayâl, Yâr'i rüyasında görüp ayağına yüz sürmüş, kanlı gözyaşları dökmüştür. Ona hâlini anlatmış, ondan ayrı kalmanın zorluklarını dile getirmiştir. Sonunda sevgilinin demirden kalbini yumuşatmıştır. Bu esnada vuslat uykusundan uyanan Hayâl, ayrılık ateşiyle yanar. Felekte yıldızlar topluluğunu görür ve Allah'a yalvarır. Yarattıklarından maksadının zatı olduğunu, ortada cilve edenin sıfatı olduğunu, kâh Şirin yüzünde kâh Hüsrev yüzünde aşk erbabına göründüğünü söyler. Her tarafta onun varlığının açık olduğunu ancak ten perdesinin göze hicap olduğunu belirtir. Ayrılık ateşiyle yandığını, Yâr'in hasretinin gözde yaş, gönülde inleme ve ağlama bıraktığını, uykularının kaçtığını, gözlerinin ferinin kalmadığını ifade ederek merhamet ister. Yâr'in vuslatını nasip etmesini diler.

Hayâl, gönül ülkesinde bir şehre gelir. Orada Uzlet Tekkesi vardır. Bu şehre gönül ülkesi denir. Gönül ülkesinde Safa ve Merve adında iki tekke bulunur. Masivayı terk eden kendisine cenneti sığınak edinir. Ona Uzlet Tekkesi derler. Akıl piri orada yol göstericidir. Hayâl, burada gezerken akıl pirinin vahdet köşesinde ibadet ettiğini görür.

Hayâl, Pîr-i Akl'a "Âdem şeklindeki âdemin canı nedir" diye sorar ve hâlini arz eder. Hayâl'in sözlerini dinleyen pir, onun fanilik abasına girdiğini ve gönül belasına uğradığını anlar.

"Sen aşk kanadıyla uçtun, bu inlemelerin boşuna değil. Senin başında ney gibi bir eserin var. Gel sen benden aşk sırrını saklama! Âşık, aşk hastalığını iyi bilir. Sinendeki her elif senin derdini söyleyen hâl dilidir. Seni yakan ayrılıktır. Sevgilinin gamını çekmek zordur. Sen hâlini bana beyan eyle!" der.

Hayâl, Pîr-i Akl'a "Ey pir, benim hâlimi sorma, benim hâlimi anlatmak imkânsızdır. Gönlümü o vefasız almış, işim Hüdâ'ya kalmıştır. Bir gece rahatça uykuya vardım. Yaralarla gözümü açtım. Gamzesi keskin ok ve zülfü kement birisi rüyamda gönlümü aldı. Acaba o sevgiliye kavuşmak mümkün olur mu?" diye karşılık verir. Akl-ı Pîr, bütün bu sıkıntıların geçeceğini, bitmez işin olmadığını söyler. Hayâl'den aşk sırrını söylememesini, ayrılık derdi olmadan kavuşmanın mümkün olmadığını; zahmet çekmeden sevgiliye ulaşamayacağı gibi öğütlerde bulunur. Bu öğütleri dinleyen Hayâl, pirin nasihatına uygun olarak ayrılığa sabreder ve oradan ayrılır. Ah vahlarla yola düşer. Yolu Muhabbet Vadisi'ne ulaşır. Bu vadi yüce bir dağın içindedir. Orada bütün ağaçlar birbirine baş verip aşk sırrını söylerler. Taşı toprağı vecddir. Hayâl o vadide inledikçe vadi de derdine ortak olup inler. Oradaki vahşi hayvanların hiç birinin diğerlerinden korkusu yoktur. Hayvanlarla yakınlık kuran Hayâl'in gönlünü eğlendiren

güzel bir ahusu vardır. Ahu kâh Hayâl'e şive ve naz eder dizine yaslanır, kâh yüzünü yüzüne sürer. Böyle vakit geçirirken Yâr bu vadiye ava çıkagelir. Yâr, etrafındakilerle öyle amansız bir avcıdır ki, koduğunu yolda bırakır, kaçanı yakalar. Onların hepsi naz atına binmişlerdir. Gönül avlamakta usta, her birinin elinde bir tazı ile doğan vardır. Geceyi bu vadide geçiren Hayâl, sabaha kadar sevgiliyi düşünür, gözüne uyku girmez. Sürekli talihinden yakınıdır. Bu esnada ay doğar. Ayı Yâr'e benzeten Hayâl, ayla konuşmaya başlar. Sevgilisi olan Yâr'e hâlini arz etmesini ister. Bu hâli gören ay Hayâl'e acır, Allah'a yalvararak Hayâl'e merhamet etmesini ister.

Yâr, sabah vaktinde avlanmaya başlar. Avcılar öyle avlanmışlardır ki yerde kaçır, gökte uçar kalmamıştır. Vadinin gözlerinden su yerine ceylanların kanı akmaktadır. Yâr da güneş gibi altın tacını giyerek otağından avı seyretmektedir. Yâr, naz atına binip ava çıkar. Atı Burak'a benzerdir. O kadar hızlı giden bir attır ki saba rüzgârı bile ona eş olamaz. O gün yalnız Hayâl'e sığınan ahunun dışında Yâr'in elinden hiçbir şey kurtulamamıştır. Gazalın Hayâl'e sığındığını gören Yâr, Hayâl'in boş bir derviş olmadığını anlar. Onun yanına gelir ve tatlı sözler söyler. Yâr'i karşısında gören Hayâl kendinden geçer. Hayâl'in bu hâlini gören Yâr söylediklerine pişman olur. Bu garibin aşk derdini artırdım diye düşünür. Sevgili gamlı iken Hayâl kendine gelir, Yâr'e aşk sırrını açıklar. Yâr bu durumu görünce şive etmeye başlar ve aşığına celal yüzünü gösterip ondan yüz çevirir. Yâr hışımla atına binip oradan uzaklaşır. Hayâl'in gönlü harap kalır. Sonra kendisini toparlayıp sevgilinin peşine düşer. Gözlerinden yaş döker ve talihine sitem eder. Falcı tahtasına bakan Hayâl, orada kavuşma işaretini görünce şükredip Yâr'in arkasından gider. Saba habercisi de vuslat kokusunu getirir. Hayâl, saba habercisine dualar ederek hâlini arz eder. Sabaha kadar saba yeline hem hâlini ağlar hem de dua eder.

Yâr'i arayan Hayâl'in yolu Şöhret Şehri'ne düşer. Şöhret Şehri'nin etrafını ihtişamlı bir sur çevirmektedir; Süreyya yıldızı ona merdiven kurup çıkamaz, üzerinde güneşi sıtma tutar da titremeye başlar. Hayâl buranın ihtişamı karşısında hayrete düşer ve olsa olsa Yâr'in şehri budur diye düşünür. Hisarın kapıları açılınca Hayâl içeri girer. Burası her şeyiyle bayındır bir şehirdir. Güzelleri işvelidir. Şehrin dükkânları her çeşitten malla doludur. Bu şehirde yolunu kaybetmiş olan Hayâl yüce mertebeli bir dergâh görür. Fevkalade güzel olan bu dergâhın kapısında serverler ayrılık elinden şikâyet etmektedirler. Hayâl, buranın rahmet kapısı olduğunu anlayıp kapının açılması için Allah'a yalvarır. Kapı açılır ve kimse görmeden Hayâl içeri girer. Sarayı edebiyetle gezen Hayâl, şükür secdesine kapanır. Saray içerisinde Melahat Bağ'ını görür, bülbülle söyleşir. Hayâl aşk acılarını anlatınca, bülbül ona aşk sırrını saklamasını tembih eder. Hayâl'in hâlini

gören bülbül ve bağıın çiçekleri ona acır. Nergis Hayâl'in kendileri gibi Yâr'e âşık olduğunu anlar ve diğer çiçeklerle birlikte yardıma çalışır.

Bu bahçede sevgilinin yanına teklifsizce girip çıkan Yâr'in aşağılık bir rakibi vardır. Kötü fiilli bu rakip bahçeye çıkagelir. Hayâl'i gören rakip, bahçıvana "Bu bahçenin hâli nedir? Bu adı adam kimdir? Nefesi bağı sarartıp kurutmuş, ahı baharın nurunu ateş hâline döndürmüş. Kimse burada sonbahar rüzgârı görmedi. Bu gül bahçesine yine kuzgun girmiş, bülbülün yuvasını karga almış. Yine bu bağı namahrem girmiş. Bu âdem cennet içinde ne arar? O abdal yârin aşığına benzer. Sen bu bağı harap ettin, sen daima başkalarına yol verirsin, bunu yâre iletelim" diye çıkışır. Rakibi gören avare Hayâl, ah edip inlemelere başlar. Talihinden yakınır, sabaha kadar yıldızlar gibi gözyaşı döker.

O gece Yâr, hayalle karışık bir rüya görür. Firdevs bahçesi içinde dolaşırken kendisi Tuba'dır. Bu gül bahçesinde çiçekleri seyrederken dikensiz bir gülün gonca ağızlıların gamıyla inlemiş bülbülünü görür. Bülbül dertle feryat ve figan eylemektedir. Gönlü aşkın sırrını ortaya dökmekte, gül ateş yanağıyla onu yakıp yuvasında kül etmektedir. Goncaların cefasından inlemekte, sinesindeki yaraları yırtmaktadır. Yâr o bülbülün hâlini görüp merhamet eder ve naz ile gülleri azarlar. "Siz yanağınızın güzelliğine mağrur olmayın, bu gül bahçesi daima bayındır olmaz, bir gün toprakla bir olur. Lale Havernak ve Şeddat'ın köşkü gibi sonunda berbat olacaktır. Aşığın duasından, dert ile ahından sakının! Gözyaşıyla seher vaktinin ahı erişir. Siz bu düşkünün niye ağlattınız. Size ne yaptı ki iki gözü iki çeşme akar, onu öldürmeyi düşünürsünüz. Onun sevmekten başka günahı mı vardır? Gelin o inleyen bülbülün yüzüne bakın, her dikenin sözüne kulak asmayın! Onun işi daima ayak almaktır. Rüzgârın hevasına tabi olmayın!" gibi sözler söyler.

Yâr, sabahleyin hamama girer. Hamam çıkışında rakip yanına gelir. Bahçeye geldiğinde çiçeklerin sararıp solmuş olduğunu, bülbüllerin ah ettiğini, bağı yerinin yapraklarının dökülmüş olduğunu söyleyip buna sebep olarak Hayâl'i gösterir. Yâr, rakibin gammazlığından Hayâl'in geldiğini anlayıp o tarafa yönelir. Nedimlerini toplayıp gül bahçesinde eğlence meclisi kurulmasını emreder. Saba habercisi Yâr'in Melahat Bağı'na geleceğini gül bahçesine duyurur. Yâr, has meclisini gül bahçesinde toplar. Çeng saçını Zühre gibi dağıtıp neyin nalesine ahenk eyler. Ud ve rebab yine yanıp yakılır, şarap kadehi taşar, kanun gönül derdine şifa kılar. Sohbet halkası şarap kadehi gibi keyiflenir. Söz ve saz bir yana keyif bir yana. Sineler döğülüp şaraplar içilir. Dostlar kendinden geçer. Öyle bir hâl ki hizmetçilerin kimisi "iç iç" kimisi "kus kus" der. Kimi de feryat edip "sus" der. Çeng ve neyin avazı tutulup udun boğazı sıkılır. Hayâl bu meclisi

uzaktan seyreder. Gözü mahmur Yâr'in sümbül saçları dağılmış, sinesi sabah gibi yırtılmıştır. Etrafındaki güzeller ona niyaz ettikçe o şive ve naz eder. Hayâl, Yâr'i seyrederken o keman kaşlı, Hayâl'i görüp gamzesi okuna hedef eder. Meclis son bulunca Yâr yerinden kalkıp Hayâl'in üstüne doğru gelir. Hayâl'in şevkten canı bedenine sığmaz. Kendi kendine "Başımda o devlet var mı ki ben sevgilinin elinden dayak yiyeyim" der. Yâr, Hayâl'in yanına gelince Hayâl'in başına gün doğmuştur. Sevgilinin yanaklarının mumunu görünce pervane olup kol kanat yakar. Gül renkli gözyaşını ona şarap kadehi yapar. Gözden inci ve cevherler saçıp Yâr'in ayağına yüzler sürer. Kendisinin rüya âleminde mi gerçek hayatta mı olduğuna karar verememektedir. Yâr, gönlü yaralı Hayâl'e mestane şiveler eder. "Hiç vuslata ereceğini düşünür müydün?" diye sorar. Yâr naz ettikçe Hayâl niyazını artırır. Sevgili ona lutuflar eder, vuslatına erdirir.

Hayâl vuslat âleminde safadayken fanilik rüzgârı gül bahçesinin gülü harmanını yakar. Bu hâli gören Hayâl'in aklı gitmiştir. Gözünü açıp gül bahçesine bakınca gözyaşı döküp inlemeye başlar. Cihanda ne yâri ne ağıyarı kalmıştır. Hayâl, bu âlemin uykudaki hayal olduğunu anlar. Can gözü açılıp Rahman'ın baki cemalini görmüştür. Âlemin safasından el çekip cihanı gösteren kadehten vazgeçer. Yoluna can verip yar sandığı kimsenin düşmanı olduğuna kani olur. Mevla'nın aşkına gönül verip Musa gibi tecellaya erişir. Aşkın hakikatine ulaşip hikmet deryasına dalar.

Hikâyesini tamamlayan Vücûdî, eserinin sonunda hatimeye yer verir. Hayâl ü Yâr'in söz söylemede edası çoktur. Bu mucizevi eser cildi içinde beşikte konuşan bir bebek gibidir. Kanat açıp şahın eline uçmaya hazır bir şahine benzer. O, nazm denizinin bir gemisi veya söz mülkünün definesidir. Şairin kalemi, marifet hazinesinin incilerini açmıştır. Söz yerine inci ve gevher saçmıştır. Kitabı, dostlarına hediye ettiği iki avucundaki tek büyük incidir. Bu hizmetinde kusurunun var olduğunu bilir, dostlarının mazur görmesini ister. Şair, fikir kazmasıyla maden ocağı delmiştir. Oradan benzersiz has cevher çıkarmış, mum gibi kendi yağıyla kavrulup, gönlünü dağıyla aydınlatmıştır. Elin kandilinden nur almamış, kimsenin bağından meyve yememiştir. Acı tatlı ne ise, şairin hâlidir. Sinek gibi kimsenin kanına konmamış, çan gibi el diliyle söylememiştir. Nazmı istiareyle doludur; fakat istiare benim malımdır demez. Düşünce gülşeni taze bahar, kitabı dikensiz bir gül olmuştur. Kalp ve sinesi fen denizi olduğu için kitabının içi parlak inciyle doludur. Tabiat tüccarı maden ocağı gibi inciyle donanıp bir dükkân açmıştır. Düşünce melteminde birçok gül açmıştır; ama marifetin gül bahçesinde bülbül yoktur. Devrinde marifet mal toplamak olmuş, cehalet makbul sayılmıştır. Her söz saf inci olsa, altın olmayınca kimse kulağına asmaz. Cebi altınla dolu olanın âlemdeki her ayıbı hüner olur. Felekte

dolunay olsan, mal olmasa kızıl mangıra bile sayılmazsın. Tüccar dünyaya öyle düşkündür ki, aya altın sanıp bakar. Gece duaya el götürmez, yıldızları akçe sanıp onun için avuç açar. Yükseklik, âlemde makamladır. Âlemin itibarı cahiledir. Onun için feleğin şaire itibar etmemesi daha iyidir. Cahil değil arif olmak, yünden süssüz elbise giymek daha evladır.

Şair, cahillerle birlikte olmamak gerektiğini ifadeden sonra eserine bakan düşman gözlere beddualar eder. Sözü inceden inceye düşünen söz bilen ariflere de rahmet okur. Onların kitapta gördükleri hataları hoş görmelerini, kitabının cildini cilt sanmamalarını, onu utanıp ellerini yüzüne tutan biri olarak görmelerini ister. Ona göre hüner, ayıbın üzerini örtmektir. Bu efsaneden muradı dostlara fazl göstermek değil, âlemde bir eser bırakmaktır. Ola ki bir kimseye dua sebebi olur.

Şair, iyi niyetle okuyana dua eder, okuyanların da kendisini dua ile anmalarını ister. Buradan itibaren günahlarına tevbe eder ve Allah'tan af diler. Yâr'in, âlemde temiz Allah aşkı; gönlün, Hayâl olduğunu söyler. Allah'a "Ey Rabbim! Kulun Vücûdî zebun oldu. O mahzun, ayrılık dertine dayanamaz. Onun gönlünün Tur'una tecellî kıl, senin dertlindir, teselli et. Ta ki nefesi senin zikrinle tükensin. Bitişi/hatimesi bu cihanda hayr olsun." (2359-2445) diyerek duasını ve eserini tamamlar.

Asıl hikâye burada tamamlanır. Tenkitli metinde "Ekler" başlığı ile verdiğimiz kısım şairin hayatına ve şiir anlayışına dair bilgiler içerir. Konuyla ilgili geniş değerlendirme "Mesnevinin Şekil Özellikleri ve Tertibi" başlığı altında işlenecektir.

3. Kişiler

Hayâl u Yâr mesnevisi alegorik bir eserdir. Buradaki kişilerin de bir gerçeklikleri yoktur. Hepsi birer semboldür. Olayın asıl kahramanları Hayâl ile Yâr'dır. Hayâl'i yönlendiren Pîr-i akl, haberci vasfını taşıyan saba ve her aşk hikâyesinde karşımıza çıkan rakîptir. Bunun dışında kalanlar nedimeler ve değişik canlı ve cansız varlıklardır. Bu başlık altında önem derecelerine göre Hayâl, Yâr, Pîr-i akl, saba ve rakîbin özellikleri alt başlıklarla verilecektir.

a) Hayâl

Hayâl, aşk ayetini talim etmiş, gönlünü elif boylu sevgilinin yeri etmiş, ömrünü aşk dersine verip, yazısız ve hatsız Mantıku't-Tayr okumuştur. Dünyaya gelen Hayâl, dünyanın faniliğini anlamış, güzelliklerine gönül vermemiştir. Hakk'a teveccüh edip secdeye kapanmıştır. Bu dünyanın boşa yaratılmadığını düşünerek Allah'a bunların

anlamını sormuş, gaipten kendisine Yâr'in aşkına köle olması ve gözyaşı dökmesi gerektiği cevabı verilmiştir. Bu yolla Hakk'ın Hayâl'in sıkıntılarını gidereceği ifade edilmiştir. Sevgilinin yüzündeki aşk ayetini okumakla görevlendirilmiştir. Hayâl, bu şekilde Yâr'i görmeden kulaktan âşık olmuştur. Ona bunun bedeli olarak sabretmek, takat göstermek önerilmiştir. Sabra takati olmayan Hayâl'e sefer görünmüştür. Bir yerde geçen "Erkek aslan gibi" benzetmesinin dışında Hayâl'in cinsiyetine dair bir bilgi de yoktur. Pîr-i aklın Hayâl'e nasihatında "Ey uğursuz nefis, lüzumsuz tabiat! Benden nasihat işit, kabul eyle! Kendini beğenmiş ve bencil olma!" derken onun nefsi temsil ettiğini anlıyoruz.

Hayâl'in anne babasından, memleketinden, kardeşinden vs. hiç söz açılmamıştır. Biz onun çocukluğuna, yaşına dair bilgi de edinemiyoruz. Hayâl'e ait bilgiler satır aralarında verilmiştir. Bu bilgiler de onun şekli şemalinden ziyade aşkın verdiği ıstıraplardaki hâllerine aittir. Hayâl'in akl-ı pîre suali bahsinde Hayâl'in fanilik abasına girdiği, gönül belasına uğradığı dile getirilmiştir. Akl-ı pîrin cevabında da Hayâl'e dair Pîr'in ağzından bilgiler verilir. Buna göre Hayâl, Yâr derdine düşmüş, gözünde yaş, sinesinde elifler bulunmaktadır. Hayâl'in mum misali başında duman, gözünde yaş ırmak gibidir. Hayâl, aşk hâletini bilmezken bir gece rahatça uykuya varmış, ama yaralarla gözünü açmıştır. Harami bakışlı, gamzesi keskin ok, zülfü kement bir afet tarafından rüyada gönlü alınmış ve teni bakakalmıştır. Rüyasında sevgilinin yanağını görünce gözyaşı sel gibi akmış, gerdanındaki siyah zülfü görünce de ahı göklere ulaşmıştır. Hayâl pîrden öğütler dinleyip onun nasihatine uygun olarak ayrılığa sabretmiştir.

Hayâl'in bahtı kara, gözleri uykusuzdur. Yâr'in anlattığına göre Hayâl bir dervîştir; ama dervîşlerin önderidir. Ormanda erkek aslan gibi oturur. O gam dağının yürekli aslanıdır. Sinesinde Hakk'a yakınlığı vardır. Duası makbuldür. Sırlarla yüklüdür. Dudağı İsa gibi olup nefesi ölülere diriltir. Gözleri bulut gibi, suyu feyizli eder. Lutfu, vahşi hayvanları kendisine boyun eğdirmiştir. Olgunluk burcunun hüması onun himmetidir.

Hayâl, ay ile konuşurken kendi hâlinden bahseder. Buna göre, yolda kalmıştır. Yol göstereni yoktur. Kanla dolu gözlerinden başka acıyanı yok, gözünden başka ağlayanı yoktur. Her an onunla birlikte olan, ahı ve derdi; yoldaşı ve dildaşı ise gölgesidir. Asadan başka elinden tutan yoktur. Öyle zayıftır ki ecel bile onu tutamaz. Hastadır, gözleri bile ağzına su damzırmaz. Gariptir, ölse gölgesinden başka matemini tutacak yoktur. İnlemeleri ölü ağlayıcısıdır.

Rakibe göre Hayâl'in ağzı kötü rüzgârın estiği yerdir. Nefesi bağı sarartıp kurutmuş, ahı baharın nurunu ateş hâline döndürmüştür. Gül bahçesine bir dikendir. Sarı yüzü ve boyu sevgilinin aşığı olduğuna delildir.

Hayâl'in sıklıkla dikkatimizi çeken özelliği zorluklar karşısında hâlisane Allah'a yalvarıp yakarmasıdır. Rakiple karşılaşması sonrasında da aynı şekilde Allah'a yalvarır. Duası kabul olur ve Yâr rakibi dinlemeyip ona vuslatını verir. Bu duruma Hayâl bir süre inanamaz. Sonunda vuslat gerçekleşir. Ancak bir süre sonra fanilik rüzgarı her şeyi yakıp kül eder. Hayâl de âlemin uykudaki hayal olduğunu anlar, can gözü açılıp Rahman'ı görür. Âlemin sefasından el çekmiştir. Yâr sandığının düşman olduğunu anlayıp hikmet deryasına dalmıştır.

b. Yâr

Hayâl gibi, Yâr'in de annesi babası, kardeşi, çocukluğu, yaşı vs.sine dair bilgimiz yoktur. Biz onu Hayâl'in sevgilisi olarak tanırız. Mesnevide Yâr'in daha çok güzelliği, avcılığı, nazı, zenginliği ve merhameti dikkatimizi çeker.

Yâr, bütün âlemin sırrıdır. Hayâl'in eğitimi için vardır. Onun yüzünde Hakk'ın sureti görünür. Hattında aşk ayeti vardır. Onun askerleri fevkaleda avcılardır. Her biri tek kimse imiş gibi düşünüp dalgalar gibi saf saf hareket ederler. Felek onların atlarının ayaklarından çıkan tozdan sanki un hâline gelmiştir. Gönül avlamakta mahirdirler. Keman kaşlarından aşığın dirliği kalmamıştır. Nergise benzeyen gözleri, can alıcı gamzesi, aya benzeyen yanakları, kıl kadar beli, insanı yokluğa götüren ağzı, gümüş bilekleri vardır. Gözü şahbazı gönül kuşunu alıcı, kaşları cana cefa edicidir. O pantere benzeyen sevgili iki zülfünü kement etmiştir. Kaşları gamzesi, ok ve yaydır. Zülfü gönül bağlar, yanakları tertemiz, adam öldüren o göz ile gamzesi âşıkların ciğerini deler. Saçları sümbül kokulu, yüzü gül, sözleri Hz. İsa gibi can bağışlar, dudağı ölümsüzlük verir. Servi boylu ve hoş yürüyüşlüdür. Yâr'in nergise benzeyen gözleri uykudan uyanınca bütün fitneler ayaklanır. Kırmızı gecelik içindedir; kalkınca maviler giyer. Mavi renkli kaftanı ve uzun boyu ile halka bela olmuştur. Kemerini belinde, mendili yanında takılıdır. Gezince tavus kuşuna benzer. Kâinata güneş gibi yüzünü gösterince güneşin güzellik ve kemaline zeval ulaşır.

Yâr hamama gidince lale gibi geceyi aydınlatan siyah bir peştamal kuşanır. Onun içinde karanlıklar içerisindeki hayat suyuna benzer. Bedeni nurdan fark edilmez. Eğlence meclisinde elindeki süslü kadehiyle süslü bir fidana benzer. Terledikçe yanakları taze gül olur. Saçları boynuna sarılır. Gözleri mahmurdur. Zülfü akşam, bedeni yeni gündür. Taç ve külah giyer.

Seraser elbisesiyle bir fidana benzer. Seraserinde laleler, güller vardır. Sanki baştan başa gül bahçesi olmuştur.

Rakip Yâr'i safâ sabahının güneşi, vefa burcunun göğü ve dolunayı olarak vasıflandırır. Yüzündeki beni devlet yıldızıdır. Kaşları bayramın ilk gününe benzer. Boyu Rıdvan cennetinin fidanıdır. Gözü nergis gibi olup adildir. O aya benzer, güneşine felek hayrandır. Sözleri inci, gönlü hazine, ağzı nükteler söyleyen ve inci saçandır. Sözleri belinden daha incedir.

Yâr, bir gece hayalle karışık bir rüya görür. Rüyasında kendisine eziyet edilen bir düşkün âşık vardır. Etrafına aşığa eziyet etmemeleri konusunda tembihlerde bulunur. Bu rüya kendisini Hayâl'e yönlendirir. Başlangıçta Hayâl'e naz eden Yâr sonunda Hayâl'e vuslatını vermiş, "Etin etimdir" sözü gerçekleşmiştir. Vücûdî, eserinin hatimesinde Yâr'in temiz aşkın sembolü olduğunu ifade eder (2442).

c) Rakîb

Rakip mesnevide Hayâl'in Melehat Bağ'ına girmesiyle karşımıza çıkar. Buna göre rakip aşağılık birisidir. Zamanın gül dikenidir. Kötü kıyafetli, kötü görümlü bir kara beladır. Uğursuz birisidir. Gözü bir delikteki akrebe benzer, akrep üstünde kaşları eğri kuyruktur. Ağzındaki sözü kâtil zehridir. O Yâr'e teklifsiz gelir, yanında söze kadirdir. İnsanların canını sıkan rakip, şeytanlıklar edip vesveseyle Yâr'in gönlüne girmiştir. Onun işi sürekli gönül incitmektir. Âşığın kalbindeki dağ, bağrındaki yaradır. Hayâl, bağın yeşilliğini seyrederken o şeytan, insan suretinde gelmiş, düşkünün yerini cehennem/ateş etmiştir. Hayâl'i orada görünce gazap edip kaşını gözünü çatmıştır. İş kuyu kazmaktır, huyu odur. Âşıklara beladır. Aşağılık bir dev, bir göz dikenidir. Rakibin dili keskin hançerdir. Çok kan dökücüdür. Dilindeki her sözü ayıplama okudur. Dili gönül kıran okun peykanıdır.

d) Akl-ı Pîr

Akl-ı Pîr, eserde Hayâl'e yol gösterici olarak karşımıza çıkar. O, güngörmüş, aşk derdi çekmiştir. Âşık olanların hâlinden anlar. Bilge bir kişiliktir. Uzlet Tekkesi'nin piridir. Vahdet köşesinde ibadet eden bir ihtiyardır. Onun cemali güzellik burcuna güneştir. Parlak çehresindeki beyaz kıllar, sakalı ile yanaklarındaki gönül çeken kerameti, sanki kar ile ateştir. Onun yüzüne sabah dense sadık olur. Yanaklarına şafak uygun düşer. Tac u farkı devletine işaret etmektedir. Kutlu yıldız suretine bendir. O, fani âlemden etek çekip dağ gibi, insandan ayrılmış, dünyanın faniliğini anlayıp mevcutları koyup ırmağı bulmuştur.

Hayâl'in aşk derdini anlamış, onun sorularını dikkatle dinleyerek cevaplamış ve Hayâl onun nasihatlerine kulak vermiştir. Kendisi belada Eyüp, ayrılık gamında Yusuf'un aynıdır. Onun da vaktiyle ağlamaktan gözleri kana bulanmış, gönül için vücudunun kılları ağarmış, aşk ateşi onu kül etmiştir. Bu yüzden hâl ve söz ehlidir.

Akl-ı Pîr'in bu eserde mürşid vazifesini gördüğünü söylemek mümkündür. Bu, eserde Yâr'in temiz aşk, Hayâl'in gönül olduğunun söylenmesi gibi açıkça söylenmemiştir. Ancak metindeki vasıfları ve ilişkileri bu sonuca götürmektedir.

e) Saba

Saba ilk olarak Hayâl'in ağlayıp inlediği, kendi talihinden yakındığı bir zamanda müjde ile gelmiştir. Yâr yolunda cennet haberleri vermiştir. O, vuslat yerinin yol göstereni, Yâr'in habercisi, Hayâl'in kalbinin sevincidir. Nefesi ölüleri diriltir. Harareti teskin etmek için şimal yemin ederse sabaya eder. Nefesi, çöl ve denize yollar açar. Yelken onun nefesiyle gebe olur, bir karında nice beden doğurur. O, derya hevadarı olalı dalgası felekte balığa hava verir. Keramet, yanında mekânsız olarak bulunur. İmkân âlemi ayağının altındadır. O hoş cisim ayın kederini ortadan kaldırır. Terbiye ile yoğunluğunu giderir, doruğa çıkarıp ağırlığını hafifletir. O, kâh bulut, kâh yağmur eder, kâh felekte buluttan eser koymaz. Bahar gelini gülşene gelince nefesiyle bütün ağaçlar hamile olur. Dehr annesinden kimi hoş kokulu kimisi güzel yüzlü çocuklar doğar. Gül, çocuğu, üzüm kızı, evladıdır; cümle ata ve ecdadın babasıdır. Bütün çiçekler nefes oğlanıdır; jaleler süt, dadılar nehirlerdir. Meyvenin taze suyu, sümbülün kokusu ve parlaklığı sabadandır. Bülbül onun kanadıyla uçar. Gül onu hatırlamakla gülşende güler. Himmeti olmasa hüma uçamaz, Kaf'a Anka kanat büküp kaçamaz. Bağ ve bahar onun cömertliği ile donanıp servi ve çınar onun lutfu ile salınır. Ateş ve su ona Hak yolunda örtü olamaz; denizleri ve karaları gezer misafirdir, yaşta kuruda hazırdır. Hızır gibi denizi geçse eteğinin köşesi bile ıslanmaz. Halil gibi aşk ile ateşe girse Celîl olan Allah ateşi güle çevirir. Ne zaman peri yüzlüler onu görse her biri sinesine davet eder. O görünmez ama işleri görünür. Bu ancak simya ilminde olur.

Saba, ikinci olarak Yâr'in Melahat Bağ'ına gidişini bahçeye haber vermek için metnimizde yer alır. Üçüncü ve son kez de onu Hayâl vuslatta iken gül bahçesini harap etmesiyle görürüz. O her fidanın boyunu bükümüştür. Öyle bir sille çalmıştır ki, çemenin servisi yerleri öpmüş, çiçeklerin düzeni ve bahtı dağılmış, ağaçları birbirine koydurmuştur. Yasemin yaprağını göğe çıkarmış, âlem fena gamıyla dolmuştur. Saba, gül

harmanını yele vermiş, bülbül yüzünü dikenin tırnağıyla yırtıp al gözyaşını gül etmiştir.

4. Olay Örgüsü

Hayâl u Yâr mesnevisinde tek bir olay örgüsünden söz edilebilir. Bütün hadise Hayâl'in etrafında dönüp dolaşır. Hakikate ulaşan şair, hakikat sürecini dostlarına anlatmak istemiş, bunun için de Hayâl'in macerasını yazmıştır. Hayâl kendisine gaip gelen sese kulak vermiştir. Rüyasında âşık olmuş, bu rüyanın arkasından Yâr'e ulaşmak için seyahate çıkmıştır. Bu seyahatinde başına gelenlere sabretmiş, Pîr-i Aklın yol göstericiliği ile Yâr'e ulaşmıştır. Sonunda vuslata ermiş, ancak âlemin bir vehim olduğunu, Yâr'i vehmettiği kimsenin aslında kendisinin düşmanı olduğunu anlayıp Rahman'ın baki cemalini görmüştür. Âlemin safasından el çekmiş, Allah'ın temiz aşkına gönül vermiştir. Böylece hakikate ulaşır hikmet deryasına kavuşmuştur. Sık sık Allah'a münacatta bulunmuş, ondan yardım dilemiştir.

5. Yer ve Zaman

Mesnevîde, Hayâl'in doğup büyüdüğü bir yer yoktur. Aşk yolculuğuna çıkışında nereden hareket ettiği de belli değildir. Hayâl dünya âlemine gelmiştir. Yâr'i bulmak için yola çıktığında dağları, ovaları, şehirleri dolaşır. Sonunda yolu Gönül Ülkesi'ne düşer. Bu ülke bir başka dünyadır. Büyük bir âlem, can cevheri, toprağın merkezi; Rahman'ın arşı, feleklerin burcudur. Halkı gençlikle ihtiyarlık nedir bilmez. Hepsî gayb âleminin güzelleridir. Bu ülkede Yakuplar, Yusuf'lar vardır. Burada Safa ve Merve'yi andıran masivayı terk eden kimselerin bulunduğu Uzlet Tekkesi vardır. Hayâl'in bundan sonraki durağı Muhabbet Vadisidir. Yüce bir dağın içinde bulunan Muhabbet Vadisi cennet bahçesini andırır. Oranın azameti akla hayret verir. Herbir ağacı Sidre'yi hatırlatır. Burada herkes aşkı konuşur.

Hayâl, Yâr'in peşinden giderken Şöhret Şehrine uğrar. Bu şehirde şehri çevreleyen büyükçe bir sur vardır. Burası gün gibi aydınlık bir şehirdir. Güzelleri kusursuz, yolları kalabalık, sevgilileri âşıklara kinlidir. Şehirdeki her ev Zuhal yıldızının köşküne benzer. Altın yaldızlı evleri vardır. Yollarında altın ve gümüşler döşeli, toprağı kimya, taşı cevherdir. Her köşede ulu camileri vardır. Güzel hanları, imaretleri, mesireleri bulunur. Çarşısındaki her dükkân inciyle doludur. İçinde güzel kumaşları olan bedesteni, kuyumcuları, ipekçileri, terzileri, üreticileri, külahçıları, takyecileri, şekerçileri, saraçları, demircileri, kazancıları, bıçakçıları, marangozu, çömlükçileri, hokkabazları, şerbetçi, pideci, börekçileri, meyhaneleri vs. ile zengin bir şehirdir. Burada Yâr'in sarayı vardır. Saray sanki "ev ednâ" makamıdır. En kötü hizmetçisi huri melektir. Her sütünü

zebercet ve mercandır. Tavanı laciverdîdir. Süpürgesi gül destesindedir. O sarayda her şeyiyle hoş bir bahçe vardır ki adı Melahat Bağı'dır. Sümbülünün kokusuyla dimağ tutulur. Nergisi sevgilinin gözünün aynıdır. Gülüne yârin yanağı dense yeridir. Yeşil yaprak içindeki her nesrin çiçeği sanki feleğin burcundaki güneştir. Gülleri, güllerine kaside okuyan bülbülleri, lalesi, akarsuları, sulu ve tatlı meyveleri; narı, şeftalisi, gönül kapan sevgilileri, benzersiz taze armutları, üzüm salkımları ile eşsiz bir bahçedir.

Eserdeki bir diğer durak da Yâr'in gittiği hamamdır. Mesnevilerde hayal mahsulü yerler ve yapılarda dikkati çeken, hayal gücünü zorlayan mükemmel yapı ve yer tasvirleri³⁷, Hayâl u Yâr mesnevisi için de geçerlidir.

Eserde başlangıcı ve bitişi olan bir zaman yoktur. Bize sadece Hayâl'in doğduğu söylenir ve ondan sonra biz Hayâl'i aşk macerası içerisinde buluruz. Eserde zaman dilimi olarak gece ve gündüz vasıfları yapılır. Bu durum mesnevilerin genel özelliklerindedir. Şair veya yazar akşam olduğunu hissettirmek istiyorsa bir gece tasviri, gün farkını belirtmek istiyorsa sabah veya güneş tasvirleri yapar. Hadisenin akışı içerisinde yıl farkı belirtilmek isteniyorsa çoğunlukla bahar, bazen de kış tasvirlerine yer verilir³⁸. Gece tasvirinde ay, yıldızlar ve karanlık gökyüzü arasında türlü ilişkiler kurularak yeni hayaller ortaya konur³⁹. Gündüz tasvirlerinde ise güneşin doğuşu ve şafak vakti tasvirlerine yer verilir⁴⁰. Aynı durum Hayâl u Yâr mesnevisi için de geçerlidir. Vücûdî, gece gündüz tasvirlerinde ay, yıldızlar, gezegenler, karanlık; güneş, şafak vakti, âlemin aydınlanması, kahramanın psikolojisine uygun olarak gece veya gündüz tasvirlerine yer vermiştir. Kahramanların psikolojisi ile paralellige dikkat eden Vücûdî, ilkbahar, sonbahar ve kış mevsimi tasviri yapar. Mesnevide bahçe tasviri yapılırken doğrudan söylenmese de bahçedeki ağaçlar ve çiçeklerden bahar olduğunu anlamak mümkündür. Sonbahar ve kış mevsimi ise Hayâl'in vuslata erdiği zamandan sonra gül harmanını darmadağın eden kasırğa ile anlaşılır: Yapraklar sararmış, servilerin başı rüzgârın şiddetiyle yere değmektedir. Bağın yapraklarına soğuk dokunmuş, benzini kehribar gibi

³⁷ Ahmet Atilla Şentürk (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yay. 728.

³⁸ Ahmet Atilla Şentürk (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yay. 36.

³⁹ Ahmet Atilla Şentürk (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yay. 149.

⁴⁰ Ahmet Atilla Şentürk (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yay. 124.

sarartmıştır. Gül ölüme yüz tutunca kar goncanın ağzına pamuk ile su vermiştir. Güneş çeşmesi solmuş, sular soğuklukla öfkelenmiş, çaresiz çınarın eli düşüp ayağı donmuştur.

Görüldüğü gibi eserde yer adına ya dağlar, ovalar gibi genel bir tanımlama ya da dünyada karşılığı olmayan soyut yer isimleri bulunur. Sosyal hayatta karşılığı bulunan tasvirlerde mübalağalı bir anlatım vardır. Hayâl mahsulü yerlerin ve yapıların anlatımında ise hayal gücünü zorlayan mübalağalı tasvirler dikkati çeker. Yer yer masalımsı öğelerden izler taşır. Eserde geçen yer isimleri bir gerçekliği yansıtmaz, semboliktir. Eserdeki zaman da belirgin değildir. Zamanın anlatımı gece-gündüz ve mevsimlerden yola çıkılarak aktarılır.

6. Anlatıcı Kişi /Kişiler

Mesnevîde anlatıcı kişi zaman zaman değişmekle birlikte, eserin genelinde hâkim bakış açısı etkin olup anlatıcı, yazar-anlatıcıdır. Anlatıcı nakledilmek istenen itibarî âlem ile ilgili herşeyi bilen ve gören bir bakış açısına sahiptir; anlatılan olay ve kahramanlarla ilgili herşeyi bilir. Kahramanların ağzından yapılan konuşmalarda da yazar-anlatıcı tartışmasız anlatıma hâkimdir. Kahramanlar konuşturulurken yazar ara ara anlatıcı pozisyonunda devreye girer. Sıklıkla “Hasbihâl”, “Nükte”, “Beyan-ı Vakı-ı Hâl”, “Mev’iza” başlıkları ile de vermek istediği hâkim düşüneyi bir bilge edasıyla dillendirir.

Mesnevîye hâkim olan anlatım kipi, üçüncü şahıs görülen geçmiş zamandır. Bununla birlikte yer yer geniş zaman kullanımına rastlanır. Anlatımda kimi zaman monolog, kimi zaman okuyucuya hitap vardır. Ama ağırlıklı olan muhatap okuyucudur.

7. Motifler

a) Gaybdan Nida Gelmesi:

Hayâl, âlemin yaradılışını tefekkür ederken kulağına gaybdan bir ses gelir. Hayâl, kendisine gelen “Ey sırlar gülşenin bülbülü! Yâr’in aşkına bende olasin; gözyaşı dök ki Hak sıkıntılarını gidersin.” nidasına uyup kulaktan âşık olur. Hayâl’in aşk yolculuğu böyle başlar.

b) Rüya:

Mesnevîde iki ayrı rüya motifinden söz etmek mümkündür. İlki, Hayâl’in talihinden şikâyet ederken gaflet ile uykuya dalması esnasında gördüğü rüyadır. Hayâl, Kendinden geçince Yâr’i rüyasında görür ve

ayağına yüz sürer; kanlı gözyaşları döker. Ona hâlini ağlar, yalvarır, ne kadar perişan olduğunu, ondan ayrı kalmanın zorluğunu anlatır. Kâh ayağını öper, kâh hayâdan kıpkırmızı olur. Sevgili, âşık yalvardıkça nazını artırır; kâh cefa eder, kâh vefalar eder. Hayâl, sonunda sevgilinin demirden kalbini yumuşatmıştır. Bu rüya, Hayâl'in Yâr'e kavuşma ümidini güçlendirir.

Hayâl u Yâr'daki ikinci rüya motifi, Yâr'in gördüğü rüyadır. Yâr, Firdevs bahçesi içinde dolaşırken kendisini Tuba olarak görür. Gezerek bir gül bahçesine varır. Bu gül bahçesinde dikensiz bir gülün gonca ağızlıkların gamıyla inlemiş bülbülünü görür. Gül, onu ateş yanağıyla yakıp yuvasında kül etmiştir. Yâr, bülbülün yarasına merhametle bakar ve gülleri kah nasihat yollu kah azar yollu ona kötü davranmamaları konusunda uyarır. Aşığın duasından sakınmalarını, ona iyi muamele yapmalarını öğütler. Bu rüya Yâr'i yönlendirici olur. Rakibin Hayâl'i gammazlamasına rağmen ertesi gün ona vuslatını verir.

c) Vahşi Hayvanlarla Yakınlık Kurma:

Hayâl, vahşi hayvanlarla ünsiyet kesbeder. Onun gönlünü eğlediği bir ahusu vardır. Kâh Hayâl'e naz eder, kâh onun gönlünü eğlendirir. Daha sonra Hayâl'in Yâr'e kavuşmasına vesile de olacaktır.

d) Avdan Kaçan Ahunun Bir Dervişe Sığınması:

Masalımsı bir öge olarak da değerlendirilebilen Hayâl'in Ahusunun Yâr'e av olmamak için Hayâl'e sığınması başka bir motif olarak düşünülebilir. Yâr, şevk ile gülüp eğlenirken önüne şive ve nazla salınarak bir iki ahu çıkagelir. Yâr, ahuları görünce hemen üzerlerine at salar. Okun nişana doğrulduğunu görünce her biri bir sığınağa girer. Birisi Allah'a sığınıp Yâr'in okuna sine tutar. O Hayâl'in hemdemi, dostu olan ahudur. Yâr ona kement atar; ancak kement çözülüp onu bağlayamaz. Ok atsa demire işler, cisminde kıl ucu kadar bile girmez. O miskin Yâr'in önünden kaçarak inleyen Hayâl'i kendisine sığınak edinir. Ahu, avcı elinden kurtarması için Hayâl'e ihlas ve doğrulukla sığınır. Vaziyeti gören Yâr, kendi kendine muhasebe yapar ve Hayâl'in yanına gelerek ona tatlı sözler söyler. Böylelikle Hayâl, rüyasında gördüğü Yâr'i dünya gözüyle ilk kez görmüş olur.

e) Fal:

Mesnevîde iki fal motifinden söz edilebilir. Birincisi Yâr'i bulmak için acele eden Hayâl'e feleğin yıldız noktalarını döküp remmal olması ve Hayâl'in talihini tutmasıdır. Felek Hayâl'e "Bir gün bile durma, sana sefer göründü" der. Hayâl de buna uyarak Yâr'i aramaya devam eder.

İkinci fal motifi de yine aynı konuyla ilgilidir. Hayâl falcı tahtasına bakınca onda vuslat işaretini, maksadı çehresini görmüştür. Şükredip yüzünü yerlere sürmüş, sevgilinin atının izi tozunu gözlerine sürme edinmiştir. Allah'a şükredip gölge gibi Yâr'in peşine düşmüştür.

8. Tasvirler

Hayâl u Yâr'in, tasvirler açısından zengin bir mesnevi olduğunu söyleyebiliriz. Bahçe tasviri, hamam tasviri, av tasviri, Şöhret Şehri'nin tasviri, eğlence meclisi tasviri; berbata, ney, def, Yâr ve Hayâl'in tasviri, gündüz ve gece tasvirleri gibi tasvirler dikkat çekicidir. Şöhret Şehri tasviri hayli geniş tutulmuş, şehirdeki bütün esnaflar tek tek anılmış ve her bir meslekle ilgili terimlere yer verilmiştir. Aynı durum eğlence meclisi için de geçerlidir. Eğlence meclisine katılanlar, meclisteki hâlleri, yenilen içilenler anlatılmış, meclisin vazgeçilmezleri olan def, ney ve berbata uzun uzun ayrı başlıklar altında tasvir edilmiştir.

Mesnevilerin eğlence meclislerinin hemen hepsinde, bir bahar dekoru içerisinde mecliste hizmet eden güzeller, sevinç ve neşe, eğlence, musikî aletleri vs. tasvirlerine yer verilir⁴¹. Musikî aletleri içerisinde en fazla çeng ve ney enstrümanı karşımıza çıkar. Def ve kopuzun genellikle sadece adı anılır veya kalıplaşmış bir iki özelliğinden söz edilir. Bunlarda ney veya çeng gibi uzun uzadıya anlatım sözkonusu değildir⁴².

Mesnevilerin bu genel özelliklerinin aksine Hayâl u Yâr mesnevisinde neyin yanında berbat/ kopuz ve def enstrümanının tasvirine genişçe yer ayrılmıştır. Mesnevide kopuzun tasvirine dokuz beyit ayrılmıştır. Bahsin başlığı "Berbat" olarak verilmiş, metin içinde "kopuz" kelimesi tercih edilmiştir. Kopuz, neyin söz ve şarkısına bakıp neva nağmesine başlamıştır. Can ve ciğer şöyle yanıp göğünmüştür ki, damarlarında kandan eser kalmamıştır. Mutripler hekim gibi nabzına el vurup dermana çalışmıştır. Mızrap, kopuzun damarlarına parlaklık vermek için çalanların elindeki neşterdir. Gam, Rumeli dilberi elinden onun kulağına sağlam bir küpe yapmıştır. Gövdesinde kuvvet ve güç kalmayıp cismi kuru bir tabut olmuştur. Aslında kopuz aşk gamıyla eskiden beri hastadır; fakat bu zamana kadar derdini gizlemiştir. Nale ve ah ile demsaz olup meclise ziyadesiyle yanıp yakılma vermiştir. Böylelikle gam ve tasada neye eşlik etmesi için kopuz getirilmiştir (2163-71).

⁴¹ Ahmet Atilla Şentürk (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yay. 634-39.

⁴² Ahmet Atilla Şentürk (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yay. 623-33.

Mesnevilerde genellikle defin de musikî meclislerinde sadece adından söz açılmış, yanağına sille vurulan bir kişi gibi düşünölmüştür⁴³. Hayâl u Yâr mesnevisinde defe 50 beyit tutarında yer ayrılmıştır. Defin kendi ateşine ısınması, sinenin göğermesi, mutribin onu deriye sarması, sinesini döverek seslenmesi, kasnağının şimşad ağacından yapılmış olması, kasnağı etrafına halka takılması, etrafındaki çingirakların çalınma esnasında kendisine eşlik etmesi ve defe değmesi, sürekli sille yemesi, çalınma esnasında yüzünün yere bakması, arkadan vurularak çalınması, ses çıkarması, yapım aşamasında deri üzerindeki kılların tıraş edilmesi, “tan tan” diyerek ses çıkarması, esasının bir deri bir kasnak olması, zaman zaman deri kısmının ıslatılması gibi özelliklerinden söz edilmiştir (2113-61).

9. Mev’ıza, Hasbihâl ve Nükteler

Yazar-anlatıcı konunun gidişatına uygun olarak zaman zaman aralara girer ve sanki bu bölümden çıkarılması gereken dersi bir bilge edasıyla dile getirir. Burada en sık tekrar edilen başlık “Hasbihâl” başlığıdır. Mev’ıza ve Nükte başlıkları da bunları takip eder.

a) Mev’ıza

Mesnevîde üç mev’ıza başlığı yer almaktadır. Bunların ilkinde şair kendisini muhatap alarak “Gönül aynasını cilalayıp gayb ilminin güzeline ayna kıl” der. Ona göre dünya geçicidir. Şair dünyanın esiri olmuş, saç sakalı ağarmış, ömrünün baharı geçmiş, ecel yaklaşmıştır. İki günlük ömre mağrur olup dünya evini huzur yeri sanmamak gerekir. Günahlarına yanıp gözlerinden yaş dökerek gaflet perdesini gözünden silebilmelidir. İnsan bunu yapabilecek donanımda yaratılmıştır. “Allah âdeme bütün isimleri öğretti”nin sırrı insandır. İnsan kendisine ibretle bakarsa herşeyin kendisinde olduğunu farkeder.

İkinci mev’ıza başlığı altında dünyanın izzet ve makamının geçiciliği, insanın bunlarla gurura kapılmaması, âleme ibretle bakıp oradaki nakışta nakkaşı görmenin gereği ifade edilmiştir. Şair insanın değişik ilgilerden uzaklaşarak kesrette vahdeti görmesini, akıl mürşidine tabi olmasını istemiştir.

Üçüncü mev’ıza yine kendisine hitap biçimindedir. Dünyanın bekası yoktur, baki olana bakmak ve ona gönül vermek gerekir. Hayâl ile Yâr ibret olarak yeter! Dünya ne Hayâl’e ne de Yâr’e kalmıştır. Peygamber bile bu

⁴³ Ahmet Atilla Şentürk (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yay. 632.

hayattan çekip gitmiştir. Âleme şah olanlar da kalmamıştır. Hepsinden geriye efsane kalmıştır. “Yeryüzünde her şey fanidir” sözü esastır. Akıllı olan kimse zamana aldanmaz.

b) Hasbihâl

Mesnevîde geçen başlıkların yaklaşık 1/10’u hasbihâl başlığını taşır. Şair hasbihâllerde genellikle kendisi konuşur. Çoğunlukla geniş zaman üçüncü tekil şahsa hitaben anlatım yapılır. Zaman zaman da görülen geçmiş zaman ile ikinci şahsa hitaben anlatımlara yer verilir. Burada yazar/anlatıcı okuyucuyu yönlendirir; öğüt verir, meseleyi özetler, bilge tavrı ile tecrübelerini okuyucu ile paylaşır (773-776; 1190-95).

Mesnevîde yer alan 10 hasbihâl başlığından sekizi sadece hasbihâl başlığını taşır. Biri hamamın birisi de Hayâl’in hasbihâli olmak üzere ikisi de terkîp hâlinindedir. İster Hayâl’in ister hamamın hasbihâli olsun, her ikisinde de kahramanların olay akışı içerisinde durup düşündükleri, hâllerini gözden geçirip dert yandıkları görülür (1852-54).

c) Nükte

Mesnevîde ikisi nükte, birisi de nükte-i dakîk olmak üzere üç nükte başlığı bulunmaktadır. Mevîza ve hasbihâl başlıklarındaki öğüt verici, bilge tavır burada da bulunmakla birlikte anlatılmak istenen, nüktede daha çarpıcı, kısa ve öz biçimde verilmiştir. Mesnevîde geçen ilk nükte başlığı beş beyitten oluşur (730-34).

İkinci nükte 11 beyitten (1281-91) oluşur. Üçüncü nükte “Nükte-i Dakîk” başlığı ile yer alır. Şair, hikâyenin sonunda asıl vermek istediği mesajı verir. İlk iki nükteye göre daha uzun tutulmuştur (2316-30).

II. Hayâl U Yâr’in Dış Yapısı

1. Vezin

Hayâl u Yâr mesnevisi, baştan sona aruzun “Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün” kalıbıyla yazılmıştır. Eserin sadece Üsküp nüshasında bulunan iki kaside ile 13 gazel farklı kalıplardadır. Vücûdî, vezni kullanmada başarılı bir şairdir. Eserin bütününde sadece altı yerde vezin aksaklığı görülür. Bunlardan ikisi sadece Ü nüshasında bulunan iki kasidede yer almaktadır. Yaklaşık 3500 beyit tutan eserdeki bu aksama çok değerlidir. Buradaki hataların da müstensihthen kaynaklanmış olma ihtimali yüksektir. Eserde yer alan vezin hataları tenkitli metinde (*) dipnotuyla belirtilmiştir.

2. Kafiye

Kafiye, vezin ile birlikte ahengi sağlayan unsurların başında gelir. Hayâl u Yâr mesnevisinde dikkate değer bir kafiye hatası yoktur. Eserde çoğunlukla aynı anda hem göze hem de kulağa hitabeden kafiyeleniş biçimi tercih edilmiştir. Zengin ve tam kafiye örneklerinin çoğunlukta olduğu eserde zaman zaman yarım kafiye de rastlanır (1711, 2573, 1138, 1500).

3. Mesnevinin Şekil Özellikleri ve Tertibi

Hayâl u Yâr'in nazım Şekli mesnevidir. Mesnevide tevhid, münacaat, naatdan sonra Sultan Murad'a övgü yer almıştır. Bundan sonra mesnevinin Sultan Murad'a sunulduğunu gösteren ayrı bir kısım daha vardır. Eserin sebep-i telifi ile aynı başlık altında Kınalızade Ali Çelebi'nin medhiyesi yapılmıştır. Bu genel başlık altında küçük alt başlıklarla Şam Şehri, bu Şehirde bulunan Beni Ümeyye Camii'nin özellikleri, arkasından da Lala Mustafa Paşa övgüsü yer almıştır.

Mesnevilerde sebep-i teliften sonra konu, olayın akışına paralel başlıklarla devam eder. Hayâl u Yâr mesnevisinde de mesnevilerin genel tertibinden uzaklaşılmamıştır. Hikâyenin tamamlanmasını takiben, eserlerin sonunda genellikle bir hatime bulunur. Burada eserin beyit sayısı, bitiriliş tarihi, duası, okuyucuya seslenerek ondan dua istemesi gibi hususlara yer verilir. Hayâl u Yâr mesnevisinin sonunda kitabın hatimesi, kitabın hatimesi tarihi farklı başlıklarla kendisine yer bulur. Şair hasbihâli ile hikâyesini tamamlar.

Eserin başından hikâyenin bitişine kadar toplam 108 başlık yer almıştır. Bu kısım 2471 beyit tutarındadır. Tenkidli metninde "Ekler" başlığı ile verdiğimiz, aslında hikâyeden ayrı bir bölüm olan, büyük ölçüde şairin hayatına dair bilgilerin yer aldığı kısımda ayrıca 57 başlık vardır. Bu kısım mesnevi ile bir Şekilde irtibatlandırılmıştır. Eserin Üskü� nüshasında bulunan 13 gazel hariç tutulduğunda mesnevideki toplam başlık sayısı 165, toplam beyit sayısı da 3482'yi bulmaktadır. Ayrıca Üskü� nüshasının sonunda müstensihe duayı içeren bir beyit yer almaktadır. Mesnevinin, özellikle hikâye kısmının beyit sayısının orta, hatta ortalamanın altında olduğunu söylemek yanlış olmaz. Eserde Üskü� nüshasında bulunan iki kaside dışındaki manzumelerin tamamında mesnevi nazım Şekli tercih edilmiştir. Mesnevinin bütününde tercih edilen vezin hikâyedeki veznin aynıdır.

Hayâl u Yâr mesnevisinin diğer mesnevilerden ayrılan bir tarafı, hikâyenin bitişinden sonra yer alan 1010 beyit tutarındaki ilavesidir. Bu kısım doğrudan hikâye ile ilgili değildir. Ama hikâyeden de büsbütün

bağlantısız bir bölüm değildir. Ekler bahsinin hikâye ile bağlantılarından birisi Halep'te Kınalızade Hasan Çelebi'nin etrafında oluşturulan edebî ortamda Hayâl u Yâr'in gündeme gelmesi şeklindedir.

SONUÇ

Muhammed Vücûdî, Abdulaziz Efendinin oğludur. Doğum tarihi belli değildir. İlim yolunu tercih etmiş, belli bir eğitimden sonra Kınalızade Ali Çelebiye bağlanmış, onunla birlikte Halep, Bursa, Edirne ve İstanbul'da bulunmuş ve Ebussuud Efendiye öğrenci olmuştur. Mezuniyetinden sonra müderrislik yapmış, sonra kendisine mansıp verilmiş, değişik savaflara katılmıştır. Sonunda tekrar müderrisliğe dönmüş ve memleketinde 1612 yılında ölene kadar Emir Mûsâ Medresesi'nde görevde kalmıştır.

Vücûdî'nin mesnevi tarzında yazılmış Hayâl u Yâr ve Şahid ü Mana isimli iki edebî eseri bulunmaktadır. Biri tezkirelerde, gerisi Hayâl u Yâr mesnevisinin Üsküp nüshası sonunda yer alan 14 gazel ile iki kasideyi de bunlara ilave etmek gerekir. Vücûdî'nin edebî eserleri yanında ilahiyat ve tarih alanına giren tercüme ve telif eserleri de vardır. İbni Cevzî'nin Merâtibü'z-Zamân tercümesi, İmam Gazâlî'nin Et-Tibrü'l-Mesbûk fî Nasâyihü'l-Mülûk'unun tercümesi, İbni Kayyum'un "Menâzilu'l-Ervâh" veyahut "Ahvâl-i Âlem-i Berzâh" isminde bir eserini tercümesi ve Özdemiroğlu Osman Paşa ile Lala Mustafa Paşanın Gazavâtı kaynakların ismini verdiği eser isimleridir.

Vücûdî'nin incelememize konu olan eseri Hayâl u Yâr mesnevisidir. Mesnevinin tespit edilebilen iki nüshasından hareketle tenkitli metni hazırlanmıştır.

Hayâl u Yâr mesnevisinin şahıs kadrosu geniş değildir. Hikâyenin kahramanları Hayâl ve Yâr da gerçekliği bulunan kahramanlar değildir. Hikâyede tek bir olay örgüsü vardır ve Hayâl'in etrafında gerçekleşir. Hayâl gâipden gelen sese kulak vererek rüyasında âşık olur, Yâr'e ulaşmak için seyahate çıkar. Seyahatinde başına gelenlere sabreder, Pîr-i Akl'ın yol göstericiliği ile de Yâr'e ulaşır.

Mesnevide başlangıcı ve bitişi olan bir zaman yoktur. Hayâl'in doğumu ve aşk macerası içerisindeki gece gündüz tasvirleri ile sonbahar, kış ve ilkbahar betimlemeleri zamana ait kullanımlardır. Eserde sözkonusu edilen sınırları çizilmiş bir yer yoktur. Hayâl'in doğduğu yer ve aşk yolculuğundaki hareket noktası bilinmemektedir. Dünyaya gelen Hayâl aşk yolculuğunda dağları, ovaları, şehirleri dolaşmış, yolu gönül ülkesine düşmüştür. Burada Uzlet Tekkesi'ne, Muhabbet Vadisi'ne, Şöhret Şehri'ne varmış, Melahat Bağ'ında Yâr'in sarayını görmüştür. Mesnevide mekâna dair anlatılanlar ya soyut yer isimleri veya dağlar, ovalar gibi genellemeler şeklindedir.

Eserin anlatıcı kişisi zaman zaman değişmekle birlikte çoğunlukla yazar-anlatıcıdır. Konuya hâkim olan anlatıcı-yazar, ara ara meviza, hasbihâl ve nükte başlıkları ile metnin akışına müdahale ederek konuyu özetler ve çıkarılması gereken dersi dile getirir. Eserde hâkim olan anlatım kipi üçüncü şahıs görülen geçmiş zaman kipidir ve muhatabı okuyucudur.

Şair, olayın akışı içerisinde, gaypdan nida gelmesi, Hayâl'in rüyasında âşık olması, rüyanın kahramanları yönlendirmesi, Hayâl'in vahşi hayvanlarla yakınlık kurması, bir ahunun Yâr'in okundan kaçıp Hayâl'e sığınması, falın aşığı yönlendirmesi gibi motiflerden istifade etmiştir.

Her mesnevide olduğu gibi Hayâl u Yâr mesnevisinde de tasvirler önemli yer tutar. Hikâye kahramanlarının tasviri, mevsimlerin tasviri, gece gündüz tasvirleri, av merasimleri, eğlence meclisleri ve musiki aletlerinin tasvirleri, Şöhret Şehri tasviri, sevglinin sarayı tasviri gibi betimlemeler ilk akla gelen örneklerdir. Şair betimlemelerinde başarılıdır.

Hayâl u Yâr'da baştan sona aruzun "Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün" kalıbı tercih edilmiştir. Şairin vezni başarıyla kullandığını söylemek mümkündür. Aynı durum kafiye için de geçerlidir.

Hayâl u Yâr'da hikâyenin anlatımında klasik mesnevi kompozisyonuna uyulakla birlikte diğer mesnevilerde karşılaşmadığımız hikâye dışında bir bölüm vardır. Şair burada daha çok kendi hayatı ve şiir anlayışına dair bilgiler vermiştir. Ancak hikâyeden büsbütün ayrı bir bölüm de değildir. 1010 beyit tutan bölümde zaman zaman hikâyeye atıfta bulunulmuştur.

Hikâyenin ekler bahsine kadar olan kısmı 2471 beyittir. Toplam beyit sayısı ise 3482'dir. Mesnevide ana ve ara başlıklar benzer eserlere göre sade bir dille kaleme alınmıştır. Özellikle başlıklarda yüklem, Türkçe kelimelerden seçilmiştir. Eserin bütününde de devrine ve benzer eserlere göre daha sade bir dil kullanıldığını söylemek mümkündür. Şair atasözleri ve deyimlerden azami ölçüde istifade etmiştir.

KAYNAKÇA

- Atâyî, Nevizâde (1989). *Hadâiku'l-Hakâik ve Tekmiletü'sh-Şakâik*. (hzl. Abdulkadir Özcan, *Şakaiku'n-Nu'maniyye Zeyilleri* 2). İstanbul: Çağrı Yay.
- Aydemir, Yaşar (2007). "Larendeli Vücûdî ve Gazelleri". *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* (Abdulkerim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı): 52-72.
- Aydemir, Yaşar (2007). "Şiir Aynasında Halep". *EKEV Akademi Dergisi* (31): 179-190.
- Aydemir, Yaşar (2007). *Ravzî Dîvânı*. Ankara: Birleşik Kitabevi.
- Baysun, M. Cavit (1988). "Ebussuud". *İslam Ansiklopedisi*. C.4 İstanbul: MEB Yay.
- Bursalı Mehmet Tahir (2000). *Osmanlı Müellifleri*. C. III. (hzl. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatcı). Ankara: Bizim Büro Yay.
- Canpolat, Mustafa (1982). *Ömer bin Mezid, Mecmuatü'n-Nezâir*. Ankara: TDK Yay.
- Çeltik, Halil (2003). *Ferit Kam, Divan Şiirinin Dünyasına Giriş*. Ankara: MEB Yay.
- Vücûdî. *Hayâl u Yâr*. Makedonya Milli Ktp. MST II. 107.
- Vücûdî. *Hayâl u Yâr*. Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail. No: 416.
- Kayabaşı, Bekir (1997). *Kafzâde Fâizî'nin Zübdetü'l-Eş'ârı*. Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Levend, Agah Sırrı (1984). *Türk Edebiyatı Tarihi*. C. I. Ankara: TTK. Yay.
- Mehmet Süreyya (1996). *Sicil-i Osmânî, Osmanlı Ünlüleri*. C. 6. (hzl. Nuri Akbayer). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi (2000). *Mecelletü'n-Nisâb Fi'n-Niseb Ve'l-Künâ ve'l-Elkâb*. Tıpkı Basım. Ankara: KB Yay.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: MEB Yay.

- Sungurhan (Eyduran), Aysun (1999). *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ, İnceleme Tenkidli Metin*. C. I. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Sungurhan, Aysun (1994). *Beyânî Tezkiresi İnceleme, Tenkidli Metin*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Süreyya, Mehmet (1996). *Sicill-i Osmanî, Osmanlı Ünlüleri*. C. 5. (hzl. Nuri Akbayar ve Seyit Ali Kahraman). Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Şemseddin Sami (1996). *Kâmusu'l-Âlâm*. C. 6. Ankara: Kaşgar Neşriyat.
- Şentürk, Ahmet Atilla (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- Tekin, Gönül Alpay (1992). *Ahmed-i Dâî, Çengnâme Critical Edition and Textual Analysis*. Boston: Harvard University Press.
- Tuman, Nâil (2001). *Tuhfe-i Nâilî*. (hzl. Cemâl Kurnaz ve Mustafa Tatcı). C. II. Ankara: Bizim Büro Yay.
- Turan, Şerafettin (1980). "Sinan Paşa". *İslam Ansikopedisi*. C. X. İstanbul: MEB Yay.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988). *Osmanlı Tarihi*. C. II-III. Ankara: TTK Yay.

Metnin Kuruluşunda Takip Edilen Yol

1. Eserde takibi kolaylaştırmak amacıyla beyitler 5-10-15 gibi baştan sona beşerli olarak numaralandırılmıştır. Aynı şekilde nüsha farklarının takibinin kolaylığı için sayfa değişimlerini 1a-1b şeklinde gösterdik. Her iki numaralandırmayı da tenkidli metnin sol yanında gösterdik.

2. Metin içerisinde vezin ve anlam eksikliklerini tamamlamak için ilave ettiğimiz, değiştirdiğimiz hece ve kelimeleri [] içerisinde, aynı gerekçe ile, dizilişine müdahale ettiğimiz; çıkardığımız hece ve kelimeleri de dipnotta gösterdik. Müstensih hatası olarak düşündüğümüz herhangi bir kelimeyi farklı okumuş veya kelimeyi okuyamamışsak, veyahut da, nüsha okunamayacak halde tahrip olmuşsa, kelimenin yerini boş bırakıp dipnotta buna da işaret ettik.

3. Metinde geçen âyet, hadis veya ibareler, transkripsiyon harfine çevrilirken italik olarak dizilmiş ve bunun çevirisi de dipnotta verilmiştir. Âyet veya hadiste yapılan alıntı, başlı başına bir anlam ifade ediyorsa sadece ibarenin; yalnız başına anlam ifade etmiyorsa, âyet veya hadisin tamamının anlamı verilmiş, metinde geçen kelimenin anlamı ise italik dizilerek gösterilmiştir.

4. İnceleme kısmında istifade edilen metinlerin hangi eserden olduğu belirtildikten sonra beyit numaraları verilmiştir.

5. Bütün çabalarımıza rağmen, vezin kusuru görülen yerler düzeltilememişse, vezni problemlili görülen beyitler veya mısraların bu problemi dipnotta belirtilmiştir.

6. "Ki" ve "ne" ile yapılan birleşmelerde düşen vokal, ilmî eserlerde kullanılageldiği gibi, apostroflarla "k'ola, n'ola" şeklinde gösterilmiştir. Bunun yanında "olal'dan" kelimesinde olduğu gibi ilmî eserlerde kullanımına pek rastlanmayan vokal düşmelerinde de tutarlı olmak için, aynı şekilde düşen vokalin yeri apostrofla gösterilmiştir.

7. Metinde Arapça, Farsça kelime ve eklerin yazımında Prof. Dr. İsmail Ünver'in "Yazım Birliği Üzerine Öneriler" adlı makalesindeki esaslara, Türkçe kelimeler ve eklerin okunuşunda ise, Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın Eski Türkiye Türkçesi adlı çalışmasına uyulmuştur.

HAYÂL U YÂR TENKİDLİ METİN

HAYÂL U YÂR-I VÜCÛDÎ

- 1b *Bismillâhi'r-Rahmâni'r-rahîmâ*
İbtidâ-i suhendür ism-i Hudâ
Ebter olur söz andan ola cüdâ
Nâm-ı Mevlâ'yı itmeyen kişi yâd
Bulamaz sözlerinde sûd u sedâd
Dilde olmasa besmele miftâh
Açmaz ebvâb-ı rahmeti Fettâh
Ne kadar müşkil olsa kâr-ı beşer
Bulunur besmeleyle aña zafer
- 5 Cünd-i şeytânı kırmağa her gâh
Gerek elde silâh-ı bismillâh
Kılıcı olduğuna Mevlâ'nuñ
Nass-ı kâtı' keşîdesi anuñ
Dâ'imâ hamd olur aña peyvend
Diseler yiridür livâu'l-hamd
Olsa cünd-i kelâma ol sancak
Dikilür burc-ı ma'nîye bayrak
Açılur bu dil ile kufl-ı dehen
Feth olur bu söz ile mülk-i suhen
- 10 Suhan iklimine sorarsañ râh
Toğrı yoldur sırât-ı bismillâh
'İbret ile nazar kılursañ aña
Görinür ol lafızda çak ma'nâ⁴⁴
Müntehâ kâmetiyle Sidre misâl
Görse Cibrîl-i akl açar per u bâl
Cennetüñ nahl u tal'-ı manzûdı
Ya o nahluñ bu zıll-ı memdûdı

⁴⁴ Lafızda: Nuktada Ü

- Disem olur nihâl-i gül aña ben
Kanda yazılsa ol olur gülşen
- 2a
15 Nev-şüküfte güli cülâle anuñ
Açılır göñli bâğına dikenüñ
O gül-i ter yanında hûb u şemîm
Gonce-i nev-resîde Hâyy u Rahîm
Dile tohm-ı mahabbeti añagör
Gülşen-i câna ol güli dikegör
Ber-murâd olmağa saña bu yiter
Yohsa serv ü çenârdan ne biter
Elde olur misâl-i habl-i metîn
Sîne içre sûtûn-ı hâne-i dîn
- 20 Menba'ı zulmet olduğı anuñ
'Aynıdur nehr-i âb-ı hayvânuñ
Sanur anı gören midâd ile med
Bulur andan içen hayât-ı ebed
Medd ile nûn kavsi-i Rahmân
Sâlik-i râh-ı Hakk'a tîr u kemân
Bu idi ol 'asâsı Mûsâ'nuñ
Dahi tiryâki hem o su'bânuñ
Tayanup aña Hakk'a 'azm it sen
Yolda kalmaz anuñla yola giden
- 25 Ol keşîdeyle ide nâm-ı Hudâ
Kaldurup Kirdgâr'a dest-i du'â
Merhametden zünûb-ı insâna
Yalvarur ol Rahîm ü Rahmân'a
Bu ne devlet durur o şâhid-i Hak
Bizi göre şefâ'atine ehak
Hamd aña kim o Halık-ı dü cihân
Bize kıldı bu ismi vird-i zebân
Elde miftâh-ı bâb-ı cennetdür
Eyle endîşe gör ne ni'metdür

- Der-Tevhîd-i Bârî Ta'âlâ Celle Zikrehu**⁴⁵
- 30 Ey nigârende-i nukûş-ı cemâl
Mebde'-i hüsn-i yâr u mihr-i hayâl
- 2b Süret-ârâ-yı *ahsen-i takvîm* *
Rûh-bahşende-i 'ızâm-ı remîm⁴⁶
- Vasfuñ ey vâcibü'l-vücûd u Samed
Okınur "*lem yelid velem yüled*"**
- Cevher ile 'arazdan oldı garaz
Zâtuñ ammâ ne cevher ü ne 'araz
- Varlıguñ gerçi gün gibi rûşen
Kendi mâhiyyetüñdür 'ilm ile zan
- 35 İre mi küh-i zâtuña evrâk
Sıfatuñ bilmede 'ukuller çâk
- Nitekim didi 'ârif-i müdrîk
"*Mâ-arefnâka hakka ma'rifetik*"**
- Uçamaz ol hevâda murg-ı hayâl
Yine lutfuñ ola meger per ü bâl
- Kâf u nûn emrûñ ile niteki kân
Cevher-i cism ü cânı kıldı 'ıyân
- Hâki kıldukda 'illet-i 'âdem
Eyledüñ kalbine gamuñ müdgam
- 40 Yûsuf'ı bir bahân'idüp Ya'kûb
Niçe dem çekdi girye vü âşûb
- Rûy-ı Leylâ'da gösterüp dîdâr
Kays'ı dîvâne eyledüñ nâ-çâr
- 'Aşkuñ ile semâ' idüp eflâk
Her seher sînesini eyler çâk
- Her dem ağlar gamuñla ebr-i bahâr
Akıdur kanlu yaşların enhâr

⁴⁵ Der-: Fî- Ü

* "Biz insanı en güzel biçimde yarattık..." *Kur'an*, 95/4.

⁴⁶ Rûh: Rûh Ü

* "O doğmamış ve doğrulmamıştır" *Kur'an*, 112/3.

** "Ya Rab! Seni zatına yakışır şekilde bilmedik" Hadis, Yılmaz 1992: 117.

- S3a Ra'd u berk-ı felek degül her gâh
Geçirür gögsini sipihr ider âh
- 45 Cigerin dâğ-ı gamla sahrânuñ
Seyr iden sandı lâlesi anuñ
Âhlar eyledikce derd ile bâd
İñleşürler sanavber ü şimşâd
Bâd itdükçe 'aşkıñı ilkâ
Cûş ider şevk ile dil-i deryâ
- Ü3a Âteş-i 'aşkuña düşel'den nâr
Yanar âşüfte-hâl leyl ü nehâr
İdemez dil rumûz-ı 'aşkı beyân
Bu ma'ânîde akl-ı kül hayrân⁴⁷
- 50 Söze sığmaz rumûz-ı hâlet-i 'aşk⁴⁸
Velî göyündürür harâret-i 'aşk
'Aşkdan kıl u kâle ki ulaşur
Diyemez hâmenüñ dili tolaşur
'Aşkı fâş idenüñ odı söyünür
Diyenüñ şem'aveş dili göyinür
İtdügiçün rumûz-ı 'aşkı rakam
Kesilür dâ'imâ zebân-ı kalem
'Aşkdan söyledikçe hâme nikât
Isırur barmağın likâ vü devât
- 55 Sûzişinden harâret-i elemüñ
Şakk olur elde dudağı kalemüñ
Başlasa hâme 'aşkı tahrîre
Çekerin her satırda zencîre
'Aşkdan olduğumca kıssa-güzâr
Nokta kor sem'a dîde-i hûn-bâr
Hâmenüñ yaşı turmadın dökilür
Kâmeti nâmenüñ iki bükilür

⁴⁷ akl-ı küll: akl-ı evvel S derkenar

⁴⁸ Söze: söz Ü

- Toludur hikmetüñle kevn ü mekân
Mazhar-ı kudretüñ durur bu cihân
- 60 Gice gündüz felekde mihr ile mâh
Kudretüñ da'visine iki güvâh
Mihr-i lutfuñdan ây u gün zerre⁴⁹
Bahr-i cûduñda nüh felek katre
Olalı ni'metüñle gerdûn sîr
Kurs-ı mâhı bir ayda ancak yir
- S3b Dür ü gevherle bahr u ber ikbâl
Ki anlar sîm ü zerle mâl-â-mâl
Feyzüñ ile sadefde katre-i nîm
'Âşıkun eşki gibi dürr-i yetîm
- Ü3b
65 Gelicek lutfuñ ile bahre gınâ
Mevclerden getürdi dest-i du'â
Sanma kim şükr-i Hak'da âb ola lâl⁵⁰
Oldı mâhî aña lisânu'l-hâl
Dilidür gülşenüñ ki berg-i bahâr
Zikr ider "*fe'nzuru ilâ-âsâr*"*
Gonce söyler kemâl-i kudretüñi
Bülbül eyler senâ-yı ni'metüñi
Bâd tahrîk idüp salınımaz bîd⁵¹
Bil ki dervîşdür ider tevhîd
- 70 Kehrübâ subhası elinde çenâr
Ni'metüñ şükrini ider tekrâr
Nâtıka hamdüñ itmede kâsır
Saña lâyık senâya kim kâdir
- Münâcât be-Hazret-i Kâdîyu'l-Hâcât**
Yâ mücibe'l-'usâtı fi'd-da'vât
*Gâfire'z-zenbi kâdıye'l-hâcât**

⁴⁹ Mihr-i lutfuñdan: Mazhar-ı lutfdan Ü

⁵⁰ kim şükr-i Hak'da: şükr-i Hudâ'da Ü

* "Eserlerine bakınız" *Kur'an*, 30/50.

⁵¹ S'de derkenar bîd: söğüt ağacı

- Sensin ol pâdişâh-ı bende-nüvâz
Ki senüñdür kabûl-i 'özü ü niyâz
- Ger gedâ ger emîr-i sâhib-tâc
Kerem ü 'afvüña cihân muhtâc
- 75 Kerem it ey mürüvet ıssı Hudâ
Baña kılma günâhum ile cezâ
- Ger günâhum kadar olursa 'ikâb
Benüm için çeker zebâni 'azâb
- S4a Vezn iderse günâhum ey Rahmân
Sıkletinden neler çeke mîzân
- Bahr-ı hayretde zâr u giryânam
Dest-gîr ol garîk-i 'isyânam
- 'Amelüm yok günâhdan gayri
Yok işüm her gün âhdan gayri
- 80 Hûblar zikri dilde evrâdum
Vuslat-ı yâr fikrüm ü yâdum
- Ü4a Vâsf iderken şarâb-ı gül-fâmı
Sözüm işitse mest olur Câmî
- Dilüme düşse midhat-i hûbân
Begenür hüs-i şî'rümi Hassân
- Mest iken gören ehl-i hâl añlar
Suhanum gûş iden Kemâl añlar⁵²
- Bulmayup câm-ı 'aşk-ı Hak'da deley*
Sanurın vecd ü hâli hâlet-i mey
- 85 Mescide niyyet iderin giderin
Mey-kede gûşesin mekân iderin
- Kâmet idüp namâza dursam eger
Dikilür karşıma kad-i dil-ber

* "Ey günahkarların duasına icabet eden, günahları bağışlayan, ihtiyaçları gideren!"

⁵² Suhanum; sözlerüm S

* "deley" okunan kelimeye S nüshasının derkenarında "suya kanmak" karşılığı verilmiştir.

- Secde itdükce dir dil-i şeydâ
Kaddi fikriyle *rabbîyye'l-a'lâ**
- Vâ'izüñ şeyh didigün her ân
Sanurın halvetinde pîr-i mugân
- Delikanlılık eyledüm çü şarâb
Geçdi 'ömrüm hevâda hem-çü habâb
- 90 Katarât-ı mey eyleyüp seyelân⁵³
Oldı destümde sübha-i mercân
- Hâsılı işim oldı fisk u fücûr
Gam degül kim bir aduñ oldı Gafûr
- Kuluñ işi hatâ vü 'isyândur
Kâr-ı Mevlâ hemîşe ihsândur
- Yakduğı yiter âteş-i ruh-ı yâr⁵⁴
*"Ve kinâ rabbenâ 'azâbe'n-nâr"**
- S4b Lutfuñ irişmedik kuluñ yokdur
Umarın ben de rahmetüñ çokdur
- 95 Rahmetüñ çok didük budur sebebi
*"Sebekat rahmeti 'alâ gadabî"**
- Bir kuluñ olsa tağca 'isyânı
Mahv ider ebr-i rahmetüñ anı
- Nâdim oldum günâha giryânem
İtdügüm işlere peşimânem
- Ü4b Şâhsın cürm-i bendeden güzer it
Sen aña bakma lutfuña nazar it
- Gerçi 'aşkuñ yolında güm-râhın
Hele eksikligümden âgâhın
- 100 Merhamet kıl bu çeşm-i giryâna
Çün ararsın bahâne ihsâna

* "Yüce Rabbim" Secdedeki tesbihte söylenir.

⁵³ seyelân: su akmak S'de derkenar

⁵⁴ Yakduğı yiter: Yakduğın yakar Ü

* "Ey Rabbimiz bizi ateşin azabından koru." *Kur'an*, 3/16.

* "Rahmetim gazabımı geçmiştir." Hadis, Yılmaz 1992:140

Yâ İlâhî cemâl-i pâküñ için
'Âşık-ı zâr u sîne çâküñ için

Yolda kaldum garîb ü güm-râhın
Menba'-ı girye ma'den-i âhın

Şâm irişdi yolunda var nice çâh
Eyle yâ Rab 'inâyetüñ hem-râh

'Aşkuñı ben garîbe eyle delîl
Yohsa kaldum fenâda zâr u zelîl

105 Nûruñı kıl gözümde tâbende⁵⁵
Kanda baksam seni görem anda

Göñlümi râz-ı 'aşka hem-râz it
Sözümü sâz-ı 'aşka dem-sâz it

Sadef-i dürr-i nazm idüp dehenüm
Eyle nâ-süfte gevher-i sühanum

Sîneme nûr-ı 'aşkuñ ide hulûl
Okıyam şevkuñ ile na't-ı Resûl

**Na't-ı Hazreti⁵⁶ Resûl-i Ekrem Sallallâhu Te'âlâ 'Aleyhi ve
Sellem ve Zikr-i Cemîl Ashâb-ı Güzîn Radıyallâhu 'Aleyhim Ecmaîn**

Yine esdi nesîm-i bâğ-ı cinân
Tâzelendi riyâz-ı gülşen-i cân

S5a

110 Bülbül-i nâgme-sâz-ı bâğ-ı usûl
Başladı okumaga na't-ı Resûl

Okudı vâsıfânı 'akl-ı selîm
Âyet-i hüsn içre hulk-ı 'azîm

Fahr-i 'âlem Muhammed-i 'Arabî
Umdetü'l-asfîyâ Resûl ü Nebî

Ü5a

Pâdişâh-ı dü-kevn ü fahr-i cihân
Mihri-gerdûn u 'âlem-i imkân

Sakaleynüñ resûli şâh-ı rüsûl
Haremeynüñ imâmı kible-i küll

⁵⁵ tâbende: S'de şerhi var derkenar

⁵⁶ Hazreti:-Ü

- 115 Sâye saldı cihâna çün dil-i nûr
İtdi 'âlem anuñla kesb-i sürûr
Küfri zülfi gibi idüp⁵⁷ pâ-mâl
Virdi ruhsârı⁵⁸ gibi dîne cemâl
Konmadın levhe nokta-i 'âlem
Kalem itdi ezelde aña 'âlem
Âhirinde zamânuñ ol server
Gicenüñ âhirinde vakt-i seher
Gam degüldür mu'ahhar olsa o cân
Enbiyâ ebr-i rahmet ol bârân
- 120 Soñra kılsa n'ola cihâna güzer
Gelür evvel şükûfe andan ber
Enbiyâ gerçi dîne 'illetdür
Evvel olan murâd gâyetdür
Zulmete subh egerçi gâlib olur⁵⁹
Toğmasa gün 'akabde kâzib olur
Olsa hatm-i nübüvvete n'ola câ
Hâtemü'l-enbiyâ buyurdu Hudâ
Nice vasf ide hulkını insân
Çünki meddâhıdur anuñ Yezdân
- 125 Ne disün dil o hüsn ü ol âna
Görse kâfir gelürdi îmâna
Gün yüzinde o tâb-ı zülf ü 'ızâr
'Âlem-i hüsn ü hulka leyl ü nehâr
- S5b Hâli ile kaşını eyle hayâl
Hâcib idi ana hilâl u Bilâl
Gülşen-i mu'cizâta ruhları gül
Şeb-i mi'râcı anda bir sünbül
Şeb-i mi'râcda o bedr-i dücâ
Gün gibi âsmâna virdi ziyâ

⁵⁷ İdüp: itdi Ü

⁵⁸ ruhsârı: ruhsâyı Ü

⁵⁹ Zulmete subh egerçi gâlib olur: Subh egerçi Zalâma gâlib olur S

- Ü5b
130 Yetişüp hikmet ile peyk-i Celîl
Oldı vuslat yolında aña delîl
Oldılar lâ-mekâna çünki karîb
Kaldı anda delîl oldı garîb
Vardı tâlib irişdi matlûba
Vâsıl oldı habîb mahbûba
Mîm-i Ahmed açup kelâma dehen
Kalmadı ol arada cây-ı suhen
Gördi hadden berî çü resm-i Ehad
Kıldı bezl ü senâ vü hamden hamd
- 135 Ehadiyyetle ya'ni o Mevlâ
Kıldı bî-keyf ü kem tecellî aña
Nüh felek sâha-i revâkîdur
Gurre-i mâh bî-yarakîdur
N'ola öpse ayağını eflâk
Ki didi Hak kudûmine levlâk
Bahr-i 'ilm-i ledün idi o hakîm
Sadef-i mu'cizâta dürr-i yetîm
Uralı mühr-i la'lin a'yâne
Yok nazar hâtem-i Süleymân'a
- 140 Dem-i lütfi irişmeseydi sahih
Rûh-bahş olmaz idi la'l-i Mesîh
Tayanurdu⁶⁰ asâsına Mûsâ
Çîn-i zülfi o sihri kıldı hebâ
Hak rasûl olduğına bürhânı
Bu yeter kim o nûr-ı Yezdânî
Ebced okumamışdı ümmî idi
Lîk cümle 'ulûmuñ ümmi idi
- S6a
Haklığına şehâdet eyledi seng
Nice sengîn-dil ola eyleye ceng

⁶⁰ Tayanurdu: Tayanur Ü

145 Barmağı mâhı eyledi iki şakk
Bîni-i yâre beñzedi el-hakk
Ol güneş çünkü oldu zıll-ı Hudâ ⁶¹
Olmaz ise 'aceb mi sâye añâ

Ü6a

Cân-ı 'âlem degil mi fahr-i cihân
Hiç olur mı cihânda sâye-i cân
Girdügince gazâyâ ol server
Eser idi yanınca feth ü zâfer

Bağrına taş basup o kûh-ı vekâr
Bedeni burcını iderdi hisâr

150 İki dişi kalınca dâ'im o şâh
Çalışup düşmenin iderdi tebâh

Kanı anuñ gibi bir ehl-i kerem
Gark ola bahr-ı cûdına 'âlem

Ümmetini Hudâ'dan itdi dilek
Dökdi gözyaşını vü çekdi emek

Cân elif kâmetine câ olsun
Yolına cânlar fedâ olsun

Kendüye vâsıl olmaga ol şâh
Bize şer'-i şerîfini kodı râh

155 Gelüñüz idelüm bu resme du'â
Toğrı yoldan ayırmaya Mevlâ

Meded ey pâdişâh-ı her dü-serâ
Ve'y penâh-ı kulûb-ı şâh u gedâ

Enbiyâ vü rüsül tufeylüñdür
Cümle 'âlem esîr-i meylüñdür

Olıcak rûz-ı haşr rûz-ı 'ukâb
Ki ola hayra hasb ü şerre 'azâb ⁶²

Enbiyâ bulmayup şefâ'ate yol
Her biri nefsine ola meşgûl

⁶¹ Ol güneş çünkü oldu zıll-ı Hudâ: Ol güneş oldu añâ zıll-ı Hudâ Ü

⁶² hasb: -Ü

160 Zîr-i dâmânı şefkatüñ ey şâh
N'ola kılrsa kuluñ Vücûdî penâh

S6b

Havfdan âdeti budur püserüñ
Zîr-i dâmânına kaçır pederüñ

Gün yüzüñ münkiri zevâl ister
Nûrı kor nâr ile nekâl ister

Bildiler varacakların sakara
Gök sarar mâtemin tutup kefere

Ü6b

Şâddur ümmet-i Muhammed olan
Gam çeker mi şeff'i Ahmed olan

165 Efzalü'l-enbiyâ Muhammed'dür
Ekmelü'l-asfiyâ Muhammed'dür

Çâr cismi o çâr-yârınuñ
Çâr dîvârı hâne-i dînuñ

Çâr 'unsur disem yoğ idi 'inâd
'Unsur olmasa bi't-tab'ı ezdâd

Ya'ni Bû-bekr ile Ömer 'Osmân
Hem 'Aliyy-i velî o şîr-i jiyân

Urdılar dîne pençe-i nusret
Buldı İslâm o çâr ile kuvvet

170 Hakkuñ ol çâr şeyh ü çârı refîk
Olalar bahr-i rahmetine garîk

Eyleyüp Hak resûline in'âm
Virdügince niçe salât u selâm

Ola ashâb u âline her-bâr
Niçe yüz biñ selâm-ı pür-envâr

**Senâ-yı Hazret-i Pâdişâh-ı Cihân Sultân İbni Sultân Murâd Hân
İbni Sultân Selîm Hân İbni Sultân Süleymân Hân Ebed Allahu
Saltanatahü ilâ İnkırâzi'z-Zamân**

Ey suhen bahrine olan gavvâs
Tâlib-i nazm-ı dür-i ma'ni-i hâs

Gûşuña dürr-i pendüm it mengûş
Sözüne tâ sadejde dür çeke gûş

- 175 Dili kıl medh-i şâh ile gûyâ
Vir şeker tâ ki söyleye bebgâ
- S7a Eyle evsâf-ı şâhı ser-nâme
Ney-şeker ola elde tâ hâme
Hüsn-i 'üvânı olmasa mektûb
Müşk ile yazsalar degül mergûb
Hükmüñ üstinde olmasa tuğrâ
İ'tibâr itmez idi kimse aña
- Ü7a Hâs u 'âma du'â-yı devlet-i şâh
Farzdur nite kim itâ't-i şâh
- 180 Niçe şeh pâdişâh-ı rûy-ı zemîn
Hâmi-i şâh-râh-ı şer'-i mübîn
Reh-ber-i sâlikân-ı râh-ı rüsül
Bil ki kâyim-makâm-ı şâh-ı rüsül
Sâye-i kasr-ı 'adli halka penâh
Ki odur 'âlem içre zıllullah
Ya'ni Sultân Murâd o menba'-ı dâd
Zikr-i nâmı dehân-ı 'âleme dâd
Döner anuñ murâdı üzre felek
Zîr-i hükmindedür simâk u semek
- 185 Kabza-i kudretinde çarhı kemân
Tîri tûmârına Murâdî nişân
Safha-i rûzgâra subh u mesâ
Yazmağa hükmi üstüne tuğrâ⁶³
Sahn-ı fîrûzede debîr-i ezel
Zer-i mihri ider dem-â-dem hal
Çeker İslâm sancağın ol şâh
Ser-firâz ide diyelüm Allah
Şâhlar bendedür cenâbında
Mihir ü meh şemsedür rikâbında
- 190 Olduğınca semend-i bahta süvâr

⁶³ Üstüne: üzre bir Ü

- Gâşiye mihr ü çarh gâşiyedâr
İtse erkân-1 devleti dîvân
Düşe saff-1 ni'âle biñ hâkân
İster idi hayât-1 İskender
Ki ola aña bende-i kemter
- S7b Şâh-1 Cemşîd-rây u Cem-haşmet
Âsmân-râyet u 'Alî-heybet
Salsa hasmuñ o şeh alayına at
Niçe şâhı yirinde eyleye mât
- 195 Cây-1 rezmi misâl-i ser-hâne
Kim bakar anda baş ile câna
- Ü7b Ser-i gerden-keşân u tîğ u sinân
Rezmi Yezîd'e gûy ile çevgân
Hûn-1 a'dâyı nûş idüp tîri
Yalmanur aña teşne şemşîri
Düşmeni giyse gam degül cevşen
Duramaz aña olsa âhen-ten
N'ola tahte's-serâda giyse eger
Gâv ile mâhı cevşen ü miğfer
- 200 Felegüñ gördüm o şafak-fâmın
Kan kuşandı görünce samsâmın
Haddini bilmeyüp eger düşmen
Çıksa devr-i felekde dâyireden
Kâmetin tîğ-i tîz ider pergâr
Tâ ki mikdârına ola mi'yâr
Ceng-i harbîde kûsı itse gırîv
Tende kalmaz hayât-1 düşmen-i dîv
Reg-i cân-1 'adûdan almağa kan
Nişter-i nîzesindeki peykân
- 205 Olalı düşmenine tîri belâ
Disem olur kemânı kavs-1 kazâ
Tîği bir nâmlı yarar gâzî

- Tîri düşmen-şikâr u şeh-bâzı
Gün gibi şarka garba hâkimdür
Kılıcı öñine duran kimdür
Cevher-i hükm-i tîğ-i bürrânı
Açdı Şâm u Dımışk u Kirmân'ı
Olalı bende aña feth ü zafer
Buldı anuñla saltanat zîver
- S8a
210 Şeker-i şükr yerse n'ola 'ibâd
Buldı⁶⁴ dehrüñ dehânı 'adl ile dâd
Alamaz kimse dâmenin gaddâr
Dâmen-i 'âşıkı meger seg-i yâr
Kimsenüñ yok başında bâr-ı girân
Tağ başında meger ki ebr ü dumân
- Ü8a
Viren ol pâdişâha 'adl ile dâd
'Ömrini devletini ide ziyâd
Ehl-i İslâma lutf idüp Rahmân
Vire hıfz u himâyetinde emân
- 215 Bulalı hidmetinde 'izz ü celâl
Bendedür aña devlet ü ikbâl
Olmasa kapusunda gün der-bân
İdemezdi ser-i sipihri mekân
Kef-i gevher-feşânı kân-ı kerem
Cûd engüşt-ı lutfına hâtem
Felegüñ kâ'a-i zer-endûdı
Matbah-ı pür-şerâr u pür-dûdı
Nüh felek suffice-i ribâtıdur
Kehkeşân pür-ni'am simâtıdur
- 220 Eyledikce cihâna bezl ü sehâ
Kef-i emvâcını açar deryâ
Olsa nîsân-ı re'feti nâzil
Pür dür olur sadeğ gibi her dil

⁶⁴ Buldı: doldı S

- Âsmân-ı cemâl ü bedr-i kemâl
Dil-i hâme beyânın itmede lâl
Gerçi nazm içre olmuşam fâyık
Degilem vasfın itmege lâyık
Vasf-ı meddâha ihtiyâcı yok
'Âlem içre aña du'acı çok
- 225 Vechi var ider ise istiğnâ
Meşşata istemez ruh-ı zîbâ
Sözümü lîk eslemez hâme
Gayrı sözden yüzün dürer nâme
- S8b Vasf-ı şâh olsa dâ'imâ rakamum
Nâmenüñ gönlini yazar kalemüm
Micmer olur devât u hâme çü 'ûd
'Amber olur likâ midâd aña dûd
Nefesüm fikri ile rûh-efzâ
Sözlerüm zikri ile câna gıdâ
- Ü8b
230 Rûha râhat senâ-yı hazretidür
Vâcib ammâ du'â-yı devletidür
Akıdup dîdeden dürûdı revân
El getür kıl du'â Vücûdî hemân
Yâ Râb ol gur-re-i sipihr ü hilâl
Bula günden güne cemâl ü kemâl
'Adl ü insâf ile mu'ammer ola
Dâ'im a'dâsına muzaffer ola
Feth-i bâb-ı memâlik ile müdâm
Ola mesrûr o pâdişâh-ı enâm
- 235 Komayup kulları 'adûdan Hay
Gele ahbâr-ı feth pey-der-pey
Kem kulından emân için her dem
Yüz süre ayağına şâh-ı 'Acem
Eyle 'ömri nihâlini her-bâr
Gülşen-i dehr içinde ber-hordâr

- Ya'ni şehzâde-i cevân-bahtın
Hâris-i mülk ü vâris-i tahtın
Saltanat bûstânınuñ berini
Ma'delet bâğınunñ gül-i terini
- 240 Gözleri nûrın ehl-i dünyânuñ
Hâsılı 'ömrini o sultânunñ
Bu cihân durduğunca bâkî kıl
'İzzet ü şevket ile râfî kıl
Kâmetin serv-i ser-firâz eyle
Hil'at-ı 'ömrini dirâz eyle
Tâzelendikce gülşen-i 'âlem
Gonçeveş açılup ola hurrem
- S9a Çarha çıkdukça husrev-i hâver
Ola evc-i şerefde ol server
- 245 Târ-ı şebden beşîr-i subh-ı safâ
Olduğınca felekde çehre-güşâ
Ola mihr-i cemâli nûr-efrûz
Köhne dünyâda her günü nev-rûz
- Ü9a **Bu Nazm-ı Dil-pezir Ol Pâdişâh-ı bî-'adil ü bî-nazîrün Meclis-i Sa'âdet-Celislerine Tuhfe-i Hakîr Olduğına 'Özr-i Taksîrdür⁶⁵**
Hızr-ı hâmem çün itdi 'azm-i devât
Buldı zulmet içinde âb-ı hayât
Ya'ni kıldı muhît-i 'aşka sefer
Buldı ol bir sefine dürr ü güher
Bahr-ı nazm oldı bu cedâvil-i nâb⁶⁶
Noktalarla hurûf mevc ü habâb
- 250 Gün gibi çün şeb-i müsevvededen
Çıkdı rûz-ı beyâza bu rûşen
Lafız içinde şâhid-i ma'nâ⁶⁷
Bir siyeh câme dilber-i ra'nâ

⁶⁵ Bî-nazîrün Meclis-i Saâdet-Celislerine: Bî-nazîre S

⁶⁶ nâb: tâb Ü

⁶⁷ Lafız: Nokta Ü

- Sâdlar çeşm ü lâmlar gîsû
İki mısra' iki hilâl ebrû
Safhasında beyâzı 'ayn-ı cebîn
Hüsn-i ma'nâsıdur ruh-ı rengîn
Mû-miyânı içinde ince hayâl
Dehen-i nükte-gûyı mîm-i cemâl
- 255 Elifi gibi kâmeti mevzûn
Hoş edâlar libâs-ı gûn-â-gûn
Mâlik oldum bu Yûsuf'a ammâ
Görmedüm bir 'Azîz'e ola revâ
Gerçi biñ⁶⁸ renc ile bulındı bu genc
Kanı mîzân-ı pâk ü gevher-senc
Hazer itdüm bu dürr-i yekdâne
Ola pîrâye gûş-ı nâ-dâna
Düşe bir dil-hırâş u nâ-sâza
Döne dihkân elinde şeh-bâza
- S9b
260 Nefesüm gerçi oldı nefha-i 'ûd
Sînem ammâ bu sûz ile yanar od
Suhanüm şehdi oldı çün fâyık
Dehen-i nâ-kese degül lâyıık
- Ü9b
Yakdum ammâ bu şem'-i rahşânı
Şâhlar meclisine erzânî
Gayret itdüm bu dil-ber-i ra'nâ
Vara nâ-mahrem ile hem-dem ola
Şevk ile sîneme çeküp anı ben
Sakladum ya'ni kec-nazarlardan
- 265 Lâyık oldur bu bîkr ü fikr-i guyûr
Halvet-i şâha irişe mestûr
Gerçi çokdur gülüñ harîdârı
Fânî bülbül gibi dil-efkârı
Añlamaz dîde eşk-i ter kadrin

⁶⁸ Biñ: pek Ü

- Ne bilür pîle dür güher kadrin
Buldı 'attâr elinde raġbeti nâf
Bilür altûn kıymetin sarrâf
Gülistânı okıdı gerçi ki gül
Mantıku't-Tayrı añlamaz bülbül
- 270 'Âlem-i sûretüñ o cânıdur
'Akl-ı evvel o rûh-ı sâñdür
Zer suhen tab'-ı pâki aña mehek
Kem 'ayâruñ vücûdın eyler hak
İtse halvet-serâ-yı nazma hırâm
Olur ebkâr-ı ma'ni hep aña râm
Aña san gökden indi hulk-ı 'azîm
Anda var 'akl-ı pâk u tab'-ı selîm
Şimdi bezm-i suhende Câmî'dür
Sözleri 'âlemüñ nizâmıdur
- 275 Bûy-ı lafzından irse ger nefehât
Rûh-ı Câmî bulurdı tâze hayât
Tutsa şeş beyti ile ger pençe
İre penc-i Nizâmî'ye rence
- S10a Husrev oldur cihânda kim Husrev
Aña nisbetle şahne-i Dehlev
Niçe ta'rîf-i hüsni bulsun had
Ki odur zıll-ı Hak eben 'an-ced
- Ü10a Bunuñ ol dem bulur ki hüsni kemâl
Na'zar ide o şâh-ı mülk-i cemâl
- 280 O mîrin açuben yüzün ol şâh
İde 'ayn-ı 'inâyet ile nigâh
Her açıldukca elde bu gonca
Ola gül gibi aña eglence
Geh Gülistân olup gehî Bûstân
Nazarıyla⁶⁹ ola Bahâristân

⁶⁹ Nazarıyla: Nazîri ile Ü

- Bakup emvâc-ı satrına meselâ
Seyr ide geh sefîne geh deryâ
Bilürin kim⁷⁰ bu tavr-ı efsâne
Hışt-ı Belkîs' dur Süleymân'a
- 285 Bahre virür mi silk-i dür zîver
Kâna tuhfe olur mı hiç gevher
Lutf ile meclisinde kılsa hitâb
Kem sözidür bu gûne niçe kitâb
Lîk buldum gınâ bu sözle fakîr
Didiler tuhfetü'l-fakîr ü hakîr
Mûr âr itmeyüp fakîrâne
Viridi pâ-y-ı melah Süleymân'a
Bezme 'âdet budur kadîmî olur
Varak-ı sebz ile gelen ma'zûr
- 290 Gülşene geldügince rûz-ı bahâr
Bir yeşil yaprag ile geldi çenâr
Zerre'i hâkden götürmeg ile
Mihre hâşâ zevâl ü naks gele
Ne zarâr rif'atine eflâkûñ
Döner üstine dâ'imâ hâkûñ
İltifât eylese bu zerreye ger
Bula gün gibi şöhret ü zîver⁷¹
Eger andan bulursa gül gibi rû
El degül başlar üzre seyr ide bû
- 295 Hâke kılsa nazar o şâh-ı cihân
Hâk olur kuhl-ı dîde-i a'yân⁷²
- S10b/Ü10b
İltifât itse bende-i nâçîz
Ola Yûsuf gibi cihânda 'azîz
Oldı bu bir mücelled âyîne
N'ola baksa cemâli ayına

⁷⁰ Kim: ki Ü

⁷¹ -S

⁷² -S

Ma'rifet gülşeninde bir güldür
Gül yüzün gördüğince⁷³ bülbüldür

Bile gitse şikâra şâhin olur
Dest-i şâhin bilür ok u yâ gelür

300 Kasr-ı beytinde her bikir-ma'nâ
Bakar açmazdan ki saydı ola

**Sebeb-i Nazm-ı Dâsitân-ı Hayâl ü Yâr ve Zikr-i Cemîl-i Tefâvüt-
i Efâzıl-ı Ebrâr Sâhib-i Ahlâk-ı Hamîde ve Nâzım-ı Dürer-i Eş'âr-ı
Pesendîde Şeyhi ve Üstâdı ve Üstâd-ı 'Âlem 'Ali Çelebi Efendi eş-Şehîr
Kınalızâde ve Sifat-ı Bahâr⁷⁴**

Yine ol Hâlık-ı zemîn ü zamân⁷⁵
Kıldı bâğ-ı cihânı haşre nişân

Olup âvâz-ı ra'd nefha-i sûr
Çıkdı yirden çemen çü ehl-i kubûr

Katre-i beyza'var şebnemden
Beççe-i tûtî gibi çıkdı çemen

Ebr yağmaya başladı giceler
Od yakup gül aña 'alâmet ider

305 Yayılıp cism-i bâğa âb-ı revân
Mürde iken irişdi gülşene cân

Gülşenin oldı bu hayâtına dâl
Cümleten hep çiçek çıkardı nihâl

Arturup cûy-bâra zînet ü fer
Aks-i hurşîd oldı nîlüfer

Ak çiçeklerle zeyn olup eşcâr
Ya'ni oldı sabâh şâm-ı bahâr

Tolamalar yük oldı ecsâda
Giydi her bir nihâl ak sâde

S11a/Ü11a

310 Mihr ü meh gül sipihri nîze-i ter
Gülistân oldı 'âlem-i dîger

⁷³ Gördüğince: gördi gonca Ü

⁷⁴ Üstâdı ve Üstâd-ı 'Âlem: Üstâdı Ü

⁷⁵ Hâlık-ı: Hâlık u Ü

- Serv çün dil-ber-i kebûter-bâz
Kodı koynına murg-ı hoş-âvâz
Bâğ bir dil-ber oldı ruhları gül
Sünbül-i ter o dil-bere kâkül
Kocılur diyü bülbüle gül-i ter
Başladı güft ü gûya fâhteler
Katı nev-reste idi şâhid-i gül
İñiler idi ötmede bülbül
- 315 Yetişüp mehd-i şâh-ı gülzâra
Bâd durmaz salardı gehvâre
Dehen-i tıfl-ı goncede ol dem
Katre-i şîr idi degül şeb-nem
Kalgıdup ohşadıkça gonçe'i bâd⁷⁶
Bülbül iderdi üstine feryâd
Gösterüp bâğ-ı gülşen-ârâmı
Lâleler añdururdu câm-ı Cem'i
Salınup her nihâl-i hoş-reftâr
'Âşıkıyla iderdi seyr-i kenâr
- 320 Bir saçı-Leyli'ye olup meftûn
Baña sevdâ getürmiş idi cünûn
Seyre varsam kaçan gülistâna
Murg-ı dil başlar idi efgâna
Âteş olup gözüme lâle vü gül
Dûd-ı âhum olurdu bir sünbül
Eşk-i çeşmümden âb olup hûnîn
Cûylar iñler idi zâr u hazîn
Güline añlayup beni 'âşık
Dirdi bülbül ki bâğdan çık çık
- 325 Gülşen içre nihâl-i serv ü çenâr
Dik gelürlerdi görseler her-bâr⁷⁷
Göñlümi eglemezdi hîç bir gül

⁷⁶ Kalgıdup: Kaldırup Ü

⁷⁷ Görseler: görseler anı Ü

- Sözümü añlamazdı bir bülbül
S11b/11b Ol boyı serve kim fütâde idi
Deli gönlüm katı hevâda idi
'Âkıbet sabra kalmayup tâkat
Sefer-i hacca eyledüm niyyet⁷⁸
Hükmini gör ki şeb gidüp ol rûz
İtdi çarh-ı kühen yine nev-rûz
- 330 Açılıp gül gibi defâtir-i şâh
Yeñilendi yine menâsıb u câh
Bu kadar oldı kim bu hükm-i kazâ
Şâm'a hâkim virildi bedr-i dücâ
Senâ-yı Cemîl Üstâd 'Ali Çelebi Efendi eş-Şehir Kınalızâde⁷⁹
Ya'ni ol âsmân-ı 'âlem-i dîn
Âftâb-ı sipihr-i şer'-i mübîn
'Ulemânuñ bugün 'alâ hasebi
Zû-fünûn-ı cihân 'Ali Çelebi
Ki anuñ nâmına debîr-i kazâ
Hüccet-i 'ilmi eyledi imzâ⁸⁰
- 335 Bahr-ı ma'nâdur ol muhît-i funûn
Dil sade f aña söz dür-i meknûn
İtse olur beyân-ı 'ilme şürû'
Bir kelâmı niçe usûl ü fûrû'
Ne kadar çâpük olsa peyk-i hayâl
Tab'-ı çâlâkine olur pâ-mâl
Nâtıka bahse gelse ebkem olur
'Akl-ı evvel öñinde mülzem olur
Bu kerâmet nedür ki hâmesi lâl
Sözi ammâ dilinde sihr-i helâl
- 340 Dür-i nâsüftedir velî rakamı
Nazm ider anı sihr ile kalemi

⁷⁸ hacca: subha Ü

⁷⁹ Başlık S'de 3 beyt öncedir. Kınalızâde: Hayâlîzâde Ü

⁸⁰ Hüccet-i îilmi: Himmet-i îilmi Ü

Derc ider hattı içre niçe nikât
Zulmet içre misâl-i âb-ı hayât
Sözleri Hızr-ı cândur lâ-reyb
Dilidür tercemân-ı 'âlem-i gayb

S12a/Ü12a

La'li bezm-i ma'ârifüñ câmı
Cür'a-i câmı tuhfe-i Câmî
Görsün ahlâkı münkir-i bed-hû
Ki olur nâfenüñ çü miski bû

345 İrseler bezmine selef el-hak
Radiyallâh idi kelâm ancak

Beyân-ı Vâkı'-ı Hâl⁸¹

Ben gedâ işiginde bende idüm
Fazlı bostânına çerende idüm
Sâyeveş pâyine sürüp yüzler
Eyledüm ol⁸² güneşle Şâm'a sefer
Gâh vâdî içinde nâle gibi
Gâh sahrâ tışında lâle gibi
Gâh tağlar başında ebrâsâ
Eyledüm hacc yolında kesb-i safâ

350 İrişüp rûz-ı mihnet encâma
Birgün irdük sitâreveş Şâm'a

Medh-i Medîne-i Dımışku's-Şâm

Bir zamân şevk ile gezüp Şâm'ı
Seyri ile geçürdüm eyyâmı
Ne güzel şehr olur bu bedr-i dücâ
Sanki zînetle cennetü'l-me'vâ
Âbı dil-cû hevâsı 'İsî-dem
Seyri komaz gönülde gussa vü gam
Çemeni safhasında cedvel-i âb⁸³
Vasf olinsa olurdu başka kitâb

⁸¹ -Ü

⁸² Ol: o Ü

⁸³ Safhasında: sahfesinde Ü

- 355 Anda her kâ'a-i felek temkîn
Devr içinde nigâr-ı hâne-i Çîn
Toludur dil-ber ile her câyı
Mâh-rûlar velîkin hercâyî
Niçe dergeh ki anda gök meydân
Görinür âsmân ile yeksân
- S12b Encüm anda şükûfe-i hoş-bû
Kehkeşân ortasındaki ol cû
- Ü12b Câmi'-i Şâh o deşt-i mînâda
'Aynı cennet-serâyı dünyâda
- 360 Harem-i câmi' içre sahn-ı çemen
Gûyiyâ ferşdür zebercedden
Anda her bir nihâl serv-i çemân⁸⁴
Câme-i sebz ile bir âfet-i cân
Sahn-ı câmi'de birke-i 'âlî
Havz-ı kevser sıfâl-i pâ-mâli
Şâm bir meh-cebîn dil-berdür
Reg-i cismi içinde cûlardur
Güzel olmaz mı kim akar çü Furât
Dem yirine reginde âb-ı hayât
- Sıfât-ı Câmi'-i Benî Ümeyye⁸⁵**
365 Nedür anda o Câmi'-i Emevî
K'âteş-i 'aşkuñ andadur 'alevi
Haste-i derd-i 'aşka dâr-ı şifâ
İder ol mürde-dilleri ihyâ
Kıbledür ehl-i 'aşka her bâbı
Beñzer ebrû-yı yâre⁸⁶ mihrâbı
'Arş-ı a'lâ disem müsellemdür
Minberi bâb-ı Hakk'a süllemdür
Andan olsaydı rihlet-i İsrâ

⁸⁴ serv-i çemân: serv hemân Ü

⁸⁵ Sıfât-ı Câmiè-i Benî Ümeyye: Sıfât-ı Câmiè-i Ümeyye S

⁸⁶ ebrû-yı yâre: ebrû-yı rûya Ü

- Disem olurdu Mescid-i 'Aksâ
- 370 Bir sûtûmı o hâne-i dînüñ
Yeg biñinden kulûb-ı sengîñüñ
Anuñ içindeki imâd-ı ruhâm
Sanki saf saf cemâ'at-i İslâm
Ol makâm olmasun mı kim Mahmûd
Tâkı ider rükû' u ferşi sücûd
Necm-i şem'iyle kim münevver olur
Sakfı⁸⁷ gerdûn ile ber-â-ber olur
- S13a Şerefesi bu burc u bârûsına⁸⁸
İne 'İsî anuñ minâresine
- Ü13a
375 Giceler subh olunca 'âşıklar
Hak yolında refîk-i sâdıklar
Kimi zikr ü kimi tilâvet ider⁸⁹
Kimi fikr ü kimi 'ibâdet ider
Anda her gûşe mescid ü câmi'
Baksañ envâ'-ı hâleti câmi'⁹⁰
Her yiri bâğ-ı cennet ol şehriñ
Her deri kân-ı ni'met ol şehriñ
Yok kusûrı içinde cây-ı kusûr
Beyti sakf-ı felek gibi ma'mûr
- 380 Ehli cevr ü cefâdan âsûde
Şîri bend-i kemend-i âhûda⁹¹
Devr-i 'adli içinde pâşânuñ
Şimdi dâru's-selâmı dünyânuñ
- Senâ-i Cemîle Destûr-ı Ekrem Ebu'l-Hayrât Hazret-i Mustafâ**
Pâşâ
Kimdür ol bahr u ol dür-i yektâ

⁸⁷ sakfı: şafakı Ü

⁸⁸ bârusuna: pâresine S

⁸⁹ Kimi: Anda kimi Ü

⁹⁰ mescid ü câmiè: câmiè ü câmièÜ; hâleti: hâlini S

⁹¹ Şîri bend-i kemend-i âhûda: Şîri bende-i kemter âhûda Ü

- Ma'delet kânı Mustafâ Pâşâ
Ya'ni lâlä-yı şâh-ı heft-ıklîm
Kutb-ı devr-i zamâna Hân Selîm
Gördi çünkü o şâh-ı 'âlem hâk
Zer gibi kalbinüñ 'ayârı pâk
- 385 Bulmagıçün sa'âdet-i dâreyn
Eyledi anı hâdimü'l-haremeyn
Arkasında huzûr idüp huccâc
Oldı şer'-i şerîfe ol minhâc
Tîğidür ol velinüñ ehl-i temîz
Hakk'ı bătıldan ayırur ol tîz
Çâpük idi gurâb-ı düzd-i 'Arap⁹²
Dâm-ı tedbîr ile düşürdi hep
Bile inen bugâtı hançervâr
Kıldı dâr u cihânda zâr u nizâr
- S13b
390 Hac yolu şöyle oldı emn ü emân
Gezer âhû içinde şîr-i jiyân
- Ü13b
Yidügiçün şikencesinde bere
Yara⁹³ sanur görünse gürge pire
Şöyle pâk itdi⁹⁴ hârdan el-hak
Gider üstür o yola yaluñ ayak
Götürüp tepsi ile başda zer
Her gün ider güneş o yola sefer
Yollar üzre dökerse ebr ü nesîm
Rîk-i Bathâ yirine dürr-i yetîm
- 395 Sayd ider dânesin alanı o dem
Meger ola şikâr sayd-ı harem
Hayrdur 'âleme vücûdı anuñ
'Âmmdur kâ'inâta cûdı anuñ

⁹² Düzd-i: derd-i S

⁹³ Yara: Bere S

⁹⁴ itdi: idi Ü

'Ömrini Hak anuñ ziyâd itsün
'Ömri oldukça 'adl ü dâd itsün

Devleti dâ'im ola rif'atle
Ola dâreynde sa'âdetle

Kişi kim hayr işe mülâzım olur
Her kişiye du'âsı lâzım olur

Beyân-ı Vâkı'-ı Hâl⁹⁵

400 Göricek bu makâm-ı Mahmûd'ı
Sanki buldum cihânda maksûdı

Niçe müddet garîb ü zâr u nizâr
Eyledüm ben kemîne bunda karâr

Fürkatüñ câna kâr itdi eleme
Gurbet itdi ziyâde derd ü gamı

Eylesem söz ü sâz-ı 'aşkı rakam
İñler idi elümde nây-ı kalem

Yazmağa ser-güzeştüme nâme
Dil ile hem-zebân idi hâme

405 Katı cârî idi dem-i dîdem
Gılzet itmezdi yazmada bir dem

S14a Safha-i hâtırumda kâtib-i 'aşk
Yazmış idi biraz mükâtib-i 'aşk

Ü14a İstedüm k'eyleyem anı dîvân
Bileler hasb-i hâlümi yârân

Ehl-i derde gam u melâli diyem
Kıssa-i gussa-i Hayâl'i diyem

Göz devâtında surh-ı nâb ezdüm
Hûn-ı eşkümlü mâ-cerâ yazdum

410 **Matla'-ı Dâstân-ı 'Aşk u Garâm**
Dâsitân-ı Hayâl u Yâr-ı be-nâm⁹⁶
Sîne kim ola mahzenü'l-esrâr
Ceybi olmaz mı matla'u'l-envâr

⁹⁵ -Ü

⁹⁶ -Ü [Beyit aynı zamanda başlıktır.] Ü nüshasında bunun için başlık yeri ayrılmıştır.

- Kân olan *küntü kenz-i mahfiye**
Vâkîf oldu bu remz-i mahfiye
- Tâ ki ol nakş-bend-i levh ü rakam
Hâk-rîz-i zemîne çekdi kalem
- Halk idüp âb u hâk u âteş ü bâd
Kıldı ezdâdı san'at ile ecsâd
- 415 Şekl-i insâmı eyledi tasvîr
Kıldı anı halîfe kalbi vezîr
- Sanma bî-nâm u bî-nişândur dil
Başka sultân-ı kâm-rândur dil
- Âdem âdem didükleri dildür
Yohsa ten pâ-y-mâl bir gildür
- Soñra aklı mukârin itdi dile
Tâ ki zâtın firâset ile bile
- "Men 'aref" nüktesine 'ârif olan
Sırr-ı 'aşk-ı Hudâ'ya vâkîf olan
- 420 Kendin idrâk idenler âdem olur
Kendi zâtın bilen Hudâ'yı bulur
- Mev'ıza**⁹⁷
Niçe bir ey Vücûdî kîl ile kâl
Niçe bir zikr-i Yâr u fikr-i Hayâl
- S14b/Ü14b
Göñlüñ âyînesin mücellâ kıl
Şâhid-i 'ilm-i gayba meclâ kıl
- Yiter⁹⁸ olduñ esîri dünyânuñ
Gel bugün çek gamını ferdânuñ
- Ne uyursın irişdi subh-ı ecel
Kara iken ağardı ya'ni sakal
- 425 Gûrdan bir numûne oldu dehen
Tende mûy-ı sefid târ-ı⁹⁹ kefen

* "Gizli bir hazineydim" hadis, Yılmaz 1992: 98.

⁹⁷ -Ü

⁹⁸ yiter: beter S

⁹⁹ târ-ı: nâr-ı Ü

- Geçdi rûz-ı bahâr-ı 'ömr-i sa'îd
Berfdür başuñ üzre mûy-ı sefîd
Kâmetüñ anuñ için oldı dü-tâ
Tengdür dergeh-i serây-ı fenâ
Nûr anuñçün gözüñden oldı ki dûr
Hüsn-i 'ârızdan olasın mehcûr
Gül gibi iki gûşuñ oldı ki berk
İdesin dimeyi işitmeyi terk
430 Oldı ağzuñda rahne-i dendân
Kasr-ı cismüñ yıkılmasına nişân
İki gün 'ömrine olup mağrûr
Sanma dünyâ evini cây-ı huzûr
'Ömr-i dünyâ zamân-ı sâ'at ola
Ân-ı vâhid deger mi hisse saña
Var ise cân gözinde nûr ile fer
Kıl cihâna¹⁰⁰ basîret ile nazar
Yaşuñ idüp gam-ı günâh ile sil
Sebel-i gafleti gözüñden sil
435 Kıymetüñ bil niçe mekânsın¹⁰¹ sen
Ma'rifet gevherine kânsın sen
Cânsın sen cihânda neylersin
Hây mecnûn yabanda neylersin¹⁰²
Sendedür sırr-ı 'âlem-i kübrâ
Sendedür hırz-ı¹⁰³ 'alleme'l-esmâ
Vasf-ı hâlûñ bilürseñ âdemsin
Añlamazsañ hımârdan kemsin
Ü15a Sen yitersin saña cihânda delîl
Dîde-i cân eger degülse 'alîl
S15a
440 Nedür insânda¹⁰⁴ bu hüsn ü cemâl

¹⁰⁰ cahâna: cihânda Ü

¹⁰¹ mekânsın: bigânesin Ü

¹⁰² -S

¹⁰³ hırz-ı -Ü

Nedür ol hâkde bu deñlü kemâl

Anda tab'-ı latîf ü 'akl-ı selîm
Oldı tefsîr-i *ahsen-i takvîm*

Hakkuñ olmasa idi memdûhı
Dir mi idi *nefahtü min rûhi* *

Fazl u 'ilmiyle olmasa fâyık
Âdem olmazdı secdeye lâyıık

Hakk'adur secde ey ulu'l-elbâb
Âdem oldı o kıbleye mihrâb

Beyân-ı Vâkı'-ı Hâl

445 Çâr unsur şu dem kim cism oldı
Genc odur ana bir tılısm oldı

Mâder-i rûhdan zihî Sâni'
Kıldı tıfl-ı hayâli hem-tâli'

Niçe tıfl ol cihân tufeyli anuñ
'Akl-ı evvel esîr-i meyli anuñ

Resm-şekl heyâkil-i 'âlem
Hatırında ne nakş u hatt ne rakam

Mekteb-i hikmet içre aña 'Alîm
Âyet-i 'aşkın eyledi ta'lîm

450 Levha-i sînesin o pîr-i ezel
Elif-i kadd-i yâre kıldı mahal

Kâl idüp el uzatdı hatt-ı dürüst
Kodı 'aşkuñ hurûfına engüşt

Levhde bakduğınca harf ü nukat
Görinürdi gözine hâl ile hat

Eyleyüp ders-i 'aşka 'ömrini sarf
Mantıku't-Tayr okurđı bî-hat u harf

Bir gün ol 'ârif-i bülend-âmâl
Nüktedân-ı cihân ya'ni Hayâl

Ü15b

¹⁰⁴ insânda: ihsânda S

* “Ben ona ruhumdan üfledim” *Kur'an*, 15/29.

- 455 Göz açup 'âlem-i fenâ gördi
Görmedi hiç bekâ yaka gördi
- S15b Gördi fânûs-ı çarh¹⁰⁵ pür-zînet
Gösterür bir dem içre biñ sûret
Devr içinde bu çarh-ı kec-reftâr
Dönmez üstine kimsenüñ her-bâr
Nat'-ı nerd-i felekde lu'b-ı fenâ
Mât ider hiç ne şeh bilür ne gedâ
Rûzgâr ile kulzüm-i devrân
Gark ider Nûh olursa keştî-bân
- 460 Bâğ-ı dehrüñ içinde gülzârı
Bülbülinüñ işin ider zârî
Kalbde râz-ı 'aşkı zâr eyler
Bülbülün âhını hezâr eyler
Böyledür kâ'inâtuñ ahvâli
Lâf olur bunda herkesün fâli
Gördi yokdur sebâtı devrânüñ
Bildî vardur fenâsı dünyânüñ
'Âkıbet bu binâ-yı pür-zîver
Bir gün olur cihânda zîr ü zeber
- 465 Yıkılır nüh kıbâbı gerdûnuñ
Bozılır bâğ u râğı bu dûnuñ
Oldı dehrüñ bu hâline vâkıf
Virmedi dil cihâna ol 'ârif
'Ârif olan cihâna meyl itmez
Mîve-i bâğ-ı dehre nîl itmez
Añla neyler zevâlini mihrüñ
Virmedi aña zerresin mihrüñ
Seyr iden hüsn-i mehde noxsânı
Saymadı fûls-i ahmere anı
- 470 Hakk'a idüp o dem teveccüh-i pâk

¹⁰⁵ Çarh: dehr Ü

- Sâyeveş yüzün itdi secdede hâk
Didi iy Hâlık-ı simâk u semek
Mûcid-i vahş u tayr u ins ü melek
- Ü16a Vardur elbetde dünyeden maksûd
Şöyle hâlî degüldür bu vücûd
- S16a Bil ki bu şekl bir mukaddimedür
Ne nefce bu ki nazar kimedür
Bu tılsımât içinde genc-i nihân
Nedür iy mübdi'-i zemîn ü zemân
- 475 Böyle dirken o merdüm-i dâna
İrdi sem'ine nâgehân bu nidâ
- Kelimât-ı Hâtif-i Gaybî**
Didi iy 'andelîb-i gülşen-i râz
Nâyveş derd-i gamla nağme-nevâz
Şevkuñ olsun dilümde tâbende
Olasın 'aşk-ı Yâr'e tâ bende
Dök zer-i rûyuñ üzre yaşuñ gel
Tâ ki Hak müşkilâtuñ eyleye hal
Halk idicek cihânı ol ma'bûd
'Aşk-ı pâki idi hemân maksûd
- 480 İsteriseñ harîm-i 'aşka sebîl
Yâr'dur ol reh-i Hüdâ'ya delîl
Yâr âyînedür cemâline bak
Görinür çehresinde sûret-i Hak
Kaşı mihrâbına bak ol sanemüñ
Kiblesidür o 'âlem-i kıdemüñ
Ruhına secd'iderse müjgânı
Sanma âteş-perest ola anı
Gör yüzinde kerâmet-i 'aşkı
Okı hattında âyet-i 'aşkı
- 485 Bağla zencîr-i zülfine dili sen
Geçdi Mecnûn çün bu silsileden

- La'l-i şîrînine olan Ferhâd
Kân deldi felekde buldı murâd
Yârdur cümle 'âlemüñ varı
Yârdur *kün fekânuñ** esrârı
- Ü16b Pây-mâl ol yolında ol güzelüñ
Gün gibi çarha ire tâ ki elüñ
- S16b **Beyân-ı Vâkı'-ı Hâl**
İrdi çünki bu tîr¹⁰⁶ hâtifden
Batdı dil zahmına yine demren
- 490 Nemegin güft ü gûları anuñ
Yarasına tuz ekdi yârânuñ¹⁰⁷
Hâkini âb-ı 'aşk ile ezeli
'Âşık idi o derd-mend ezeli
Tıyneti 'aşk ile sirişte idi
Derd-i gam aña ser-nüvişte idi
Depredüp eski derdin ol âvâz
Nâyveş nâle kıldı beñzini sâz
Eyleyüp vâsf-ı Yâr'i gül gibi gûş
'Âşık oldı kulakdan ol med-hûş
- 495 Geldi bu söz meselde iy sâdık
Gözden evvel kulak olur 'âşık
Derd-i 'aşk ile bî-mecâl oldı
Za'fdan incelüp hayâl oldı
Zâhir egerçi kim cefâdur 'aşk
'Âşık sor nice safâdur 'aşk
Baldur her belâlı bed-kîşi
Nûşdur bülbüle gülüñ nişi
İçmeyen 'aşk eliyle peymâne
Geçmedi mâsivâyı mestâne
- 500 Çünki düşdi belâ-yı 'aşka Hayâl

* “Ol, hemen oldu.” *Kur'an*, 2/117; 3/47; 6/73.

¹⁰⁶ Tîr: şîr Ü

¹⁰⁷ yârânuñ: o cânüñ Ü

Derdine çâre oldı emr-i muhâl
Kalmadı sabra tâkâti giderek
Oldı bî-çâreye sefer yegrek¹⁰⁸
Bu meseldür ki ehl-i derd bilür
Yürek acısını taban çıkarur

Hayâl-i Pâ-mâl Yâr'i Bulmağ İçün Seyâhate Başladuğudur

Ü17a

Yine ey tûtî-i şeker-güftâr
Kand-i nâb-ı kelâma ur minkâr

S17a

Bâl açup evc-i 'aşka pervâz it
Nâğme-sâz ol nevâya âgâz it

505

Sen de bülbül gibi seher-hîz ol
Ma'rifet gülşeninde gül-rîz ol

Cur'a-i câm-ı 'aşkı nûş eyle
Hum-ı mey gibi turma cûş eyle

'Aşk bezminde gâh olup sâkî
Mest kıl sözlerüñle 'uşşâkî

Ser-güzeşt-i Hayâl'i it kıssa
Alalum tâ ki kıssadan hisse

Derd-i 'aşka tahammül itmez kâf
Dil-i 'âşık demür midür insâf

510

Ol esîr-i belâ-yı derd ü melâl
'Âşık-ı bî-mecâl ya'nî Hayâl

'Aşk peymânesin ki nûş itdi
Üştür-i ner¹⁰⁹ gibi hurûş itdi

Oldı günden güne ziyâde cünûn
Lâleveş bağı oldı derd ile hûn

Gam-ı 'aşk eyleyüp yirin diken
İtdi ol 'andelîb terk-i vatan

Ayrur âdemi vatandan 'aşk
Ne vatan belki cânı tenden 'aşk

¹⁰⁸ Yegrek: giderek Ü

¹⁰⁹ Üştür-i ner: mest-i üstür S

- 515 Kişiyse olsa 'aşk-ı dil-ber-i yâr
Yârdan gayrı olur hep ağyâr
Bir nazar yâri bakmasa yüzine
Hiç görünmez cihân anuñ gözine
Pâdişâh olsa terk-i tâc eyler
Kul olur yâre bir 'ilâc eyler
Sâyeveş pâyine düşer sürinür
Dil-beri öl didügi yirde ölür
Gitdi ammâ Hayâl-i bî-çâre
'Akl u dil birbirinden âvâre
- Ü17b
520 Düşdi Mecnûn gibi beyâbâna
Bûmveş yirin itdi vîrâne
- S17b
Ağlayup geh misâl-i ebr-i bahâr
Yirin iderdi kulle-i kûhsâr
Geh düşüp vâdi içre ol nâlân
Döginürdi misâl-i seyl-i revân
Geh yakup lâle gibi dâğ-ı cünûn
Seyr-i hâmûn iderdi ol mahzûn
Gündüz oldukca mihr-i nûr-efrûz
Yârsuz artdururdu sînede sûz
- 525 Gicelerde kırân-ı encüm ü mâh
Reşk ile ider idi anı tebâh
Kanda baksa görürdi sûret-i 'aşk
Kanda gitse bulurdu hâlet-i 'aşk
Varsa seyyâreveş o bir şehre
Bulup âvâre bir'ki meh-çehre
Çeşm ü ebrûlarına mâyil idi
'Akl u fikri orada zâyil idi
Seyr iderdi hezâr ruhları gül
Viremezdi velî birine gönül
- 530 Gerçi şâhin bakışlılar çoğ idi
Gönli murgın şikâr ider yoğ idi

- Levh-i dilde musavver ü takdîr
Yârûñ itmişdi sûretin tasvîr
- Bulmayup göñline göre dil-dâr
Eylemezdi yirinde göñli karâr
- Fikri gayrı idi anuñ zîrâ
Hûr olsa görünmez idi añâ
- Ezelî kim o şâha bende idi
Göñli anda gözi yabanda idi
- 535 Bulmağa yirde gökde ol mâhı
Sa'y iderlerdi eşki vü âhı
- İñleyüp hasret ile leyl ü nehâr
Gözlerin yumaz idi encümvâr
- Ü18a Gâh idüp sûziş-i firâk ile âh
Dir idi kandadur 'aceb ol şâh
- S18a Kangı gülşendedür 'aceb ol gül
Ki olam ben o gülşene bülbül
- Kangı bâğuñ nihâl-i servi iki
Kangı sahrâlaruñ tezervi iki
- 540 Kimler ile hırâm ider ki 'aceb
Kimlere iltiyâm ider ki 'aceb
- Salınur gunc u nâz ider mi ola
Mübtelâlar niyâz ider mi ola
- Kim ola ol nihâl-i hem-sâye
Su gibi yüz süren ya ol pâyê
- Tağıdur mı ki bâd sünbülîni
Kim derer gülşeninde¹¹⁰ yâ gülîni
- Kangı şehruñ olur ki şâmına gün
Kimlerüñ başına toğar ki o gün
- 545 Gicelerde o şem'-i bezm-ârâ
Niçe pervânelerle hem-dem ola
- Ağlayup geh bu resme zâr u hazîn

¹¹⁰ gülşeninde: gülşende Ü

Cûyî eşki gibi iderdi enîn
Sabr idüp geh basardı bağrına taş
Gâh iderdi sitâresiyle savaş

Hayâl Tâli'inden Şikâyet İderken Hâba Varup Yâr'i Düşinde

Gördügidür

Dir idi ey sitâre-i bed-kîş
Eyledüñ bezm-i gamda nûşumı nîř

Bilmedüm ben sini sitâre misin
Dûd-ı âha yahod şerâre misin

550 Nic'olur nahs iseñ hele bir an
Ne var itsen ol âftâba kırân

Nice bir kan yutam piyâle gibi
Nice bir dâğ-ı sine lâle gibi¹¹¹

Halkı her şeb uyutmaz efgânım
Nâya döndi bu cism-i nâlânım

Ü18b

Şeb-i mihnet sabâha irmez mi
Gözüm ağardı ol ağarmaz mı

S18b

Bu nuhûset ki sende hâsıldur
Saña burc-ı şeref ne menzildür

555 Ne yirüñdür senüñ mahalle-i Yâr
Ne düşer ağzına leb-i dil-dâr

Dil-rübâlarla tolsa ger 'âlem
Gamlarıdur yine baña hem-dem

Ser-te-ser gülşen olsa 'âlem eger
Kirpigüm hâr olur başum gül-i ter

Âb-ı hayvân ile tolarsa cihân
Olurın zulmet içre teşne-revân

Olsa dünyâ güneşle garka-i nûr
Eylemez bâb-ı hâtem içre 'ubûr

560 Gün toğar mı başına ol kiřinüñ
Yıka çarhı nefiri nâlişinüñ

¹¹¹ dâğ-ı sine: tâğ uram sineye Ü

- Kana gark ola bağrı başı gibi
Yılduzı düşkün ola yaşı gibi
Nic'olur derd ile ya dili¹¹² 'aceb
Neye varur gamıyla hâli¹¹³ 'aceb
Ne belâ-yı siyah imiş başda
Gam-ı zülfiyle dil keş-â-keşde
Fikr idüp ruhlarındaki hâli
Bir nefes gamdan olmazın hâlî
565 Gam-ı ebrûları bilüm bükdi
Hâne-i dil cefâyile çökdi
İtmez oldı gözümü uyhu mahal
Gelse bâri bu demde hâb-ı ecel
Gelmez idi gözine hiç uyhu
Çıkmış idi yirinde hâbuñ su
Dögünürken bu resme kayguda
Gamdan oldı fütâde bî-hûde
Küşte-gîr-i gam itdi muhkem let
Basdı bî-çâreyi o dem gaflet
Ü19a
570 Yıkılup gerçi kim uyuklar idi
Yâr diyü velî sayıklar idi
S19a
İşidüp gam didi ki koma¹¹⁴ uyur
Derd-mendi görüñ ki düşde görür
Meger ol mübtelâlaruñ zârı
Düşde görmişdi vâkı'a Yâr'i
Yüz sürüp ayağına yaşı gibi¹¹⁵
Kanlu yaşlar dökerdi başı gibi
Aña yanardı şem'aveş sûzın
Gussa-i şâm u mihnet rûzın¹¹⁶

¹¹² dili: dil Ü

¹¹³ hâli: hâl Ü

¹¹⁴ didi ki koma: di ki kodum S

¹¹⁵ Yüz sürüp: Düşüben Ü; yaşı: başı S; başı: yaşı Ü

¹¹⁶ -S

Hayâl Vâkı'asında Yâr-ı Dil-nüvâza Hâlin Ağladuğudur

- 575 Dir idi ey güzellerüñ şâhı
Âsmân-ı melâhatüñ mâhı
Beni dîvâne eyledi 'aşkuñ
Halka efsâne eyledi 'aşkuñ
Yanuban âteş-i¹¹⁷ firâkuñ ile
Alev-i nâr-ı iştîyâkuñ ile
Yıkılurdu figânım ile felek
Olmasa dūd-ı âhum aña direk
Tîğ-i âhum idince çarha hücûm
Geydi cevşen felekde sanma nücûm
- 580 Ebr olur hâlîme bakup giryân
Ra'd olur âhum işidüp nâlân
Döye mi¹¹⁸ berk-i âha ebr-i bahâr
Od ile penbenüñ ne oyunu var
Gördi kim başdan aşdı mevc-i belâ
Acıyup baña dükenür deryâ
Göyinüp ben garîbe şem'üñ özi
Giryeden su yolına döndi yüzi
Hiç günüm gün degül cemâlünüsüz
Sağlığı n'eyleyin visâlünüsüz
- 585 Gözden akdı dükendi hep dem-i reg
Böyle dirlikden ise ölmek yeg
- Ü19b Bende sabr u karâra tâkat yok
Sende 'uşşâka rahm u şefkat yok
Gerçi yokdur hazîn bencileyin
Görmedüm nâzenîn sencileyin
- S19b Tîğ-i hicriyle çâk çâk oldum
Yüzüme bak ki ben helâk oldum
Lutf ile gonceñ aç tekellüm kıl

¹¹⁷ âteş-i: şemâveş S

¹¹⁸ Döye mi: Döyemez Ü

- Yüzüme bâri gel tebessüm kıl
- 590 Geh öpüp ayağımı na'li gibi
Geh hayâdan kızardı¹¹⁹ la'li gibi
- Gâh derd ile âh-ı germ itdi
Âhenî kalb-i Yâr'i nerm itdi
- Bakdı hâli Hayâl'e o tannâz
Ol niyâz eyledükce eyledi nâz
- Kakıyup geh cefâlar itdi aña
Rahm idüp geh vefâlar itdi aña
- Hayâl Hâb-ı Vuslatdan Uyanup Sûziş-i Firâk ile Uyandıdır**
- Böyle mesrûr olup safâda iken
Bahtı gör kim uyandı şevkinden
- 595 Gördi kim ol hayâl hâbı imiş
Cümle efkâr bî-hisâbı imiş
- Ağlayup geh dilinden eyledi¹²⁰ âh
Derd ile dîdesinden ağladı gâh
- Didi ey dil nedür bu şûr u cünûn
Cânı bend-i gam itdi zâr u zebûn
- Dili ey dîde¹²¹ uğradup derde
Gözlerin hasteveş kodın derde
- Nedür ey baht-ı şûm u nâ-hem-vâr
N'eyleyem ben senüñle âhir-i kâr
- 600 Dâyim işüñ bu câna cevri ü cefâ
Bilmezem n'eyledüm felekde saña
- Hâba varsam görür diyü Yâr'i
Uyarursın bu çeşm-i hûn-bârı
- Ü20a Uyanursam umagelür dirsın
Tavşan uyhularıyla öldürürsın
- Dildedür ağız açdı her yâre
Ölmedin gayri kalmadı çâre

¹¹⁹ Kızardı: kızarırdı Ü

¹²⁰ eyledi: aytdı Ü

¹²¹ Dili ey dîde: Didi ey dil Ü

S20a

Ölmek olmaz mı 'âşıkâ evelâ
Ki ana baht-ı siyâh düşmen ola

605

Kâşkî hâb içinde ola idüm
Yâr ile haşr olunca kala idüm
Sâğ olup olmadın firâk ile zâr
Yegdür ölmek yüzün görüp sad-bâr
Böyle mâtem tutup firâk ile ol
Ağladı derd-i iştiyâk ile ol
Dögünüp taşlar ile¹²² âb gibi
Yola düşdi yine türâb gibi

Hayâl Felekde Encümen-i Nücümü Görüp Hakk'a Münâcât

İtdügidür

Sıfât-ı Şeb

Gülsitânın yine bu çarh-ı berîn
İtdi verd-i nücüm ile tezyîn

610

Felek üzre o dem nücümü gören
Çemen üzre sanurdu berg-i semen
Sünbül-i ter o gülşene Pervîn
Mâh-ı bedr anda bir gül-i nesrîn
Açılup her tarafda verd-i sefid
Sanki nevrûz idi o şâm-ı sa'id
Yakdılar san öñince zümre-yi hûr
Şem'alar cennet içre çün şeb'-i sûr
Bakan encümle mâh-ı tâbâna
Şem' ile sanur idi pervâne

615

Giydi meh âsmânî kaftânın
Hâle zann itdiler girîbânın
Ol şebüñ zulmetiyle mehtâbı
Dehre¹²³ oldu kabâ-yı sincâbî

¹²² taşlar ile: taşr ile Ü

¹²³ Dehre: Zühre Ü

- Kâse-bâz-ı felek o şeb yine¹²⁴
Kâsesin dizdi nahl-ı pervîne
- Ü20b Şeb degüldi misâl-i şâme-i yâr
Merdüm-i dîde idi ol şeb-i târ¹²⁵
- 'Ayn-ı nûr idi zulmeti meselâ
Dîde-i ehl-i 'aşka kuhl-ı cilâ
- S20b
620 Giceler gerçi gâfilüñ dünüdür
Tâlib-i Hak olanlaruñ günüdür
- Kasd idüp gündüzüñi¹²⁶ eyle gice
Tîz yetiş bâb-ı Hakk'a kalma gice
- Giceler subh olunca sâdıklar
Âteş-i 'aşk ile uyanıklar
- Reh-ber idüp mesâ'il-i 'aşkı
Kat' iderler menâzil-i 'aşkı
- Giceler içre 'âşıkun âhı
Ditredür 'arş u kürsi vallâhi
- 625 Ol gice seyr iderken ol med-hûş
Oldı tâ ki sipihre gözleri dûş
- Bakdı¹²⁷ çarhuñ nukûş u zîverine
Sîm-ten Zühre-çehre dil-berine
- Gün gibi cismi toldı tâb-ı ferah
Kalmadı gönli içre zerre terah¹²⁸
- Baht-ı 'âşık gibi meger ol dem
Hâba varmışdı dîde-i 'âlem
- Yoğ idi hîç cihânda bir bî-dâr
Var ise gûşe gûşe 'âşık-ı zâr
- 630 Görđi kasr-ı felekde husrev-i mâh
Saltanat tahtı üzre nitteki şâh

¹²⁴ Yine: birine Ü

¹²⁵ ol şeb-i târ: evvel târ Ü

¹²⁶ Gündüzüñi: kendözüñi Ü

¹²⁷ Bakdı: yakdı Ü

¹²⁸ Terah: ferah Ü

Bezm idüp âfet-simâlar ile
Câm-ı Cem nûş ider safâlar ile
Mâh bezminde devr ider Pervîn
Bir murassa¹²⁹ piyâle-i zerrîn
Hâle içre¹³⁰ nücûmı sandı hemân
Tabak-ı nukl-ı meclis-i cânân
Sîm-sâ'idler ile necm-i şihâb
Ayak ayak sunar piyâle-i nâb

Ü21a

635 Şevk ile bezm-i meh bulup revnak
Bezmi olmuş sipihr ü bâde şafak
Gün ırakdan misâl-i cür'a-keşân
Meclise reşk idüp olur nigerân

S21a

Bir 'aceb bezm-i 'ıyş u meclis-i hâs
Zühre sâzende Müşterî rakkâs
Felek üzre görüp bu şevki Hayâl
Çekdi dilden zebâne şem' misâl
Derd ile âh-ı cân-güdâz itdi
Hakk'a çok yalvarup niyâz itdi

640

Âhlarla figânı ol hâkûñ
Çarhına tokınurdu eflâkûñ
Akıdup çeşmevar iki gözini
Sürdi eşki gibi yire¹³¹ yüzini

Münâcât-ı Hayâl

Didi ey rûh-bahş-ı cinn ü beşer
Âferînde-i kazâ vü kader

Hikmetüñ bahrinüñ bu keştî-i dil
Olmadı bir kenârına vâsıl

Sâni'-i bî-misâlsin yâ Rab
Kâdir ü ber-kemâlsin yâ Rab

645 Kısmet itdün cihânı rûz-ı ezel

¹²⁹ Bir murassaè: Pür-murassaè Ü

¹³⁰ İçre: ile Ü

¹³¹ Yere: yerde Ü

- 'İllet-i fi'lüñ oldu lâ-yüs'el
Kimini gül idüp kimini bülbül
Ağla didüñ birine birine gül
Kimi şem' ü kimisi pervâne
Kimi 'âkil kimisi dîvâne
Cümle hep kâ'inât sûretidür
Cümle eşyâ rumûz-ı hikmetidür
Heme maksûd-ı halk zâtuñdur
Cilv'iden ortada sıfâtuñdur
650 Gâh Şîrîn yüzinde geh Husrev
Geçer erbâb-ı 'aşka turmaz rev
Ü21b Göze olmuş hicâb perde-i ten
Yohsa her yirde varlığın rûşen
Yâ İlâhî be-hakk-ı nûr-ı Resûl
Fazl-ı bâb-ı ulûm zevc-i Betül
S21b Olmuşam derd-i 'aşk ile ma'dûm
Cümle ahvâl hod saña ma'lûm
Her ne var ise zâhir ü bâtın
Sen anuñ cümlesine 'âlimsin¹³²
655 Tende tâb-ı firâk u hasret-i Yâr
Gözde girye gönülde nâle vü zâr
'Âlem âsûde-hâl uyhuda
Gamdan oldum fütâde beyhûde
Şöyle kalmadı giryeden tâbı¹³³
Añlamaz gözlerüm görse hâbı
Zulmet-i şeb degül bu dâr-ı mihen
Oldı tîre duhânı âhumdan
Felegün bu gice sitâreleri¹³⁴
Görinür dûd-ı dil şerâreleri

¹³² âlimsin: âlemîn Ü

¹³³ tâbı: sâni Ü

¹³⁴ sitâreleri: seyyâreleri Ü

660 Akdugın gördi katre-i eşküm
Taña kaldı felekde hep encüm
İñiler nüh felek figânumdan
Geçemez oldu kimse yanumdan
Tâkatüm kalmadı zebûn oldum
Pây-mâl-i gam u cünûn oldum
Künc-i gamda za'if ü bîmârın
Merhamet kıl esîr-i tîmârın
'Aşkî ben hasteye tabîb eyle
Vuslat-ı Yâr'i sen nasîb eyle

665 O güli gözlerüm kaçan ki göre
Bûy-ı vasluñ meşâm-ı câna ire
'Arz-ı hâl[in] idüp Hudâ'ya Hayâl
Eyledi girye ile ref'-i melâl¹³⁵

**Hayâl-i Pâ-mâl Mısr-ı Dile Varup Tekye-i Uzletde Pîr-i 'Akl ile
Müsâhabet İtdügidür**

Ü22a

Bir seher nev-'arûs-ı çarh-ı berîn
Çâr niylî ile o perde-nişîn
Bint-i şâmı müvelled-i zengî
Açdı yüzden nikâb-ı şeb-rengi¹³⁶
Dest-i meşşâta-i cihân-ârâ
Yazmış altûn ile yüzün zîbâ

S22a

670 Raks idüp¹³⁷ eyledükçe cilve vü çarh
Başına akçe saçdı encüm-i çarh
Kâ'inât oldu şevk ile mesrûr
Nitekim rûz-ı 'îd u nüzhet-i sûr
Gözin açdı Hayâl-i bî-behre
Gördi gelmiş fûtâde bir şehre
Nice şehr ol ki başka bir dünyâ
Nice dünyâ ki 'âlem-i kübrâ

¹³⁵ -S

¹³⁶ -Û

¹³⁷ idüp:-Û

- Cevher-i cân merkez-i hâki
'Arş-ı Rahmân evc-i eflâki
- 675 Halkı bilmez nedür şebâb ile şeb
Cümle hep şâhidân-ı 'âlem-i gayb
- Mısr-ı dil dirler idi aña meger
Anda Ya'kûb nice Yûsuf lar
- Var idi şehir içinde bir tekke
Olmış idi Safâ ile Mekke
- Mâsivâ terkin iden ehl-i fenâ
İder idi o cenneti me'vâ
- Aña dirlerdi¹³⁸ tekye-i 'uzlet
Pîr 'akıl anda mürşid-i millet
- 680 Seyr iderken bu hânkâhı Hayâl
Gûyiyâ tekye içre bir 'abdâl
- Künc-i vahdetde gördi kim ol pîr
İhtiyâr eylemiş ibâdete pîr
- Evc-i hüsne cemâli san hurşid
Şa'sa'a çehresinde mûy-ı sefid¹³⁹
- Ruhlarında kerâmet-i dil-keş
Ak sakal ya'ni berf ile âteş
- Yüzine subh dinse sâdık idi
Ruhlarına şafak mutâbık idi
- 685 Dâl idi tâc u farkı devletine
Hâl idi necm-i sa'düm sûretine
- Ü22b Deşt-i 'âlemden ol çeküp dâmen
Kûhveş 'uzlet itmiş âdemden
- S22b Añlayup ol fenâyî dünyâyı
Cûyı bulmuş koyup hüveydâyı

Mev'ıza

¹³⁸ dirlerdi: didilerdi Ü

¹³⁹ Bu iki beyit Ü'de "Künc-i vahdetde gördi kim ol pîr / Şaësaëa çehresinde mûy-ı sefid" şeklindedir.

- Ey olan 'izz u câh ile mesrûr
Devlet-i dehre olma gel mağrûr
Hîle-gerdür bu dehre aldanma
Hande-i nimri merhamet sanma
690 'Âlemün lezzetine kılma heves
'Asel ister zevâli gelse meges
Gösterür gerçi mihri mihr saña
Yokdur ammâ dilinde mihr ü vefâ
Sayd-gâh-ı ecel durur ki bu bâm
Encüm ile hilâli dâne vü dâm
Dârdur fi'l-hakîka dâr-ı fenâ
Tîz çengâlidür hilâl-i semâ
Gice sanma şihâb ol gaddâr
İpün atar ki eyleye ber-dâr
695 Degül iseñ eger ki dîvâne
Mâ'il olma nukûş-ı bî-âna
Kec-hayâl eyleme gözi kaşı
Nakşa bak gör cemâl-i Nakkâş'ı
Ayağı kat' idüp 'alâyıktan
İregör pây-e-i hakâyıka sen
Göñlüñi râz-ı 'aşka yâr idegör
Vahdeti kesret içre¹⁴⁰ kâr idegör
Künc-i 'uzletde 'âlem-i vahdet
'Âşıkâ oldı halvet u vuslat
700 Pîr-i 'aklı gör ol mücâhid-i dîn
Vahdet ile Hudâ'ya oldı yakîn
Der-Beyân-ı Vâ'kı'-ı Hâl
Ü23a Gördi ol şem'i çün pervâne¹⁴¹
İstedi derdini aña yana
Bildî kim genc-i 'aşkdur ol¹⁴² pîr

¹⁴⁰ İçre: içinde Ü

¹⁴¹ şemêi çün: şemê çün bu Ü

¹⁴² Ol: o Ü

- Vardur anda cevâhir-i tedbîr
Pûte-i tende kalbin itmiş kâl
Zerd-rû ile kâmeti aña dâl
Eyleyüp aña 'izzet ü ikrâm
Virdi nutk-ı tevâzu' ile selâm
- 705 Kâmetini ham itdi hemçü felek
Secde itdi ol âdeme bu melek
Eyledi meskenetle aña hitâb
Lutf ile sözlerine aldı cevâb
Hayâl-i Âşüfte-hâlûn Pîr-i 'Akla Su'âlidür
Didi ey nûr-ı pâk-i Yezdânî
Şekl-i âdemde âdemüñ cânı
Seni görünce iy habîb-i Hudâ
Câna irdi ziyâ-ı şems-i Hüdâ
Rûh-ı sâni disem saña yiridür
Mürde-diller du'ân ile diridür
- 710 Söyle iy menba'-ı 'uyûn-ı kemâl
Suhenuñdür dilinde âb-ı zülâl
Kâmetüñ nahl-ı bâğ-ı cennetdür
Sözlerüñ mîve-i letâfetdür
Nice yirdür bu şehr-i pür-ibret
Gösterür bir nazarda biñ sûret
Görinür gâhî kürsî gâhî 'arş
Gâhî 'sakf-ı semâ vü gâhî ferş¹⁴³
Gâh levh ü kalem gehî 'âlem
Gâh rûh-ı mücessem-i âdem
- 715 Nice kişver bu başka 'âlemdür
Nice 'âlem bu 'arş-ı a'zâmdur
Âbı feyzi 'uyûn-ı rahmet-i Hak
Hem hevâsı dem-i muhabbet-i Hak
- Ü23b Âteş-i 'aşkdur bunuñ nârı

¹⁴³ Görinür gâhî kürsî gâhî 'arş: Görinür rifâat ile gâhî 'arş Ü

- S23b Hâk-i pâki kulûbuñ efkârı
Âftâbı ziyâ-i tal'at-ı zât
Mâhı tâb-ı tecelliyât-ı sıfât
Bî-bedel dil-güşâ mesîreleri
Gelmemiş 'âleme nazîreleri¹⁴⁴
- 720 Gülşen-i ma'rifet gülistânı
Bâr-ı hikmet semâr-ı büstânı
Gili gül gülleri ma'ârifdür
Bülbül-i hoş-edâsı 'ârifdür
Kays'ı itmez gamıyla vâveyla
Görür ol gün başında bir Leylâ¹⁴⁵
Demler olur tecelliyât-ı cemâl
Dilde komaz ta'arrufâta¹⁴⁶ mecâl
Korkarın şöyle mübtelâ ola dil
Başuma yine bir belâ ola dil
- 725 Gûş idüp sözlerini gül gibi pîr
'Andelîbüñ gamından oldı habîr
Gördi girmiş fenâ pelâsına
Uğramış ol gönül belâsına
Ger Halîl'inden olmasa Âzer
Gül görünmez kişiye nâr-ı sakar
Çekmeyenler belâ vü derd ü mihen
İdemezler cilâ-yı kasr-ı vatan
Bülbülüñ batmayınca pâyine hâr
Diken olmaz gözine gül-i gülzâr
- Nükte**
- 730 Söyledükçe dehân içinde zebân
Açılır kufl-ı bâb-ı genc-i nihân
Kim bilür hâce dürce açmasa der
Bile mi dürç içinde yâ gevher

¹⁴⁴ -S

¹⁴⁵ Görür ol gün: Görür anda Ü

¹⁴⁶ ta'arrufâta: tasarrufâta Ü

- Görinür nüktelerde nakd-i¹⁴⁷ kemâl
Ki tılısmât olur mübeşşir-hâl
- Ü24a Vâkıf oldu derûnı hâline pîr
Kıldı derdüñ 'ilâcına tedbîr
Marazuñ n'eydüğini bilse tabîb
İder anuñ 'ilâcını tertîb¹⁴⁸
- S24a **Pîr-i 'Akluñ Hayâl'e Cevâbidür**
- 735 Didi ey 'andelîb-i gülşen-i râz
Eyledüñ bâl-i 'aşk ile pervâz
Şöyle hâlî degül bu nâlelerüñ
Nâyveş var başuñda bir eserüñ
Ne sorarsın bu mihnet-âbâdı
Ki urulmuş gam ile bünyâdı
Hem-dem-i sohbetine hem-serdür
'Âleminde elem mukarrerdür¹⁴⁹
Kalb-i 'ârifde lezzeti zillet
Vuslatınuñ soñı firâk ile let
- 740 Mısr-ı dildür bu milket-i fânî
Dil-ber-i dünü Yûsuf-ı sâñî
Halk-ı 'âlem ne deñlü olsa kibâr
Gelseler bir mahalle bunda sıgâr
Hiç cân u cihâna sığmaz bu
Lâ-mekândur mekâna sığmaz bu
Yûsuf'ı kim cemâl-i yâridür
Nakd-ı cân virenüñ şikâridür
Gerçi 'aşkı kul eyledi nâsı
Rûhdur mübtelâ Züleyhâ'sı
- 745 Hâkimidür bunuñ 'Azîz ü Hakîm
Mâlikü'l-mülk ü Zü'l-celâl-i kadîm
Tekye-i 'uzleti şeker-hâne

¹⁴⁷ Nakd-i: bend-i Ü

¹⁴⁸ İder anuñ 'ilâcını tertîb: kalmaz anda 'ilâca sabr u şekîb S

¹⁴⁹ Mukarrerdür: mukadderdür Ü

- Şekeri zevk-i vasl-ı cânâne
- Nîli nîl-i murâddur gûyâ
Cûları âb u kevseri cûyâ
- Kassab-ı sükkerî ile fânîd
Lezzet-i hû halâvet-i tevhîd
- Ü24b Baña dirseñ belâda Eyyûban
Gam-ı hecr ile 'ayn-ı Ya'kûban
- 750 Niçe Ya'kûb olur ki ol 'âşık
K'ola ma'sûkî Yûsuf'ı Hâlık
- S24b Ağlamakdan boyandı kana yüzüm
Penbe-i dâğa döndi iki gözüm
- Mûy-ı cismüm ağardı sanma çü gül
Âteş-i 'aşk eyledi beni kül
- Teni mûy-ı sefid ile gören
Mürde sanur sarılmış ola kefen
- Olmayan 'âlem içre dîvâne
Bağlamaz dil o zülf-i cânâne
- 755 İden ebrûların kavse kıyâs
Nâvek-i gamzesinden itdi hirâs
- 'Âşık-ı hâl-i hûb u nâzır-ı had
Zevk-i 'âlemden oldı sıfru'l-yed
- Dehen-i yâre dil viren âdem
İtdi ser-menzilin diyâr-ı 'adem
- Elif-kadd-i yâr ile meselâ
Görinür 'âşıkâ belâ bâlâ
- Söyle iy tûtî-i güşâde-makâl
Ki şekerdür dilüñde mâfi'l-bâl
- 760 Saklama sırr-ı 'aşkı benden gel
Degilem râz-ı 'aşka ben engel
Maraz-ı 'aşkı yeg bilür 'âşık

- Ki olur başına gelen hâzık¹⁵⁰
Yâr derdini derd-mendi bilür
Her kişi çekdigüni kendi bilür
Saklasañ sen olurdu sînede râz
Gözlerüñ yaşı olmasa gammâz
Her elif sîneñ üzre iy 'abdâl
Dimege derdüñi lisânü'l-hâl
- 765 Kendi tursa beyân ider derdi
'Âşıkuñ âh u çehre-i zerdi
- Ü25a 'Aşk elinden alan girîbânın
Çekemez kûh u deşt dâmânın
Gurbete düşmege nedür bâ'is
Böyle tutuşmaña nedür bâ'is
- S25a Şem'aveş başuñ üzre dūd nedür
Dilde âteş u gözde rūd nedür
Yakmış ancak sini firâk ile yâr
"Ve kınâ rabbenâ 'azâbe'n-nâr"*
- 770 Kat'ı müşkil durur gam-ı dil-ber
Aña yâ sabr u yâ sefer dirler
Rahm iderdi velî cihân baña da
Dil-i mecrûhum acıdı saña da
Pîr-i dâna idüp bu gûne füsûn
Kıldı derd-i dil-i Hayâl'i füzûn
- Hasbihâl**
Böyledür hâli ehl-i hâl añlar
Nükte-i kavli ehl-i kâl añlar
Derdi añlar görünce derd ehli
Eşk-i çeşm ile rûy-ı zerd ehli
- 775 Söyledür ehl-i 'aşkı 'âşık olan
Nabzı yoklar tabîb-i hâzık olan

¹⁵⁰ hâzık: sâdık Ü

* "Ey Rabbimiz bizi ateşin azabından koru" *Kur'an*, 3/16.

'Âşıkuñ bağrı yufkadur begler
Kim yazuk dise öksüze ağlar

Hayâl-i Pâ-mâlûñ Hasbihâlidür Ki Şem'aveş Yana Yana Pîr-i

'Akla Beyân İder

İy gönül 'aşk-ı pâke yâr olagör
'Âşık-ı zâr u bî-karâr ola gör

Reh-nümâ-yı reh-i¹⁵¹ Hüdâ'dur 'aşk
Sebeb-i vuslat-ı Hudâ'dur 'aşk

Zâhid-i huşk olup sakın zinhâr
Eyleme 'aşk-ı pâki sen inkâr

780 Olmasa 'aşk şem'-i sûzâna
Bâl ü per yakmaz idi pervâne

Ü25b

Âhker-i nâr-ı 'aşk olmasa gül
Bülbül olmazdı böyle yanup kül

Zülf-i Leylâ'da ya nedür sevdâ
Kays'ı kim kıldı vâlih ü şeydâ

S25b

La'li Şîrîn'ün olmasa dadı
Bende kılmazdı 'aşkı Ferhâd'ı

'Aşkdur şâh ile gedâdaki hâl
'Aşkdur hüsn-i Yâr u mihr-i Hayâl

785 Baldur 'aşkı tatmayan bilmez
Zevkdur k'anı¹⁵² itmeyen bilmez

Sûfî bilmez nedür halâvet-i 'aşk
Dâd-ı Hak'dur kişiye hâlet-i 'aşk

Diñle gör kıssa-i Hayâl'i nedür
Derd-mendüñ gam ile hâli nedür

Ele girince dil-ber-i fâyık
Ne belâlar çeker gör e 'âşık

Çün işitdi kelâm-ı pîri Hayâl
Derdile oldu gönüli mâl-â-mâl

¹⁵¹ reh-i:-Ü

¹⁵² k'anı: Kim anı S

- 790 Tîr-i güftârınuñ olup siperi
Yeñilendi ol eski yâreleri
Yâre kim tîr-i gamze itmiş ola
Var mıdur çâre aña kim oñıla
Oñılur mı şu yâre merhemden
K'ola anuñ içinde biñ demren
Zahm-ı tîr-i belâ nice dikilür
Biri gitse birine biñ dikilür
Gûşına çalınca nağme-i hâl
Nâyveş hâli oldı derd ile kâl
- 795 Kim tokınursa 'âşık-ı nâlân
Dilden ider ceres gibi efgân
Kâdir olmaz ki saklaya râzı
Yeñemez nâle-i belâ-sâzı
Didi iy pîr sorma ahvâlüm
Vasfa kâbil midür benüm hâlüm
- Ü26a Göñlüm ol bî-vefâ ki almışdur
Benüm işüm Hudâ'ya kalmışdur
Cümle derd-i derûnum olsa rakam
İdemez sıfırını hisâb-ı kalem
- S26a
800 Ser-güzeştüm yazılsa olsa kitâb
Levh-i gerdûna sığmaya bir bâb
Âh elinden bu çarh-ı bed-hûnuñ
Döner üstine dâ'imâ dûnuñ
Kimde olsa nuhûset ile hıyal¹⁵³
Götürür başı üzre hem çü Zühal
Gün gibi bulsa ger bir ehl-i hüner
Elin alur cihânda yire çalar
Olanı evc-i 'ilme bedr-i kemâl
'Asesi tâ k'ider [anı] pâ-mâl
- 805 Tâs-ı çeşmiyle ehl-i fazl olanuñ

¹⁵³ Hıyal: hayal Ü

- Su koyar ayağına Ehremen'ün
Kim ki 'aşk âteşi ile kül olur
Külünü bâd göklere savurur
Olana gâv gibi ten-perver
Ol bu¹⁵⁴ mer'âda hoş ri'âyet ider
Gark olan bahr-i 'aşka 'âşık olur
Rûzgâr-ı denî muvâfık olur
Yürür ol serv ile rakîb-i pelîd
'Âşıkân yollar üzre zâr u kadîd
810 Açılır bâğa hâr ile gül-i ter
Ötede bülbül-i hazîn inîler
Şem' olur ehl-i bezme nûr-efrûz
Dil-i pervâne'i ider pür-sûz
Leylî gayr ile seyr idüp hâmûn
Gör yabanda¹⁵⁵ bakar aña Mecnûn
Virdi Şîrîn-dehân Husrev'e dâd
Başını taşlara urur Ferhâd
Felegûn dâ'im işi aksinedür
Bilmedüm hiç bu cevruñ aslı nedür
Ü26b
815 Olmasun kimse zâr bencileyin
Gam ile dil-fikâr bencileyin
Dilde sevdâ-yı hâli dâğ-ı cünûn
Başda bâr-ı felâket-i gerdûn
S26b
Bir yaña hicr-i yâr u hicr-i vatan
Bir yaña tîr-i ta'ne-i düşmen
Cânuma geçdi bilmezem nice dem
Gözlerümde uçar diyâr-ı 'adem
Olmayup¹⁵⁶ dâm-ı zülfe üftâde
Murg-ı dil seyr iderdi âzâde

¹⁵⁴ Bu: - S

¹⁵⁵ yabanda: yabandan Ü

¹⁵⁶ Olmayup: Olmaya S

- 820 Girye-i Leylî'yi sanup hande
Olur idüm küşâde gülşende
Yansa meclisde şem'a pervâne
Ben ta'accüb iderdüm ol câne
Bilmez idüm ne idi hâlet-i 'aşk
Âteş-i mahz imiş harâret-i 'aşk
Bir gice vardı gözlerüm hâba
Merdüm-i dîde düşdi girdâba¹⁵⁷
Hâba vardum huzûr-ı râhat ile
Gözüm açdum dem-i cerâhat ile
- 825 Bir harâmî bakışlı şâh-levend
Gamzesi tîğ-i tîz¹⁵⁸ ü zülfî kemend
Hâbuma geldi gönlümi aldı
Dil gidüp cân u ten¹⁵⁹ baka kaldı
Niçe dil-ber göreydi anı hemân
Kulı olurdu Yûsuf-ı Ken'an
Çâk olup elde¹⁶⁰ dâmen-i tedbîr
Zekânı çâhına olurdu esîr
Görse 'âlemde ol cefâ-kîşi
Şâhlar olur idi dervîşi
- 830 Bende-i bend-i zülfî nâfe-i Çîn
La'l-i dil-dâdesi leb-i Şîrîn
Zülfî yanında¹⁶¹ turre-i Leylî
Tîre-dil rûz-ı mihnetüñ leyli
- Ü27a Ger salınsa o kâmet-i bâlâ
Salınurdu cihâna özge belâ
Nice söyler gören o gîsûyı
Biñ dili bağlar idi bir mûyı
- S27a

¹⁵⁷ Merdüm-i dîde düşdi girdâba: H°âb düşdi gözümde girdâba S

¹⁵⁸ tîğ-i tîz: tîğ u tîr Ü

¹⁵⁹ gidüp cân u ten: fenâ oldı ten Ü

¹⁶⁰ Elde: elümde Ü

¹⁶¹ Yanında: mânend-i Ü

Gün yüzi meh cebîni şeb perçem
Yalıñuz seyri başka bir 'âlem
835 Çeşmi üzre ol iki tâze hilâl
Şehir-i şâh-bâz-ı evc-i cemâl

O dehân-ı latîf ile o miyân
Hiç görülmiş degül niç'ola beyân
Gireli hâbuma o mâh-ı münîr
Vâkı'am sanma kâbil-i ta'bîr

Göricek ol 'ızârı dîde-i cân
Akdi gönlüm misâl-i seyl-i revân

Gerdeninde görince mûy-ı siyâh
Çarha çıkdı duhân-ı âteş-i âh

840 Cândur cismüme hayâli anuñ
Nûr-ı dîdem sevâd-ı hâli anuñ

Mürde-dil la'l-i nâbın itmese yâd
Virmez anuñ hayâtı ağzına dad

Bilmem ol kâmete elüm ire mi
Ol çenâruñ visâli el vire mi

Gelmişem bu vilâyete güm-râh
Râh-ı semtinden olmadum âgâh

Şerhası gibi şerh idüp elemin
Söyledi pîr-i 'akla derd ü gamın

845 Dâne dökdi o pîr¹⁶² eyledi dâm
Kıldı murg-ı hayâli kendüye râm

Tûtî-i kudse gösterüp şeker
Aldı andan zarâfet ile haber

**Pîr-i 'Akl Hayâl-i Mecnûn'ı Pend-i Sa'âdet-peyvendi ile
Muhkem-bend itdügüdür**

Gel e ey nefsi-i şûm tab'-ı fuzûl
Benden işit nasîhat eyle kabûl

Ü27b

Katı hod-bîn ü hod-pesend olma

¹⁶² o pîr: ol yir Ü

- Deli gönlüm gibi levend olma
Pîrlerden nasîhat işidegör
Hakk'a yarar meded bir iş idegör¹⁶³
- S27b
850 Pend-i nâsîh ki girmeye gûşa
Degmez ol gûş gûş-ı har-gûşa
Olmasa gûş-vâre gevher-i pend
Gûş-ı zer eylemez sa'âdet-mend
Gûş-ı hûşuñ tarîk-i hâsîdur
Gitmeyen ol tarîka âsîdür
Diñledi çün sözin Hayâl'üñ pîr
Derd-i dâğ-ı dilinden oldı habîr
Dem-be-dem akduğınca gözden kan
Zâhir olur yürekde derd-i nihân
- 855 İder esrâr-ı 'aşkı 'âleme fâş
Dildeki âh u nâle gözdeki yaş
Hîç olur mı gönülde nâle nihân
Saklanur mı çuval içinde sinân¹⁶⁴
Gördi yakmış anı harâret-i 'aşk
'Aklın almış hücûm-ı hâlet-i 'aşk
Basdı göz yaşı ile âteşini
Sildi üftâdenüñ gözi yaşını
Pendi gevherlerin o kân-ı safâ
Eyledi gûş-ı cânına ilkâ
- 860 Didi iy tâcdâr-ı milket-i 'aşk
Cânına rahmet ola zahmet-i 'aşk
Hîç gamgîn olup elem çekme
Deñiz ol gözyaşıyla dem çekme
Şûr-ı¹⁶⁵ bahr-ı gamuñ bu keştî-i dil
Bir gün olur kinârına vâsıl
Vuslat-ı rûy-ı Yâr olup rûzî

¹⁶³ Beyit Ü'de 3 beyit sonradır.

¹⁶⁴ -Ü

¹⁶⁵ Şûr-ı: sürer Ü

- Bulunur şâm-ı mihnetüñ rûzı
Oñılur dilde yâre-i hicrân
Bitmez iş olmaz iy ten-i bî-cân
- 865 Tek hemân râz-ı 'aşkı söyleme sen
Gamdan olur çü serv başuñ esen
- Ü28a Derd-i hicr¹⁶⁶ olmadın visâl olmaz
Hiç belâsuz cihânda bâl olmaz
- S28a Cism-i vîrânı bî-nişân eyle
'Aşk gencînesin nihân eyle
Şol kişi kim bu yolda hâk olmaz
Dâmen-i vasla dest-res bulmaz
'Aşk râzını tuymasun dehenüñ
Kanda kaldı tengde pîrehenüñ
- 870 Ehl-i 'aşkuñ 'adûsı çok zîrâ
Reşk ider 'aşk-ı pâke şâh u gedâ
Kimseye şem'aveş gamuñ yanma
Her kişi ehl-i hâl olur sanma
Dilüñe alma dilberüñ adın
Alur ağyâr ağzuñuñ dadın
Ursa müjgânı günde biñ demren
Geçür anı derûn-ı dilden sen
Âh u vâh itmeseydi bülbül-i zâr
Alamazdı anuñ ayağını hâr
- 875 Gice yanmasa oda pervâne
Mûm idi şem'-i vuslat ana
Sır ki zâhirde sûret-i serdür
Ma'nîde başuña ber-â-berdür
Bu meseldür cihânda kim rûşen
Dil kaçan tek durursa baş esen
Halk ile ihtilâtı az eyle
Fitne ehlinden ihtirâz eyle

¹⁶⁶ Hicr: hicrân Ü

- Kâdir oldukca herkese cûd it
Çalış ihsâna bezl-i mechûd it
- 880 Lokmasın şol kişi kim başka yutar
Lâzım olsa yükin diş ile tutar
- Dostı nâ-kesûñ katı az olur
Ni'metinüñ zevâli hem tez olur
- İsteyenler husûl-i matlûbı
Oldılar derd-i 'aşkuñ Eyyûbı
- Ü28b Sabr ile buldı sıhhati Eyyûb
Sabr ile buldı vuslatı Ya'kûb
- S28b Sabr ile gerçi çeşm olur hûn-pâş
Lîk hûn ile la'l olur kara taş
- 885 Eyle bir çâre kasd idüp sabra
Ki olur hûşe sabr ile subra
- Nice bunuñ gibi cevâhir-bend
Gûş-ı cân-ı Hayâl'e eyledi pend
- Diñledi çün nasîhat-ı pîri
Eyledi sabr-ı hicre tedbîri
- Katre-i eşke eyle niteki dür
Sadef-i dîdesini eyledi pür
- Şevk-ı Yâr ile çok semâ' itdi
Pîr-i 'akla dönüp vedâ' itdi
- Hayâl Pîr-i 'Akla Vedâ' İdüp Gitdügi Vâdî-i Mahabbete Varup
Vuhûş ile¹⁶⁷ Ülfet İtdügidür**
- 890 Vâkıf-ı râz-ı 'aşk u derd-i nihân
Böyle kıldı gam-ı Hayâl'i beyân
- Çünkü pîre selâm idüp gitdi
Bilmedi hiç selâmını n'itdi
- Sînesin yol gibi idüp sad-çâk
Gird-bâd idi yolda san ol hâk
- Eyler idi şu resme tez tek ü pûy

¹⁶⁷ Vuhûş ile: Vuslat ile Ü

- Râhı çevgân sanurduñ anı çü gûy
Hem-dem ü hem-nişîn-i nâle vü âh
Kursa-i dâğ sîne tûşe-i râh
- 895 Gündüzün sâyesiydi yoldaşı
Seng-i mihnet gice ayakdaşı
- İtmege subh olunca gice sefer
Nâr-ı âhı yakardı meş'aleler
- Asılup bâr-ı cismine nâ-şâd
Dil iderdî ceres gibi feryâd
- Sıfât-ı Rûz**
- Ü29a Bir gice kim¹⁶⁸ bu çarh-ı mînâ-reng
Necm ile bağlamışdı nakş-ı peleng
- S29a Deşt-i¹⁶⁹ ser-sebzine yakup meş'al
Olmış idi çerende sevr ü hamel
- 900 Tâyir-i çarhı tutmağa Behrâm
Encüm ü hâle idi dâne vü dâm
- Nâgehân şâh-bâz-ı zerrîn-per
Eyledi âsmâna geşt ü güzer
- Mahleb-i hûn-feşânı eyle hemân
Encüm-i âsmâna koydı kırân
- Gördi burc-ı Esed'de ol şîri
Oldı cümle çerende nahcîri
- Felek idi peleng-i şîr-efgen
Derisini çıkardı burnından
- 905 Dem-i ceş-i nücûmı hem-çü şafak
Eyledi tîğ-i âftâb ırmak
- Çarh-ı bî-mihr elinde zâr u hazîn
Kara günlerde kalmış idi zemîn
- Başına gün toğup hemân ol dem
Subh irişdi çekildi zulmet-i gam

¹⁶⁸ kim: ki Ü

¹⁶⁹ Deşt-i: Dest-i S

Secde-i şükr idüp Hudâ'ya Hayâl
Nitekim ol arada arz u cibâl

Dir iken rikkat ile yâ Hâdî
Gördi kûhsâr içinde bir vâdî

Sıfât-ı Vâdî-i Mahabbet

910 Niçe vâdî ki gülşen-i cennet
'Akla virür mehâbeti hayret

Her dıraht büleñ ü Sidre-nümûn
Hayme-i âsmâna sanki sûtûn

Her çenârı garîb evtâne
Bî-ta'ab niçe hayme vü hâne

Şâhsârında her seher murgân
Savt u tasnîf ile sec'-i sincân

Ü29b

Mest-i dil-ber gibi tokunsa sabâ
Salınur her nihâl-i bî-hemtâ

S29b

915 Her kaçan sarsar idi serviği bâd
Kumrı iderdî üstine feryâd

Baş çatup birbirine eşcârı
'Aşkdan söyleşürler esrârı

El alup bâd anuñ çenârından
Gülşenî tâcını giyer gülşen

'Aşk-ı pâk ile gözleri giryân
Kanlı yaşı akar çü seyl-i revân

Anda şîr ü peleng cümle vuhûş
Kim¹⁷⁰ kalender kimi murakka'-pûş

920 Tâb-ı nûr-ı gül ile ol gülşen
Gayret-i nâr-ı vâdî-i Eymen

Güle bakup nihâl-i gülde hezâr
Hayret ile okurdı ahzar-ı nâr

Taşı toprağı vecd ü hâlet idi
Şöhreti vâdî-i mahabbet idi

¹⁷⁰ Kim: kimi Ü

Kılmak için yavuz nazardan ırâğ
Koynına koymış anı bir yüce tağ

Sıfat-ı Kûh-ı Mihnet

Niçe tağ ol ki ne felek ana teng
Kâf anuñ yanında rîze-i seng

925 Sifle bir gârı işbu ne künbet
Bir hizebri yatağı burc-ı Esed¹⁷¹

Pür-kevâkib bu çarh-ı bâlâter
Bir peleng ol tağun başında gezer

Seyr¹⁷² için kâ'inâtı bedr-i münîr
Kullesinde iderdi her gece yir¹⁷³

Gün gezerdi velîk korkar idi
Aşağa bakamazdı ditrer idi

Seyr iderken o kûhsârı gazâl
Görinürdi felekde şâhı hilâl

Ü30a

930 Üzerinde bu çarh-ı şu'bede-bâz
Görinürdi misâl-i beyza-i bâz¹⁷⁴

Kûşe kûşe akan cedâvil-i nâb
Sanur idün felekde 'ayn-ı şihâb

S30a

Küre-i zemherîr idi kemeri
Berf sanma bahâr idi üzeri

Âftâb eyledükce anı 'ubûr
Giyer idi sehâbdan semmûr

Pîşesine düşerdi geh âteş
Isınurdu gelürdi anda güneş

Beyân-ı Vâkı'-ı Hâl

935 Sûy-ı Hak'dan Hayâl'e ol vâdî
Oldı gûyâ ki 'aşk ile nâdî

Eyleyüp birbiriyle def-i melâl

¹⁷¹ Bir hizebri: Her bir yiri Ü

¹⁷² Seyr: şîr S

¹⁷³ yir: seyr S

¹⁷⁴ S'de derkenar.

- İnledi inledükçe bile Hayâl
Susayup âteşine jâleleri
Kaldı bir pâre yanmadan cigeri
Niçe müddet o şîr-i bîşe-i gam
İtdi anda vuhûş ile 'âlem
Çok idi vâdi içre turfe gazâl
Sanki her biri dil-ber-i meyyâl
- 940 Ol çerâğgâhı otlayup korusuz
Nûş iderler zülâlini sorusuz
Deşt ü vâdîde her biri bir beg
Çekmemişler gam-ı keş-â-keş-i seg
Her gazâl-ı mûlahhamuñ bir şîr
Olmış idi gamından zâr u esîr
Dahi 'Amr çerende-i vâdî
Bilmez idi kemend-i sayyâdı
Yâr gibi idüp tezervi hırâm
Bülbülü¹⁷⁵ bilmez idi dâne vü dâm
- Sıfât-ı Âhû-yı Dil-nüvâz-ı Hayâl**
- Ü30b
945 Var idi anda bu güzel âhû
Göñlini eyler idi her gâh u
Görse o nâzenîni âhû-yı Çîn
Reşkden göbegi bururdu hemîn
- S30b
'Âşık-ı zâr u vâlih-i medhûş
Mübtelâsiyidi cemî' vuhûş
Nâz ile eyledikçe seyr-i çemen
Sâyeveş pâyine düşerdi gören
Otladukça çemende ol sünbül
Reşkden alınurdu her bir gül
- 950 Başı¹⁷⁶ üzre ol iki tâze nihâl
Şâhsâr-ı dıraht-ı bâğ-ı cemâl

¹⁷⁵ Bülbülü: Bülbül Ü

¹⁷⁶ Başı: yaşı Ü

Mihre olmuşdı hüsn ile hem-ser
Şâhlar başı üzre şa'sa'alar

Turmaz idi o şûh-ı lu'bede-bâz
İder idi Hayâl'e şîve vü nâz

Geh yatup yasadurdu ol dizini
Sürer idi yüzine geh yüzini

Unıdup geh hukûk-ı hayrânı
Añmaz idi Hayâl-i nâlânı

955 Geh vefâ geh cefâlar eyler idi
Gam deminde Hayâl'i egler idi

Hasbihâl

Ol hüner-ber mukîm-i bîşe-yi 'aşk
Şîr-i merd ü dilîr-i pîşe-i 'aşk

Halk-ı 'âlemden eyledi 'uzlet
N'ola itse vuhûş aña ülfet

Olıcak 'aşk-ı pâk ile hem-dem
Kişiye yâr olur kamu 'âlem

Halk-ı 'âlem aña mülâzım olur
Hidmeti her kişiye lâzım olur

960 Serverân-ı cihâna baş egmez
Öpmeden ayağını el degmez

Ü31a

Ülfet itmek degül anuñla vuhûş
Hidmet ider aña gürûh-ı sürûş

Gülşen-i bâğ-ı vahdete giregör
Gül-i bî-hâr-ı ma'rifet diregör

S31a

Kayd-ı 'âlem durur ayak bağı
Görmedi kesmeyenler ol bağı

**Yâr-ı Tâc-dâr Dil-rübâlarla Vâdî-i Mahabbete Şikâra
Geldügidür**

Sıfât-ı Rûz

Yine ol tâc-dâr u şîr-süvâr
Sayd-gâh-ı sipihre kıldı güzâr

965 Çekdi tûğ u nakâresin felege

- Velvele koydı zümre-i melege
Deşt-i gerdûna dikdi bir sancak
Al pervâzıdur ufukda şafak
Görđi tîği yüzinde heybet-i tâm
Kınına koydı hançerin Behrâm
Atdı kavs-ı kûzahla her yaña tır
İtdi çarhuñ çerendesin nahcîr
Ya'ni kim âftâb-ı 'âlem-tâb
Asdı kasr-ı¹⁷⁷ sipihre zerrîn-bâb¹⁷⁸
- 970 Ya katı tîre idi dâr-ı cihân
Bâmdan revzen açdı aña hemân
Subh olup rûşen oldı rûy-ı zemîn
Bakdı etrâf-ı vâdîye o hazîn
Görđi olmış çerende kân-ı vuhûş
İztırâb ile vâlih ü medhûş
Saklanur kimi bîşe vü bâğa
Sıgınur kimi kulle-i tağa
Bu ne hâlet durur diyüp der-hâl
Çıkdı bir mürtefi' mekâna Hayâl
- 975 Deşt-i vâdîye eyledi çü nazar
Görđi çıkmış şikâra bir 'asker
Niçe 'asker ki yek-dil ü yek-rây¹⁷⁹
Gamze-i yâr gibi kızıl¹⁸⁰ alay
- Ü31b Mevc-i deryâ gibi saf-ender-saf
Semege sıkletinden irmiş tef
Şöyle tolmiş ki gerd ile gerdûn
Görinür nüh-felek gubâr ile un
- S31b Atılup âsmâna na'-i semend
Görinür halka mâh-ı nev mânend

¹⁷⁷ kasr-ı: kasrı Ü

¹⁷⁸ zerrîn-bâb: zerrîn-nâb S

¹⁷⁹ yek-rây: yek-serây Ü

¹⁸⁰ Kızıl: kara S

- 980 Tutdı atlar sadâsı dünyâyı
Na're yir yir kopardı gavgâyı
Bir alay bî-emân u âfet-i cân
Bir alay cân-sitân-ı tâze cevân
Sayd esbâbın eyleyüp tezyîn
Her biri rahş-ı nâza salmış zîn
Kodğın yolda kor kaçana yiter
Biri cân almağa cihâna yiter
Atları na'li ile taş toprak
Oda yakmağa dehri kav çakmak
- 985 Dil şikâr eylemekde mâhirler
Âşık avlatmağa mübâşirler
Her birinüñ elinde bir tâzî
Çakır elli güzîde şeh-bâzı
Gözi âhû gazâl-ı vahşîler
Seg rakîb anlara bakar siñiler
Geldiler bir güzel çerâgâhâ
Kurdılar bir bülend otak şâha
Bir serâ-perde-i şehen-şâhı
Ki felekler hıyâm-ı kûtâhı
- 990 Gönlegi âftâb-ı 'âlem-tâb
Sanki zerrîn tınâb idi şihâb
İtdi tîr-i sûtûnı mâhı hedef
Tutdı gerdûn bir âsmânî tef
Konup etrâf-ı tâc-dâra çerî
Bağladılar sibâ'a reh-güzeri
Şâh girdi otağına yatdı
Geldi ahşâm irişdi gün batdı

Ü32a

**Hayâl Subha Dek Felek-i Gaddârdan Şikâyet İdüp Zâr Zâr
Ağladığıdır**

Sıfât-ı Şeb

Beyza-ı nîl-gün dehr-i kelâğ

Hikmet ile çıkardı beççe-i zâğ

S32a

995 San'at ile müşa'bid-i devrân
Mühre-i âftâbı kıldı nihân

Bağlayup gözlerini 'uşşâkuñ
Sakladı mihr ü mâhın âfâkuñ

İtdi necm-i şihâbı beyza-misâl
Halka gösterdi ol bir ince hayâl

Ol şeb-i tîre-i felek meselâ
İtdi çeşm-i nücûma kuhl-ı cilâ

Dil-i gam-gîn gibi karardı felek
Âşıkuñ âhı oldu göge direk

1000 Âşıkuñ derdin artırur şeb-i târ
Nitekim zâr olur gice bî-mâr

Gice kim rûy-ı¹⁸¹ yâre hâyil olur
Âşika bir dem ise biñ yıl olur

Vardı 'âlem o gice uyhuya
Düşdi üftâde çâh-ı kayguya

Gökde yıldız sayup müneccimvâr
Gözi akçe dökerdi zâr u nizâr

Yüregin hecr odıyla tağlar idi
Şem'aveş yana yana ağlar idi

1005 Kâkülün yâr idüp gehî Yâr'üñ
Unıdurdu gamın şeb-i târuñ

Eyleyüp kaşlarını gâhi hayâl
Gice içre sanurdu anı hilâl

Beñzedüp beñlerin Süreyyâ'ya
Yüzün öykendürürdi geh aya

Geh zekan fikrine düşüp dil ü cân
'Âlem olurdu başına zindân

Sînesin fikr idüp geh ol çâker
Sanur idi irişdi vakt-i seher

Ü32b

¹⁸¹ rûy-ı yâri: yâri yâre Ü

- 1010 Gâh yâd eyleyüp¹⁸² ol âhûsın
Çeker idi anuñ da kaygûsın
Hayâl Âhûsın Añup Ağladuğıdur
- S32b
Dir idi kandedür 'aceb âhû
Beni yakdı firâk ile âh o
Var ise sayd aña 'ıyân oldı
Tîrden kaçdı bî-nişân oldı
Ne 'aceb şûm tâli'üm yâ Rab
Gamıyla tîre hâtırum çün şeb
Nite [ki] yaşum idi elde kalur
Kendi gider hayâli dilde kalur
- 1015 Baña çok gördi rûzgârında
Aldı sabr u karârı dahi n'ide
Cânuma çok cefâlar itdi felek
Nâ-murâdam dahi nic'itse gerek
Mededüm yok nihâyeti bu ki
Anuñ içün de ağlayam bir iki
Konmamış hande vü safâ bizde
İşimüz ağlamakdur ansız da
Kimi güldürdi bu cihânda felek
Ki çekem ben safâ-yı kalbe emek
- 1020 Kimüñ üstine döndi bu kec-rev
Kime gösterdi rû ki geçmedi rev
Gül-i bâğuñ virür 'ızârına tâb
İdine tâ yüzi suyını gül-âb
Nergis-i ter çemende hurrem olur
Dökilür eşki jâleveş dem olur
Var mı 'âlemde lâle-i hâmûn
Cigeri dâğ-ı gamla olmaya hûn
Bahre virür hevâsı mevc-i gurûr
Baksañ ammâ derûnı pür-şer u şûr¹⁸³

¹⁸² Eyleyüp: idüp Ü

- 1025 La'l u ya'kûti sanmañuz kânuñ
Cigeri hûmıdur meger anuñ
- Ü33a Gerçi yakar çerâğını şem'ûñ
Eridür bağı yağını şem'ûñ
- Mâha virür dili cemâl ü kemâl
Hasret-i mihr ile ider çü hilâl
- S33a Âb-rûyı iken bu mihr-i berîn
Her şeb ider yirini ka'r-ı zemîn
- Şimdi gerdûn-ı dûn-perverdür
Yir bulan anda her bed-ahterdür
- 1030 Kim ki nûş itdi dehr elinden câm
Aña oldı safâ vü zevk harâm
- Hîç getürmez bu rûzgâr-ı denî
Yâr kûyında hâk-i râh olanı
- Ne kılam n'eyleyem meded yâ Rab
Kara bahtum midur benüm bu şeb
- Âhir olmaz sitâredür bu gice
'Amelüm gibi karedür bu gice
- Bahtum uyhuda gözlerüm bîdâr
'Âlem oldı bu gice gözüme târ
- 1035 Yire mi geçdi mihr-i 'âlem-sûz
Karaya atdı gibi keştîyi rûz
- Var ise günden irdi kara haber
Batdı 'âlem siyâha mâtem ider
- Ne 'aceb kara günlere kaldum
Çarh-ı bî-mihre hûş zebûn oldum
- Göyinüp şem'a gibi sûz ile ol
Ağlar idi firâk-ı rûz ile ol
- Müjesi 'aksi çıkmayup gözden
Yirini hâbuñ itmiş idi diken

¹⁸³ pür-şer u şûr: pür-şerer şûr Ü

- 1040 Şu'le-i âh mâh-tâbı idi
Eşki ol gicenüñ şihâbı idi
Ol şeb-i fûrkatüñ şihâbından
Seng-i mihnet yağardı başına san
- Mâh-ı Şeb-ârâ Tulû' İdüp Hayâl'ün Aña Hitâb-ı Müstetâbidur**
- Ü33b İşidüp âh u nâlesin eflâk
Yakasın dest-i gamla eyledi çâk
Yed-i Beyzâ gibi o Mûsî'vâr
Mâhı ceybinden eyledi 'ızhâr
- S33b Şeb-i zengî görünce devrânı
Hande kıldı görindi dendânı
- 1045 Çekilüp kehkeşâna encüm ü mâh
Nitekim şâh-râha şâh u sipâh
Şâh önince çavuş misâl-i şihâb
Yol açup encüm içre kıldı şitâb
Şöhret ü şive ile ol server
Çâr-deh sâle dil-bere beñzer
Konuşup yir yir ehl-i erkânı
Turdı mâhuñ felekde dîvânı
Kevkeb-i dîdesini açdı Hayâl
Gördi mehde ziyâde hüsn ü cemâl
- 1050 Beñzedüp anı rûy-ı cânâna
Oldı mâhı görünce dîvâne
Didi ey sun'-ı Kâdir-i müteâl
Bârekallâh zihî cemâl ü kemâl
Buldı 'âlem senüñle zînet ü fer
Mihrüñe yok bahâne zerre kadar
Bahr-i cûduñ yanında katre felek
Güneş ol bahr içinde fûls-i semek
Meskenüñ dâ'imâ olur zulümât
Var ise leblerüñdür âb-ı hayât
- 1055 Hızır irişdüñ baña belâda idüm

- Sâyeveş tîre-dil fütâde¹⁸⁴ idüm
Düşüben yıldızum şihâb gibi
Yalimum alçağ idi âb gibi
Boyanup âsmâna dûd-ı siyâh
Şâma tebdîl iderdi rûzumı âh
Şöyle zâr eylemişdi cismi felek
Mürdeye dil iderdi Tûbâ lek
- Ü34a Hâlüme ağlamakla 'ayn şehâ
Ağarup olmuş idi nâ-bînâ
- 1060 Oldı subh-ı visâlûñ ile bu şeb
Rûz-ı rûşen mahabbet ehline hep
- S34a Kurtulup zulmetinden âfâkuñ
Toğdı gün başlarına 'uşşâkuñ
Ay efendi nedür bu hüsn ü cemâl
Sende bu hulk ile bu deñlü kemâl
Gün gibi evc-i hüsne serversin
Yâr hemşîresine beñzersin
Meded iy şehr-i yâr-ı evc-i himem
Âftâb-ı sipihr-i lutf u kerem
- 1065 Pertev-i lutfuñ ile toldı cihân
Keremüñ oldı 'âleme yeksân
Dehri kılduñ halâs zulmetden
N'ola kılsañ bu göñlümi¹⁸⁵ rûşen
Yanarın¹⁸⁶ şem'aveş zebûn u zelîl
Lutfuñı ben garîbe eyle delîl
Dil-i bîmâra eyle bir çâre
Di benüm hâlümi varup Yâr'e
Yâr'e şerh eyle sînemüñ dâğın
Şem'-i bezminde yak yürek yağın

¹⁸⁴ tîre-dil fütâde: tîreden fütâde S

¹⁸⁵ Göñlümi: göñlümüz Ü

¹⁸⁶ Yanarın: Yanuban Ü

- 1070 Başdan 'arz idüp belâlarımı
Eşk-i çeşmümle mâ-cerâlarımı
Yüregüm yandüğını lâle gibi
Dîde kan dökdigin piyâle gibi
Çeşm-i bîmârı gibi hasteligüm
Çîn-i zülfi gibi şikesteligüm
İñiler hasret ü firâk ile di
Hastedür derd-i iştiyâk ile di
Kaşlaruñ yâd idüp kemân olmuş
Dirlik üftâdeye gümân olmuş
- 1075 Nergisüñ hicri eylemiş bîmâr
Leblerüñ bâri eylesün tîmâr
- Ü34b Gamzeñ efkârı cânın almış di
Ten-i bî-cânı zâr kılmış di
'Ârızuñ ayına dili akmış
Ruhlaruñ fikri odlara yakmış
- S34b Varlığı nükte-i zebânuñdur
Yokluğına sebep dehânuñdur
Zekanuñ çâhına esîr olmuş
Gabgabuş hasretine sîr¹⁸⁷ olmuş
- 1080 Gicelerde hayâl-i gerdânuñ
Şem'-i kâfûrı diyesin anuñ
Hâlet-efzâ-yı safvet-i sîne
İledür âkıbet anı sîne
Bilüñ añdukça mû-be-mû sökilür
Kemerüñ gibi kâmeti бүkilür
Nâfeñüñ hasretiyle ol miskîn
Olmış âhûlara yabanda karîn
Eline vir gümüş bilekleriñi
Hak kabûl eylesün dilekleriñi
- 1085 Ko ayağuşa yüzlerin sürsin

¹⁸⁷ Sîr: esîr Ü

Hâk-i pâdur murâdını görsin

Elif-i kaddine olup nâzır
Diyessin hâlümü aña bir bir

Mâh Hayâl'ün Hâlin Görüp Sûzişinden Taña Kalduğudur

Çıkup ol dem sipihre âteş-i âh
Toldı mâhuñ derûnı dūd-ı siyâh¹⁸⁸

Didi yâ Rab nedür bu âşık-ı zâr
Baña dönmiş zebûn u zerd ü nizâr

Ben sanurdum ki gerçi 'âşık çok
Bir benüm gibi bağı yanık yok

1090 Hasret-i rûy-ı mihr ile nâ-çâr
Yalıñuz ben beni sanurdum zâr

Bunı gördüm bakup felâketüme
Ben ısındum yine harâretüme

Ü35a

Yâ ilâhî bu zâr u mahzûnı
Pây-mâl-i belâ-yı gerdûnı

'Aşk-ı pâküñ gamıyla şâd eyle
Yâr vaslıyla ber-murâd eyle

S35a

**Yâr-ı Şehriyâruñ Sıfât-ı Şikârı ve Hayâl-i Zâra Mülâkâtıdur
Sıfât-ı Rûz**

Deşt-i eflâkde yine devrân
Destine aldı gûy ile çevgân

1095 Girdi meydâna eyledi tek ü pûy
Çarh çevgânı mihr zerrîn-gûy

Çaldı bir lu'b ile yitüp der-hâl
Gûy-ı mihre felekde virdi zevâl

Top çıkdı sipihre çün dönerek
Tâcını göge atdı yine felek

Tağılup kâküli gibi şeb-i târ
Gün görindi misâl-i çehre-i Yâr

¹⁸⁸ Ü'de başlık bu beyitten sonradır

- Gördi mâni' şikârına encüm
Gömüp itdi felek uğursuzı güm
- 1100 Tîz turup resm-i 'âdet-i mu'tâd
Gördi kayd-ı şikârı her sayyâd
Tutdılar her taraf güzergâhı
Çıkdı hırsuñ feleklere âhı
Hây u hûyî mübârizân-ı cuyûş
Toldı ol dem sımâh-ı cân-ı vuhûş
Gûş idüp dâr u gîri şîr-i dilîr
Korkudan sanur oldı girye-i şîr
Bulıcak seg yirüñ dibinde hemân
Deligi oldı tilkiye zindân
- 1105 Şîri zencîr idemez iken bend
Kıldı zâr u zebûn tavk-ı kemend
Bâşe vü şâhinüñ sadâsından
Uçdı murg-ı çemen¹⁸⁹ yuvasından
Gördi şîri çekindi hayli kemân
Cân atup karşı vardı tîr hemân
- Ü35b Cebe satdı görüp kemânı peleng
Tîr ile varduğınca eyledi ceng
Cismi kim zahm-ı tîr ile toldı
Cümle ten durduğınca çeşm oldı
- S35b
1110 Seglerüñ na'resini eyledi gûş
Siñecek bîşe bulmadı hargûş
Sayd-gâhından uçmağa nahçîr
Bâl ü per oldı anlara bir tîr¹⁹⁰
Dikmege çâk-ı sînesin şîrüñ
Sûzen olmışdı her biri tîrüñ
Sanup ol nakşî tablalar sayyâd
Eylediler pelenge zahm-ı ziyâd

¹⁸⁹ Uçdı murg-ı çemen: Murg-ı ruh uçdı hep Ü

¹⁹⁰ bir tîr: ser-tîr Ü

- Gör e şemşîr eyleyüp 'izzet
Biçdi boyınca al bir hil'at
- 1115 Saçılup cildi üzre hûn-ı peleng
Ol pelengî katîfe oldu sereng
Katı bî-çâre teşne idi vuhûş
Âb-ı şemşîr-i tîzi eyledi nûş
Anda oldu şehîd niçe gazâl
Nevha-gerler¹⁹¹ üzerlerine şegâl
Görmedi hiç¹⁹² halâs ol üftâde
Geldi âhû sığındı sayyâda
Kuyruğın rûbeh eyledi cârûb
Batmaya tâ següñ ayağına çûb
- 1120 Kurtlar buldı itdügin koyına
Segler anı getürdiler oyna
Câmesin pâre¹⁹³ itdiler gürgüñ
Yırtılar yakasını ol kürküñ
Yolların bağlayup harâmîveş
Kimini soydılar olup kimi leş
Oldı lahm-ı gazâl kelbe kebâb
Hûn-ı rûbeh çekîde ince şarâb
İçdi tavşan kanı şarâbı çü seg
Oldı âhûlar üzre hükm ile yeg
- Ü36a
1125 Gördi tîr ü kemânı sandı rebâb
Raksa girdi kamu gazâl u gurâb¹⁹⁴
Bulup âhû demiyle neşv ü nemâ
Lâlezâr oldu ser-te-ser¹⁹⁵ sahrâ
- S36a
Dem içinde nazîri sûsen-i ter
Kızılıрмаğ içinde mâhîler

¹⁹¹ nevha-gerler: nevha-gîrler Ü

¹⁹² Görmedi hiç: Gördi yokdur Ü

¹⁹³ pâre: çâk Ü

¹⁹⁴ kemânı sandı: kemân sadâ-yı S; girdi: gîr S

¹⁹⁵ ser-te-ser: ser-be-ser S

- Tırde gûşe gûşe tam tuyur
Şişde gûyâ kebâb idi¹⁹⁶ hoş-hûr
- Seyr iden nîzelerde ceyrâna
Sîhde beñzedürdi¹⁹⁷ büryâna
- 1130 Saldılar murg-ı bâğa şeh-bâzı
Çarha çıkdı külengün âvâzı
- Çeng-i şâhinde nağme-i murgân
Kıldı halkı fenâ ile sûzân
- Ser-i nahcîri saldılar hâke
Bağladılar şikârı fitrâke¹⁹⁸
- Kalması çâr-pây-ı yirde kaçır
Komadı şâh-bâzı gökde uçır
- Akdı ol dem 'uyûn-ı vâdîden
Su yirine dem-i gazâl u ceren
- 1135 Tâc-ı zerrîn giyüp güneş gibi Yâr
Seyr iderdi şikârı şâhinvâr
- Gözü şeh-bâzı murg-ı dil alıcı
Câna ebrûları cefâ kılıcı
- Meger ol dem şikâr için dil-dâr
Olmış idi semend-i nâza sûvâr
- Sıfat-ı Semend-i Nâz-ı Yâr**
Nice vasf eyleyem ol esbi¹⁹⁹ saña
Tev'em idi Burak ile meselâ
- Felekâsâ bülend ü ezrak-fâm²⁰⁰
Kehkeşândur sanurduñ anda hırâm
- 1140 Atı üstinde seyr iden anı
Gökde sanurdu mihr-i rahşânı
- Ü36b Kuyruğı gün gibi yire sürinür
Tamgası mâh-ı nev gibi görünür

¹⁹⁶ İdi: itdi S

¹⁹⁷ Beñzedürdi: beñzerdi Ü

¹⁹⁸ fitrâke: fitreke Ü

¹⁹⁹ eyleyem ol esbi: idem ol semendi S

²⁰⁰ ezrak-fâm: ezrak-i kam Ü

- Berk-ı hâtif gibi kuş olsa kaçan
Yetişürdi ol esb-i çâpük-ten
- S36b Su gibi eylese kaçan cereyân
Ol zamân eyler idi tayy-ı mekân
- Hüsn ile yügrügiydi meydânuñ
Diller alurdi²⁰¹ şivesi anuñ
- 1145 Felege tutar idi nâz ile gûş
İşidürdi meger sadâ-yı sürûş
- Kanda baksa olurdi pey-der-pey
'Aşika nakş-ı pâ-yi sâgar-ı mey
- Ser-i mismârı ile resm-i ni'âl
'Âlem-i 'aşk-ı pâke necm ü hilâl
- Tevsen-i çarhda degül meh-i nev
Tepmesin yemiş idi ol kec-rev
- Yine her-bâr o şâh-ı şîr-efgen
Yire basmazdı pâ-yı şevkinden
- 1150 Tırnağından cihâna od saçılır
Basduğı yirlerüñ gözi açılır²⁰²
- Hem-'inân olamazdı eşse aña
Yildürürdi yanında bâd-ı sabâ
- Ol perî uçmasun mı şâhinvâr
Aña iki kanad zânû-yı²⁰³ Yâr
- Sever idi atını ol dil-ber²⁰⁴
Yügrük at yemin arturur dirler
- Beyân-ı Vâkı'-ı Hâl**
Sayd için ol peleng-i nîrû-mend
Zülfin elde idinmiş idi kemend
- 1155 Kaşları gamzesiyle tîr ü kemân
Niçe kurtarsun anda âhû cân

²⁰¹ Alurdi: Olurdi S

²⁰² -Ü

²⁰³ zânû-yı: zânûnı Ü

²⁰⁴ atını ol: ol atını S

- Aça çeşm-i mükahhalin her-bâr
Gören âhû olurdu anı şikâr
Can virüp tîği üzre göre direng²⁰⁵
Biri birin kırardı şîr ü peleng
- Ü37a Çekişüp kimi tîr-i bürrânın
Kimi alur kaçardı peykânın
- S37a Sehm alan âhû zahm-ı tîrinden
Şevk ile sıçrar idi yirinden
- 1160 Eyler idi şu deñlü raks u semâ'
Cismine ider idi cânı vedâ'
Avladup seglerini ol dem Yâr
Saldı bir yire her biri der-kâr
Hep şikâr ardına düşüp leşker
Kaldı tenhâ alaydan ol dil-ber
Gül gibi şevk ile olup handân
Eglenürken bu seyr ile cânân
İderek şîvelerle gunc u delâl
Çıkageldi öñine bir'ki gazâl
- 1165 Görüp âhûları o şâh-ı cihân
At bıraktı üzerlerine hemân
Gördiler²⁰⁶ ok nişâna toğrıldı²⁰⁷
Her biri bir yire penâh oldı
Sığınup birisi Hudâ'sına
Tutdı Yâr'ün hadengine sîne
Var ise hem-dem-i Hayâl idi ol
Sebeb-i nüzhet-i visâl idi ol
Hikmeti gör atardı aña kemend
Çözilüp²⁰⁸ itmez idi hîç anı bend
- 1170 Atsa işler geçerken âhene tîr

²⁰⁵ virüp: virür Ü; göre direng: -S

²⁰⁶ Gördiler: Geldiler Ü

²⁰⁷ Toğrıldı: toğruldı S

²⁰⁸ Çözilüp: Çözülüp S

Ser-i mû itmez idi cismine yir²⁰⁹

Tîği tîz-âb-ı kahr iken bizzât
Bulur idi içürdügince hayât

Saklasa bir za'îfini Mevlâ
Kesemez ok kılıç anı kat'a

Olsa²¹⁰ bir kişi Hakk ile mûnis
Nûn olur hançer aña ol Yûnus

Olsa bir kula rahmet-i Bârî
Anı ider Halîl ü gül nârı

Ü37b

1175 Olsa lutf-ı Hudâ bir âdeme yâr
Yol keser ka'r-ı bahre Mûsî'vâr

S37b

Kaçsa tedbîr-i Hak ile nahcîr
Tutamaz bağlasañ anı zencîr

Bu idi emr-i Hak meger ki Hayâl
Yâr'e ol dem bulaydı râh-ı visâl

Bu tarîk ile gösterüp aña yol
Sebeb itdi visâle âhûyı ol

Kaçarak Yâr öñince ol miskîn
Vardı kıldı Hayâl-i zârı mekîn

1180 Aña gösterdi sıdk ile ihlâs
Tâ ki sayyâd elinden ide halâs

Ahûnuñ Hayâl'e Sığınduğın Görüp Yâr'ün Kendü Nefsine Güft u Gûsıdur

Yâr derd-i gazâla bakdı biraz
Vecd ü hâl-i²¹¹ Hayâl'e bakdı biraz

Didi yâ Râb nedür bu dîvâne
Oturur²¹² bîşe içre şîrâne

Şöyle hâlî degül durur bu kişi
Görmek olmaz hakîr²¹³ dervîşi

²⁰⁹ cismine yir: cildine teesîr Ü

²¹⁰ Olsa: Ola Ü

²¹¹ hâl-i: hâle Ü

²¹² Oturur: ki turur Ü

- Hâlî bakma derûn-ı dervîşe
Şîrden ola mı tehî bîşe
- 1185 Olmayan kûh-ı gamda şîr-i dilîr
İdemez bîşezâr-ı vahşeti yir
- Bulmasa üns-i Hakk'ı sînede cân
Ülfet itmez vuhûş ile insân
- Hâsılı bir güzel gedâ ancak
Ne gedâ hırmen-i du'â ancak
- Nüh felekden geçer hadeng-i du'â
Ol husûsâ du'â-i 'âşık ola
- Böyle diyüp o dil-ber-i hûş-rây
Geldi nezd-i Hayâl'i eyledi cây

Hasbihâl

- Ü38a
1190 Bu meseldür oñulsa haste meger
Gelür ayağına devâ dirler
- S38a
Başda²¹⁴ olıcak dilâ devlet
Gelür imiş ayağa her ni'met
- Olagör dâ'imâ Hudâ ile sen
Seni bulur Hudâ işit benden
- Cehd idüp derd-i 'aşkı hâl eyle
Pûte-i tende kalbi kâl eyle
- Âhen olsa dil-i habîb-i nefîs
'Aşk-ı pâk olur aña mıknatıs
- 1195 Cezbe-i 'aşkı eylemeñ inkâr
Nice buldı görüñ Hayâl'i Yâr²¹⁵
- Bu kerâmet yiter saña her gâh
'Âşıkun koynına girür bir mâh
- Gâh olur kim idersin âh-ı hezâr
Gül gibi koymaz anı gûşına yâr

²¹³ Hakîr: hakîr ü S

²¹⁴ Başda: mûşda S

²¹⁵ -Ü

Vuslat ol mâh ile zamân ister
Niçe yıl sabr-ı bî-girân ister
Gelicek emr-i Hak ile çü zemân
Derdi arar tabîbveş²¹⁶ dermân

1200 Acele itme vasla sabr eyle
Cevr-i sabr ile câna cebr eyle²¹⁷

Acıdur gerçi evveli sabruñ
Tatlıdur âhiri velî sabruñ

Yâr-ı Şîrîn-makâlûñ Hayâl-i Pâ-mâle Hûş-âyende Kelîmâtudur
Yanına geldi çün Hayâl'üñ Yâr
Açdı teng-i kelâm-ı şekker-bâr

Didi iy tâc-dâr-ı dervîşân
Oldum esrâr-ı hâlûñe hayrân

Bu kerâmetle iy lebi 'Îsâ
Nefesüñ mürdeler ider ihyâ

1205 Nazaruñ 'ayn-ı kîmyâ ancak
Ayağüñ tozı tûtiyâ ancak

Gözlerüñ feyz-i âb ider çün mîğ
Nazaruñ teşnelerden itme dirîğ

S38b Lutfuñ itmiş vuhûşı kendüñe râm
Bende olsam n'ola kemîne gulâm

Ü38b Himmetüñdür hümâ-yı evc-i kemâl
Sâye salsañ n'ola açup per ü bâl

Ne recâ eyleseñ virür Mevlâ
N'ola kılsañ bu ben za'ife du'â

1210 Ola bir 'âşıkuñ ki kaddi kemân
Turmaz âhı okına kevn ü mekân

Cûy-ı eşki suvarduğınca yiri
Hâsıl olur murâdı sebzeleri

Olsa ol hâk-i teşne-leb sâ'il

²¹⁶ Tabîbveş: tabîb ider Ü

²¹⁷ -Ü

Olur emtâr-ı lutf-ı Hak sâ'il
El getürse du'âya hem çü nihâl
Pür olur desti mîve-i âmâl
Şîr ü şekker misâl-i âb-ı hayât
Yâr itdi bu gûne çok kelimât

Yâr-ı Dil-nüvâzı Gördükde Hayâl-i 'Aşk-bâzuñ Vecd ü Hâlidür

- 1215 Gözin açdı Hayâl-i âvâre
Bakdı mihr-i cemâl-i dil-dâra
Zerreveş 'aklı tağılup düşdi
Şerer-i âhı başına üşdi
Bahr-ı 'aşka fütâde talmış idi
Kendüyi çâh-ı fikre salmış idi
Unıdup nakş-ı 'âlem-i digeri
Yoğ idi kendi kendiden haberi
Tâb-ı dîdâr-ı Yâr'e kim bakdı
Gevher-i çeşmi su olup akdı
1220 Niçe döysün ki 'âşık-ı²¹⁸ mehcûr
Tâb-ı dîdâra döymedi çün Tûr
Hem husûsa ki gamze-i cânân
Olmuş idi o demde âfet-i cân
Zülfi dil-gîr idi femi dil-teng
Sayd-ı nahcîrde misâl-i peleng
S39a Aña sayd olmayınca ol nahcîr
Oldı her mûyi gamzesi bir tîr
Ü39a Kaşların eylemişdi peyveste
Gözi âhû gamıyla dil-haste
1225 Zülfi altında ruhları bî-dûd
Şem'aveş olmuş idi ber-ter-i ûd
Çeşm-i merdüm-küş ile ol müjgân
Virmedi derd-mende hergiz emân
Gûşe-i çeşm ü gamze-i dil-ber

²¹⁸ eâşık-ı: eâşk-ı Ü

Ehl-i 'aşkuñ cigerlerini deler
Göricek bend-i zülfîn ol miskîn
'Akli gitdi dili tutuldu hemîn
'Aşk-ı pâküñ budur 'alâmeti hem
Görse yârin kişi olur ebkem

- 1230 Beñzi berg-i hazân gibi sararur
Sanma terler hayâdan eti²¹⁹ erür
Gözleri yaş döküp sehâb gibi
Çemene lerze düşer âb gibi
Kalmayup ihtiyârı nâle kılur
Tutarı var gibi düşer yıkılır
Dil-i²²⁰ 'uşşâkı hûş yakar ruh-ı yâr
Od ile penbenüñ ne oyunu²²¹ var

Yâr-ı Vefâdâr Hayâl'ün Hâlin Görüp Söyledüğine Peşmân²²²

Olduğudur

Bakdı hâl-i Hayâl'e çün ol şâh
Acıyup dilden aña eyledi âh

- 1235 Didi hayfâ 'aceb hatâ itdüm
Kana girdüm büyük belâ itdüm
Bunu hod²²³ yakmış idi dâğ-ı cünûn
Âteş-i 'aşkın eyledüm efzûn
Gitdi derdâ bu 'âşık-ı dil-rîş
Olmadum sözde 'âkıbet-endîş
Elüm ile 'aceb günâh itdüm
'Amelüm nâmesin siyâh itdüm

Ü39b

Hayâl-i Şûrîde-hâl Yine İfâkat Bulup Yâr'e İtdüğü Kîl ü Kâlidür

S39b

Böyle gam-gîn iken o dem cânân
Yine buldı ifâkat ol hayrân

²¹⁹ eti: anı S

²²⁰ Dil-i: dili Ü

²²¹ Oyunı: oyun S

²²² peşmân: pişmân S

²²³ Hod: hod S

- 1240 Elif-i kadd-i Yâr'e kıldı nigâh
Halka-i zülfini görüp didi âh
Didi iy âsmân-ı mihr-i vefâ
Âftâb-ı sipihr-i burc-ı bekâ
Yandıgum 'aşk odıyla baña yiter
Bir yaña sen de yakma dahı beter
Eger ideydi Hak du'âmı kabûl
Bulur idüm cenâb-ı Yâr'e vüsûl
Nazar ideydi ger baña Mevlâ
Beni görüp iderdi Yâr vefâ
- 1245 Cûy-ı eşküm gibi olup güm-râh
Nâ-murâdum o²²⁴ serve irmedüm âh
La'lin añdukça canlanur yüririn
Yüririn sanma ki²²⁵ ölüyorurın
Hâl-i ruhsâr ile o meh-peyker
Bir bakımda hemân saña beñzer
Katı cânım ısırđı la'-i lebüñ
Rûh ile âşinâ gibi nesebüñ²²⁶
Dehenüñde dilüñ gümânı var
Lebüñe cân vire ne²²⁷ cânı var
- 1250 Sünbüli bûyını virür müyuñ
Gül yüzüñ²²⁸ vafını ider rûyuñ
Sözlerüñ cân-bahş u 'İsî-dem
Gözlerüñ 'ayn-ı merdüm-i dîdem
Bil ki ta'bîr-i hûb-ı hâbumsın
Ol hisâb u²²⁹ kitâb u bâbumsın
Hâbda gördüğüm degülseñ eger
Dâm-ı zülfüñde murg-ı dil n'eyler

²²⁴ O: ol Ü

²²⁵ sanma ki: sanki Ü; ölüyorurın: ölüyorurun Ü

²²⁶ nesebüñ: senüñ Ü

²²⁷ vire ne: diyene Ü

²²⁸ Yüzüñ: yüzi S

²²⁹ hisâb u: hisâb-ı Ü

- Âşinâ olmasa hayâlũñ ile
Seni bildürmez idi dîde dile
- S40a
1255 Cezbe takmışdı boyuma²³⁰ reseni
Câzibemdür çeken bu râya seni
- Ü40a
Hamdülillâh ki gün yüzũñ gördüm
Zerreleş pâyũñe yüzüm²³¹ sürdüm
- Gökde isterdi dil seni ey mâh
Yırde virdi visâlũñi Allâh
- Ser-i zülfũñ nihâyet-i 'amelüm
Hat u la'lũñ netîce-i emelüm
- Hırmen-i sabrdan bu abdâluñ
Hâsıl-ı 'ömri dâne-i hâlũñ
- 1260 İtüñe ben senũñ şikâr olayın
Atuña pây-mâl-i²³² zâr olayın
- Eyle gamzeñ okına cânı nişân
Kaşlaruñ yâyına olam kurbân
- Atma zülfũñ kemendin âhûya
Bağla biñ şîr-i 'aşkı bir mûya
- Kana gark itme tîr ü şemşîrũñ
Felegũñ şûr u şîri nahcîrũñ
- Câna 'âlem-nümâ iken ol tîğ
İre aña keder demiyle dirîğ
- 1265 Evc-i hüsnũñ hümâsıdur tîrũñ
Niye konar leşine nahcîrũñ
- Şâhid-i hüsne ol kemân-ebrû
Aña bu toz revâ mı âb-rû
- Uğramaz şîr ü gürge seg-zenler
Nâvekũñde budur o şîvenler
- İñilerüz firâk-ı tîrũñden
Ki anuñ pâyine düşer demren

²³⁰ takmışdı boyuma: çıkmışdı boyunca Ü

²³¹ Yüzüm: yüz Ü

²³² pây-mâl-i: pây-mâl ü Ü

- Çekinür²³³ sûretâ elüñde kemân
Bûseñ almak murâdı cürmi yamân²³⁴
- 1270 Sanma âhû senüñ öñüñce kaçar
Bil ki sayd itmege kenâre çeker
- Beni bağla bu âhû yirine²³⁵
Âh idüp haşr olunca yirine
- S40b 'Aklı olsa eger ki miskînüñ
Bendesiydi o zülfi pür-çînüñ
- Ü40b Bilse tîğüñde²³⁶ âb-ı hayvânı
Teşne tutmazdı ol leb-i cânı
- Ne sa'âdet o cân-ı nahcîre
Düşe ol pençe-i cihân-gîre
- 1275 Beni ağlatma lutf idüp güldür
Ko şikârı meded beni öldür
- Hayr idüp Hak yolında kâr eyle
Âhiret saydını şikâr eyle
- Ağlayup sûz-ı mihr ile o hazîn
Sâyeveş ayağına düşdi hemîn
- Su sepüp gözyaşıyla dâğına ol
Yine koydı sular ocağına ol
- Eyledi râz-ı 'aşkı Yâr'e 'ıyân
Başladı şîve itmege cânân
- 1280 Gösterüp derdmende rûy-ı Celâl
Nâz ile yüz çevirdi ol kattâl²³⁷
- Nükte**
Ne 'aceb şîvedür bu hâlet-i 'aşk
Ki 'adâvet olur sadâkat-i 'aşk
Tuymadın râz-ı 'aşkı hem-dem iken

²³³ Çekinür: Çekilür Ü

²³⁴ yamân: hemân Ü

²³⁵ yirine: yir seyrine Ü

²³⁶ Tîğüñde: tîğüñ reh-i

²³⁷ -Ü

- La'li dil yâresine em sem iken
Söyleşürken güzel elüñde eli
Kocılurken koluñda ince beli
Emdürürken lebin zarâfet ile
Umdururken dili inâyet ile
- 1285 Severin didigüñ işitse eger
Cânuña çok cefâ²³⁸ ider dil-ber
Nergisi²³⁹ hiç yüzüñe bakmaz olur
Su gibi göñli saña akmaz olur
Zülfi olur senüñle pîç-â-pîç
Deheni goncesi açılmaz hiç
- S41a Dil-bere lâzım olur istiğnâ
Nitekim ehl-i 'aşka derd ü belâ
Dime cevr ü cefâda zillet var
Bunda dahı bir özge lezzet var
- Ü41a
1290 Her ne şıve iderse itsün yâr
İder eglence anı 'âşık-ı zâr
'Aşk bir zevkdür ki rûhânî
Virmez iki cihâna rûh anı
- Beyân-ı Vâkı'-ı Hâl**
Hışm idüp Yâr olunca esbe süvâr
Gitdi elden 'inân-ı sabr u karâr
İñledi âh-ı derd-nâk itdi
Sînesin urdı çâk çâk itdi
Bürüdi dūd-ı âhı Yâr'i hemân
Buluta girdi san meh-i tâbân
- 1295 Ol ham-ı ebruvân gurre-misâl
Derd-mendüñ gözinden oldı hayâl
Açılup gonce-i dehânı gibi
Gözde kaldı o şeh miyânı gibi

²³⁸ cefâ: cefâlar Ü

²³⁹ Nergisi: ner gibi Ü

Hasbihâl

Böyledür hâl-i 'âlem itme gel e²⁴⁰
Her visâlûñ olur firâkı bile

Gâhi 'izzet olur gehî zillet
Tev'emândur firâk ile vuslat

Kanda olur müdâm zevk-ı müdâm
Lâleveş geh tehî olur hum u câm

1300 Âb rûh-ı revân iken cûya
Cû olur teşne-leb gehî suya

Bâğda pâydâr iken güle hâr
Açılır gâh olur gül-i bî-hâr

Olmış iken hemîşe hem-sâyeñ
Gâh olur senden ayrılır sâyeñ

S41b

Hâce bulmaz hemîşe ribh-i girân
Sûd ider geh metâ'ı gâhi ziyân

'Âkil olan bu dehre aldanmaz
Gamı dem zehrini 'asel sanmaz

Ü41b

1305 Dâr-ı mihnetde dil huzûr ister
Ol bu mâtem-serâda sûr ister

Meykede ehlini görüp dil-şâd
Eylemez hiç gam-ı humârını yâd

Zevka mâyil cibilliyyet-i insân
Gösterüp zevki azdırur şeytân

Âdemüñ bildi dâmıdur dâne
Sabrı yok yine hâl-i cânâne

Şâd olup vasla hicre gam çekme
Devr-i gerdûna hiç elem çekme

1310 Gelicek dehre yoğ idi saña yâr
Yine tenhâ gidersin âhir-i kâr

Beyân-ı Vâkı'-ı Hâl

Çünkü kıldı Hayâl'e Yâr cefâ

²⁴⁰ gel e: gel Ü

Bildi anı fütâde 'ayn-ı vefâ
Vay aña kim cefâ da eylemeye
Yâ sögüp gördüğince söylemeye
Ne sa'âdet durur²⁴¹ bu 'uşşâka
Dillerin yâr eliyle kendi yıka²⁴²
Yıkılır mı şu hâne kim mi'mâr
Boza ta'mîri için âhir-i kâr

- 1315 Kullarıdur ne gam sögerse nigâr
Gadab idüp dögerse de eli var
Sille-i yâr başa devletdür
Dögen ohşar kadîmî 'âdetdür
Ol güneş yüzli Yâr kim gitdi
Geldi ahşâm irişdi gün batdı

Yâr-ı Şîvekâr Hayâl'i Koyup Gitdügi Gice Hayâl'ün Vasf-ı

Hâlidür

Sıfat-ı Şeb²⁴³

S42a

Şâmdan çıkdı hâce-i hâver
Yine kıldı diyâr-ı garba sefer
Mâlik olmağa Yûsuf-ı mâha
Saldı gün veledin felek çâha

Ü42a

- 1320 Hem şafakdan bu çarh-ı 'âlem-sûz
Giydi bir câme-i şeb ender-rûz
Hasret-i mihr ile felek bî-tâb
Yârsuz s an dil-i Hayâl harâb
Gitdi biñ dürli nâz ile çün Yâr
Bile gitdi yanınca sabr u karâr
Kaldı üftâde hâk-râhı gibi
Pür-kasâvet duhân-ı âhı gibi
Kebkebî nakşı gibi ol şâhuñ
Göz diküp kaldı hâkine râhuñ

²⁴¹ Durur: var Ü

²⁴² kendi yıka: geydi bîka Ü

²⁴³ Şeb: rûz S

- 1325 Gördi ki oldı Hayâl haste zebûn
Döndi ol gice üstine gerdûn
Bindi şebdîz-i şâma husrev-i mâh
Yâr-ı şîrîni bulmağa süre râh
Cân atup her mekâna peyk-i şihâb
Bulmağa ider idi Yâr'ı şitâb
Nokta-i encümi döküp der-hâl
Oldı çarh-ı felek o şeb remmâl
Tutdı tîz tâli'in Hayâl'ün der
Turma bir gün görindi saña sefer
- 1330 Ol gice göge bakdı ağladı ol
Yire bakdı visâle bulmadı yol
Gözi yaşı gibi düşüp meselâ
Kendüyi çaldı yirlere o gedâ
Ebrveş od saçup dehânından
Giryeler itdi 'ayn-ı cânından
Tâli'inden şikâyet itdi biraz
Hâl-i 'aşkı hikâyet itdi biraz
- Hayâl-i Âşüfte-hâl Tâli'inden Şikâyet İdüp Ağladuğudur**
- S42b Didi iy nâ-küşûde baht-ı siyâh
Tâli'-i şûm u kec-rev ü güm-râh
- 1335 Ahter-i bed-likâ felâket-cû
Dâ'imâ nekbet oldı mı saña hû
- Ü42b Kanı ol âftâb-ı evc-i cemâl
Câna irdi firâkı ile zevâl
Eyleyüp zülfî gibi rûzumı târ
Şeb-i fûrkatde eyledün beni zâr
Başa konmuşdı şâhin-i devlet
Olmaduñ uçmayınca ol râhat
Başuma gün toğarsa mâni'sin
Bilmedüm hiç seni ne tâli'sin
- 1340 Güle baksam cihâna bir gün eger

Niçe yıl günüm ağlamağla geçer
Bezm-i gamda şarâb-ı nâb yaşum
Âh u nâle surâhi gibi işüm
Kâmetüm oldı çeng ü nâlem nây
Dögünüp def gibi dirin²⁴⁴ ey vây
Dünyede devletüm kılup yârî
Bulmuş idüm cihânda ben Yâr'î
Tuyurup sevdüğüm hatâ itdüm
Kaldum âvâre ben baña itdüm

1345 İtdi gam nâlelerle²⁴⁵ nây beni
N'ola dirsem felekde vây beni

Hasbihâl

Güç olur dil-rübâlar ayrılığı
Hiç oñulmaz firâk sayrılığı
Ayrılık dilde bir cerâhatdür
Görmeyenler o derdi râhatdur
Gelmesün kul başına firkat-i yâr
Düşmesün kimse²⁴⁶ hân mânına nâr
Âfet-i cândur şeb-i fûrkat
Merg-i insândur teb-i fûrkat

S43a

1350 Şeb degül dūd-ı âh-ı 'âşıkdur
Necm ü mâhı şerâr-ı muhrikdür

Hayâl-i bî-mecâl Yâr-i Kebk-reftâruñ İzin Sürerek Ardınca Gitudügidür

Ü43a

'Aşk yolından²⁴⁷ olmayan âgâh
Gelsün olsun Hayâl ile hem-râh
Hakk'a olmağa bir kişi vâsıl
Gerek irşâd u mürşid-i kâmil

²⁴⁴ Dirin: dizin Ü

²⁴⁵ nâlelerle: nâleleri Ü

²⁴⁶ Kimse: kimsenüñ Ü

²⁴⁷ Yolından: yolında Ü

- Tuymasun dir iseñ eger eñgel
Hâne-i vuslata²⁴⁸ yolından gel
- Pey-rev-i vasl-ı dil-ber iseñ sen
Çıkma pey gibi dâ'imâ yoldan
- 1355 Yâr yolında pâ-y-mâl olagör
Kasd idüp 'aşk ile hayâl olagör
Çünkü gitdi o dil-ber-i tannâz²⁴⁹
Eyledi derd-mende şive vü nâz
Yanuben şem'a gibi fûrkat ile
Ağladı subha dek harâret ile
Gözyaşı dökdügince encümvâr
Yundi ağardı zulmet-i şeb-i târ
Çıkarup câme-i siyâhı o dem
Yine geydi beyâzlar 'âlem²⁵⁰
- 1360 Gözi yaşını sildi âvâre
Bakdı râh-ı semend-i dil-dâra²⁵¹
Yolda resm-i ni'âl-i²⁵² sümm-i semend
Olmış idi meh-i²⁵³ neve mânend
Gördi ol resmi dîde-i bînâ
Reh-nümâdur tarîk-i vasla aña
Bakduğınca çü²⁵⁴ tahte-i remmâl
Gördi anda rumûz-ı vaslı Hayâl
Gördi maksûdı çehresin yine
Oldı gîtî-nümâ²⁵⁵ ol âyîne
- 1365 Şükr idüp sürdi yirlere yüzini
İtdi kuhl-ı cilâ izi tozını
İdüp ol dem tevekkül Allâh'a

²⁴⁸ Vuslata: vuslat Ü

²⁴⁹ O: ol Ü

²⁵⁰ -Ü

²⁵¹ -Ü

²⁵² ni'âl-i: bigâl-i Ü

²⁵³ meh-i: mâh-ı Ü

²⁵⁴ Çü: çün Ü

²⁵⁵ gîtî-nümâ: gîtî-nümâr Ü

S43b Sâyeveş düşdi ol pey-i şâha
Gidegör toğrı yola iy dil-i zâr
Yoldaşuñ Hak ola ne bâkûñ var
At izi ol yol üzre niteki nân
Oldı aña gıdâ-yı rûh-ı revân
Gündizin mihr olup o pâ-mâle
Gice olurdı mâh ile hâle

Ü43b
1370 İdüp ebrû gamıyla gâhi nazar
Tîr-i âha iderdi anı siper
Gark idüp gâh giryeden kana
Bezm-i gamda iderdi peymâne
Aña bâzâr-ı dehr içinde o pey
Oldı bey' ü şîrâ-yı vuslata pey
Elif üzre kesüp na'ller ol
Sînesin mülk-i 'aşka²⁵⁶ eyledi yol

**Hayâl-i Şikeste-bâl Ağlayup Giderken Peyk-i Sabâ Bûy-ı
Visâlden Şemme İlkâ Eyledügidür**
Bir seher ol esîr-i mihnet ü gam
Mübtelâ-yı belâ-yı derd ü elem

1375 Bâd gibi sürüp yire yüzini
Çeker iken göze izi tozını
Reşk idüp Yâr iziyle gâhî yire
Sînesin ider idi kara bere
Dir idi toprak olmadum ey vây
At'izinden degerdi baña da pây
Olmadı hâk-râhı sînem âh
Girür idi benüm de koynuma mâh
Yoğ imiş hâk deñlü²⁵⁷ baht-ı denî
Kara toprak başuma vây beni
1380 Döginüp def misâl iñler idi

²⁵⁶ eşka: eşk Ü

²⁵⁷ deñlü: - S

- Turmaz ammâ kulağı çıñlar idi
Şâd iken bu haber 'alâmet ile
Geldi peyk-i sabâ beşâret ile
- S44a Yâr kûyında ol beşîr-i seher
Virdi cennet eserlerini haber
Pîr-i Ken'ân'a ya'ni Yûsuf'dan
Virdi 'ayn ile bûy-ı pîrâhen
Deheni goncasından açdı haber
Virdi gülden hezâr şemme eser
- 1385 Çemene geldi çün bu şevk ile tâb
Kıldı biñ lutf ile nesîme hitâb
- Ü44a **Hayâl-i Pâ-mâl Peyk-i Sabâya Du'âlar İdüp Hâlin Ağladuğudur**
Didi ey reh-nümâ-yı kûy-ı visâl
Peyk-i Yâr u sürûr-ı kalb-i Hayâl
Nefesüñ mürdeler ider ihyâ
Yine virdüñ hayât-ı tâze²⁵⁸ baña
İtmek için harâreti teskîn
Saña ider şimâl iderse yemîn
Bahr-i eşkümde bu seffine-i ten
Kalmış idi irişmeyeydüñ sen
- 1390 Okıyup üfleseñ seffine uçar
Nefesüñ deşt ü bahre yollar açar
Yelken olur demüñle âbisten
Toğırur bir karında niçe beden
Sen hevâdârı olalı deryâ
Mevci virür felekde hûtâ hevâ
Kim kerâmet yanuñda tayy-i mekân
Zîr-i pâyüñde âlem-i imkân
Bu latîfe nedür o cism-i latîf
Ayuñ ider kudûretin taltîf
- 1395 Terbiyetle kesâfetin giderür

²⁵⁸ hayât-ı tâze: hayvân-ı tâze S

- Çıkarur evce sıkletin giderür
Gâh ider ol²⁵⁹ sehâb u geh bârân
Geh bulutdan komaz felekde nişân
Gelicek gülşene 'arûs-ı bahâr
Hâmil olur demünle hep eşcâr
- S44b Mâder-i dehrden gelür etfâl
Kimi hûş-bû kimisi hûb-cemâl
Tıfl-ı gül duhter-i rez evlâduñ
Ebisin cümle asl u ecdâduñ
- 1400 Nefes oğlanıdur kamu ezhâr
Jâleler şîr dâyeler enhâr
Mîvenün âb-ı nâbı sendendür
Sünbülün bûy u tâbı sendendür
- Ü44b Bülbül uçar senün kanaduñ ile
Gül güler gülşen içre yâduñ ile
Himmetün olmasa hümâ uçamaz
Kâf'a 'ankâ kanat büküp kaçamaz
Tonanup cûduñ ile bâğ u bahâr
Salınur lutfuñ ile serv ü çenâr
- 1405 Bu kerâmet nedür ki âteş ü âb
Olamaz Hak yolında saña hicâb
Berr ü bahri gezer müsâfirsın
Yaşda kuruda hâzırsın²⁶⁰
Eyleseñ Hızır gibi bahrı güzer
Dâmenün gûşesini kılmaz ter
'Aşk ile girseñ âteşe çü Halîl
Gül ider âteşi²⁶¹ senünle Celîl
Seni görse kaçan perî-rûlar
Her biri sînesine da'vet ider

²⁵⁹ ol: o Ü

²⁶⁰ gezer müsâfirsın: gezerin müsâfirin Ü; hâzırsın: hâzırın Ü

²⁶¹ âteşi: âteşini Ü

- 1410 Sen görünmezsün işlerüñ görünür
Sîmyâ 'ilmi ise ancak olur
Eyleyüp kalb-i gonçe-i rûşen
Bülbülüñ göñline girürsün sen
Hak sını kılmasun benüm gibi zâr
Görme 'ömründe mihnet ü gam-ı yâr
Elem-i rûzgârı görmeyesün
Yüzüñi hâk-râha sürmeyesün
Yolda kaldum medet delîlüm yok
Ağlamakdan öte sebîlüm yok
- S45a
1415 Acırum yok meger dil-i pür-dem
Ağlarum yok meger yine dîdem
Üstüme gerd-i râhdan²⁶² gayrı
Yok döner dûd-ı âhdan gayrı
Eylesem nâleden fûrûğ-ı feryâd
Yine nâlem gelür görünmez yâd
Derdümi kûh-ı gamda yâre dirin
Yine ben söylerin ben işidirin
- Ü45a
Hem-demüm âh hem-nişînum derd
Hem-rehüm sâye hem-zebânum gerd
- 1420 Kalmışam hâk-râh-ı zilletde
Kara bahtum gibi kasâvetde
Tez giderdi 'adem diyârına dil
Yolların eşk-i çeşmüm itmese gil
Dest-gîr olmaz idi kimse baña
Girmese koltuğuma gâhî 'asâ
Cânı çokdan alurdu benden ecel
Tutamaz za'fdan bu cismümi el
Derd ile künc-i gamda bîmârın
Sanma benden beni haber-dârın
- 1425 Hasteyin kimseden meded irmez

²⁶² gerd-i râhdan: kej râhdan Ü

Gözlerüm ağzuma su tamzırmaz
Ger ölürsem garîb-i dünyâyam
Yok tutar mâtemüm meger sâyem
Nevha-ger ola nâlem eyleye âh
Derd-i âhum başına sara siyâh
Ağlasun gözlerüm ki mahrûmın
Görmedin rûy-ı Yâr'ı ma'dûmın
Ölüm alsun yakasını felegûñ
Ki'rmedi dâmenine el melegûñ

1430 Subh olunca o bülbül-i şeydâ
Ağlayup hem nesîme kıldı du'â

Hayâl Şehr-i Şöhret'e Varduğıdur Sıfat-ı Sûr-ı Şehr ve Sıfat-ı

Rûz
S45b

Yine ol şâh-ı milket-i çârüm
Şehriyâr-ı 'asâkir-i encüm
Feth idüp mülk-i Şâm'ı ol server
Yine kıldı diyâr-ı garba sefer
Saldı atı ayağı çarha gubâr
Zerre zann itdiler ulu'l-epsâr
Tutdı cünd-i sefid âfâkı
Ya'ni subhuñ irişdi işrâkı

Ü45b

1435 Subh olup rûy-ı çarha isfidâc
Virdi hüsn-i 'arûs-ı dehre revâc

Virdi gün çarh iline âyîne
Kendisin gördi bu felek yine

İrişüp âhir-i şeb-i dey-cûr
Subhveş gördi nûrdan bir sûr

Sıfat-ı Sûr-ı Şehr-i Şöhret

Niçe sûr ol ki kal'a-i gerdûn
Aña nisbetle sept u nâ-mevzûn

Çıkmağa eyleyüp o sûra şitâb
İpler atar bedenlerine şihâb

- 1440 Girmege ol hisâra seyyâre
Tolaşur tûl-ı²⁶³ dehr âvâre
Nerd-bânın kurup Süreyyâ'nuñ
Çıkamaz üstine güneş anuñ
Tutar üstinde mihri havf ile teb
Mâh Mîzân ile yürür her şeb
Gördi dendânveş bedenlerini
Sandı burc-ı Esed felekde anı
Bedeninden zuhûr idince güneş
Kodılar sandı toplara âteş
- 1445 Geh hayâl itdi ecder-i heft-ser
Deheninden saçar ol âteşler
Geh güneşle görindi aña şafak
Top-ı zerrîn kırmızı bayrak
Beden ü burcı üzre ceyş-i nücûm
Şemsî dülbend ile 'asâkir-i Rûm
- S46a Eyledi kal'adan güneş pertâb
Kıldı topı hevâ-yı çarha şitâb
Güneşe bâm-ı şehr sadr oldı
San hilâl idi şehr-i bedr oldı
- 1450 İçi taşı pür oldı nûr anuñ
Yılduzı düşdi mâh-ı tâbânuñ
- Ü46a Anda kavs-ı kuzah gibi her bâb
Hacer-i surh u sebz ile pür-tâb
Hışt-ı sîm ü zer ile bünyânı²⁶⁴
Kal'a-i çarha olmuş ol sâni
Koçmuş ol sûr bir güzel şehri
Nitekim hâle²⁶⁵ bir meh-i bedri
Dıhk ider kim²⁶⁶ nevâcizi görünür

²⁶³ tûl-ı: tûr-ı Ü

²⁶⁴ bünyânı: nîsânı Ü

²⁶⁵ hâle: hilâle Ü

²⁶⁶ kim: -Ü

Sînesinde nigârı gülse olur

Kelimât-ı Hayâl Der-Vasf-ı Sûr

1455 Didi yâ Rab bu mısır u sûrındur
Hüsn-i Yûsuf mudur bu nûrındur

Cân dimâğın mu'attar eyledi bû
Yûsuf'um açdı gibi sünbül-i mû

Şeklidür 'ayn-ı dîde-i bînâ
Merdüm-i çeşmüme bir olsa n'ola

Var ise şehr-i şehriyârumdur
Ya felekdür bu mâhı Yâr'umdur

Âftâbum bu burcuñ ahteridür
Ya bu dürcüñ o can cevheridür

1460 Kânıdur la'l-i nâbınuñ bu mekân
Bil ki cânumdur ol bedenlere cân

Bâğ-ı Cennet midür ya bâğ-ı İrem
Var ümîdüm bugün o serve irem

Yeñi dünyâ gibi bu 'âlem-i pâk
Ne yiri hâk ne gögi eflâk

Gicesi misk ü gündüzi kâfûr
'Âlem-i hüsne kişver-i ma'mûr

S46b Varayın ola kim o yâri görem
Hâbdan bahtımı uyarı görem

Sıfat-ı Şehr-i Şöhret

1465 Cân atup şevk-i Yâr ile çü şihâb
Eyledi cânib-i hisâra şitâb

Ü46b Bâblar yir yir açılup seheri²⁶⁷
Hâbdan açdı gözlerin o peri
Sanki ol bir güşâde-dil dil-ber
Geh tebessüm gehî tekellüm ider
Açılunca kapuları der-hâl
Ol hisâruñ içine girdi Hayâl

²⁶⁷ seherî: seher ayı Ü

- Altun üsküfli bî-'aded der-bân
Encüm-i âsmân ile yeksân
- 1470 Gördi ol şehri gün gibi rûşen
Felekâsâ melâ'ike mesken
- Ya'ni hercâyî hûb dil-berler
Yok hat-âver içinde hemçü kamer
- Şöyle kesret ki yolları her dem
Âdem üstinde seyr ider âdem
Âşîka dil-berân-ı²⁶⁸ pür-kîne
Yolda uğrardı sîne-ber-sîne
Âşîkuñ gerçi²⁶⁹ hâtırın sakınır
Geçemez gâhî hışm ile tokınur
- 1475 Şehr içinde bilinse her hâne
Beñzer eyvân-ı kasr-ı Keyvân'a²⁷⁰
- Her binâ burc-ı çarha ser-sûde
Tâb-ı hurşîd ile zer-endûde
Manzar-ı hânelerde her dil-ber
Hâleler içre san meh-i enver²⁷¹
- Niçe meh matla'ında mihr-i münîr
Gün arar yüzlerini²⁷² görmege yir
Döşeme yollarında sîm ile zer
Toprağı kîmyâ taşı cevher
- S47a
1480 Kûşe kûşe bülend her câmi'
Zîb-dâreyni her biri câmi'
- Kubbeler tâk-ı çarha hem-sâye
Sâk-ı 'arşa minâreler pâyê
Câ-be-câ hânlar 'imâretler
Ki giren eylemez edâ-i sefer

²⁶⁸ dil-berân-ı: dilîrân-ı Ü

²⁶⁹ gerçi: yâri Ü

²⁷⁰ -Ü

²⁷¹ hânelerde her: hâneden bakan Ü; hâleler içre: hâle içinde Ü

²⁷² yüzlerini: yüzlerin S

- Cennetâsâ güzel mesîreleri
Mecma'-ı 'ârifân tâ zûd-resi
Ü47a Her taraf serv-kadleri salınur
Seyr iden lâle-hadleri alınur
- 1485 Çârsûsı içinde her dükkân
Tolı gevherle her biri bir kân
Şîve satup içinde her dil-ber
Müşterîsi metâ'-ı hüsn ister
Kim ki bezzâzsitânını²⁷³ tolaşur
Kumaşa bakamaz gözi kamaşur
Bakan ol sîm-tende ol nâfe
Sarf ider nakd-i cânı sarrâfa
Hâce açsa kumâş-ı zîbâsın
Gün yabana atardı dîbâsın
- 1490 Görse gerdûn eger ser-â-serini
Batururdu kumâş-ı Ülker'ini
Çarh-ı atlas fütâde atlasına
Bakmaz oldu kumâş-ı emlesine
Gümüş esbâbı ile her refrâf
Çarh u encüm dinilse olmaya lâf
Cevherîlerde pençe-i mercân
Hokka-i la'l ile kopar dil ü cân
Hatt-ı reyhânı²⁷⁴ ile sahhâfi
Mushaf-ı hüsnini satar sâfi
- 1495 'Arz idüp halka nâfesin attâr
Semen-i cân ile ider bâzâr
Hûb-rû hod-fürûş bezzâzı
Bez yirine satardı ol nâzı
- S47b Dime kazzâzınıñ harîr eline
Beli beñzerdi ibrişim teline

²⁷³ bezzâzsitânını: bezzâsitânını Ü

²⁷⁴ reyhânı: reyhâ Ü

- Dâldür²⁷⁵ kâr-ı hayra dellâli
Ki virür deste dest-i âmâli
Gamze mikrâzı ile derzîler
Hil'at-ı 'âşıkı boyunca biçer²⁷⁶
- 1500 Ütücüler ütüsün âteşe kor
Na'l-i 'uşşâkı âteşe birağur
Ü47b Şeb-külâhîlere meh ü pervîn
Bir iki şeb-külâh idi zerrîn
Takyecilerle kim ider bâzâr
Takyesin başına iderler tar
Varsa kaftancılar yakasına
Tonadurlar bakup libâsına
Kandini medhe başlasa kannâd
Kand-i la'lin satar ider anı ad
- 1505 Tatlu söz müşterîye oldı şeker
Satamaz sükkerin şekerciler
Sögse ger tatlu tatlu halvâcı
Tatludur olmaz asl-ı halvâcı
Ursa taş ile taş olur meselâ
Bengî 'uşşâka bâdemî halvâ
Tablakârı başında pür-tabla
Mâh-ı tâbân u encüm ü hâle
Cânını kim ki pûteye dikemez
Sevmesün yaycıyı yayın²⁷⁷ çekemez
- 1510 Şol ki kavs-ı kazâyâ ola siper
Tîr-gerler anuñ okına düşer
Kanı merdâne virilen merdân
Oldı başmakçılarda ser-gerdân²⁷⁸
Penbe-dûzına ger çiriş geçesin

²⁷⁵ Dâldür: Dil idi S

²⁷⁶ 'âşıkı: 'aşık Ü; biçer: biçerle Ü

²⁷⁷ yayın: yayını Ü

²⁷⁸ başmakçılarda: başmakçılara da Ü

- Yıpradursın bu pabucuñ niçesin
Bend-i mutâfa bağlama pâyi
Nefs atı yir çulı vü torbayı
- S48a Bize sarrâclar vefâ itmez
Kolañın isterüz eger yitmez
- 1515 Otıdur na'l-bendî nefis atınuñ
Dâğıdur nakş-pâyı hem atınuñ
Çehre-i 'âşıkı sanup zer-i hûb
Sille vü müşt ile döger zerkûb
Mû-miyân sırma saçlı sîm-keşi
Çarha asmış şihâb u ârâyışı
- Ü48a Sîm-ten inci dişlü her zer-ger²⁷⁹
Pûte-i tende kalbi kâl eyler
Pür-cefâ taş bağı haddâdı
Eridür nâr-ı gamla pûlâdı
- 1520 Eyle dil-ber çilingîrine nazar
Gam kilîdin gönülden anlar açar
Tîğ u müjgân ile bıçakcılar
Toğradılar meded meded ciğeri
Kim severse kılıçcı dil-berini
Kılıç altında bilsün ol serini
Anda her mâh kim kazancı idi
Gönül almak anuñ kazancı idi
Lebi Şîrîn taşcısı Ferhâd
Tîşesin görse kûh ider feryâd²⁸⁰
- 1525 Her cevân[1] mühendis ü mi'mâr
Yapmağa dil evini Sinimmâr
Görse neccâr elinde minşârı
Hayret alur habîb-i neccârı
Diseler kıyma câna kassâba

²⁷⁹ zer-ger: zerler S

²⁸⁰ tişe: nişe Ü

- Kîn biçer tîğ-i tîzi ahbâba
Olan ekmekcisine 'âşık-ı zâr
İder etmeklü assılı bâzâr
Çekemez sîm külçesin hammâl
Sen de yâr olma olmaya çü vebâl
- 1530 Kûze-gerler yanında hep yeksân
Su getüren kişiyle desti sıyan
- S48b Varma çömlükçiler²⁸¹ mekânına
Kulp takar kim varırsa yanına
Keçeci dil-berini sevme meded
Giydürür mübtelâlarına nemed
Dâr-ı Mansûr'ũn olsa mi'râcı
Virmez aña fetîle hallâc'ı
Kara boyayla gök çivid ne ki var
Boyacısına vir olur bâzâr
- Ü48b
- 1535 Her ki kassârına düşer nazarı
Yedi yunmuş bize döner basarı
Pula bez çözmek isteyen 'âşık
Sevse bâfende dil-berin lâyık
Görse ger taht-ı²⁸² kal'asın zurefâ
Dirdi ni'met ocağı kân-ı safâ
Tolı hengâme-gîr şu'bede-bâz
Def' ü nâyı vü sürûd söz ile sâz
Anda hânende bülbül-i gülzâr
Kıssa-hân tûti-i şeker-güftâr
- 1540 İtse gamgîn olan kadem-rence
Aña şâdî olurdu²⁸³ eglence
İşçi dükânı kân-ı ni'met idi
İşçiler ni'met üzre rahmet idi

²⁸¹ çömlükçiler: mûmcılar Ü

²⁸² taht-ı: tahta Ü

²⁸³ olurdu: olur dem-i Ü

- Başcı dükkânına tirilügelür
Kalmayan baş u cânâ bâçe alur
- Kirdeciler dili kebâb eyler
'Âşıkun eşkini şarâb eyler
- Virse şerbetci kâse-i şerbet
Hızr iderdi hayâtdan nefret
- 1545 Bişse sembûseñide senbûseñ
Ko sîmi alma üste²⁸⁴ sen bûseñ
- Dir börekci bişince ivme otur
İşte merdâne ile eglenitur
- Virme pervâne gibi sırra şu'â'
Mûmdur bezme gelmege şemmâ'
- S49a Dest-i berberde ustura Mûsâ
Mu'cize elleri yed-i beyzâ
- Aña ta'lîm-hâne çarh-ı kühen
Mihir ü meh tablalar şihb seg-zen
- 1550 Gice-ber kahve-hânesi bu cihân
Tabak-ı hâle içre meh fincân²⁸⁵
- Baldan tatludur leb-i bakkâl
Yime içme cemâline bak kal
- Ü49a Der-i mey-hânesi küşâde idi
İçilen su yirine bâde idi
- Muhtesib kadı vâlih ü medhûş
Câma virdi surâhî nûş-â-nûş
- Hûblar 'âşıkâne²⁸⁶ mestâne
Bulsa ihsân iderdi ger cânê
- 1555 Meclis-i bâdede meze mîve
Sulı şeftâlu lezzet-i şîve
Boza-hâne içinde çaldı otın²⁸⁷

²⁸⁴ üste: üstüne Ü

²⁸⁵ hâle: fâle Ü

²⁸⁶ âşıkâne: âşıkına Ü

²⁸⁷ Boza-hâne: Buz-hâne Ü; çaldı otın: basdı dütin Ü

- Bengîler yir biribirinüñ etin
 Çaldı başka başına şibşâğı
 Boza Bekrîsi bengî yañşağı
 Sarılup mâr²⁸⁸ gibi pîç-â-pîç
 Bâzara gideni yürütmez hîç
 Meger ol mâh şehr-i şöhret idi
 Yâr aña vâli-i vilâyet²⁸⁹ idi
- 1560 Gördi çünki²⁹⁰ bu şehri ol nâ-şâd
 Kendüsini yitürdi niteki bâd
 Yâr izi olmuş idi aña delîl
 Yitirüp yolda kaldı zâr u zelîl
 Bilmeyüp kanda gitdügin dil-dâr
 Gözleri oldı çâr çün seg-i yâr
Sıfat-ı Dergâh-ı Yâr-ı Tâc-dâr²⁹¹
 Gezerek şehr içinde ol güm-râh
 Gördi vâlâ-cenâb bir dergâh²⁹²
- S49b Pür cevâhir misâl-i tâk-ı felek
 Kiblegâh-ı perî vü ins ü melek
- 1565 Lâciverdî kapuları anuñ
 Aynı idi bu çarh-ı mînânuñ
 Ol kapı üzre her ser-i mismâr²⁹³
 Görinür âsmânda²⁹⁴ emcümvâr
 Nakş-ı gerdûn idi zamân u zemîn
 Mâh-ı nev anda halka-i zerrîn
- Ü49b Rûz u şeb mihr ile meh-i tâbân
 Birisi pâsbân biri der-bân
 Harem-i Yâr'[i] gâhi sakkâvâr

²⁸⁸ mâr: yâr S

²⁸⁹ vâli-i vilâyet: vilâyet ü ili Ü

²⁹⁰ Gördi çünki: çünki gördi: S

²⁹¹ -Ü

²⁹² bir: -Ü

²⁹³ ser-i mismâr: ser-i mi'mâr S

²⁹⁴ âsumânda: gök yüzinde S

- Sulamış eşk-i dîde-i hûn-bâr
- 1570 Cem' olup ol kapuya serverler
Heçr elinden şikâyet eylerler
Niçe biñ kendi gibi 'âşık-ı zâr
Ağlaşur işiginde zâr u nizâr
Bildi rahmet kapusudur bu cenâb
Dir idi yâ müfettihü'l-ebvâb
İy açan bağlu işlerüñ bâbın
Halk iden feth-i bâbuñ esbâbın
Dil-i nâ-kâmı kâm-yâb eyle
Göreyin Yâr'i feth-i bâb eyle
- 1575 'Âşık ol ey göñül ki 'âşık-ı zâr
Bir gün olur hayâl-i yâr ile yâr
İdegör 'aşkı dilde sen miftâh
Açar ebvâb-ı rahmet-i Fettâh
Gör Hayâl'i idince 'aşk ile dakk
Açdı devlet kapusın üstine Hak
Vardı Yâr'üñ kapusına ol hâk
Çıkarup ten libâsın eyledi çâk
Gözden oldı hayâlveş pinhân
Görmedi anı dîde-i der-bân
- 1580 Açdı bâbı sabâ gibi der-hâl
Girdi Yâr'üñ sarâyı içre Hayâl
- S50a
Sıfat-ı Sarây-ı Yâr
Ne sarây ol ki cennetü'l-me'vâ
Niçe cennet makâm-ı “*ev-ednâ*”^{*}
Kasrınıñ kem nitâkı tâk-ı felek
Hâdim-i bed-sirişti hûr ü melek
Her sûtûnı zeberced ü mercân
Sâk-ı 'arşa nümûne anda hemân
- Ü50a
Lâciverdî tavan ile gerdûn

* “Daha yakın oldu.” *Kur'an* 53/9.

- Anda bir şeh-nişîn idi mevzûn
- 1585 Şemmesi âftâb-ı âlem-tâb
Şîşe-i zer-nişânı necm-i şihâb
Sakfî biñ evc-i âsmâna deger
Kamerî câmı san meh-i enver
Etegi bilde serv-i hûş-reftâr
Anda sahn-ı sarâyâ hıdmetkâr
Deste-i gülden eyleyüp cârûb
Süpürür bâd ana düşürmez çûb
Bülbül itdikçe nâle vü feryâd
Tokınur turmaz aña sus diyü bâd
- 1590 Dökilüp su çemende saçılmaz
Gül hayâdan gülüp çoğ²⁹⁵ açılmaz
Fâhte güft ü gûdan anda berî
Gülemez kahkahayla kebk-i derî
Edebiyle gezüp sarâyı Hayâl
Secde-i şükr iderdi hâk-misâl
- Sıfat-ı Bâğ-ı Melâhat**
Ol sarây içre gördi bir hûş²⁹⁶ bâğ
Tutulur bûy-ı sünbülüyle dimâğ
Nergisi 'aynı ile çeşm-i nigâr
Güline dinse vechi var ruh-ı Yâr
- 1595 Berg-i sebz içre her gül-i nesrîn
Sanki evc-i felekde mihr-i berîn
- S50b Dâmen-i her nihâli bir gül-i ter
Gonçeler biri birine söyler
Her nihâl-i gülünde bir bülbül
Okur âvâz ile kasâyid-i gül
Câm-ı mey gibi lâlesi her dem
'Âşık-ı nâ-murâda dâfi'-i gam

²⁹⁵ çoğ: çün Ü

²⁹⁶ bir hûş: vâzîr S

- Dil-i 'âşık gibi akar sular
Pâk ü şîrîn ü sâf u dil-cûlar
- Ü50b
1600 İçse her katresini teşne-dilân
“Ve sakâhüm”^{*} okurlar idi revân
- Meyl idüp tıfl gibi her cûya
Dâllar ellerin sokar suya
- Mîvesi âbdâr ü şekker-bâr
Leb-i dil-ber yirinde²⁹⁷ her gül-nâr
- Leb-i şeftâlûya olup nigerân
Diş biler anı emmege rummân²⁹⁸
- Göz diküp mîvesine tıfl-ı şihâb
Gice taş atmadan olur bî-tâb
- 1605 La'l-i şîrîn-i dil-ber-i fâyık
Sulı şeftâlû ağzuña lâyıık
- Zekan-ı dil-rubâdan elmalar
Koparur cân u dilden eyvâlar
- Tâze emrûdlar ki bî-mânend
Şâhda destilerle şerbet-i kand
- Evc-i tâkinde hûşe-i engûr
Şekl-i pervîn idi hemân pür-nûr
- Câna virseydi bağbân kayısı
Alur idük degüldi cân kayısı
- 1610 Görüp ol bûstânı bülbülvâr
Kıldı dilden hezâr nâle vü zâr
- Cismine yakdı dâğ lâle gibi
Dökdi gözyaşlarını jâle gibi
- Cû gibi bir sirişk idüp gözini
Sürdi ayağına her serv yüzini^{:299}

* “Onlara içirdi.”

²⁹⁷ yirinde: n'ide Ü

²⁹⁸ anı emmege: işte emmege Ü

²⁹⁹ -S

- Virdi 'aşk âteşi derûnına tâb
Bülbül-i gülsitâna kıldı hitâb
- S51a **Hayâl-i Şûrîde-Hâlûñ Bülbül-i Gülşen-cemâle Güft ü Gûyâsıdır**
Didi ey bülbül-i gül-i gülşen
Ağlayan ben sen ol safâ ile şen
- 1615 Ne sa'âdet saña bu cennetde
Geçe 'ömrüñ safâ-yı 'işretde
- Ü51a Ağlamak n'eydügini bilmeyesin
Kanlu yaşuñ yeñiñle silmeyesin
Ehl-i 'aşkuñ içinde iki tülek
Seni gösterdi baña da bu felek
Vuslat-ı gülde kim murâduñdur
Gül budağı koluñ kanaduñdur
Diyemez kimse söyleseñ cuk cuk
Öte tur var çeñeye minkar yok
- 1620 Saña cennet neden ola mesken
'Âşıkuñ murg-ı rûhısın gibi sen
Yiridür şevk ile sürûd itseñ
Nây u 'ûduñ yirini od itseñ
Seni iden ezelde 'âşık-ı zâr
İtdi ta'lîm-i 'ilm-i mûsîkâr
Ele alsañ gülüñ bu dâyiresin
Bilür ehl-i usûl dâyiresin
Kangı meclisde eyleseñ nagamât
Ol makâm ehline gelür hâlât
- 1625 Geh okur geh terâne eglersin
Gonçe tıflın bunuñla eglersin
Gâh öpüp leblerini verd-i terüñ
Gâh olur ceyb-i gül çemende yirüñ
Yapışup sâ'id-i nihâl-i güle
Gâh idersin niyâz u gâhi güle
Eyleseñ gülsitâni geşt ü güzer
Şâh-ı gül başı üzre yir eyler

- Gerçi oldı senüñ rakîbüñ hâr
Pây-mâlüñ durur o zâr u nizâr
- S51b
1630 Hûş geçüp sâyesinde şâh-ı gülüñ
Girye-i 'âşıkâna n'ola gülüñ
Gül ile subh u şâm hem-demsin
Gamdan âzâd şâd u hurremsin
Güle sevdügüñi tuyurma³⁰⁰ sakın
Nergisüñ uyhusın uçurma sakın
- Ü51b
Hazer it kim benüm gibi sen de
Dâm-ı derde olursın efgende
Beni gör kim garîb ü mahzûnın
Pây-mâl-i belâ-yı gerdûnın
- 1635 Geleli dil bu fâni gülzâra
Güle bakmadı gül degül hâra
Oldı çünki o gül-ızârüm güm
Gül yiter baña katre-i eşküm
Yârsız hâr olur göze gül-i ter
Dâğ olur câna lâle-i ahmer
Nergise kim bakar o müjgânsuz³⁰¹
Mâ'il olur mı hüsne dil ânsuz
Var iken ol zebân ile o dehen
Söze gelsün mi gonçe vü sûsen
- 1640 Salınurken o serv-i hûş-reftâr
Serve mâ'il olur mı 'âşık-ı zâr
Ağlasun ko bu çeşm-i ma'zûrı
Dûrdur kendüden gözi nûrı
Çarha çıksun figân u feryâdum
Tâ lebinden Hudâ ala dâdum
Boyasun rûy-ı çarhı dûd-ı kebûd
Hırmınen-i sabra hecr ile kodı ûd

³⁰⁰ tuyurma: duyurma Ü

³⁰¹ müjgânsuz: müjgânsın Ü

Beni iñletdi iñlesün nâle
Cismi dönderdi za'fdan nâle

1645 Ağladı bülbüle biraz hâlin
Yakdı 'aşk âteşi ile bâlin

S52a İşidüp nâlesini bülbül-i bâğ
Yakdı dâğ-ı derûnı üstine dâğ

Unıdup kendü derdünü o hazîn
Acıyup anuñiçün itdi enîn

Nâlesinden belüñleyüp yer yer
Bakadüşdi yüzine nergisler

Hayâl'üñ Nâle vü Zârın Görüp Nergis-i Bâğuñ Merhametle

Nazarlarıdır

Ü52a

Didiler kim 'aceb ne dir³⁰² bu gedâ
Hûş terennümler ile nağme-serâ

1650 Dögünüp def' misâl nâle kılır
Âteş-i 'aşk ile yanup yakılır

Neyiki nâlesi 'aceb bilsek
Çâre-sâz oluben yaşın silsek

Var ise bu da Yâr'e 'âşıkdur
Bize bir hem-dem ü muvâfıkdur³⁰³

Yanmış ancak firâk ile cigeri
Tutdı eflâki âhınuñ şereri

Varalum derdmende yâr olalum
Yâr-ı gam-hâr u gam-güsâr olalum

1655 Gonçeves göñli bâğını açalum
Odına göz yaşıyla su saçalum

Hâline rahm idüp anuñ bülbül
Gülebakdı yüzine gonçe vü gül

Gonçesi ehl-i dil musâhib idi
Lâlesi dâğdâra râğıb idi

³⁰² 'aceb nedür: nedür 'aceb Ü

³⁰³ bir: -Ü

İtdiler çok³⁰⁴ mülâyemetler aña
Anda eglendi bir pâre o gedâ

Seyr iderdi o bâğı gerçi hazîn
İdemezdi harâretin teskîn

1660 Âteş-efzûn olup aña gül ü mül
Odın üflerdi nâle-i bülbül

S52b

**Hayâl-i Âşüfte-hâli Görüp Rakîb-i Bed-fi'âlin Bâğbâna
'İtâbidur³⁰⁵**

Bu ne hikmet durur ki kalb-i rakîb
Ola dâ'im dil-i habîbe karîb

Sûretâ dahi kıl nazar kim yâr
Düşer ağyâr ardına her-bâr

Böyledür böyle 'âlemün kârı
Olur elbetde her gülün hârı

Bâldur la'l-i dil-ber[e] meyyâl
Bu meseldür belâsuz olmaz bâl

Ü52b

1665 Katı müşkil durur belâ-yı rakîb
Ola 'âşık husûs ile garîb

Var idi Yâr'e bir rakîb-i denî
Gülşen-i dehr içinde göz dikenî

Katı bed-şekl ü bed-kıyâfet idi
Bir belâ-yı siyah u nekbet idi

Gözi sûrâh içinde san kec-düm
Kec-düm üstinde kaşları kec düm

Mâr-ı erkam aña mümâsil idi
Sözi ağzında zehr-i kâtil idi

1670 Bî-tekellüf gelürdi ol Yâr'a
Kâdir idi yanında güftâra

Şeytanatlar idüp o mûzi-i nâs
Göñline girmiş idi çün vesvâs

³⁰⁴ çok: çün Ü

³⁰⁵ Başlık S nüshasında beş beyt önce aynı şekilde yer almıştır.

- Göñül incitmek idi dâ'im işi
Âşıkun dâğ-ı kalbi bağı başı
- Seyr iderken riyâz-ı bâğı Hayâl
Ehl-i cennet gibi selîmü'l-bâl
- Şekl-i âdemde geldi ol şeytân
Yirin itdi fütâdenün nîrân³⁰⁶
- 1675 Gördi anda gezer ol bülbül-i zâr
Hûn-ı çeşmi gül oldı kirpügi hâr
Gazab itdi³⁰⁷ kaşın gözin çatdı
Kâse-i zehri kâseye katdı
- S53a Bâğbâna didi nedür bu harîf
Dehenidür mehebb-i bâd-ı harîf
Nefesi bâğı zerd ü zâr itmiş
Âhı nûr-ı bahârı nâr itmiş
Görmedi kimse bunda bâd-ı hazân
Güline 'ârız olmadı yarakân
- 1680 Yine girdi bu gülistâna kelâğ
Bülbülün âşiyânın almış zâğ
Sakınurken gülünü bülbülden
Yine koyduñ bu hârı gülşene sen
- Ü53a Nergisün gözi degmesün diyü biz
Gonçe tûmârın aña bend iderüz
Büyümüşken çenâr elinde hezâr
Görmez ebkâr-ı gonçesin her-bâr
Nergis ü verde gözyaşın saçmış
Gülşenün bû yüzün gözin açmış
- 1685 'Abherînüñ yabanda göñli gözi
Gonçesinün delâl ü şîve sözi
Yine girdi bu bâğa nâ-mahrem
Ne arar cennet içre ol âdem

³⁰⁶ Bu beyit ayrıca S nüshasının derkenarında da yer almıştır.

³⁰⁷ İtdi: idüp Ü

'Âşık-ı Yâr'a beñzer ol abdâl
Rûy-ı zerd ile kâmeti ana dâl
Sen bu bâğı katı harâb itdün
Yıkuben her yirin[i]³⁰⁸ bâb itdün
Yol virürsin hemîşe ağyâra³⁰⁹
Varayın söyleyin bunu Yâr'e

1690 Seni başdan biçüp gazâb itsün
Levh-i sineñ bu bâğa bâb itsün
Böyle bir'ki kelâm-ı zehr-âlûd
Söyleyüp gitdi geçmege o hasûd

**Rakîb Hayâl'i Geçmege Gıtdügi Gıce Hayâl'ün Vâsıf-ı Hâlidür
Sıfat-ı Şeb**

S53b Yine deryâ-yı ahzar-ı gerdûn
Oldı fülk-i nücûm ile meşhûn
Eyledi yine rûzgâr ılman
Ka'r-ı deryâ görindi yine 'ıyân
Zâhir oldı içindeki dürri
Seyr iden sandı kevkeb-i dürrî

1695 Bırakup lenger-i hilâli o dem
Gemisin bağladı felek muhkem³¹⁰
Kehkeşânı sanurdı anda gören
Yelken ile sarılmış aña seren
Çekdürüp gün kadırgasını meger
Eylemişdi diyâr-ı garba sefer

Ü53b Karaya atdı nâgehân batdı
'Âlem uy'dı ve furtuna yatdı
Gitdi gündüz irişdi ya'ni gıce
Gör Hayâl'ün o gıce hâli nice

1700 'Âlem âsûde-hâl uyhuda
Şeb gibi tîre-dil o kayguda

³⁰⁸ yirin[i]: yanı Ü

³⁰⁹ Eyledün pây-mâl ağyâra Ü

³¹⁰ muhkem: ol dem S

Göz idüp dîde-i sühâ gibi yol
Taña kaldı rakîbüñ işine ol

Yâ Rab irişmesün murâda rakîb
Olmasun yâr-ı dil-nüvâza karîb

Yolda kalsun türâb-ı râh gibi
Yire geçsün hemîşe çâh gibi

Kuyı kazmakdur işi çün pîşe
Kazduğı çâha yine kendi düşe

1705 Ne belâdur rakîb 'uşşâka
Yakmağa hecr odına yâre çaka

Geçmege kasd idüp o dîv-i denî
Gitdi gülzârdan o göz dikenî

**Hayâl-i Pâ-mâl Cefâ-yı Rakîbden³¹¹ Subha Dek Zâr u Nizâr
Ağladuğudur³¹²**

Gördi anı Hayâl-i âvâre
Başladı âh u girye vü zâra

S54a

Didi yâ Rab ne müşkil işdür bu
Çekerin her zaman gam u kaygu

Dehre kavs-ı kazâ ki tîr seper
Beni ider hemîşe aña siper

1710 Gökden olursa bir belâ nâzil
Ser-i bî-devletüm ider menzil

Kanda bir derd³¹³ olursa hakkum var
Dilde Eyyûb deñlü kıssam var

Gitdi gün görmedi felekde başum
Oldı seyyâreler bu gice yaşum

İre mi dünyede sa'âdete ser
Bilemez tâli'um müneccimler

Ü54a

Seni iy oñmaduk başum n'ideyin

³¹¹ Rakîbden: Rakîb Ü

³¹² Başlık Ü nüshasında bir beyt sonra yer almaktadır.

³¹³ Derd: dür Ü

- Aluben kangı köşeye gideyin
- 1715 Bu sitâre senüñle kim³¹⁴ biledür
Kanda varsañ bir âfete iledür
Korkar idüm rakîb-i müfsidden
Korkduğum derde uğradum yine ben
Bir görünmez belâyimiş geldi
Gam ile işte cânımı aldı
Nic'olur bilmezem benüm hâlüm
Dâstân oldu halka ahvâlüm
Dil-i Yâr'ı o dîv idüp iğvâ
Koparur ortada büyük gavgâ
- 1720 Eyleyüp meh-cebînini pür-çîn
Korkarın Yâr ider bu bendeye³¹⁵ kîn
Ham-ı zülfi³¹⁶ gibi olup dil-gîr
Cânımı dest-i gamda ider esîr
Ol gice subh olunca ol bî-dâr
Dökdi gözyaşlarını encümvâr
Bâğda korkusundan ol nâlân
Subha dek ditredi çü berg-i hazân
- Ol Gice Yâr-ı 'Azîzün Vâkı'a-i Hayâl-engîzidür**
- S54b Hikmeti gör ki ol gice nâgâh
Bir güzel vâkı'a görür ol şâh
- 1725 Bâğ-ı Firdevs içinde ol Tûbâ
Kendüyi gördi seyr ider meselâ
Gezerek vardı bir gülistâna
Güli beñzer 'ızâr-ı cânâna
Hatt-ı Yâr'e dil uzadup çemeni
Tolaşur serv-i nâza yâsemeni
Tağıdup kâkülünü sünbül-i ter
Çemen içre nesîm ile oynar

³¹⁴ senüñle kim: kim senüñle Ü

³¹⁵ bendeye: kula

³¹⁶ Ham-ı zülfi: gam-ı zülfi Ü

- Nağmeler eyledikce murg-ı hezâr
Aya çalup tutar usûl çenâr
- Ü54b
1730 Ağlayup inledikce bülbüller
Gonçeler açılır güler güller
- Begenüp her yirin bu gülzârûñ
Seyr iderken sürûrın ezhârûñ
- Gördi bir bülbül-i gül-i bî-hâr
Gonçe-femler gamıyla olmuş zâr
- Derd ile nâle vü figân eyler
Râz-ı 'aşkı dilin 'ıyân eyler
- Yakuben rûy-ı âteşin ile gül
Âşiyânında eylemiş anı kül
- 1735 Taralup gonçeler cefâsından
İñiler hâr u has belâsından
- Kanadup dâğ-ı sînesin yer yer
Hâr kahrından eylemiş gül-i ter
- Bülbülün hâlini görüp ol şâh
Dâğına merhametle kıldı nigâh
- Nâz ile güllere hitâb itdi
Gâh minnet gehî 'itâb itdi
- Yâr Vakı'asında Bu Bülbül-i zârı Niye Ağladursuz Diyü Güllere
'İtâb İtdükleridür**
- Didi iy hüsn ü âna garrâlar
V'ey cefâ-pîşe verd-i ra'nâlar
- S55a
1740 Yüz virüp geh hezâr u geh hâra
Olmañuz iki yüzli bir yâra
- Çok açılmañ hevâ muhâlifdür
Bâd-ı sarsar kazâda vâkıfdur
- Olmañuz hüsn-i 'ârıza mağrûr
Dâ'im olmaz bu gülsitân ma'mûr
- Tâc u semmûr gibi nergis-i ter
Bir gün olur türâb ile hem-ser

- Hem-çü kasr-ı Havernak³¹⁷ u Şeddâd
Oluser lâle âkıbet berbâd
- 1745 Câm-ı gül hem-çü kâse-i Fağfûr
Tolıser mi yirine bâd-ı ğurûr
- Ü55a Sakınuñ 'âşıkun du'âsından
Derd ile âh-ı pür-fenâsından
İtmesün âh bülbül-i nâlân
Girmesün gülsitâna bâd-ı hazân
Düşmesün şeb-nem ile bülbül-i ter
İrişür gözyaşıyla âh-ı seher
Ne cefâ kıldınuñ bu şeydâya
Nâle virmiş başını gavgâya
- 1750 Yine ağlatduñuz bu mahzûnı
Turmaz³¹⁸ akar dü-çeşminüñ hûnı
Size n'itdi bu 'âşık-ı miskîn
Ki anuñ katline idersüz kîn
Bilmedüm subh³¹⁹ olınca âhı nedür
Sevmedin gayrı hiç günâhı nedür
Acıyuñ bülbül-i dil-efkârı
Ki ola hâr u hâs dil-âzârı
Bulınur sûrete gelince hezâr
Ele girmez velîkin bülbül-i zâr³²⁰
- 1755 Bülbülüñ kanlu yaşı silinmez
Kıymeti olmayınca bilinmez
Gel e bakuñ yüzine ol zâruñ
Kulak urmañ sözine her hâruñ
Dost sanmañ cihânda siz hârı
Ayak almak durur anuñ kârı
- S55b Tâbi' olmañ hevâsına bâduñ³²¹

³¹⁷ Havernak u: müzehheb-i Ü

³¹⁸ Turmaz: Durmaz Ü

³¹⁹ subh: hiç S

³²⁰ -S

Hayrı olmaz kişiye hiç yâduñ³²²

Hâruñ olup meşâmı böyle pür
Dimeñüz bülbüle yürü öte tur³²³

Subh-dem Yâr Hammâma Girüp Çıkdukda Rakîbüñ

Geldügidür Sıfât-ı Rûz

1760 Maşrıkuñ külhanına yine şafak
Nâr nûr ile virdi çün revnak

Kızdı germâbe-i felek ol dem
Döndi pâk oldı çehre-i 'âlem

Ü55b

Subh sabûnını bulup ezrek
Gün gibi bir habâb uçurdu felek

Câmekân-ı felekde añladı nâs
Güneşi fûtaya yapışmış tas

Kubbe-i çarhdan nücûm-ı şihâb
Döküldi yire çü katre-i âb

1765 Âb-ı mihr-i münîr ile eflâk
Yudı ferş-i zemîni eyledi pâk

Dimege ol mehe sabâhu'l-hayr
Geldi gün âsitânın eyledi seyr

Güni toğdı egerçi âfâkuñ
Olmamışdı sabâhı 'uşşâkuñ

Matla'-ı mihre bakmayup yek-ser
Der-i Yâr'e iderler idi nazar

Bakmayup tâb-ı mihr-i rahşâna
Muntazırlar³²⁴ cemâl-i cânâna

1770 Uyanup hâbdan çü nergis-i Yâr
Oldı ol demde fitneler bî-dâr

Şafak içre güneş gibi cânân
Kırmızı câme-hâbın açdı hemân

³²¹ bâduñ: yârüñ Ü

³²² yâduñ: yârüñ Ü

³²³ tur: dur Ü

³²⁴ Muntazırlar: Muntazırlardı Ü

- Kasrınıñ revzeninde her bir câm
Ağarup olmuş idi bedr-i temâm
Gördi dâr-ı cihân olup rûşen
Yeñilenmiş yine bu çarh-ı kühen
- S56a Handeler kıldı lutf ile seher
Kalkup ol serv geydi mâ'îler
- 1775 Mâ'i kaftân ile kadd-i bâlâ
Halka oldu bir âsmânî belâ
Câme olmuşdı hecr ile bî-cân
Cismine yine geldi rûh-ı revân
Kemeri sarılup miyânına
Dest-mâli takıldı³²⁵ yanına
Yüz sürüp ayağına dâmânı
Bağladı anı girîbânı*
- Ü56a Tonanup nâz ile o serv-i revân
Kıldı tâvûsveş biraz cevân³²⁶
- 1780 Bakdı lutf u safâ-yı hengâme
Hâtırı mâyil oldu hammâma
Meyl-i³²⁷ şâhî görüp gulâm u kenîz
Oldılar şâd-kâm u şevk-engîz
Dürc idüp gonçe gibi devri kumâş
Reng ü bûy ile kamîs³²⁸ u ferrâş
Koltuğa boğçalar getürdiler
Nitekim gird-i hâle içre kamer
Çün serâ-perdeden o bedr-i dücâ
Taşra çıkdı misâl-i şems-i duhâ
- 1785 Eyledi kâ'inâta 'arz-ı cemâl
İrdi hüsn ü kemâl-i mihre zevâl

³²⁵ takıldı: dakıldı S

* Metinde vezin kusurludur ve kelime eksikliği vardır.

³²⁶ - Ü

³²⁷ meyl-i: meyl ü S

³²⁸ kamîs: kumaş Ü

Gün toğup başlarına 'uşşâkuñ
Oldı vakt-i salât-ı işrâkuñ

Secde-i şükr idüp fütâdeleri³²⁹
Kodılar hâk-i pâ-y-ı Yâr'e seri

Sıfât-ı Hammâm

Var idi ol haremde bir hammâm
Câmekânı felek güneş aña câm

Dâr-ı dünyâda 'ayn-ı cennet idi
Havzı³³⁰ kevser su³³¹ âb-ı rahmet idi

S56b

1790 Niçe cennet dimez ki 'akl-ı selîm
Altı nâr-ı cahîm üsti na'îm

Mâsivâ terkin itmeyen giremez
Girse zevk u safâsını³³² süremez

Diseler kubbesine kubbe-i 'arş
Sâbit olur yirine döndi çü fers³³³

Giren ol cennete gamı unıdur
Niçe gam belki 'âlemi unıdur

İ'tibâr-ı fenâyı dâr eyler
Terk ü tecrîdi ihtiyâr eyler

1795 Mahzenidür hazîne-i rahmet
Yunur anda me'âsi-i ümmet

Ü56b

Suları sel-sebîl idi gûyâ
Cennetâsâ latîf âb u hevâ

Anda olmaz tegayyürât-ı zamân
Yaz u kış yok içinde hep yeksân

Bir 'aceb tekyedür gören soyınur
Bekleyen sûz-ı 'aşk ile göyinür

Tağıdur 'aklını olur abdâl

³²⁹ fütâdeleri: üftâdeleri Ü

³³⁰ Havzı: Havz Ü

³³¹ su: suyu Ü

³³² safâsını: safâsın Ü

³³³ -S

- Komaz anda mecâl vecd ile hâl
- 1800 Bir içi taşı pâk sâfî-dil
'Aşk-ı Mevlâ'ya mürşid-i kâmil
Belki ser-çeşme anda her lûle
Tîz yetiş sen de feyz-i mebzûle
Dili biryân u gözleri giryân
Gam-ı 'aşk ile rûz u şeb nâlân
Cismi âbî tabî'atı nârî
Hû diseñ bir zamân ider zârı
Halvetine giren olur sûfî
Sen de gir gör ne var sakar sûfî
- 1805 Zikr-i kalbi saña nişâne yiter
Sînesi 'âşıkâne güm güm öter
Dile ider harâreti te'sîr
Gören olur kerâmetine esîr
Bu kadar halka³³⁴ dökülür saçılır
Sanma bâb-ı hazînesi açılır
Hiç gelmez halel defînesine
Sîm olur girse su hazînesine
Bu kerâmet yiter şakî vü sa'îd
Halk-ı 'âlem aña muhibb ü mürîd
- 1810 Sîm-tenler görince mâ'il olur
İhtiyârı ile gelür kocılır
Feyz-i 'âmından almağîçün kâm
Halvet-i hâs ider anuñla kirâm
Kim irâdet getürse tâhir olur
Âb-ı rahmet yüzinde zâhir olur
- Ü57a Kim recâ-yı du'âya destin açar
Taslarla başına akçe saçar
Suyına el uzatma kim ılıdur
Lüleden sor ki râzınuñ dilidür

³³⁴ halka: halka S

- 1815 'Âşık-ı yâre beñzedür ahbâb
Dilde âteş 'uyûn-ı dîdede³³⁵ âb
Ehl-i 'aşkuñ o hâne Mekke'sidür
Bilmeyen dir Gülşenî Tekyesi'dür*
Şîşedür kubbeler ki pür-eşkâl
Tâk-ı çarha asılmış eyle hayâl
Hâmil oldu ya³³⁶ mâder-i 'âlem
Veled-i hâdisâta³³⁷ kubbe şikem
Dâr-ı³³⁸ râhat mekân-ı fevz u felâh
Hûblar girse 'âlem-i ervâh
- 1820 Kocdurur yâri dâ'im ağyâra
Der-i halvetde 'âşık âvâre
Depegözdür felek gibi hammâm
Lütfi dâ'im olur cünüblere 'âm
Beyân-ı Vâkı'-ı Hâl
Kasr-ı Şâm'a katı karîb idi ol
Zîb ü zînetle dil-firîb idi ol
Uydurup cilve-geri bîgâneleri*
Vardı hammâma nâz ile o perî
Döşeyüp gül gibi nihâlîler
Pür-şükûfe küşâde kâlîler
- 1825 Virdiler şöyle zînet esbâba
Toldı germiyyet ile germâbe
Şöyle yandı o günde 'anber ü ûd
Câmekân micmer oldu çarh aña dûd
Turdu³³⁹ biñ dürli nâz ile o peri
Çözdi nâzıclık ile dügmeleri

³³⁵ dîdede: dîdeden Ü

* Mısrada vezin aksamaktadır.

³³⁶ ya: yine Ü

³³⁷ hâdisâta:

³³⁸ Dâr-ı: var-ı Ü

* Mısrada vezin aksamaktadır. Metinde "cilve-geri" biçiminde okuduğumuz kelime S nüshasında harekelidir. Ancak bu haliyle beyte anlam veremedik.

³³⁹ turdu: durdu Ü

- Ayırup hâleden meh-i bedrin
Açdı subh-ı safâ gibi sadrın
- Ü57b Dögülüp sîneler olup yaka çâk
Niçeler câme gibi oldı helâk
- 1830 Bükülüp hasret ile çün nâme
Tura mâvî kabâyımış câme
Za'f ile rişteye dönüp bedeni
Ûf diseñ uçar oldı pîreheni
Kuşanup lâleveş o bedr-i dücâ
Bir siyeh fûta şeb gibi meselâ
Fûta çekdi³⁴⁰ biline ol melegüñ
Düşdi Yûnus dehânına semegüñ
Ol siyeh-fûta ile kâmet-i Yâr
'Âlem-i hüsn ü âna leyl ü nehâr
- 1835 Kime oldı cihânda bu rûzî
Bir mahalde göre şeb ü rûzı
Biline fûta tutdı çün ol nûr
Bir yire geldi misk ile kâfûr
Giceyi perde eyledi aya
Hâyil olur mı mihre hîç sâye
Fûta içre o cism-i pür-harekât
Zulmet içre misâl-i âb-ı hayât
Nâz ile yürüdükçe serpüp etek
Sanki ebr içre berk urur şimşek³⁴¹
- 1840 Depredükçe o cism-i nâzikter
Dil-i 'uşşâkı teb tutup ditrer
- S58a Bakamazduñ toyunca ol nûra
Nitekim günde kûh-ı billûra
Sîmden düğme sâk ile sâ'id
Bakmaz îmâna görse ger zâhid

³⁴⁰ çekdi: çakdı S

³⁴¹ Sanki ebr içre berk urur şimşek: Berk ururdu felekde san şimşek S

Lutf ile ol tenâsüb-i a'zâ
Kimde kodı hayât-ı cân ki baka

Nûrdan fark olunmaz idi beden
Belki rûh-ı musavver idi o ten

1845 Soyınup sîm-ten perî-rûlar
Gonçe-fem lâle-had semen-bûlar

Ü58a

Girdiler halvet içre Yâr ile
Kaldı 'uşşâk âh u zâr ile

Hayret ile görüp anı dellâk
Tığını taşa çaldı oldu helâk

Yâr hammâmı eyledi abdâl
Câmlar kellesinde dâğ ile dâl

Hasbihâl-i Hammâm

Ağarup çeşmi hecr ile câmuñ
Yüregi yanmış idi hammâmuñ

1850 Ağlayup inledükçe hasret ile
Tolar idi cihân harâret ile

Şöyle olmuşdu za'f ile bî-tâb
Sanur idüñ su üzre anı habâb

Su gibi Yâr olunca aña revân
Geldi yine derûn-ı cismine cân

Gözine câmuñ oldu vuslatı nûr
Göñli germâbenüñ pür³⁴² oldu sürûr

Yâr'ı halvetde bulıcak tenhâ
Ağladı rikkat ile hâlin aña

Hâdimler³⁴³ Harâret-i 'Aşk ile Hammâmuñ Giryesin Görüp

İ'tâb ile Güftârlarıdur

1855 Bakdılar sûzişine hammâmuñ
Kellesi hayli kızdı huddâmuñ

S58b

Didiler kim görüñ bu derd-i seri
Oldı issisinden ısın ileri*

³⁴² pür:-Ü

³⁴³ Hâdimler: Hâdim ile S

- Biz yabandan bakup zelif ü zebûn
Ezilür aña turmadın³⁴⁴ sabûn
Her ne deñlü esîrdür var ise³⁴⁵
Hazer itsün sürünmesün kîse
Şânenüñ kâkülünde işi ne
Taş yok çünkü bildi dişine
- 1860 Diş sırtmaz egerçi açmaz söz
Kıl kapar iştihası³⁴⁶ biz bilirüz
Ü58b Sözi uzatmasun elin çeksün
Çoğ ilüp çekmesün dilin çeksün
Olmasun nâfesine nâfe karîn
Yirini bilsün oldı çün miskîn
Hâm-tam³⁴⁷ olmasun ki 'anber-i hâm
Tamgalarlar müzevviri hükkâm
- Beyân-ı Vâkı'-ı Hâl**
Kulları itmede bu resme cidâl
Yâr zevk ü safâyile hûş-hâl
- 1865 Virdügince dür-i 'arak-zînet
Oldı nahl-ı murassa' ol kâmet
Terledükçe o serv-i sîmîn-ber
Ruhları oldı lutf ile gül-i ter
Boynına sarılınca niteki mû
Çok döküldi saçıldı ortada³⁴⁸ su
Her taraftan koyuldu Yâr'e çü âb
Reşkden yüregün ovar girdâb
Gördi yüz sürdüğün ayağına ferş
Reşkden taşlar urdu başına 'arş
- 1870 Eline aldı kâkülün şâne

* Mısrada vezin aksamaktadır.

³⁴⁴ turmadın: sürmedin S

³⁴⁵ var ise: dise Ü

³⁴⁶ iştihası: iştiâ Ü

³⁴⁷ Hâm-ı tam': Hâdim-i tabeÜ

³⁴⁸ ortada: ötede Ü

- Urdı her ukdesine rindâne
Görđi her bir telinde bir niçe dil
Nâleden oldu 'akl u dil zâ'il
- S59a Gâh çekdi elin mehâbetden
Geh yapışdı yine mahabbetden
Sihr ile mû-be-mû tıraşdurđı
Dil-i âvâresin araşdurđı
Dil ararken define el virdi
Eline bir'ki sırma tel girdi
- 1875 Açdı tel tel uzatdı ol mûyı
Eşki ol miske³⁴⁹ dökdi gül suyı
Zülfi şâm idi ol beden nev-rûz
Oldı anda berâber ol şeb u rûz
- Ü59a Hep günâhın anuñ yudı taradı
Terbiye itdi Yâr'e hem yaradı
Şiddet-i bûy-ı mûy u nâfe-i nâf
Virdi mihre zükâm u çarha ru'âf
Leyli-i zülfine olup meftûn
Oldı hammâm ü lîf hem mecnûn
- 1880 Köpürüp lîfüñ ağzı bî-ârâm
Dahı şimdi gümürdenür hammâm
Yapışınca aña gül-i hoş-bû
Döşedi çok ayaklar altına rû
Kîse bir kez sürünmege Yâr'e
Nakd-i 'ömrin çürütdi âvâre
Sildi ol sîmden sebîkelerin
Bilür üftâde kendüye çıkarın
Kodı ortaya cân ile başı
Düşdi ayağına ayak taşı
- 1885 Ayağınuñ gerin üzüp açdı
O safâyile kendüden geçdi

³⁴⁹ miske: saña Ü

- Ilıcak soyılup zarâfet ile
Kocdı hammâm anı nezâket ile
Kim yudı ol nigârı kim³⁵⁰ taradı
Dehr-i germâbe bahtına³⁵¹ yaradı
Câm-ı hammâmdan olur mahmûr³⁵²
Kıldı tab'-ı latîfi meyl-i huzûr
- S59b İve dek taşra çıkdı hâdimler
Sanasın suya düşdi teng-şeker
- 1890 Götürüp gül gibi ridâlarını
Sildiler çeşm-i nâzik ü terini
Giyip ol gonçeveş kamîs-i harîr
Dil-şüküfte vü gül-güşâde zamîr
Taşra çıkdı çü serv-i hûş-reftâr
Kıldı 'âlem dür-i du'âyı nisâr
Tâs-ı çeşm ile hûsrev-i hâver
Koydı Yâr'in ayağına sular
- Ü59b İstirâhat idüp biraz ol şâh
Giydi kalkup şâhâne tâc u külâh
- 1895 Tonanup câme-i ser-â-ser ile
Nahle döndi nükûş u zîver ile
Ol ser-â-serde lâleler güller
Eyledi³⁵³ ehl-i 'aşkı bülbüller
Ser-te-ser gülşen oldu ol gonçe
'Âleme seyri oldu eglence
Çıkdı germâbe kapusın³⁵⁴ taşra
Bakdı 'âlem nümûnedür haşre
Halk-ı 'âlem melâ'ik ü ebrâr
Muntazırlar ki göreler dîdâr

³⁵⁰ kim: -Ü

³⁵¹ bahtına: tahtına Ü

³⁵² mahmûr: mahcûr Ü

³⁵³ Eyledi: İnletdi Ü

³⁵⁴ kapusın: kapusından Ü

- 1900 Düşe geldi derûnına ol hâb
Düşünüp kendüsine kıldı hitâb
Didi yâ Rab bu vâkı'a neye dâl
Bilmedüm bunı düş midür ya hayâl
Düşe ta'bîr fikr iderken Yâr
Çıka geldi rakîb-i bed-kirdâr³⁵⁵
Sürmedân³⁵⁶ idinüp o şâhuñ izin
Çekdi andan göze ayağı tozun
Rakîb Hayâl'i Yâr'a Geçdigidür
Didi ey âftâb-ı subh-ı safâ
Mâh-ı bedr ü sipihr-i burc-ı vefâ
- S60a
1905 Subh-ı sâdık bugün cemâlûndür
Necm-i devlet yüzüñde hâlûndür
Ebruvânuñ misâli ğurre-i 'îd
Gün yüzüñdür felekde rûz-ı sa'îd
Kâmetüñ nahl-i bâğ-ı Rıdvân'dur
Şol elifdür ki menzili cândur
Nergisüñ dîr idüp Hudâ gözden
Gonçeñi saklasun yavuz sözden
Şâhin-i 'adlûñ ile toldı cihân
Mâhsın mihrüñe felek hayrân
- Ü60a
1910 Olmağıçün kapuñda halka-begûş
Gül-i ter itdi jâle'i mengûş
Suhanüñ cevher ü dilûndür genc
Dehenüñ nükte-gûy u gevher-senc
Gonçe şermendedür dehânuñdan
Sözlerüñ incedür miyânuñdan
Yaraşur gülşenüñde bülbüller
Zâğlar anda bilmezem n'eyler
Bâğı görseñ katı harâb olmış

³⁵⁵ bed-kirdâr: bed-kâr Ü

³⁵⁶ Sürmedân: Sürmeden Ü

- Şâhlar mesken-i gurâb olmuş
- 1915 Ferah-efzâ idi güli evvel
Şimdi pejmürde³⁵⁷ hâtırı muhtel
Tağılup sünbül-i perîşânı
Kalmamış şemme bûy-ı reyhânı
Lâlesinüñ dilinde dâğ-ı cünûn
Yüregi gonçesinüñ olmuş hûn
Servi âzâd iken belâlardan
Şimdi çokmuş başına zâğ u zağan
Nergisâsâ gözini pür-nem idüp
Bülbül ağlar çemende mâtem idüp
- 1920 Bâğa girdüm ki dâfi'-i gam ola
Dil-i nâ-şâdum açıla dem ola
Gül ile serve eyledüm çü nigâh
Bağlamış gülşen içre sûret-i âh
- S60b Sararup çehre-i gül-i nesrîn
Boynın egmiş benefşe zâr u hazîn
Güzerânda bir özge dîvâne
İñiler yana yana mestâne
Gülşene bir 'aceb fenâ virmiş
Bülbülüñ sıklığıñı diñdürmiş
- 1925 İñiler iñledikçe taş ile tâğ
Bile ağlar yanınca şeb-nem-i bâğ
Derd ile her kaçan ki nâle kılur
Yüregi lâlenüñ tîz yakılır
- Ü60b Giryeler eyledikçe ol nâlân
Döginür taşlar ile âb-ı revân
Köpürüp gamdan ağzı enhâruñ
Cismine lerze düşmiş eşcâruñ
Jâleden düşdi sanma nergis-i ter
Güle bakup fenâ ile ağlar

³⁵⁷ pejmürde: pür-mürde Ü

1930 Hâsılı bâğ câyı hüzn olmuş
Sararup berg ü bârı hep solmuş
Hançer-i tîz-i 'aşk ile dervîş
Çemen-i bâğı eylemiş³⁵⁸ dil-rîş
Dem-i servi misâl-i bâd-ı hazân
Eylemiş berg ü bârı ser-gerdân
Bâğa lutfuñ nesîmi irmeye ger
Bâd-ı âh ider anı zîr ü zeber
Söleyüp bî-nihâye böyle dürûğ
Virdi mihr-i cemâl-i Yâr'e fûrûğ

Beddu'adur Rakîbe Diñ Âmîn

1935 Uymasun kimse ardına ağyâr
Uyur ardınca olmasun bî-dâr
Düşmesün râh-ı 'âşika düşmen
Batmasun pâ-y-ı 'andelîbe diken
Hançer-i tîzdür dil-i düşmen
Kadı hûn-rîzdür³⁵⁹ dil-i düşmen

S61a

Ta'n okıdur dilinde her suheni
Dili peykân-ı tîr-i dil-şikeni
Hâsılı oñmasun cihânda rakîb
Bitmesün yeryüzinde aña nasîb

1940 Bâğ-ı 'âlemde nitekim sûsen
Çekile dilleri kafasından

Yâr-ı Vefâdâr Rakîbüñ Gamzından Hayâl Geldügin Añlayup

Yağı Yire Gîtdügidür

'Aşk ile cân u dilden eyleseñ âh
Yâra âhuñ işitdürür Allâh

Ü61a

Âh Allâh'a evvel ü âhir
Ulaşur olsa cân u dil hâzır
Âh okı kim kemânı kâmet ola

³⁵⁸ eylemiş: eyledi S

³⁵⁹ "hûn-rîzdür" kelimesi her iki nüshada da "hûn-rîzdür" şeklinde yazılmıştır.

- 'Arş olur aña menzil ü me'vâ
İden âyînesine saykal-ı tâm
Görür anda cihâmı vakt-i menâm
- 1945 Gör Hayâl'ün şebinde vâkı'ası
Ol gice Yâr'ün oldı vâkı'ası
Hâbı kim eyleye Hudâ³⁶⁰ tedbîr
Hiç olur mı o kâbil-i ta'bîr
Ola bir kâra kim irâdet-i Hak
Kim olur aña mâni'-i mutlak
Vuslat-ı Yâr kim mukadder ola
Sa'yi fûrkat olup rakîbe belâ
Yâr olup fikr-i hâb ile bîdâr
Görinürken gözine hâl-i şikâr
- 1950 Vasf-ı hâl-i Hayâl'i eyledi gûş
Kıldı bahr-i muhabbeti yine cûş
Göñline geldügince gördügi hâl
Uçar idi anuñ gözinde Hayâl
Saklar idi bu râzı cânından
Var yok gelmedi dehânından
Kıblegâh idi gerçi 'âşık hem
Katı 'âşık-perest idi o sanem
- S61b Gerçi gamz itdi ol rakîb-i garîb³⁶¹
Özge remz³⁶² añladı o gamzı habîb
- 1955 Ulular sözleridür eyleme şek
Sözi virenden alan uslı gerek
Sûretâ gerçi kaşların çatdı
'Âlemi biri birine katdı
Kıldı ammâ göñülde ol âfet
Varmak için Hayâl'ine niyyet

³⁶⁰ eyleye Hudâ: Hudâ eyleye Ü

³⁶¹ ol rakîb-i garîb: o garîb rakîb Ü

³⁶² remz: gamz Ü

Hasbihâl

Ü61b

İdicek 'aşk-ı pâk Yâr'e eser
Vuslat-ı âşika bahâne arar

Olsa subh-ı mahabbeti sâdık
Hûblar âşika olur âşık

1960

İncinüp yâre eyleme nâliş
Nefsüñ ıslâh idüp visâle çalış

Kendüñi lâyık eyle hazretine
Andan iste tarîk-ı vuslatı ne

Mâsivâdan derûnuñı kıl pâk
Ki gele yâr gönğülne bî-bak

Beyân-ı vâkı'-ı Hâl

Emr idüp kullarına şevk ile³⁶³ Yâr
Didi yokdur bu dem gönğülde karâr

Gönğümüz seyr-i gülistân ister
Bezm-i sahbâ-yı erguvân ister

1965

Meh-likâlar bu gice cem' olsun
Ruhları bezm-gâh-ı şem' olsun

Cümle çeng ü çegâne âlet ü sâz
Vireler ehl-i bezme sûz u güdâz

Meclisüñ her ne ise kânûnı
Tonaduñ anlar ile hâmûnı

Gül-i ter gibi aluben ele câm
İdelüm dürd-i derdi câna harâm

S62a

Seyr idüp elde tâze ter gül mül
Reşk odıyla kebâb ola bülbül

1970

Dilden alup küdüret ü eleme
Yuyalum bâde ile jeng-i gamı

Câm-ı la'l-i lebin sunup sâkî
Eylesün mest 'aşk-ı 'uşşâkı

Savt-ı mutrib terâne-i bülbül

³⁶³ şevk ile: o Ü

- Dikse diye surâhîler kul kul
Başa çıksun safâsı sahbânuñ
Alalum ayağını devrânuñ
- Ü62a Görelüm hem ne şekle girmiş bâğ
N'eyler anuñ içinde zâğ u kelâğ
- 1975 Hem ne dîvânedür içinde gezen
K'eylemiş kasr-ı bâğ-ı beyt-i hazan
Böyle emreyleyüp o dem cânân
Gitdi bâğa misâl-i âb-ı revân
- Peyk-i Sabâ Kudûm-ı Yâr'i Bâğ-ı Melâhate Haber Virdügidür**
Yetişüp gülsitâna peyk-i sabâ
Hayli esdi savurdı kıldı nidâ
Didi kim geldi muştılık ol şâh
Komañuz andelîbi itmesün âh
Sunmasun ruk'a gül şikâyet idüp
Bülbülün hâlini hikâyet idüp
- 1980 Başına od yakup komañ lâle
İtmesün dâg-ı sîneden nâle
El uzatmış nihâl-i serve çenâr
Tuymasun şâh anı meded zinhâr
Servi cûlar kenâr eylesesün
Gonçeler andelîbe söylemesün
Güle karşı benefşe zâr u hazîn
Egmesün boynunu diñüz miskîn
Yüzine göz diküp gülün nergis
Olmasun hasmı bülbülün nergis
- S62b
1985 Dest-i süsende komañuz hançer
Görmesün şâh-ı gül kolında siper
Güle bülbül şetâret eylesesün
Sıklıg ile işâret eylesesün
Rahm idüp 'âşıkına her biriñüz
Añlayup şimdi bûseler viriñüz

- Âşık ađlatmanuñ zamânı degül
Sîne tađlatmanuñ zamânı degül
- Hazer eyleñ ki şâh-ı 'âdildür
Toğrıya tab'-ı pâki mâ'ildür
- Ü62b
1990 Böyle derken o cân-ı bâğ-ı bahâr
Ol boyı serv döşedi³⁶⁴ refâtâr
- Sahn-ı bâğa şu dem ki basdı kadem
Reşkden yire geçdi bâğ-ı İrem
- Serve salınmağı unutturdu
Kaldı hayrân dikilüp turdu
- Cûybâruñ tolaşdı ayağı
Bâğ oldu aña ayak bâğı
- Ruhı şevkiyle bülbül-i gûyâ
Güli koyup du'âlar itdi aña
- 1995 Çıkdı ol dem nesîm-i cân-ı Hayâl
İtdi fil-hâl Yâr'e istikbâl
- Yollar üzre geçince ol dil-dâr
Turdı saf saf selâma serv ü çenâr
- Dökülüp ayağına berg-i semen
Döşedi bir benek katife³⁶⁵ çemen
- Gülüp açıldı şevk ile güller
Çağrışur dost diyü bülbüller
- Fâhte güft ü gû³⁶⁶ idüp yer yer
Virdi bâğa kudûm-ı Yâr'i haber
- 2000 Muştuluk diyü tuymadın dahı hâr
Kulağına gülüñ yapışdı hezâr
- Gözüñ aydın diyince nergise bâd
Öteden bülbül eyledi feryâd
- S63a
Dönerek³⁶⁷ şevk-i Yâr ile çü Hayâl

³⁶⁴ döşedi: düşdi Ü

³⁶⁵ katife: kadife Ü

³⁶⁶ gû: gûdan S

³⁶⁷ Dönerek: Düterek Ü

- Gitdi savla sabâ yemîne şimâl
Ol kadar eyledi çemende³⁶⁸ semâ'
Gird-i bâda hayâtı itdi vedâ'
Şevka geldi çalar çenâr³⁶⁹ elini
Raks ider şâh-ı gül salar³⁷⁰ belini
- 2005 Gonçe dil-ber lebi yedürdi meger
Otu yetişdi bülbülün oynar
Dil-i gonçe açıldı şâd oldı
Ağzına Yâr zikri dad oldı
- Ü63a Susayup nâr-ı hasrete jâle
Yanmadan kaldı sîne-i lâle
'Ârızında 'arak görüp çü gül-âb
Yire geçdi hacâletinden âb
Düşdi rengîn anuñ ruhından gül
Ki aña bakmaz oldı hiç bülbül
- 2010 Sünbülünü tağıtduğınca³⁷¹ sabâ
Oldı bûyı nesîm-i gâliyesâ
Jâle gevherlerin gül-i bî-hâr
Eyledi hâk-i pâ-y-i Yâr'e nisâr
Gül-i ra'nâ vü gonçe-i nesrîn
Oldı ol şâha pister ü bâlîn³⁷²
Zülfine pâ-y-mâl olup sünbül
Aña hayli döşendi gonçe vü gül
Geçdi 'izzet serîrine ol şâh
Mesned-i âsmâna niteki mâh
- 2015 Sakınup gün gözinden anı felek
Tutdı bir âsmânî perde benek
Perde ardında kaldı ger hurşîd

³⁶⁸ çemende: çemend S

³⁶⁹ çalar çenâr: çenâr çalar Ü

³⁷⁰ salar: çalar Ü

³⁷¹ tağıtduğınca: tokınduğınca Ü

³⁷² pister ü bâlîn: serv ü bâlîn Ü

Niçe biñ dîde dahi oldı bedîd
Görmege rûy-ı Yâr'i toyınca
Cümleten dîde oldı çarh o gice³⁷³

Yâr-ı Tâc-dâruñ Bâg-ı Melâhatde Meclis-i Hâs İtdügidür Sıfat-ı

Şeb

S63b

Yine çarh-ı sebû-keş bed-mest
Kıldı nâ-geh kedûyı mihri şikest
Dâmen-i çarha dökülüp mey-i nâb
Oldı bâde şafak habâbı şihâb

2020

Gördi câm-ı hilâli eyledi cûş
Dirdi ol dem felek be-nûş be-nûş

'Âlem ağyardan olup hâlî
Oldı tertîb-i meclis-i 'âlî

Meh-likâlarla cem' olup cânân
Mâh u Pervîn öñünce itdi kırân

Ü63b

Dil-rubâlar ki her biri bir beg
Nâzenînler biri birinden yeg

Gözleri mest lebleri mey-gûn
Sözleri nukl u ruhları gül-gûn

2025

Eşk-i³⁷⁴ 'uşşâkı eyleyüp mey-i nâb
Eylediler cigerlerini³⁷⁵ kebâb

Sığayup sîm-i sâ'id ü sâkı
Girdi meydân-ı meclise sâkî

Hidmete serv-kadler itdi kıyâm
Ayak ayak dolaşdı meclisi câm

Halka-i meclis oldı çarh-ı berîn
Mâh peymâne şem'alar Pervîn

Pertev-i câm el üzre oldı şafak
Şafak içre hilâl her barmak

³⁷³ o gice: öñünce Ü

³⁷⁴ Eşk-i: işigi Ü

³⁷⁵ cigerlerini: cigerini Ü

- 2030 Dest-i yâr ile oldı hem-destân
Duhter-i rez bu bezmi yıkdı hemân
Dest-i sâkîyle tâb-ı peymâne
Pençe-yi âftâb-ı devrâne
Gül-i nev-reste gonçe-i handân
Bir içim su idi piyâle hemân
Şevk-i şem' cemâl-i cânâne
Döndi sâgar misâl-i pervâne
Câmuñ ağzına dil sokup şîşe
Kıldılar la'l-i Yâr'i endîşe
- S64a
2035 Ne şakîdür görüñ mey-i ahmer³⁷⁶
Hürmet itdüklerince başa çıkar
Nakd-i 'aklı çalar komaz aslâ
Eli uzun ayakda kalsa n'ola
Mey-i nâb ile câm olup hem-reng
Komadılar derûn-ı sînede jeng
Kaynadukça dem-i mahabbet-i câm
Germ olup meclis oldı 'ıyş-ı müdâm
Ruhları gül gül eyledi mey-i nâb
Dilleri bülbül eyledi mey-i nâb
- Ü64a
2040 Ruh-ı Yâr'e virüp cilâ meclis
Oldı câm-ı cihân-nümâ meclis
Katresin dökse bâdenüñ biregi
Acır idi sebûlaruñ yüregi
Cur'ası zâyî' olsa râcînüñ
Yanar idi dili surâhînüñ
Seyr iden câm-ı bâde'i bî-gış
Gördi bir yirde âb ile âteş
Bu ne hikmet durur ki âteşe âb
Vire dâr-ı cihânda zînet ü tâb
- 2045 Yandugın su sahîh sanmazduk

³⁷⁶ mey-i ahmer: ki bâde-i ter S

- 'Arakı görmesek inanmazduk
Hâne-i âteşi yıkarken su
Yaka âteş suyu 'acîbdür bu
Dil-i 'uşşâkı yakmağa ruh-ı yâr
Kızarup tâb-ı meyden oldu çü nâr
Bî-bedel bûseler alup yirine
Tolular virdiler biri birine
'Arz idüp bir birine şîvelerin
Dirdiler bâğ-ı hüsn mîvelerin
2050 Dişlenüp lebler ile sîb-i zekan
Toldı meclis enîn ü eyvâdan
Câm öpdükçe la'l-i cânânı
Akdi gözden sûrâhînüñ kanı
S64b Kan yalaşdı leb ile bâde-i nâb
Tolageldi görünce çeşm-i habâb
Diş biler la'l-i Yâr'e diyü enâr
Dişlerin çekdi sâkî-i hûn-hâr
Gördi kand-ı lebin piyâle emer
Reşkden başını salar şekker
2055 Dehen-i Yâr'e öykinür didiler
Pistenüñ anda bînini yidiler
Çeşmine göz diker diyü bâdâm
Yidiler anı göz göre huddâm
Ü64b Yanduğın arz idince Yâr'e kebâb
Mezelendi anı biraz ahbâb
Bakdı³⁷⁷ bülbul kebâba reşk itdi
Lâle câm-ı şarâba reşk itdi
Dik bakdı dücâce rağbetine
Şimdi da'vet ider ziyâfetine
2060 Bâde kim oldu bâ'is-i sohbet
Tutıp el üzre kıldılar hürmet

³⁷⁷ Bakdı: Gördi Ü

Câm-ı mey gezmedin solı sağı
Fıska fıska kabardı ayağı
Gözlerine gelüp her âfet-i cân
Oldılar sîne-çâk na're-zenân
Ağlamakdan yanınca çeng ü neyüñ
Çatladı gözleri habâb-ı meyüñ
Irlatup bî-bedel murabba'lar
Yine diñlendi çâr mısra'lar

Sıfat-ı³⁷⁸ Hâl-i Nây

2065 Dögünüp def terâne başladı ney
'Aşk elinden figâna başladı ney

Şâh-ı 'aşka şikeste dil-haste
Bende-i hâs idi kemer-beste

Sararup beñzi sâz olmuş idi
Nâlesi cân-güdâz olmuş idi

Cigerin delmiş idi nâvek-i gam
Tutdı sûfi gibi fütâdeyi dem

Ser-güzeştin hikâyet itdi biraz
Derd-i gamdan şikâyet itdi biraz

2070 Didi bak baña sorma ahvâlüm
Yok dilüm saña söyleyem hâlüm

'Âşıkâ dil şikâfi kâfidür
Anda her söz cevâb-ı şâfidür

Tolıdur pür-hevâyile gönülüm
Eglenür hûy u hây ile gönülüm

Ü65a

Nagamât eylesem yanar 'âlem
Ne nagam sabr ider ol oda ne gam

Mübtelâyam belâ-yı fûrkat ile
Bedenüm göz göz oldu hasret ile

2075 Geşt idüp zîr ü bâm-ı bâlâyı
İsterem râz-ı 'aşk-ı Mevlâ'yı

³⁷⁸ Sıfat-ı: vasf-ı Ü

- Seyr idüp halkı büzürg³⁷⁹ u kûçek
Geh nevâ eyledüm gehî selmek
Hep Hicâz u Irak'ı seyretdü
Râh-ı vasl u firâkı seyr itdüm
Gâh uydum hevâ-yı 'uşşâka
Acıdum geh nevâ-yı 'uşşâka
Gâhi vüs'at görüdü gâhi harec
Yürüdüm gâhi rast gâhi kec
2080 Muktezâ-yı makâm ile dil-i zâr
İtdi evc ü hazîzi gâhi karâr
Çeng ile gâh ceng idüp bakdum
'Ûd ile geh hüseyñiye çıkdum
Hayli dem-sâz idi baña 'uzzâl
Şimdi şehñâz idince kıldı cidâl
Düşdi çün bûselik hevâsı dile
Saymaz oldum gam-ı cihânı kıla
'Aşkdan bahs idüp cedel itdüm
Savt u tasñif ile 'amel itdüm
S65b
2085 Bir hevâ kalmadı ki itmemişem
Pişrevsüz bu yola gitmemişem
Yüz sürüp âsitân-ı monlâya
Lâyı geçdüm yetişdüm³⁸⁰ illâya
İtdiler perdeden derûnumı pâk
Sînem oldı sema'-ı şevk ile çâk
Bilüme çekdi himmeti kemerin
Demine hû³⁸¹ dirin gamın çekerin
Vireli başuma o mürşid tâc
Olmışam elden ağıza muhtâc
Û65b
2090 Eyleyüp türbetiyle Mevlâ'yı
Buldum irşâd ile Mevlâ'yı

³⁷⁹ büzürg: gönül Ü

³⁸⁰ yetişdüm: yetişdi S

³⁸¹ hû: vev S

- Yanuma virdi bir güzel köçek
Hüsni âşüftesiydi hûr u melek
- Görse ağzumda ağzın ol püserüñ
Sulanurdi dehânı ney-şekerüñ
- Dem-i can-bahş ile Mesîh idi ol
Rûh-ı sâni disem sahîh idi ol
- Demi olup hayâtumuñ sebebi
Cânuma cân katardı la'l-i lebi
- 2095 Gam-ı hecr ile eylesem âhı
Ele alurdi hâtırum gâhi
- Derd-i 'aşka bulup şifâya sebeb
Emeridüm dudağını şap şap
- Toğrı bakmazdı zâhiren yüzüme
Uyar idi nühüfte her sözüme
- Şimdi ol cândan cüdâ oldum
Ten-i bî-cân olup fenâ oldum
- Bir belâ-dîde bî-ser u pâyin
İşiden nâlemi sanur nâyın
- 2100 Nabzuma el uran tabîb-i habîb
Dir dükendi nefes kesildi³⁸² nasîb
- Dönderüp âh u nâle nâle beni
Gösterür barmağıyla nâle beni
- S66a Âh idersem o dem cihânı yakar
Dütünüm inlesem depemde çıkar
- Nâle vü âhum işiden sevinür³⁸³
Âh u efgânımı terâne sanur
- Dehr-i³⁸⁴ fânîye aldanup zinhâr
Sanmañuz zevkinüñ halâveti var
- 2105 İşi mekr ile hîledür dâyim
Gamı şâdiyle biledür dâyim

³⁸² dükendi nefes kesildi: deydür kendi kendi Ü

³⁸³ sevinür: söyünür Ü

³⁸⁴ Dehr-i: dem-i S

- Ü66a Aldayup güldürürse bir sâ'at
Niçe yıl ağladur gam u mihnet
Süregör hûş demini 'ârif iseñ
Yime ferdâ gamını 'ârif iseñ
Niçe yıl vuslat olsa³⁸⁵ bir demdür
Ân-ı fûrkat sinîn-i mâtemdür
Gör ne dir def bu pende açdı nefes
İbn-i vakt ol ki dem bu demdür bes
- 2110 Üfleyüp âteşini 'uşşâkuñ
Dökdi kanlu yaşını 'uşşâkuñ
Añdurup ehl-i 'aşka Mevlâ'yı
Çok sema' eyledi o Mevlâyî
Meclise şöyle virdi zevk ü safâ
Bakdı neyzen bakışını gam aña
- Vasf-ı Hâl-i Def**
Bakdı nâyûñ dilinde dûdına def
Yine kendi ısındı odına def
'Aşk elinden yiyüp tabancayı ol
Şöyle çekmişdi kim şikenceyi ol
- 2115 Zahmdan sînesi gögermiş idi
Anı mutrib deriye sarmış idi
Koşulup³⁸⁶ âh u vâh nâya bile
Dögerek sînesin ayıtdı³⁸⁷ güle
Didi kim derd³⁸⁸ u hasret-i dil-ber
Bilümi bükdi eyledi çenber
- S66b Bir zamân idi nâz ile bende
Salınurdum riyâz-ı gülşende
Kâmetüm seyr iden olup dil-şâd
Nâmum okurdı ehl-i dil şimşâd

³⁸⁵ olsa: ola Ü

³⁸⁶ Koşulup: Kosulup S

³⁸⁷ sînesin ayıtdı: sînesini esdi S

³⁸⁸ derd: âh Ü

- 2120 Bağlayup el çenâr hidmetüme
Bende idi nihâl kâmetüme
Emrüme ser-fürû idüp Tûbâ
Kesb iderdi yanumda sadra³⁸⁹ hevâ
Zevk için gicelerde bedr-i münîr
Levha-i sînemi iderdi serîr³⁹⁰
- Ü66b Gölgelendikçe her melek-sîmâ
Sâyeme reşk iderdi gökde hümâ
Geçirüp 'ömrümi sürûr ile ben
Ser-keş idüm velî gurûr ile ben
- 2125 Katı rif'atde gözleyüp özümi
Bekidürdüm gedâlara yüzümi
Fâhte darb ideydi bâli ile
Kanadurdum kolın u bâli ile
Âhir olup du'â-yı bed-makbûl
Dehre oldum kulağı küpeli kul
Añlamazdum cefâyı devr-i sakîl
Eyledi bu dil-i hanîfi³⁹¹ 'alîl
Mutrib el bir idüp celâcil ile
Kim eliyle döger kimi dil ile
- 2130 Dil helâk oldı silleden besdür
Mutribe sorsalar³⁹² muhammes dir
Ceng-i harbîden eylemem³⁹³ pervâz
Beni baña hevâ-yı nefis komaz
Çekdi mihnet eli usûle beni
Sille-yi gam getürdi yola beni
İderin 'aşk ile semâ'ı ben
Olmuşam yüzi yirde râ'î ben

³⁸⁹ sadra: sadr-ı Ü

³⁹⁰ "Levha-i sînemi iderdi serîr" mısraı S nüshasında derkenarda bulunmakta, onun yerine "İder idi serîr-i sînemi yir" mısraı yer almaktadır.

³⁹¹ Hanîfi: hazîfi Ü

³⁹² Mutribe sorsalar: Mutrib olsun hele Ü

³⁹³ eylemem: eyleyelüm Ü

- Sanma deffâfa incinür³⁹⁴ öterin
Dögerin dirse³⁹⁵ arkamı tutarın
- S67a
2135 Felege dil dimezdi gerçi kelek
Baña bildürdi dâyirem bu felek
- Oldı her kim ki nâ-terâşide
Yondı dehr eyledi hırâşide
- Kıymetin bilmeyen kişiyi felek
Âkıbet narhına yetürse gerek
- Sanmasun kimse itdügin bulmaz
'Ameline göre cezâ olmaz
- Zulmi kalmaz yanına insânuñ
Müntakîm'dür bir adı Mevlâ'nuñ
- Ü67a
2140 Bakma şeklen nukûş u zîverime
Asma takma bu sîm ile zerime
- Zîverüm dâğ sîne sîm ü zerem
Sîne³⁹⁶ çâkinde pâre-i cigerem
- Bedenüm gerçi ser-te-ser dildür
Derdümi sanma vasfa kâbildür
- Söylemek istesem dilüm tolaşur
Beni kanzîl sanur gören ulaşur
- Yüregüm yandüğında³⁹⁷ reyb itmeñ
Dilümüñ çaldüğını 'ayb itmeñ
- 2145 'Âşıkuñ sînesi pür âteş olur
Dili göynik³⁹⁸ sözi müşevveş olur
- Yâr yüz dönderüp bırakdı beni
Mâh-rûlar cefâsı yakdı beni
- Gam ili başuma³⁹⁹ üşürdi benüm⁴⁰⁰

³⁹⁴ incinür: incinüp Ü

³⁹⁵ dirse: dise S

³⁹⁶ Sîne: Sîne-i Ü

³⁹⁷ yandüğında: yandüğında Ü

³⁹⁸ göynik: göynür Ü

³⁹⁹ başuma: başumı Ü

- Dil yüzüm yirlere düşürdi benüm
Yâre dilden şikâyetüm çokdur
Yüzine varmağa yüzüm yokdur
Sînemi her nigâre yâre sanur
Beni ol meh hezâr pâre sanur
- 2150 Söylesem tutmaz ol kulak sözüme
Tañ tañ ötme diyü çalır yüzüme
Düşeli gönülüne mahabbet-i dost
İhtiyâr eyledüm hemân bir post
Yâre can virmege benüm hâlik
Degülem fûls-i ahmere mâlik⁴⁰¹
- S67b Za'fdan üstühân ile deri ben
'Aşk-ı pâk-i nigâr ile diri ben
Câna çarhuñ cefâları çokdur
Sergüzeştüñ nihâyeti yokdur
- 2155 Añlayup bâğ-ı dehri cây-ı huzûr
Sakın olmañ hevâsına mağrûr
Bu cihân bezminüñ safâsı nedür
Kadehi kadh u zem ya ke'si nedür
- Ü67b Şâhidi sanma şehde şâhiddür
Sâ'idi mihnete müsâ'iddür
Virmedi dânesine dil 'âkil
Düşmedi dâmına meger gâfil
Ne kıyâs eylesek dahı beterin
Kıssadan hisse ben saña yeterin
- 2160 Söyleyüp ehl-i 'aşka derdini def
Sînesin yeter âha kıldı hedef
Çeldiler 'aklını perî-rûlar
Kim tutar kim yüzine su sepeler
Eyledikce usûl ile şîven

⁴⁰⁰ benüm: beni S

⁴⁰¹ S'de derkenarda

Gam-ı dil geçmez oldu dâ'ireden

Vasf-ı Hâl-i Berbat

Bakdı söz u sürûd-ı nâya kopuz
Başladı nağme-i nevâya kopuz

Şöyle yandı göyünderi cân u ciger
Kalmadı reglerinde demden eser

2165 Nabzına el urup hekîmâne
Mutribân çok çalışdı⁴⁰² dermâna

Kasd idüp reglerine virmege tâb
Dest-i mutribde nîşter mızrâb

Rûmili dil-beri elinden gam
Gûş-mâl eyledi aña muhkem

Kalmayup gövdesinde kuvvet u kût
Cismi olmuşdı bir kurı tâbut

S68a

Gam-ı 'aşk ile gerçi haste idi
Derdi ammâ katı nühüfte idi

2170 Nâle vü âh ile olup dem-sâz
Bezme virdi ziyâde sûz u güdâz

Gördiler kim düzildi nâya özi
Gussa vü gam getürdiler kopuzı

Beyân-ı Keyfiyyet-i Hâl-i Meclis

Ü68a

Tağıdup Zühre gibi saçın çeng
Nâle-i⁴⁰³ nâya eyledi âheng

Yine yandı yakıldı 'ûd u rebâb
Yine taşıdı döküldi cân-ı şarâb

Metn-i muttar⁴⁰⁴ bilürdi niçe funûn
Kıldı dil derdine şifâ kânûn

2175 Câm-ı mey gibi halka-i sohbet
Mey-i şevk ile oldu pür-hâlet

⁴⁰² çalışdı: çaldı Ü

⁴⁰³ Nâle-i: Nağme-i Ü

⁴⁰⁴ muttar: satr Ü

- Tâb-ı meyden kızardı çeşm-i habâb
Göze geldi⁴⁰⁵ ğurûr-ı câm-ı şarâb
Bir yaña söz ü sâz u bir yaña keyf
Bir yaña şevk-i dil-ber ola fekeyf
Dögülüp sîneler içildi şarâb
Mest-i lâ-ya'kıl oldılar ahbâb
Tolaşur turmaz ayağı câmuñ
Dilleri dutmaz oldu huddâmuñ
2180 Kimi iç iç kimisi⁴⁰⁶ kus kus dir
Kimi feryâd ider kimi sus dir
Tutulup çeng ü nâyüñ âvâzı
Kaldı 'ûdun kısıldı boğazı
Beyân-ı Vâkı'-ı Hâl-i Hayâl
Bir busudan gelüp o sâhib-hâl
Mübtelâ-yı cemâl-i⁴⁰⁷ Yâr Hayâl
Seyr idüp hâr içinden ol bülbül
Gördi Yâr'üñ elinde gül gibi mül
S68b Şöyle ol pâdişâh-ı bâde-perest
Gözi mahmûr kendi olmuş mest
2185 Tağıdup sünbül-i perîşânın
Bâğın itmiş fütâde reyhânın
Sînesin subh gibi çâk itmiş
Bezmi şevk ile nûr-ı pâk itmiş
Açılup gonçeveş tebessüm ider
Bülbül olmuş gelüp tekellüm ider
Ü68b Gayrı mehler yanında olmuş hûr
Rûzede hem-çü şem'a-i kâfûr
Hûblar eyledikçe aña niyâz
İder ol nâzenîn şive vü nâz
2190 Câm-ı bâde kolında şâhinvâr

⁴⁰⁵ geldi: gelindi Ü

⁴⁰⁶ kimisi: kimi Ü

⁴⁰⁷ cemâl-i: belâ-yı S

- Talabur murg-ı cânuñ'ola şikâr
Yidirüp gözi yağını bâdâm
Cân ile besler anı câm-ı müdâm
Hum-ı bâde gibi olup pür-cûş
Yârını seyr iderken ol med-hûş
Derd-mendi görüp ol kaşı kemân
Nâvek-i gamzesine kıldı nişân
Gâh iğmaz u gâh nazar itdi
Aña açmazdan neler itdi
- 2195 İçdi aşkar gözi toluları Yâr
Gözlerini Hayâl'üñ eyledi çâr
Gâh içüp at kulağı peymâne
Anı çignetdi nâza mestâne
Tîğ-i ta'n⁴⁰⁸ ile her kimi urdı
Bir ucını aña tokundurđı
Kime virse lebiyle hân-ı vefâ
Çıkarurđı içinde hisse aña
Her kime eylese işâret ol
Olur idi aña beşâret ol
- 2200 Yâr içdikce bâde-i gül-gûn
Anuñ oldu sürâhîveş dili hûn
- S69a Deheninde görince câm-ı şarâb
Şîşe-i çeşmi oldu pür-hûn-âb
Şevk ile meclis içre söz u sürûd
Eyledi anı âteş-i bî-dûd
Sînesin dögdügince derd ile def
Dökilürdi yaşı çü dürr-i Necef
N'eyler itdükce⁴⁰⁹ nâle vü efgân
Bürüdi gözlerin firâk ile kan
- Ü69a
2205 Bûseler virdügince ol bâde

⁴⁰⁸ ta'n: tab' Ü

⁴⁰⁹ itdükce: itdügince Ü

Cân virür cân alurdu üftâde
Merhabâ eylese il ile kaçan
Anda giderdi ihtiyâr⁴¹⁰ elden
Bu belâlarla ol gice miskîn
Sohbet âhir olunca kıldı enîn
Câm olup ellerinde ritl-ı girân
Yükleri yetdi⁴¹¹ oldılar mestân
Biri birini yasanup yir yir
Vardılar h`âb-ı nâza dil-berler

**Yâr-ı Vefâdâr Hayâl'i Görüp Meclis Âhirinde Mestâne Üzerine
Yürüdügidür**

2210 Meclis âhir olup o şâh-ı cihân
Gün⁴¹² gibi tîz yirinden oldu revân
İdüp ol⁴¹³ şîvekâr kasd-ı helâk
Sıgamışdı kolın idüp yaka çâk
Gamzesi tîği gibi mestâne
Girmek isterdi ol gice kana
'Âşıkı gerdenine itmege bend
Zülfin elde idinmiş idi kemend
Gördi kim Yâr üstine yürüdi
Gözlerin ağlamakla kan bürüdi

2215 Ol kaşî yâya olmağa kurbân
Şevkden sığmaz oldu cismine⁴¹⁴ cân

**Yâr-ı Mestâne Şîve ile Gelürken Hayâl'ün Kendi Nefsine Güft ü
Gûsıdur**

S69b

Didi var mı başumda ol devlet
Ki yiyem ben senün elünden let
İtmedümse saña dili teslîm

⁴¹⁰ ihtiyâr: ihtiyârı Ü

⁴¹¹ yetdi: itdi S

⁴¹² Gün: Cân Ü

⁴¹³ ol: olup Ü

⁴¹⁴ cismine: hüsnine S

- Mushaf-ı hattun⁴¹⁵ ola baña 'azîm
Ol berâtı⁴¹⁶ getir beri göreyin
İl elin ursa ben yüzüm urayın
Cânum al anduma inanmaz iseñ
Kanımı iç cevâba kanmaz iseñ
- Ü69b
2220 O sa'âdet nasîb olur mı baña
Cân bedenden senün elünle çıka
Mürde ihyâ idem dir iseñ eger
Beni öldür şikenceden kurtar
Şimdi bu hâle mübtelâ yürürin
Ölmege hançeründe cân virürin
Lebüne cân kaçan irer heyhât
Kalmadı dilde hiç ümîd-i hayât
Çekmedin dest-i gamda işkence
Ursa yegdür ecel dile pençe
- 2225 Taşlar ile dögülmedin sine
Girse yegdür huzûr idüp sine
Günde biñ kerre ölmegin gam ile
Yegdür ölmek kazâ-yı mübrem ile
- Beyân-ı Vâkı'-ı Hâl**
Geldi ol mehlikâ hayâline çün
Toğdı anuñ öñünce başına gün
Gice içre o sâhib-i hâlât
Buldı zulmet içinde âb-ı hayât
Sînesin eylemişdi müşt ile çâh
Oldı ol Yûsuf'ına menzilgâh
- 2230 Resen-i nâle'i takup çekerek
Döndi anuñ murâdı üzre felek
Ruhları şem'ini görünce Hayâl
Yakdı pervâneveş biraz per ü bâl
- S70a

⁴¹⁵ hattun: hüsnün Ü

⁴¹⁶ berâtı: burâkı S

Yâr'ini mest buldı ol bülbül
Eşk-i gül-gûnın eyledi aña mül⁴¹⁷

Mest-i 'aşk idi oldu ol geveze
Yâr'e nukl-i kelâmı oldu meze

Gözden idüp nisâr dürr ü güher
Sürdi Yâr'ün ayağına yüzler

2235 İtmeyüp i'timâd bahtına gâh
Yâr'i sanmaz iderdi derd ile âh

Dirdi yâ Rab yine nedür ki bu hâl
Yine düşüm midür benüm bu hayâl

Ü70a

Yoğ iken hâbdan gözümde eser
'Acebâ⁴¹⁸ yâ nedür bu vâkı'alar

O sitârem mi var felekde benüm
K'ola ol mâh menzili vatanum

Ben gedâ-yı garîb o şâh-ı cihân
Şâh olur mı gedâya hiç mihmân

Hasbihâl

2240 Eyleyen genc-i kalbi vîrâne
İrişür genc-i vasl-ı cânâne

Eşkünü turma eyle dürr ü güher
Olur ol 'ıkd-ı gerden-i dil-ber

Çehre kim zer gibi 'ayârı yok
Yâr yanında i'tibârı yok

İşügi taşını komağ olmaz
Devlet erbâşına ırağ olmaz

Yakdı 'aşk ile vecd ü hâline Yâr
Acıdı rahm idüp Hayâl'ine Yâr

2245 İdüp ol mürde'i yine ihyâ
Hâtırın sordı ol lebi 'Îsâ

**Yâr-ı Vefâdârüñ Hayâl-i Dil-fikâra Mestâne Eyledügi Şive vü
Güftâridur**

⁴¹⁷ -Ü

⁴¹⁸ èAcebâ: èAceb Ü

- Didi iy pâ-y-mâl-i mihnet ü gam
Nâ-murâd u esîr-i derd ü elem
- S70b Nicesin hoş mısın firâkum ile
Elem ü derd-i iştiyâkum ile
- Çeşm-i mestüm gamıyla haste misin
Çîn-i zülfüm añup şikeste misin
- Kara düşler görür mi idüñ hîç
K'ola zülfüñ kemendi boynuña pîç
- 2250 Hâtıruñdan geçer mi idi ki bu
Olasın hançerümle hem-pehlû
- Kaşlarum yâyına idüp kurbân
Niçedür eylesem senüñle kırân
- Ü70b Yâr nâz eyledikçe mestâne
Kıldı efzûn niyâzı dîvâne
- Kıldı çok lutf idüp vefâlar aña
Virdi câm-ı lebi safâlar aña
- Gâlib idi o gice çün rahmı
Oldı anuñla “lahmuke lahmı”*
- 2255 Mest olıcak güzel mülâyim olur
İtdügi cevır ü zulme nâdim olur
- İder ol dem ol âdemüñ cânı
Âşıkâ ummaduğı ihsânı
- Beyân-ı Vâkı'-ı Hâl**
Çünkü gördi o lutf-ı Hakk'ı Hayâl
'Akl u fikrin tağıtdı vecd ile hâl
- Düşünüp bend-i zülfe üftâde
Kayd-ı 'âlemden oldı âzâde
- Bassa 'âşık harîm-i vasla kadem
Gayra bakmaz yıkılsa ger 'âlem
- 2260 Unıdup dâğ-ı hasretüñ elemin
Firkatüñ añmaz oldı nâr-ı gamın

*“Etin etimdir.” Yılmaz 1992: 101.

Dilde hiç tîr-i gamze turmaz imiş
Bu meseldür geçen belürmez imiş

Gam-ı zülf-i nigârı hattı basar
Mahv ider eski tasayı yeñiler

S71a

Hasbihâl

Olsa kâr evveli su'ûbet ile
Hayr olur âhiri⁴¹⁹ suhûlet ile

Sabr idenler⁴²⁰ belâya bala irer
Ağlayan evvelinde soñra güler⁴²¹

2265

Âdetullahdan⁴²² budur ezeli
Dâ'im olur gamuñ⁴²³ ferah bedeli

Her zaman Hak kulını ağlatmaz
Cigerin dâğ-ı gamla tağlatmaz

Ü71a

Şeb-i gam 'âkıbet nehâra irer
Bir gün olur şitâ bahâra irer

Geh görürsin hilâli bedr olur⁴²⁴
Gâhi⁴²⁵ saff-ı ni'âl sadr olur

Felegüñ devrine karâr olmaz
Lutf u kahrına i'tibâr olmaz

2270

Âsyâbdur bu gümbed-i kec-rev
Ögüdüür her ne gelse gendüm ü cev

**Hayâl 'Âlem-i Vuslatda Safâda İken Bâd-ı Fenâ Hırmen-i Gül-i
Gülistâmı Hebâ İtdügidür**

Gözüñ aç iy esîr-i vuslat-ı yâr
Saña yârüñ durur olan ağyâr

Girmedin bâğ-ı 'ömre bâd-ı fenâ
Olmadın gül yüzüñ felekde hebâ

⁴¹⁹ âhiri: âhir S

⁴²⁰ idenler: iden Ü

⁴²¹ güler: gelir Ü

⁴²² Âdetullahdan: Âdetullahda S

⁴²³ gamuñ: -S

⁴²⁴ Geh görürsin hilâli bedr olur: Gâh olur kim hilâl ider olur Ü

⁴²⁵ Gâhi: Gâh Ü

- Yâr-ı bâkîye sen Hayâl olagör
Bülbül-i gülşen-i cemâl olagör
Çünkü irdi Hayâl Yâr'ine
Gam yimez çıkmaz ise yârına
- 2275 Vuslatuñ her demi ki câna deger
Ân-ı vâhid iken cihâna deger
Olsa dünyâ tolsı misk-i Hıtâ
Olamaz bir şeb-i visâle bahâ
Gerçi vuslat cihânda bir demdür
Ol⁴²⁶ demi fikr ide ne 'âlemdür
- S71b Ol gice gülşen içre ol şeydâ
Sayd idüp Yâr'i gül gibi tenhâ
Düşüp ayağına öpüp elini
Kocar iken kemer gibi bilini
- 2280 Esdi nâgeh çemende sarsar-ı gam
Kâmetin her nihâlûñ eyledi ham
Sille'i şöyle çaldı bâd-ı hazân
Geh inüp yirler öpdi serv-i çemân
Tağıdup raht u baht-ı ezhârı
Biri birine koydı eşcârı
- Ü71b Şöyle çıkdı sipihre berg-i semen
Gökde yılduz sanurdu anı gören
Toldı 'âlem gam-ı fenâyile
Virdi gül hırmenin sabâ yile
- 2285 Nâhun-ı hâr ile yüzün bülbül
Yırtup itdi sirişk-i alını gül
Tokınup berg-i bâğa ol dem serd
Beñzini kehrübâveş⁴²⁷ eyledi zerd
Şöyle oldı zebûnı derd-i serüñ
Sayılur üstühânı⁴²⁸ berg-i terüñ

⁴²⁶ Ol: O Ü

⁴²⁷ kehrübâveş: kehrübâş Ü

⁴²⁸ üstühânı: üstühânı Ü

- Ta'n iderken çemende âteşe gül
Fark olunmaz kül ile sûret-i gül
- Berf virdi tutınca rihlete rû
Penbe ile dehân-ı gonceye su
- 2290 Ejdehâlar gibi felekde sehâb
Deheninden saçardı âteş ü âb
- Heybetinden cibâl-i na're-künân
Sanur idüñ yirinden oldı revân
- Çarh Mansûr' veş olup Hallâc
Penbe-i berfe virdi hayli revâc
- Kar yağup esdigünce hışm ile bâd
Sanur idüñ cihânı tutdı cerâd
- Oldı fersûde çeşme-i hurşîd
Sular oldı bürûdet ile hadîd⁴²⁹
- S72a
2295 Toñdurup çü ayağını nâ-çâr
Düşdi⁴³⁰ deşt-i çemende dest-i çenâr
- Döşedi yah zemîne şöyle ruhâm
Tayanur idemezdi bâd⁴³¹ hırâm
- Şâhid-i bâğı yıkmağa gerdûn
Tolıya tutup itdi bağrını hûn
- Bînini buza döndürüp suyuñ
Toñdı cisminde regleri⁴³² cûyuñ
- Şöyle toñdı deñizde mâhîler
Dahı var gövdesinde buzdan eser
- Ü72a
2300 Dem çeküp eyledikce ra'd sadâ
Sarsılurdu derûn-ı 'arz u semâ
- Okıdup serv ayağını behmen
Tahta sardı şikestine yahdan

⁴²⁹ hadîd: cedîd Ü

⁴³⁰ Düşdi: Düşd S

⁴³¹ bâd: yâd S

⁴³² regleri: rîkleri Ü

- Âsyâb gibi dâne-i beredi
Çarh-ı kec-rev ögütüdi ebr eledi
Ne gül ü mül kalup ne hod bülbül
Pây-mâl oldu kâkül-i sünbül
Sıklığı diñdi murg-ı nâlânũñ
Revnakı gitdi bâğ u bûstânũñ
- 2305 Olup ol âfet-i semâyile lâl
Akli gidüp yıkılmış idi Hayâl
Gözin açup bakınca gülzâra
Başladı yine girye vü zâra
Gördi ne yâri var ne ağyârı
Var cihânda kıyâmet âsârı
Bildi 'âlem hayâl-i hâb imiş
Su sanup yildügi serâb imiş
Ol hayâl itdügi miyân u dehân
Yoğ imiş asl u fasl cümle yalan
- 2310 Gül-i ruhsâr u sünbül-i gîsû
Ne o var bâğ-ı 'âlem içre ne bu
Açılup anda dîde-i cânı
Gördi bâkî cemâl-i Rahmân'ı
- S72b El çeküp⁴³³ 'âlemün safâsından
Geçdi câm-ı cihân-nümâsından
Yolına cân virüp o sanduğı Yâr
Gördi ağyârı imiş itdi karâr⁴³⁴
Dil virüp 'aşk-ı pâk-ı Mevlâ'ya
İrdi Mûsî gibi tecellâya
- 2315 Vâsıl olup hakikat-ı 'aşka
Taldı deryâ-yı hikmet-i 'aşka
- Nükte-i Dakîka**
Ü72b Bâğ-ı 'âlem mekân-ı 'ibretdür
Her varak bir kitâb-ı hikmetdür

⁴³³ çeküp: açup Ü

⁴³⁴ imiş itdi karâr: itmiş itdi firâr Ü

- Bir 'aceb kâr-hânedür bu felek
Ne beşer bildi künhini ne melek
- Hâki gâhî bu dehrüñ âdem olur
Âdemi hâk-i pâk olur dem olur
- Hâsıl olur nebât hâküñden
Yine⁴³⁵ olur nebât gayrı beden
- 2320 Gâhî hayvân bu hâk gâhî cemâd
Anuñ içün dînildi kevn ü fesâd
- Rûh bâkî vü cism fânîdür
Gerçi⁴³⁶ cism evvel o sâñîdür
- Rûhdur fil-hakîka âdem olan
Kalıbıdur bu lahm ile dem olan
- Görüp ol lahm u şahm itme hased
Olmasa rûhı cîfedür bu cesed
- Kasd idüp cîfe eyleme bedeni
Kalma ednâda bil yirüñ be denî
- 2325 Asluñı bil nedür niye geldüñ
Ne virüp bu cihânda ne alduñ
- Cismi ko rûh-perver ol sa'y it
Belki rûh-ı musavver ol sa'y it
- Rûhdur añla⁴³⁷ nefis-i Rabbânî
Virdi tekrîm içün saña anı
- S73a Geldi hakkuñda vasf-ı “kerremnâ”^{*}
Sensin ol 'âlem-i fenâ vü bekâ
- Kavlini kendin añlayup “belâ”nuñ
Bildüğine göre 'amel kılanuñ
- 2330 Ma'rifetdür kişiyeye lâzım olan
Buldı bil ma'rifetle Hakk'ı bulan

Mev'ıza

⁴³⁵ Yine: Yinse Ü

⁴³⁶ Gerçi: Ger Ü

⁴³⁷ añla: añıla Ü

* “Üstün kıldık.” *Kur'an*, 17/70.

- Çünkü yokdur bekâsı dünyânuñ
Olma gel mübtelâsı dünyânuñ
- Ü73a Mâ'il olma güline sünbüline
Kulak urma sadâ-yı bülbüline
Sev şu mahbûbı kim o bâkîdür
Rûh-bahş u hayâta sâkîdür
İste şol gülsitânı Mevlâ'dan
Ki berîdür fenâ-yı dünyâdan
- 2335 Saña ibret yeter Hayâl ile Yâr
Gör nice oldı gam fenâ ile zâr
Böyledür böyle dehr-i mekkâre
Ne Hayâl'e kalur ne hod Yâr'e
Kanı ol bâ'is-i zemîn ü zemân
Kanı ol ber-güzîde-i dü-cihân⁴³⁸
Kanı ol 'âleme olan rahmet
Ol şefî-i me'âsî-i 'ümmet
Ya'ni kim hazret-i Resûlullah
Enbiyâ vü rusul gürûhına şâh
- 2340 Kanı ol serverân-ı hayl-i resûl
Kanı ol pey-revân-ı habl-i resûl
Kanı gerden-keşân-ı mülk-i ğurûr
Kanı kasr-ı ser-â-serîr-i sürûr
Kanı ol hâkimân-ı rûy-ı zemîn
Ol kılanlar cihânı zîr-i nigîn
Kande gitdi benüm diyen dehre
Sorunuz ol memâlik ü şehre
- S73b Kandadur şeh-nişîn-i dâr-ı mülûk
Şemmesi virür idi şemse dülûk
- 2345 Cümleden yok cihânda hiç âsâr
Kaldı ancak hadîs ile ahbâr

⁴³⁸ dü-cihân: cihân S

Oldı ma'nî bu baht-ı devrâna
Hemen ancak hadîs⁴³⁹ u efsâne

Söz budur *küllü men 'aleyhâ fân* *
Vech-i bâkî'i idegör iz'ân

San hayâlât-ı hâbdur 'âlem
Nakş-ı âb u serâbdur 'âlem

Ü73b

Turma göç göç diyüp seherde horûs
Çalınur her yañada rihlete kûs

2350

Fikr idicek bu gülsitân-ı cihân
Ki gülidür anuñ bir avuç kan

Hâk idüp niçe sîm-ten bedenin
Yâsemen gösterür saña kefenin

Sünbülü kim çemende hoş-bûdur
Girih-i zülf ü çîn-i gîsûdur

Oldı sahn-ı çemende tâze nihâl
Yirde yatan o serv-kadlere dâl

Bitürür nergisi ki hâk-i mezâr⁴⁴⁰
Görinür 'aynı ile gamze-i yâr

2355

Olma zülf-i nigârına bende
Âkil aldanmadı bu pâ-bende

Gonçe-i gülsitânın olsa dili
Kufî-ı dehrüñ bulunur idi dili

Sûsen-i dehr-tâbı⁴⁴¹ söylese ger
Nelerinden virürdi saña haber

Âkil oldur ki olmayup nâzır
Dehre aldanmaz evvel ü âhir

Hâtimetü'l-Kitâb

Hamdülillah bu yâr-ı gâr-ı kirâm
Benüm oldı Hayâl-i zâruma râm

S74a

⁴³⁹ hadîs: garîb Ü

* "Yer yüzündeki her şey fanidir" *Kur'an*, 55/26

⁴⁴⁰ mezâr: karâr Ü

⁴⁴¹ tâbı: zebânı Ü

2360 'Âlem-i gaybdan ki oldı revân
Sînem oldı o rûh-ı pâke mekân
Bir ser-âmed ki sâhib-i hat u hâl
İrmemiş dâmenine dest-i Hayâl
Yâr'dan yeg disem münâsibdür
Göñül eglencesi müsâhibdür
Hele cevri ü cefâsı yok bunuñ
Sözde lutf u edâsı çok bunuñ
Cildi⁴⁴² içre bu tıfl-ı mu'ciz-eser
Fi'l-mesel mehdde tekellüm ider

Ü74a

2365 Beñzedi ol perende şâhîne
Bâl açup gide dest-i şâhına
Bahr-i nazmuñ bu bir sefînesidür
Yâ suhen⁴⁴³ milkinüñ defînesidür
Virdi ol bahre furtına şer ü şûr
Mevc girdi gemiye sanma sûtür
Her satır gam kilîdinüñ dilidür
Dest-i yârüñ yahod enâmilidür
Çekdi evtâr-ı satrı çün kalemüm
Uydı kânûn-ı 'aşka bu nagamum

2370 Dür-i genc-i ma'ârifî açdum
Söz yirine dür ü güher saçdum
Bu kitâbum hediye yârâna
İki avcumla dür-i yekdâne
Bilürin var bu hizmetümde kusûr
Kılalar lutf idüp hele ma'zûr
Zehr-i dehr ile dil olup pür-hûn
Mâr-ı gam itmiş idi tende kümûn
Ağız açmağa tâkatüm yoğ idi
Söz degül fikre kudretüm yoğ idi

⁴⁴² Cildi: Cild S

⁴⁴³ suhen: semen S

- 2375 Kışzâr-ı dil idi pür şer ü şûr
Şûra yirden ne hûşe hâsıl olur
Pençe-i giryeye düşen bebğâ
Nâleden gayrı nesne kılmaz edâ
- S74b Gönül aynası ki ola meksûr⁴⁴⁴
Sûret-i ma'nîden olur mehcûr
Gönli olan gam ile mâl-â-mâl
Fehm ider ol ne ise mâ-fi'l-bâl
Añlayan neydüğünü derd ü mihen
Ne diyem hâli yeg bilür benden
- 2380 Söz güherdür safâ-yı tab' ister
Âb-ı sâfi cilâ-yı nab' ister
Dir eger pîledür bu sihr-i helâl
Kimse hakkı degüldür ola vebâl
- Ü74b Kâsibi 'akl-ı hurde-bînümdür
Arak-ı sâfi-i cebînümdür
Tîşe-i fikrüm ile kân deldüm
Gevher-i hâs-ı bî-girân aldum
Kavrılıp şem'a gibi yağum ile
Rûşen itdüm derûnı dâğum ile
- 2385 Almadum nûrı il çerâğından
Yimedüm mîve kimse bâğından
Acı tatlu⁴⁴⁵ ne ise hâlümdür
Kendi nev-bâde-i nihâlümdür
Konmazam kimse hûnına çü meges
Söylemem il diliyle hem-çü ceres
Olmayan bahr gibi dürr ile pür
Sanma kim silk-i nazma kâdir olur
Virmese bir nihâl eger mîve
Düzme takma virtür mi hiç şîve

⁴⁴⁴ meksûr: mekûr S

⁴⁴⁵ tatlu: tatlı S

- 2390 İsti'âreyle gerçi nazmum pür
İtmedüm isti'âre mülkümdür
Gülşen-i fikrüm oldu tâze bahâr
Bu kitâbum durur gül-i bî-hâr
Kalb ü sadrum⁴⁴⁶ olup çü bahr-ı funûn
Bir sadefdür bu pür dür-i meknûn
Tonadup gevher ile niteki kân
Hâce-i tab'um açdı bir dükkân
- S75a Hattıdur gerçi nâfe-i Tâtâr
Kim bilür kıymetin kanı 'Attâr
- 2395 Açdı fikrüm nesîmi bir niçe gül
Ma'rifet gülşeninde yok bülbül
Ma'rifet şimdi cem'-i mâl oldu
Cehl makbûl ber-kemâl oldu
Her sözüñ olsa bir dür-i meknûn
Gûşa asmazlar olmasa altûn
Eger olsa zer ile pür ceybüñ
Hüner olur cihânda her 'aybuñ
- Ü75a Eger olsañ felekde bedr-i kemâl
Füls-i ahmer degülsin olmasa mâl
- 2400 Şöyle oldu harîs dünyâya
Hâce altun sanup bakar aya
El götürmez du'âya gice meger
Akçe sanup nücûmı avcun açar
Şimdi rif'at felekde câh iledür
'Âlemüñ i'tibârı câhiledür
İ'tibâr itmesün ko saña felek
Gayret it câhil olma dünyede tek
'Ârif ol giy kabâ-yı peşmîne
Hased itme libâs-ı zerrîne

⁴⁴⁶ “Kalb ü sadrum” biçiminde okunan kelime grubu S nüshasında “Kalb-i sabrum”, Ü nüshasında ise “Kalb-i cürmüm” biçimindedir. Her iki nüshadaki hâliyle anlam veremediğimiz için bu şekilde okunmasının daha doğru olduğunu düşündük.

- 2405 Giyse zer-befte⁴⁴⁷ câmeler cühelâ
'Aynıdur mâr-ı erkamuñ meselâ
Hem-nefes⁴⁴⁸ olma şol ki câhildür
Sözün işitme zehr-i kâtildür
Kulı ol cândan ehl-i irfânuñ
Görme yüzün cihânda nâ-dânuñ
Yâ Rab oldı bu şem'-i bezm-i sürûr
Eyle huffâşlar gözünden dūr
Alup açdukca bu güli düşmen
Elifin gözlerine eyle diken
- 2410 Baksa çeşm-i hasedle aña hasûd
Ola hattı sevâdı gözine dûd
- S75b
Kim garazla bunı eline ala
Sâdı gibi gözi eline gele
Okıdukça bu şi'ri ehl-i safâ
Ola hat gözlerine kuhl-ı cilâ
Rahmet ol 'ârif-i suhendâna
Sa'y ide her sözümde im'âna
Bulsa harf ü nükatta sehv ü hatâ
İde ıslâhı ile misk-i Hitâ
- 2415 Ola sırr-ı suhen ki kendüye gayb⁴⁴⁹
Kazıyup noktasını itmeye 'ayb
- Ü75b
Dimezin ben ki bulmuşam genci
Bil ki her satrı bir dizi inci
Cildi sanma kitâbuñ eyle nazar
Utanup ellerin yüzine tutar
Yiter anuñ hacâleti özine⁴⁵⁰
Sen dahı urma 'aybını yüzine

⁴⁴⁷ zer-befte: zer ü zînet Ü; câmeler: câmeleler S

⁴⁴⁸ Hem-nefes: nefes S

⁴⁴⁹ gayb: 'ayb Ü

⁴⁵⁰ özine: yüzine S

- 'Aybsuz 'âlem içre âdem yok
Niçe biñ 'aybuñ olmaya dem yok
- 2420 Nâzır olsa hakîkata dîde
Kangı evzâ'umuz pesendîde
Hüner oldur ki 'aybı setr idesin
Râh-ı ehl-i tarîkate gidesin⁴⁵¹
'Ayb setr eylemek Hudâ işidür
Söyleme 'aybı kim Hudâ işidür
Garazum olmadın bu efsâne
Degül izhâr-ı fazl yârâna
Bil ki 'âlemde bir eser komadur
Nâmı öldürmeyüp hüner komadur
- 2425 Ola kim bir du'âya bâ'is ola
Okuyan bâğ-ı 'adne vâris ola
Lutf idüp eyledükçe kâ'ili⁴⁵² yâd
İdeler bir hayır du'â ile şâd
Gerçi olmaz du'â fesâne ile
Yenür er etmegi bahâne ile
- S76a Ne kadar kim olursa kadri Celîl
Olmaz ehl-i kerem du'âya bahîl
Buhl iderse garazla⁴⁵³ ehl-i hased
Hak kapusından eyleye anı red
- 2430 Olanuñ 'âlem içre tıynetî pâk
Pâkdür fikr ü zikri olsa da hâk
Şol ki bed-asl ola olur bed-rây
Tîre-dildür olursa da bedr ay
Bir degül pîşe vü cibillet-i bâğ
Hem-dem olmaz hezâra 'akke vü zâğ
Peşşe olmaz hümâya hem-sâye
Zâğlar beñzemez şekker-hâya

⁴⁵¹ -Ü

⁴⁵² kâ'ili: kabuñı Ü

⁴⁵³ iderse garazla: ider garaz Ü

Ü76a

N'ola kec-tab olan iderse hilâf
Hak-şinâs ehl-i 'ilm ider insâf

2435

Câhilüñ kavl ü fi'line ne 'amel
Yâvegûy oladur kemâl-i cu'al
Yâ Îlâhî be-hakk-ı nûr-ı nebî
Fahr-ı 'âlem Muhammed-i Arâbî

Beni dîvâne kıldı efsâne
Sözlerüm oldu cümle yabana

Defter-i cürmüm oldu mâl-â-mâl
Noktadan hâli nâme-i a'mâl

Cümle sevdâ-yı hâl u hatt rakamum
Kaldı zulmetde ser-nigûn kalemüm

2440

Kara yazu başumda hâme gibi
Bükdi bilüm gam ile nâme gibi

Bu mecâzîde bulmadum çü kâl
Añladum n'idügin hakîkat-i hâl

Yâr 'âlemde 'aşk-ı pâküñdür
Dil Hayâl oldu derd-nâküñdür

Yâ Rab oldu kuluñ Vücûdî zebûn
Döyemez derd-i hecre ol mahzûn

Göñlinüñ Tûr'ına tecellî kıl
Derd-mendüñdür tesellî kıl

S76b

2445

Tâ ki zikrûñle hatm olup nefesi
Hayr ola bu cihânda hâtimesi

Târih-i Hatm-i Kitâb

Şükr-i bî-had müyessirü'l-âmâl
Virdi bu haste-dil za'ife mecâl

Ka'r-ı deryâ-yı 'aşka 'azm itdüm
Bu dürr-i hoş-nisârı nazm itdüm

Hüsn-i tertîbini görüp bî-'ayb
Söyledi gûş-ı câna hâtif-i gayb

Eyleyüp bu kitâba hayr ile fâl

Didi târih-i hatmi hayr makâl (981/1573-74)

Tetimme-i Hayâl ü Yâr ve Hasbihâl-i Vücûdî-i Bî-mecâl ü Dil-

fikâr

2450

İtmege dil hakîkati iz'ân
Mâni' olmaz tekallübât-ı zamân
Olmasun perde 'âlem-i sûret
Mâha bak gör cemâl-i mâhiyyet
Ki hakîkat yüzinde gâhî mecâz
Niçe şekle girür bu sûret-bâz
İ'tibâr ile kendi hâlünden
Cevher-i zâtuñ aña hâlünden
Bu zamâna gelince hâl-be-hâl
Gör ne kıldı muhavvilü'l-ahvâl

2455

Hele ben kendi hâlümi bilürin
Hâl-i müşkîl-fâlümi bilürin
Yoğurup mihnet ile Hak gilümi
Gile âgeşte eylemiş külümi
Kime dil-ber muhabbeti kime zen
Şevk-i 'ilm oldı bendeye reh-zen
Rağbet-i 'ilm ile çeküp ğurbet
Ma'rifetde görürdi dil rif'at
Görinürdi gözüme 'ayn-ı 'ulûm
Tâk-ı ebrûya çeşm-i şâhid-i Rûm

S77a

2460

Gam-ı zülf aña 'âşık-ı nâ-kâm
Lâmın aña olurdı kaddüm lâm
Çeşme-i mîmden irişmese âb
'Alev-i 'aşk iderdi cânı harâb
Levm iderdi baña günâh itsem
Gayrı dil-ber gamıyla âh itsem
Def-i şerr-i gulüv itdi dile⁴⁵⁴ ol
Bil ki 'ayn-ı 'uluvv idi dile ol

⁴⁵⁴ itdi dile: idi S

- İtse olur 'ulûm kalbi mekân
Mûla'-ı kesb-i tâlib-i 'irfân
- 2465 Gerçi sevdâ idi sevâdı anuñ
Meded oldu baña midâdı anuñ
- Ü77a Nûr-ı rahmet gibi 'aceb hikmet
Zulmet-i cehli mahv ider zulmet⁴⁵⁵
- Sözüm olsa 'aceb mi âb-ı hayât
Oldı 'ayn-ı hayât baña devât
- Hıdmet itdüm tarîk-i 'ilme biraz
Reh-ber oldum refîk-i 'ilme biraz
- Geh müderris olup gehî tâlib
Oldum akrâna dâ'imâ gâlib
- 2470 Soñra oldum hevâ ile güm-râh
Oldı ser-menzilüm tarîk-i sipâh
- Bir ze'âmetle bende-i nâ-kâm
Eylemişdüm Haleb'de dâr-ı makâm

⁴⁵⁵ zulmet: ma'rifet Ü

EKLER

Evsâf-ı Hamîde Hasan Efendi Kâdı-yı Haleb⁴⁵⁶

İttifâk-ı zamâne devr ü felek
Geldi evvel geçen yine dönerek

Ya'ni ferzend-i fâzıl-ı üstâd
Kınalızâde efzal-i ahfâd

Hikmet-âmûz Bû-Ali Sînâ
Fazl-bahşende-i dil-i fuzalâ

2475 Bahr-i 'ilmüñ yegâne dürri idi
Âbınuñ ya'ni zât-ı sırrı idi

S77b

İtse bahs-ı 'ulûm u bess-i fûnûn
Olur idi fûnûn-ı halk-ı cünûn

Nesrüñ ol hâce-i cihâmı idi
Cism-i nazmuñ edâsı cânı idi

Dür nisâr eyler idi nazm itse
Bahr-ı fazl idi nesre 'azm itse⁴⁵⁷

Güher-efşân olursa sözde o kân
Kân-ı la'lüñ tamardı bağrına kan

2480 Hayretinden göreydi gevherini
Yitirürdi Nizâmî dürlerini

Cür'a-i fazlın içse câmınuñ
Câm elinde kalurdu Câmi'nüñ

Ü77b

Sûz-ı tâb u şerâr-ı güftârın⁴⁵⁸
Görse Husrev yakardı eş'ârın

Aslını añdırursa⁴⁵⁹ n'ola o zât
Dâldür lutfâ bezre hüsn-i nebât

Pederi halka yazduğı Ahlâk
Hikmeti gör o hulka oldı halâk

⁴⁵⁶ Kâdı-yı Haleb: Kadı S

⁴⁵⁷ Beyit Ü'de bir sonraki beyitle yer değiştirmiştir.

⁴⁵⁸ Musavver pür-tâb-ı şerâr-ı güftârın Ü

⁴⁵⁹ añdırursa: añdırur Ü

- 2485 Hulkı nâm-ı şerîfî gibi hasen
Belki hulk-ı Hasan dir anı gören
Keremi kerm-i bâğ-ı mülk-i vücûd
Lutfi nev-bâde-i hadâyık-ı cûd
Cûd anuñ elinde Hâtem idi
Kass-ı⁴⁶⁰ ihsân aña müselleme idi
Kaleminden zuhûr idüp âsâr
Sözi oldı hadîs ile⁴⁶¹ ahbâr
İsteyen râfî' ola hâtırasın
Görsün ol nazm u nesre tezkiresin
- 2490 Bâb-ı fazl u belâğata o kitâb
Oldı mülk-i suhende fasl-ı⁴⁶² hitâb
Saña şâhid bu da'viye o vahîd
Oldı silk-i mevâli içre ferîd
İmtihân itdiler idüp galebe
Hükm ile hâkim oldı ol Haleb'e
- S78a
Haleb'e geldüğünde ol monla
Haleb olmuşdı mecma'-ı fuzalâ
Ehl-i dilden niçe cevâhir-i cân
Eylemişdi o kân-ı zevki mekân
Vasf-ı Haleb-i Şehbâ'dur
- 2495 Ne aceb kûşedür bu şehri Haleb
Nûrdur sûr u dûrı tob tolı hep
Disem olurdu ol yirüñ göbegi
Sûrı göz kal'a anda göz bebegi
Depede gör⁴⁶³ o hısn-ı mevzûnı
Götürür bir başında gerdûnı
- Ü78a
Seyr iden tâb-ı mihr ile anı
Zer-i hâlis sanur o bünyânı

⁴⁶⁰ Kass-ı: Nass-ı Ü

⁴⁶¹ hadîs ile: hadîs

⁴⁶² fasl-ı: fazl-ı S

⁴⁶³ gör: göz Ü

- Yaz olıncak o künbed-i hadrâ
Çarha döner burûc-ı kal'a aña
- 2500 Ya olur bir otâğ-ı jengârî
Ki muşamma'dan olmaya ârî
Kûh-ı billûr olur şitâda hemân
Kal'a gevher-nigîn ile yeksân
Beñzemez mi burûc-ı çarha evel
Dâ'im anda çerende ced'ü hamel
Handakından açılsa mâ-i mu'în
Havz-ı Kevser dinürdi ana yakîn
Su içinde habâba beñzer ol
Ya deñizde sehâba beñzer ol
- 2505 Kubbe-i kâ'adur safâ makrûn
Kal'a üstinde kaf'ası mevzûn
Olmasaydı makâm-ı İbrâhîm
Disem aña olurdu Tûr-ı Kelîm
Kal'a içre minâre-i bâlâ
San kanâdîl 'arşa oldu peyâ
Toptolı kal'a içre yâd u yerâğ
Dîde-i düşmen olsun andan ırâğ
Hûn-ı a'dâ çün açuben deheni
Ser-i bed-hâha diş biler bedeni
- 2510 Sûrı koçmış o şehri meşhûrî
Nitekim hâle mâh-ı pür-nûrî
İntizâr-ı nigâr ile yekser
Sûrda yollara⁴⁶⁴ bakar kapular
Kân-ı ni'met derinde her dükkân
Biter ol kân içinde cevher-i cân
Çârsûsı metâ'-ı hüsn ü bahâ
Semen-i cân medâr-ı bey' u şirâ
Âşık olsa ne deñlü rind-i cihân
Eñsesinden alur satar hûbân

⁴⁶⁴ yollara: yollar Ü

Ü78b

2515 Hâneler san içinde hısn-ı hasîn
Sâkin olan olur belâdan emîn
Kâ'alar şöyle berter ü ma'mûr
Cennet içre var aña göre kusûr
Sâha-i hânelerde âb-ı revân
Câna virür hayât u birkeye cân
Görse anuñ letâfetin kevser
Ağzınuñ hayret ile suyu akar
Rızk-ı maksûmdur san oldı nasîb
Ayağıyla gelür kapuya halîb

2520 Keçisin sağsa râ'i-i yâğı
Sokağından akar süt ırmağı
Bulınur tâze tâze mîveleri
Nitekim dil-berinde şîveleri
Bâğ u râğını görse ger rıdvân
Diline dâm olurdu bâğ-ı cinân
Halkı buldı çü râyet-i beyzâ
Didiler vasf idüp aña şebâ

**Kınalızâde Hasan Efendi Haleb'de İken Bâ'is-i Cem'iyet Olan
Erbâb-ı 'İrfânuñ Beyânıdır**

Kimdür anlar ki anda cem' oldı
Bezm-i 'irfâna cümle şem' oldı
2525 Evvelâ rûy-ı 'âlemüñ hâli
Hâli mu'îni hazret-i Hâlî
Ki odur şimdi server-i şu'arâ
Suhen-ârâ-yı meclis-i bülegâ
Hulkı Mahmûd nâmı Ahmed'dür
Sözde lutf edâsı bî-haddür
Sözde añlasa kâkül-i dil-ber
Kılı kırk yarar ol suhen-perver
Âsyâveş yabana savt itmez
Nüktedândur dakîka fevt itmez
2530 Sâbıkâ ol vahîdi devrânuñ

Ü79a Mîr-i mîrânı idi Şehbâ'nuñ

Sâbıkân Mekke Kadısı Olan Osman Efendinüñ Vasfıdur

Birisi dahi kâdı-yı Mekke
Kân-ı ni'met ocağı bir tekke

Ya'ni Avnî Efendi kim meselâ
Matla'-ı şî'r ü mecma'-ı inşâ

Anuñ ecdâdı idi gerçi mülûk
Eyledi ol⁴⁶⁵ tarîk-i 'ilme sülûk

Dukakinzâde şöhret-i nesebi
Mîr-i mîrân idi selefde ebi

2535 Ol ki geldi mevâlîden oldu
Mevleviyyet kemâlini buldı

Haleb Defterdârı Hayâlîzâde Ömer Efendinüñ Evsâf-ı Hamîdesidür

Haleb'e biri dahi defterdâr
K'aña mîrâs defter-i iş'âr

Pederidür anuñ Hayâlî Beg
Gelmedi 'âleme misâli yeg

Sözde her nüktesi hayâl-engîz
Sözi tatlu zebânı şekker-rîz

Keremi hod anuñ kerâmet idi
Lutfi şermendesı velâyet idi

S79b

2540 Âstânında cerr için her gâh
İki keçkül sipihre mihr ile mâh

Sâbıkân Bağdâd Defterdârı Olan Süleyman Efendinüñ Evsâf-ı Hamîdeleridür

Biri dahi efendimüz Tab'î
Tab'ı bahr-ı ma'ârifüñ teb'i

Mâhir idi Efendi her fende
'Âlem olmuşdı fazlına bende

Oldı Bağdâd'a gerçi defterdâr
Olmadı kalbi defter-i dînâr

⁴⁶⁵ Ol: -Ü

- Almayup ol hisâba dünyâyı
Hîçe saydı bu safer sevdâyı
- Ü79b
2545 Erlik idüp o merd-i ehl-i mezâk⁴⁶⁶
Bakmadı zâl-i dehre virdi talâk
- Beyân-ı Vâkı'-ı Hâl**
Cem' idince felek bu eşrâfi
Niçe devr eylemişdi eknâfi
- Biñi olmuşdı hicretüñ o sene
Haleb'i yakmış idi kaht o sene
- Saklayup kurs-ı mihri çarh-ı berîn
Sokar idi yirüñ dibine hemîn
- Çarh olurdu helâk ol deyde
Yimese kurs-ı mâhı bir ayda
- 2550 Felegüñ irmeyüp gınâya eli
On iki nân ile geçürdi yılı
- Sene âhir olup bahâr oldu
Şeb-i mihnet geçüp nehâr oldu
- Çeşm-i nergis uyandı uyhudan
Bûy-ı ni'met irişdi şeb-bûdan
- Virdi dehre hayât-ı tâze nebât
Yidi 'âlem anı çü kand-ı nebât
- Oldı hem-ser bahâyime insân
Halk-ı 'âlem ot otlar oldu hemân
- S80a
2555 Gelmiş idi velî bahârı latîf
Halka gül gösterürdi şekl-i ragîf
- Gam yimek diyü bülbül-i şeydâ
İder idi sadâ ki câna gıdâ
- Salınup şîvelerle serv-i çemen
Gonçe açıldı oldu güller şen
- Tonanup nâz ile 'arûs-ı bahâr
Geydi bir câme nakşı pür-ezhâr

⁴⁶⁶ mezâk: fedâk Ü

- Bağladı bir güzel hevâ ki sabâ
Diñleyüp raks ider gül-i ra'nâ
- 2560 Dehen açdı terâneye bülbül
Okudı şevk ile kasâyid-i gül
- Ü80a İdüp emvâcı sîmden evtâr
Viridi santûrına düzen enhâr
- Oldı anuñ neyinden gül deffâf
Kıldılar gülşen içre lâf u güzâf
- Da'vet idüp biri birin seyre
Viridiler şevk u gayreti gayre
- Eyleyüp bî-bedel ziyâfetler
Kıldılar halka bezl-i ni'metler
- 2565 Zû-fünûn olmağın bu ehl-i suhen
Bezmdede söylenürdi bir niçe fen
- Her biri fazlın eyleyüp iş'âr
Kim mu'ammâ dir idi kim eş'âr
- Okur idüm Hayâl ü Yâr'ı hakîr
Gösterürdüm niçe hayâl-i hatîr
- Bıkr-i fikrüm bulup mecâl-i delâl
Niçe yüzden iderdi 'arz-ı cemâl
- İdüp esrâr-ı lutfına im'ân
Hep kalurlardı hüsnine hayrân
- Kelîmât-ı Pür-nikâd-ı Süleymân Efendi**
- 2570 Gördi Tab'î Efendi bu suheni
Açdı tahsîn ü medhine deheni
- S80b Didi ey 'ârif-i suhen-perdâz
Nüktedân-ı belîğ-i 'âlem-i râz
- Bu cevâhir ki mâlik olmışsın
Melik-i nazma sâlik olmışsın
- Kıymetin bil ki her biri meselâ
Bahr-ı nazm içre bir dür-i yektâ
- 'Âlemüñ bil ki şeb-çerâğıdur

- Her gören şeb-çerâğa yağıdur
- 2575 Râh-ı nazmı keser harâmî çok
Sârîk u düzd-i⁴⁶⁷ ma'nî 'âmî çok
- Zâtuñı mahlas eylemez ta'yîn
Mahlas olmaz halâsa hısn-ı hasîn
- Ü80b Çok Vücûdî gelür cihândur bu
Bir güzergâh-ı kârvândur bu
- Hasbihâlûñ nedür beyân eyle
Ol me'ânîyi dâstân eyle
- Rişte-i nazm-ı nâzımı bileler
Dür-i im'ân⁴⁶⁸ ile nazar kılalar
- 2580 Pendini gûş idüp anuñ yârân
Didiler hak budur ki kıldı beyân
- Gerçi ta'rîfe ihtiyâcuñ yok
Haddini bilmeze 'ilâcuñ yok
- Ağzına düşmeyen sözi cühelâ
Eylemezler hayâ iderler edâ
- Dönmez iken dili benümdür dir
Pîle anuñ dürer benümdür dir
- Bilmeyen aña i'timâd eyler
Bilseler dahı kim 'inâd eyler
- 2585 Olsa sâbit dırahtuñ aslı eger
Berg ü bârında⁴⁶⁹ şübhe itmezler
- Cevher ile olursa şöhret-i kân
Olmaz isnâd pîleye imkân
- Hâk-i ma'den ki sîm ile zer ola⁴⁷⁰
Mis deyen bed-güher ne ebter ola⁴⁷¹
- Gûş idüp pendi hasbihâl eyle

⁴⁶⁷ düzd-i: dürr-i S

⁴⁶⁸ imèân: dâmi'ân S

⁴⁶⁹ bârında: yârında Ü

⁴⁷⁰ ola: olur Ü

⁴⁷¹ ola: olur Ü

- Sözi kes bed-zebânı lâl eyle
S81a İltifât ile bâğbân-ı dil
Bâğ-ı fikretde kaldı pâ-der-gil
- 2590 Gelüben hâme'i devâta kodı
Ney-şeker⁴⁷² şâhını furâta kodı
- Bula tâ ki nümâya isti'dâd
Ola âb-ı hayât aña midâd
- Turdı anda biraz nihâl-i kalem
Köki oldı likâyile dirhem
- Kaldurup dikdi gülşen-i suhene
Yâ neyistân-ı ney-şekerde yine
Ü81a
- Andan açıldı çok gül-i ra'nâ⁴⁷³
Ki anuñ bûyın almamış şu'arâ
- 2595 Hâsıl oldı ki şol⁴⁷⁴ şeker-güftâr
Bulmadı lezzetin anuñ 'assâr
- Kalemüm tâk ü katre-i hibrüm
Oldı âb-ı 'ineb devâtum hum
- Hâmem⁴⁷⁵ aldı şu bâdeden kâmu
K'aña dil-teşne Câm'da Câmî
- Teşne olsa 'aceb mi bâde-i Rûm
Âb-rûy-ı Hakîm'dür ma'lûm
- Çakır olmaz şikâr ile şeh-bâz
Meges olmaz hümâyâ hem-pervâz⁴⁷⁶
- 2600 Virmedi bu düre Nizâmî nizâm
Dür-i nâ-süfte nazma olmaz râm
- 'Aceb olmaz Zahîre bu zâhir
Cevher-i ferdi nazma kim kâdir

⁴⁷² Ney-şeker: tîşker Ü

⁴⁷³ gül-i raenâ: gül-i maenâ Ü

⁴⁷⁴ şol: bir Ü

⁴⁷⁵ Hâmem: câmum S

⁴⁷⁶ hem-pervâz: hem-servâz S

- Enverî şî'ridür meh-i enver
Gicede mâh olur ziyâ-güster
Şimdi gelse olurdu ol pür-nûr
Rûzda hem-çü şem'a-i kâfûr
İncelüp şî'r-i şî'r-i mûy-ı miyân
Kılı kırk yarar oldılar yârân
- 2605 Kudemâ şî'rin okumaz zurefâ
Eski takvîme yok 'amel zîrâ
- S81b Yeñi ma'nâ bulup edâ-yı müfîd
Nazma geydurdiler libâs-ı cedîd
Yeridür şükr ide bu hâle selef
Ogul⁴⁷⁷ oldu ataya hayr halef
Selefüñdür yine bu bedr-i kemâl
Mehde zâhir olur güneşdeki hâl
Bitirür mîve'i egerçi dıraht
Bâğbânuñ durur o ni'met ü baht
- 2610 Ne kadar gevher ala kim insân
Ola kesretde kân ile yeksân
- Ü81b Ne kadar dürr ile bulursa gınâ
Dil-i hâce olur mı hiç deryâ
Kıldılar 'âleme ziyâfet-i 'âm
Ki tufeyli anuñ havâs u 'avâm
Basalı güşterâd-ı fazla kadem
Anlaruñ hûşe-çînidür 'âlem
Rahmet ervâh-ı pâk-i pîrâna
Mürşidân-ı tarîk-i 'irfâna
- 2615 Dârı derden kinâyet eylediler
Bâb-ı Hakk'a hidâyet eylediler
İsmi idüp müsemmiyâta hicâb
Yazdılar her varakda niçe kitâb
Şekle bakmaz cihânda 'ârif olan

⁴⁷⁷ Oğul: Oğlı Ü

Sûretüñ sîretine vâkîf olan
Nâra baksa o nûra nâzır olur
Nûra baksa Hudâ'yı zâkir olur
Âdemi sanma lahm ile demdür
O demi⁴⁷⁸ aña özge 'âlemdür

Sebeb-i Te'lifde Mezkûr 'Alî Çelebi Efendi Şam'da Mısır Kâdîsı

Olup Mısır'a Bile Gittügidür

2620 Diñle hâli o fâzıl-ı ma'rûf
Na't-ı fazl-ı kemâl ile mevsûf

Ol ki zikr-i cemîli ile kitâb
Oldı fasl-ı fazilete bir bâb

S82a

Kınalızâde ya'ni kim o velî
Kendi bâb-ı 'ulûm u nâmı 'Alî

Ne kadar kim o sâhib-i ahlâk
Hâkim-i şer'⁴⁷⁹ idi be-istihkâk

İctihâd eyleyüp 'adâlet ile
Levh-i mahfûzdan 'inâyet ile

2625 Niçe cârî olursa emr-i kazâ
Halk içinde iderken ol icrâ

Geh kırâ'at gehî niyâbet idüp
Gâhi hizmet gehî 'ibâdet idüp

Ü82a

Ser-fürû eyleyüp tapusunda
Bende-i hâs idüm kapusunda

Tâ ki ol pâdişâh-ı mülk-i cihân
Mâlik-i ins ü cân u kevn ü mekân

Hâkim-i zü'l-celâli ve'l-efzâl
'Âlim-i sır muhavvilü'l-ahvâl

2630 Şâm'a tahvîl iden bu eyyâmı
Mısır'a tebdîl eyledi Şâm'ı

Ol ebu'l-fazla⁴⁸⁰ gör ki Mevlâ'yı

⁴⁷⁸ O demi: Âdemi Ü

⁴⁷⁹ şer': Şâm Ü

⁴⁸⁰ ebu'l-fazla: ebu'l-fazl Ü

- Nâmzed kıldı ümm-i dünyâyı
Ni'met-i Hak için o merd-i Hudâ
Şeker-i şükri kıldı câna gıdâ
Yûsuf mansıba olup mâlik
Ol 'Azîz oldı Mısır'ına sâlik
Mısır'a girdi o bahr-ı 'ilm-i Hudâ
Şâfi'î havz oldı nâ-peydâ
2635 Görüp ol bahri anda re'ye'l-'ayn
Didiler Mısır'a Mecma'u'l-Bahreyn
Kimdür iden o bahri Nîl'e kıyâs
Çizidür Nîl ü hâmesi mikyâs
Nîl olursa nebât-ı zir'a sebeb
Budur olan hayât-ı şer'a sebeb
Hâli Mısır'ıñ 'acebdür ehli bilür
Su kesilmezse etmegi kesilür
S82b Sihri bâtil olup ferâ'inenüñ
Oldı halk düşmeni melâ'inenüñ
2640 Şeker-i şer'i Mısır'a dâd oldı
Şekerüñ dadı bil ki ad oldı
Kaldı seyr-i Karafe seyr-i Bulak
Halkı oldı me'ârifeye müştâk
'İlm-i takvâ vü dîn ile yek-ser
Câmi'-i Ezher oldı mahkemeler
Neydügin gördi 'adl ile insâf
Kâhire oldı mazhar-ı eltâf
Ü82b Ben de ol bahre nehr-i⁴⁸¹ sâ'il idüm
Ya'ni kim sâ'il-i mesâ'il idüm
2645 Virüben hükm-i şer'a 'adl ile dâd
İder idüm niyâbet-i üstâd
Mısır'da Burûsa Kâdısı Virilüp Hizmetlerinde Bile Gıtdügidür⁴⁸²

⁴⁸¹ nehr-i: nehre Ü

⁴⁸² Gıtdügidür: Geldügidür Ü

Der-sıfat-ı Medîne-i Burûsa⁴⁸³

Gör kazâyı ki⁴⁸⁴ hâkim-i mutlak
Şer'i iden nizâm-ı 'âlem-i Hak

Emrine şöyle⁴⁸⁵ çekdi tuğrâyı
Hâkim-i Rûm ide o monlâyı

Bu sa'âdetle ol hümâ-sâye
Sâye saldı kazâ-yı Burusa'ya

Ne güzel şehr olur bu şehr-i şerîf
Mâh-rûlar mekânı cây-ı latîf

2650 Merkad-i husrevân-ı Cem-haşmet
Cây-ı ervâh ravza-ı cennet

Kim görem dirse Âl-i 'Osmân'ı
Seyre gelsün o bâğ-ı Rıdvân'ı

Türbeler içlerinde serverler
Kasr-ı cennetde 'işret eylerler

Virmek için o şehre kadr ü şükûh
Döşemiş dâmenini altına kûh

Niçe kûh u tilâl ol vâdi⁴⁸⁶
Belki kutb-ı zemînüñ evtâdı

S83a

2655 Sürmege dâmenine gün yüzünü
Tolaşup⁴⁸⁷ görmez idi hiç tozını

Kulesinden bakaydı çarh-ı berîn
Başı döner düşerdi yire hemîn

Dâye-i ebr koltuğında hemân
Sanki gehvâredür o kûh-ı girân

Mîşesinde dıraht-ı pür-âsâr⁴⁸⁸
Yiyene mîvesini minnet var

Berf sanmañ başında mâ'idedür

⁴⁸³ Der-sıfat-ı Medîne-i Burûsa: Sıfat-ı Medîne S

⁴⁸⁴ ki: kim Ü

⁴⁸⁵ şöyle: böyle Ü

⁴⁸⁶ ol dâdı: oldı Ü

⁴⁸⁷ Tolaşup: Tolaşur Ü

⁴⁸⁸ pür-esmâr: pür-âsâr S

- 'Aynı 'aynı me'an o zâ'idedür
Ü83a
2660 Gelünüz 'işrete diyü her-bâr
El salar kâ'inâta şâh-ı çenâr
Seyre varsa bişirse kes dâne
Cân atar dânesine kesdâne
Kim ki gamdan kaçup çıkarsa aña
Aña tâğ üsti bâğ olur meselâ
Olduğı⁴⁸⁹ bu sehâb aña zulümât
Suları 'aynı ile âb-ı hayât
Âbda mâhiyân-ı nâzük-ten
Hût burcı sanurdu anı gören
2665 Kızlığı yok metâ'-ı hüsn ile pür
Zâl-i dünyânuñ ol gelincigidür
Baskısı olmasa bu şehriñ o tâğ
Su yirinden olurdu belk'ırmağ
Âb-ı hayvâna beñzer ol sular
Akıdur Hızr'ı kendüye cûlar
Pürdür enhâr ile içi taşı
Var ise andadur Buñarbaşı
İldur kaplıcası itme akın
Bir perîsüz o suya gitme sakın
2670 Mâhlarla görüp o havzı revân
Burc-ı âni⁴⁹⁰ yosuba urdu hemân
Gördi mâliklerini ol mânuñ
Gamdan ağzı köpürdi deryânuñ
S83b
Dögünüp eylese n'ola âhı
Oldı bu havza mâhlar mâhı
Geh talar dil-ber aña gâhi çıkar
Geh toğar gün felekde gâhi batar
Bir 'aceb havzdur olur râtib

⁴⁸⁹ Olduğı: Oldı Ü

⁴⁹⁰ âni: ayı Ü

- Gâh⁴⁹¹ maşrık felekde geh⁴⁹² mağrib
2675 Getürür⁴⁹³ geh rakîbi ol âyı
Götürür gâv sanki dünyâyı
Niçe havz ol ki 'âlem-i bâlâ
Reşk ider ol melekler ile aña
Ü83b Havza girse eger o rûh-ı revân
Âba virür hayât u birkeye cân
Soyınup havza girse bir niçe ten
Baş çıkarur felekde bir yakadan
Niçe çok başlıdur görüñ anı
Âb-sûret kocar o cânânı
2680 Görmeyen bir bedende bir nice cân
Havzı görsün o kaplıcada hemân
Âb ile havz bir güzel mir'ât
Anda 'aks-i melek iden harekât
Âşnâdur diyü gelen dil-ber
Âb ta'zîm⁴⁹⁴ idüp el üzre tutar
Talicak yâr kim görünmez olur
Mevcler kandadur diyü döginür⁴⁹⁵
Hûblarla semâ' idüp gird-âb
Birini kor birisine gider âb
2685 Âb olur havz içinde dîvâne
Kudurur köpürür o mestâne
Sîm-tenler kocup⁴⁹⁶ safâ ider âb
Teşne-leb havz kaldı hâli harâb
Yâr girse suya gamı açılır
Şâd olur⁴⁹⁷ hayli dökülür saçılır

⁴⁹¹ Gâh: Gâhi Ü

⁴⁹² geh: gâhî Ü

⁴⁹³ Getürür: Götürür S

⁴⁹⁴ ta'zîm: -S

⁴⁹⁵ Geh batar âba ol görünmez olur
Mevcler katındadur diyü döginür Ü

⁴⁹⁶ Kocup: kocuşup Ü

Gerden-i yâre tavk için emvâc
Dürler ihzâr ider bahâsı⁴⁹⁸ harâc
Sevdigünden su yâri⁴⁹⁹ sanma kocar
Sînesini yarup içine koyar

- 2690 Cebe satsa 'aceb mi çarha zemîn
Hâlesin kıldı mâhlar tezyîn
Anda dahı o bahr-ı bî-pâyân
Kıldı icrâ 'uyûn-ı şer'i revân
Düzedi metn-usûl-i şer'i tamâm
'Adl-i kâdî Şüreyh'a kalmadı nâm
Anda oldukça ol velî-ni'met
Hıdmet olmuşdı bendeye kısmet

Ü84a

Degül idüm velîk ol kassâm
Ki ola nâr odur deminde makâm

**Soñra Edirne Kazâsı Virilüp Burûsa'dan Edirne'ye Bile
Gidüldigidür**

Sıfat-ı Edirne

- 2695 Virmiş idi kazâya çünki rızâ
Edrene oldu soñra hükm-i kazâ
Bir 'aceb bâğ u râğı çok kişver
San hat-âver vefâsı çok dil-ber
La'l-i dil-ber gibi hayât-efzâ
Mîve-i âbdârı câna gıdâ
Mîve-i ter kenâr-ı Tunca Meriç
'Âşıkâ remz ider ki turma yi iç
Olmasaydı Hıdırlık anda 'ıyân
Âb-ı hayvân dimek olurdu yalan
- 2700 Olduğıçün o suda perverde
Cân olur la'l-i nâb-ı dil-berde
İtmez ise eser 'aceb mi hazân

⁴⁹⁷ Şâd olur: teşneler S

⁴⁹⁸ bahâsı: behâyı Ü.

⁴⁹⁹ su yâri: yâri su Ü

İçer âb-ı hayât serv-i çemân
Sanma hüsni safâ-yı cûyudur
Rûmili'nüñ bu âb-ı rûyudur
Gülşeninde ne deñlü açıla gül
Her güline hezâr olur bülbül
Nâğmeden gûşı güllerüñ tutulur
Nâle-i bülbüli işitmez olur

S84b

2705 Âbı cân u hevâsı cism-i latîf
Anuñ için olur cevânı zarîf
Savt-ı bülbül simâ'-ı sic'-i tuyûr
Tab'a virür safâyı şî're şu'ûr
Şu'arâsı çok olduğına sebep
Nazm okur gülşeninde bülbüli hep
Anda ol hâkim-i muhâkim-i dîn
Kıldı tenkîd hükm-i şer'-i mübîn
İtmeyüp hizmetinde zerre fütûr
Olmadum sâyeveş yanından dûr

Ü84b

**Edirne'de Ol Monla Kazâ-yı İstanbul'a Mübtelâ Olup Bile
Gidildügidür**

Sıfat-ı İslambol

2710 Andan ol mürsil-i kitâb u resûl
Virdi aña kazâ-yı İstanbûl
Pây-ı taht-ı nebîre-i 'Osmân
Şeh-nişîn-i serây-ı mülk-i cihân
Mâh-rûlarla şöhre-i âfâk
Mecma'-ı halk u maksim-i erzâk
Niçe şehr ol sevâd-ı 'ayn-ı na'îm
Yidi kulle içinde heft-iklîm
Görinür ortasında deryânuñ
Rub'-ı meskûnidur o dünyânuñ
2715 Niçe kişver o başka 'âlemdür
Sûrı gerdûn nücûmı âdemdür
Kullesi aksi sanma deryâda

- Burc-ı âbîdür ol bu dünyâda
Hût burcı içinde her bir hût
Ki felek hûtı olamaz ana kût
Seyr iderken burûc-ı hem-vârın
Gün zemîne düşürdi destârın
Yüz sürer pâ-yı sûrına deryâ
Rûzgâruñ gamını çekmeye tâ
- 2720 Virmese⁵⁰⁰ mevc-i bahre arka o sûr
Rûzgâr ider idi çok şer ü şûr
- S85a Koçdı deryâ miyân-ı sûrı velî
Birbirine kavuşmaz iki ili
Oldı hikmet ili ile bu rüsûm
Bir de seyrinden olmaya mahrûm
İki deryâ derinde eyle nigâh⁵⁰¹
İki cârî kulu sepîd ü siyâh
Arkasında gemiler ile müdâm
Taşır aña zahîre iki gulâm
- 2725 Keşti ile o bahr-ı kişver-i pâk
Sepedi arkasında bir semmâk
- Ü85a Fülk-i meşhûnı ile her mellâh
Nûh'dur tâlib-i felâh u necâh
Hızır'dur sanki her biri anuñ
Ki bilürler dilini deryânuñ
Dâr-ı İslâm u mecma'-ı 'ulemâ
Belki dâru's-selâm-ı mülk-i fenâ
Hâric ü dâhilî medârisdür
Sâhibi mülk-i dîne hârisdür
- 2730 Medrese içre tâlib ü monlâ
Âdem ile melâ'ike gûyâ
'İlm-i esmâ-yı Hak idüp ta'lîm

⁵⁰⁰ Virmese: Virse Ü

⁵⁰¹ nigâh: nâgâh Ü

- İder âdem melâ'ike tefhîm
Câmi'i câmi'-i mehâsin-i dîn
Âbidi sâcid-i zemîn-i yakîn
Minber üzre okur hatîbi 'ilim
Tûrda⁵⁰² zikr ider Hudâ'yı Kelîm
Beñzer ol gülsitâna mahfiller
Açıla gül okuya bülbüller
2735 Çâr-sûsı içinde cân bulunur
Nakd-i cân ile râygân alınur
Şöyle kesret ki yolları hûbân
Tokınur ehl-i 'aşka cilve-künân
S85b Seyrine cân fedâ ola anuñ
Tekkeler Mekke'si cevânânuñ
Kıl teferrüc boğaz hisârına
Ni'met-i vuslatuñ diyârına
Tıfl-ı dil-ber yiri Beşiktaş'ı
Salınur seyri için evbâşı
2740 Dil virenler ol zülfî çevgâna
Kandadur geçdi seyr-i Top-hâne
Galata cânibinde muğbeçeler
Begler üftâdeler içüp geçeler
Yâri ile geçen Kasımpaşa'ya
'Aceb olmaz cihânda çok yaşaya
Ü85b Gözcüsidür anuñ Ebâ-Eyyûb
Yıkamaz dilleri o şehri-âşûb
İsteyen seyr-i Üsküdâr eyler
Cûyveş servler kinâr eyler
2745 Nice gîtî-nümâdur ol deryâ
Gösterür bir nazarda⁵⁰³ niçe safâ

⁵⁰² Tûrda: Tûr u S

⁵⁰³ nazarda: nazardan Ü

- Yedi iklimi bir nazarda hemân
Seyr ider anı geşt iden yârân
Sanki devr-i felekde ol dil-ber⁵⁰⁴
Yedi şehriñ içinde bir ülker
Kesret-i halk u hayret-i insân
Cây-ı haşre nümünedür o hemân
Mübtelâ oldı çün kazâyile ol
Gözcü kodı yola kazâyile yol
- 2750 'Azm-i monlâyı gûş idüp der-hâl
Eylediler mevâlî istikbâl
Girdi şehre sa'âdet ile o mâh
Döşedi yüzini ayağına râh
Hem-nişîn olduğına ol yâda
'Özr idüp çok düşündi seccâde
- S86a Çeküben sînesine sadr-ı kazâ
Didi ey efdal-i zamân ehlâ
- Evsâf-ı Hamîde-i Şeyhu'l-İslâm Müftiyyü'l-Enâm Şeyhi ve
Üstâdı Ebû's-su'ûd İmâdî**
Anda müftî idi o pîr-i şehîr
Fâzıl-ı dehr ü sâhib-i tefsîr
- 2755 Şeyhü'l-islâm u efdal-i fuzalâ
Ekmel-i şârihân-ı 'ilm-i Hüdâ
Müfti-yi müşkilât-ı hâss u 'avâm
Olur olmaz kelâmı dehre nizâm
Ya'ni monlâ Ebu's-su'ûd o sa'îd
Ki odur bahr-ı fazla dürr-i ferîd
Olsa cârî cihânda hükm-i kazâ
Hikmetine odur viren fetevâ
- Ü86a İctihâdın göreydi ger Nu'mân
Kavl-i sâbit nedür bilürdi 'ıyân
- 2760 Keşf-i esrâr iderken ol keşşâf

⁵⁰⁴ dil-ber: kişver Ü

- Kavl-i Keşşâf olurdu lâf u güzâf
Görse 'allâme nazma tefsîrin
'Özr-leng ider idi taksîrin
Nâzır olsa o hüccete kâdı
Olur idi kazâsına râzı
Görse Sekkâkî ma'nî îzâhın
Sokar idi başına miftâhın
'İlm-i hikmetde Bû-Alî Sînâ
Tıfl-ı ebced degil söz ańsa ańa
- 2765 Hak budur ol Me'âlim-i Tenzîl
Yeter anuñ fazîletine delîl
Her varak bir sahîfe-i 'âlem
Nükte-gûy-ı mukadderât-ı hikem
Ne kitâb ol muhît-i bahr-ı 'ulûm
K'oldı irşâd u 'akl ile mevsûm
Dürr-i ma'nî⁵⁰⁵ içinde deryâdur
Katre içre misâl-i dünyâdur
Sadev-i lafz içinde dürr-i yetîm
Ma'ni-i dür-nisâr-ı nazm-ı kerîm
- S86b
2770 Sûy-ı Hak'dan esüp sabâ vü deyûr
Mevclerdür içinde sanma sûtûr
Cehl tûfânına sefîne-i Nûh
Ki necâtı bulur o fûlk ile rûh
İder iken kalem anı tahrîr
Söyler idi hikem diñildi sarîr
Şevkden gâh olurdu iñler idi
Kulak urur hurûf diñler idi
Şem'aveş gâh olurdu dûd-ı dili
Safha üzre misâl-i hatt-ı celî
- 2775 Gâh olurdu gelürdi vecd ile hâl
Hâl olurdu dilinde kîl ile kâl

⁵⁰⁵ ma'ni: deryâ S

Ü86b

Gâhi⁵⁰⁶ kan ağlar idi sûzından
Sürhe batmış sanurdı anı gören

Âteş-i 'aşk içinde key âsâr
Sürhî tâb-ı şerâr ahker-i nâr

Her satır sanma hâl ü mâzîdür
Münkir-i 'aşka seyf-i mâzîdür

Cevher-i tîğ-i 'aşkdur o hurûf
Gösterür münkirân-ı Hakk'a hutûf

2780 Her sahîfe riyâz-ı bâğ-ı cinân
'Aynı ile sutûrî nehr-i revân

Nüktelerle sûtûr pür-zulümât
Cûylardur içinde âb-ı hayât

Feyz-i Hak'dur o cûlaruñ 'aynı
Mu'cîz olsa 'aceb degül ya'ni

Tabakât ile fikr iderse Celâl
Aña kadr celâli fikri mecâl

Vâris-i fazl u şâri'-i meşrû
Zâtıdur câmi'-i usûl ü fûrû'

2785 Özi asl-ı kitâbdur anuñ
Sözi fasl-ı hitâbdur anuñ

Yazdı Gazzâli gerçi kim İhyâ
Eylemişdür 'ulûmı ol ihyâ

S87a

Nass-ı kâtı' kelâm-ı samsâmı
Kat' ider 'ırk-ı reyb-i ahkâmı

Bahr-ı nazma o dür-i yektâdur
Niçe dür nesr-i dürde deryâdur

Bülegâ-yı 'Arab Züheyr* ü Lebîd*

⁵⁰⁶ Gâhi: Gâh Ü

* Sahabeden birkaç kişinin adıdır. Bkz. Sâmî 1996: C. 4/ 2434-5.

* Lebîd: Bin Rebî'a yahut bin Esved bin 'Âmir bin Mâlik bin Ca'fer bin Ca'ferî. Sahabeden ve e'âzım-ı şu'arâ-yı Arapdan olup, Muallaka-i Seb'adan birinin sahibidir. Câhiliyette pek çok eş'ârî vardır (Sâmî 1996: C. 5/3986).

Sözini aňlamaz bir iki pelîd
2790 Şu'arâ-yı 'Acem Nizâmî nizâm
Kaldı anuñ yanında bir kurı nâm
Zû-fünûn-ı⁵⁰⁷ cihân idi ol pîr
Yoğidi 'âlem içre aña nazîr

Bilür idi mevâlî vü vâlî
İltifâtını mansıb-ı 'âlî
Ü87a

Fuzalâdan birine itse pesend
Gün gibi olur idi kadri bülend
Eylese bir sözini istihsân⁵⁰⁸
Fazlına farz olurdu hükm-i zamân

**'Ali Efendi Bu Bendelerin Âdet-i Mu'tâde Üzre Monla Ebu's-
su'ûd'a Rabt İtdükleridür**

2795 Başladı çün kazâya ol fâzıl
Hak zuhûr eyledi gidüp bâtıl
İtmege halka fazlını i'lâm
İtdi monlâ ri'âyetine kıyâm

İsteyüp andan aldı dânişmend
İde tâ dânişini halk pesend

Fuzalâya yiter bu pîrâye
Vara şâkirdi ders-i monlâya

Hamd-i bî-had sipâs-ı bî-pâyân
Baña oldı müyesser ol ihsân

2800 İrişüp hıdmetine monlânuñ
Bildüm aslını lânuñ illânuñ

Hikmet-i kâ'inâtı⁵⁰⁹ harf-be-harf
Eyledüm okumaga 'ömrümi sarf

**Monlâ Hazretlerinün Hıdmet-i Şerîflerinde A'lâ Dersler
Okunduğudur**

'İşâret-i be-Kavâ'id-i Sarf

S87b

⁵⁰⁷ Zû-fünûn-ı: dû-fünûn-ı S

⁵⁰⁸ istihsân: üstühân Ü

⁵⁰⁹ kâ'inâtı: kâ'inâta Ü

- Kelîmât-ı sahîha kavî-i latîf
Sıklet-i kalbi eyledi tahfîf
Sâlim oldu 'ilelden efkârüm
Fî'l-i kalb oldu dâyimâ kârüm
Göñlüm oldu misâl-i câm-ı safâ
Cur'aveş nâkîsa degül me'vâ
- 2805 Oldı dil masdar-ı me'ârif-i zât
Olsa müştak 'aceb mi 'ilm-i⁵¹⁰ sıfât
Gûy u çevgân hâl ü istikbâl
Geldi meydân-ı fikre hâl-be-hâl
Feth olup bâb-ı bahs-i ba's ü nüşûr
Gussadan oldu hâtırum meksûr
- Ü87b Cân u dilde muzâ'af oldu elem
Müdgam oldu derûn-ı sîneme gam
Harekât-ı kuvâyâ geldi sükûn
'İllet-i gam derûna kıldı rükûn
- 2810 Meylüm oldu mücerredâta mezîd
Maksadum oldu 'âlem-i tecrîd
'İşâret-i be-Kavâid-i 'İlm-i Nahv u İ'râb
Feth idüp fenn-i 'ilmüñ ebvâbın
Añladum hep binâsın i'râbın
Nâzır oldum mîzâc-ı terkîbe⁵¹¹
Vâkıf oldum fenâ-yı tertîbe
Başda 'örf ü izâfet-ı 'ulemâ
Varlık isnâd iderdi gâhî baña
'İlm-i esmâ idüp zamîrûme yir
'Âbid oldu dile fevâyid-i pîr
- 2815 Mübtedâdan⁵¹² haber alup dil ü cân
Zâta oldu sıfat ile nigerân⁵¹³

⁵¹⁰ 'ilm-i: hâl-i Ü

⁵¹¹ terkîbe: nerkîbe Ü

⁵¹² Mübtedâdan: Mübtedân S

⁵¹³ nigerân: nigedân Ü

- Hâsıl itdi⁵¹⁴ sıfâta çünki vukûf
Oldı 'ilm-i yakîn ile mevsûf
Kalmadı mübhemâtı hiç anuñ
Bildı gâyâtını bu eşyânuñ
Câzim oldum⁵¹⁵ fenâ-yı dünyâya
'Âzîm⁵¹⁶ oldum fenâ-yı 'ukbâya
Dâr-ı dünyâda yok ta'alluk-ı çâr
Ola mı ehl-i 'aşka dâr-ı karâr
- 2820 Oldı câna 'işâret u mevsûl
Sılanuñ bir beşâretine vüsûl
'Âmil añdukca yâd idüp 'amelüm
Rif'ata nasb-ı nefis idi emelüm
Olsam⁵¹⁷ ef'âl-i nâkısayla figâr
Yâdum olurdı fâ'il-i muhtâr
'İlm-i zâhirde bâtını okudum
Hâli aldum zurûf u kâbı kodum
- Ü88a Ko tevâbi' belâsın olma pelîd
Nefsüñe eyle ma'nevî te'kîd
- 2825 Kasem it cürme olma ehl-i hurûf
İdegör Hakk'a kalbünü ma'tûf
Ba'z u gilden Hudâ'dan yokdur eser
Bî-bedeldür galatdan eyle hazer
- 'İşâret-i be-Kavâid-i Mantık**
Mantıku't-Tayr'dur menâkîb-ı 'aşk
Kıl tasavvur nedür⁵¹⁸ merâtib-i 'aşk
Eyleseñ biñ mukaddemât-ı ezîr
Bir netîce görünmez itme nazîr
Kavl-i şârihde yokdur ol tahkîk
K'ola tasdîk zât-ı Hakk'a hakîk

⁵¹⁴ itdi: oldı S

⁵¹⁵ oldum: oldı Ü

⁵¹⁶ 'Âzîm: Hâzım Ü

⁵¹⁷ Olsam: Olsa S

⁵¹⁸ nedür: neden Ü

- 2830 Yok bu 'âlemde hüccet ü bürhân
İde sırr-ı kazâ-yı Hakk'ı beyân
Nazarıdır cemâl-i şâhid-i Hak
Ko bedîhî sözi delâ'ile bak
Hadd-i nâkısla olmaz ol tahdîd
Cins ü fasl eylemez o resmi sedîd
Her kazıyye burada kâzibedür
Hadd-i evsat hudûd-ı câzibedür
- S88b
Nazar itseñ te'addüd-i eşkâl
'Akla virür kıyâs-ı pür-eşkâl
- 2835 Okumakla mebâdiyi⁵¹⁹ tasdik
İdemezler makâsıdı tahkîk
'İşâret-i be-Kavâid-i 'İlm-i Ma'ânî
Neye yarar belâgat-ı sahbân
Ya fesâhatde olasin Hassân
Lâzım olan saña me'ânîdür
K'aña âyât-ı Hak me'ânîdür
Var hakikat yolında cısr-i mecâz
Geçemezler o cisri ehl-i mecâz
- Ü88b
Sanma râvî haber rivâyet ider
Mâziyi hâlden kinâyet ider
- 2840 'Âriyetdür libâs-ı cismânî
Eyledi isti'âre rûh anı
Eyleme söz tınâbını itnâb
Kasr îcâzıdır⁵²⁰ makâm-ı savâb
Dime fasl-ı şitâ vü fasl-ı bahâr
Vasl-ı bâb-ı Hudâ'yı kıl ser-kâr
Nâfi' olmaz saña bedî' u beyân
Eyle ahkâm u hikmeti iz'ân
'İşâret-i be-Kavâid-i 'İlm-i Kelâm

⁵¹⁹ mebâdi-i: mebâdili Ü

⁵²⁰ îcâzıdır: îmâzıdır Ü

- Kalbi mecrûh ider kilâm-ı kelâm
Olur esb-i firâsetine likâm
- 2845 Cezbe-i 'aşkı olana gâlib
Bahs-ı imkân olur mı hîç zâhib
Mümteni'dür yıkılsa 'âlem eger
Eylemeñ ol umûr-ı 'âma nazar
- Aña yeksân olur hudus u kadem
Ne hudûs u kadem vücûd u 'adem
'İllet-i kesret itmedin ma'lûl
Hâtıruñ eyle vahdete meşğûl
- S89a Cevher olmuş bu cism ü câna 'araz
Tîr-i vehme nedür burada garaz
- 2850 Yâ basît u mürekkeb ola felek
Çün mukarrer fenâ nedür bu emek
Bu mücerred cefâyı nefse hemân
Ki ide rûh neydügin iz'ân
Dâd-ı Hak'dur 'ulûm-ı zât u sıfât
Vâsıl olmaz bu zevka kalb-i 'usât
Haşr-ı ecsâda idene inkâr
Bu belâ bes ki görmeye dîdâr
Kabr içinde aña 'azâb-ı elîm
Bu yeter hâk içinde ola mukîm
- Ü89a
- 2855 Vezn-i tab'ı olanlara mîzân
Görinür gün gibi felekde 'ıyân
Emr-i münker mi Münker ile Nekîr
Münkir olup ararlar aña nazîr
Kudret-i Hak ki güne şâmildür
Her ne mümkün dilerse⁵²¹ kâbildür
Vire sâdık husûsı ile haber
İhtimâli kalur mı kizbe meger

⁵²¹ dilerse: ise Ü

Dersi tahkîk iderken ol monlâ
Keşf olurdu rumûz-ı⁵²² “mâ-evhâ”

2860 Hak kelâmın iderken ol takrîr
Zâhir olurdu hikmet-i takdîr

Söyleyüp geh nevâdir ü emsâl
Zâhiri bâtına iderdi misâl

Katı 'âlî idi makâmı anuñ
Söylenürdi felekde nâmı anuñ

Meclisinde mehâbet ü sadvet
'Akla virürdi dehşet ü hayret

**Monlâ Sâbıkan Bir Şâ'ir-i Dânişmende Cefâ Eyledüğünü İşidüp
Ma'nâ-yı Şu'arâ Hafâ⁵²³ Olunduğudur**

Sâbıkan bir belîğ ü ehl-i beyân
Ser-firâz-ı suhan-verân-ı cihân

S89b

2865 Bâkî-i sâlifân zâde-i 'aşk
Sâkî-i teşnegân u bâde-i 'aşk

Şâ'ir-i sihr-sâz-ı bezm-i makâl
Sâhir-i nükte-bâz-ı mülk-i kemâl

Anlara olmuş idi dânişmend
Dânişin itmemişdi lîk pesend

Ders okurken o şâ'ir-i sâhir
Sihr bâtıl olurdu Hak zâhir

Safha üzre sutûr olurdu hemân
Çeşm-i sihr-âferînine⁵²⁴ su'bân

2870 Hatt-ı tefsîr olursa sihr-i helâl
Görinürdi aña 'asâ-yı vicâl

Ü89b

Olur idi o günde monlânuñ
Sihr-i Fir'avn'ı gibi Mûsâ'nun⁵²⁵

⁵²² rumûz-ı: henûz S

⁵²³ Hafâ: fenâ Ü

⁵²⁴ sihr-âferînine: sihr-âferîne S

⁵²⁵ “Sihr-i Fir'avn'ı gibi Mûsî'nün / Yakup iderdi hâtırın âzâr” şeklinde olup bir sonraki beytin ikinci mısrasıyla yer değiştirmiştir. S

Gadabından olurdu âteş-bâr
Yakup iderdi hâtırın âzâr

Şi'rden añlayup anı zurefâ
Siper-i tîr-i ta'n idi⁵²⁶ monlâ

Olmayup hikmete vukûf-ı 'avâm
Şa'r-i şi'ri iler çekerdi temâm

2875 Çalınup gûşuma benüm bu sadâ
Nağme-i şi'ri eyledüm ihfâ

Kanda görsem gazel gazâl okudum
Okusam şi'ri şa'r-ı şâl okudum

Añmadum hiç kasîde vü tahmîs
Dimedüm hiç terâdüf⁵²⁷ ü tecnîs

Tuymayup tâ ki şi'rümi monlâ
Virmeye tâ ki tab'ı bâr-ı cefâ

Hazret-i Monlâya Eş'âr-ı Hakîr-i Nev'a İş'âr Olunduğudur

Şürekâdan meger bir âyet-i Hak
Bendeden almış idi bir'ki varak

2880 Cüz-i tefsîri idi monlânuñ
Ma'nî-i külli idi Kur'ân' uñ

S90a

Kâğıdı rûy-ı yâre beñzer idi
Hattı hatt-ı nigâra beñzer idi

Rûyı yârüñ velî beyâz-ı sahîh
Hattı yañlış edâsı gayr-ı sarîh

Gün gibi seyr idüp mütâla'a ol
İder iken anı mütâla'a ol

Yâd idüp hatt-ı la'l-i fikretde
Eylemiş şübhe bir 'ibâretde

2885 Ders okurken ider edâda kusûr
Tab'-ı monlâ bulur orada nüfûr

Ele alup o nüsha-i pâki
Görür anda nukûş-ı eflâki

⁵²⁶ idi: iderdi Ü

⁵²⁷ terâdüf: terâdün Ü

Ü90a

Safhasında anuñ cedâvil-i nâb
Görinürdi felekde şekl-i şihâb

Nokta-i zer sevâd-ı hatda hemân
Şeb-i târ içre san meh-i tâbân

Nüşhalar kim sakîm ola meselâ
Bulur idi anuñ yanında şifâ

2890 Kendi tefsîri idi ol mir'ât
Oldı sûret-nümâ aña kelimât

Begenüp anı çok makâl eyler
Nüşhanuñ nâsihin⁵²⁸ su'âl eyler

Dir cevâbında ol habîb-i Hudâ
Bunı yazmış Vücûdî-i şeydâ

Mahlasum tuymamışdı dahi meger
Kimdür ol dir yine ol ehl-i nazar

Zikr-i mahlasda olmadı çü⁵²⁹ halâs
Lâzım oldı rüsûma lâzım-ı hâs

2895 Didi aña mu'allim-i evvel
Kınalızâde idi rûz-ı ezel

Anlaruñ sevki ile ol mes'ûd
Nazar-ı lutfuñuzda buldı vücûd

**Hâne-i Monlâya Derse Varıldukda Nâsîhat-âmîz Güftâridur
Sıfât-ı Rûz**

S90b

Bir seher kim sahîfe-i eflâk
Oldı levs-i midâd-ı şebden pâk

Bir murassa' kitâb idi gerdûn
Reng-i evrâkı idi bukalemûn

Dönderüp kâğıd-ı siyâhı cihân
Oldı rakk-ı sefid-i subh 'ıyân

2900 Götürüp mushafını mihr-i berîn
Dersini okumağa geldi hemîn

⁵²⁸ nâsihin: sahn Ü

⁵²⁹ çü: çün Ü

- Ders için sür'at ile hizmetkâr
Hâneye gitmek eyledi iş'âr
Âdeti idi gâhi monlânuñ
Dersini evde virdi⁵³⁰ yârânuñ
- Ü90b
Nebet ile olup kırâ'at-ı ders
Benüm idi o günde nevbet-i ders
Ol geçende olan su'âl u cevâb
Tolmuş idi mesâmi'-i ahbâb
- 2905 Hırmen-i 'akl u fikri ehl-i vefâ
Oldı havf-ı derâset ile hebâ
Ne sudûr eyleye diyü yârân
Sadr-ı monlâya oldılar nigerân
'Âdeti üzre yine vakt-i selâm
İtdi ta'zîm idüp selâma kıyâm
Dahı oturmadin hitâb itdi
Genc-i ihsâna feth-i bâb itdi
Didi ey nüsha-i hurûf-ı vücûd
Nüktedân-ı vücûd-ı dehr-i kebûd
- 2910 Nedür ol tarz-ı⁵³¹ nüsha-i tefsîr
Âyet-i Hak gibi yok aña nazîr
Hattı reyhânî kıt'ası makbûl
Dûdesi sürme-i 'uyûn-ı 'ukûl
Safhalardur cinâna sanki riyâz
Yollarıdur sutûr içinde⁵³² beyâz
Hayli lutf eyleyüp senâ itdi
Hayr ile hatmine du'â itdi
- S91a
İltifât eyleyüp yine o belîğ
Şi'rûñ ahkâmın eyledi teblîğ
- 2915 Didi kim halk içinde buldı şuyû'

⁵³⁰ virdi: dirdi Ü

⁵³¹ tarz-ı: tavr-ı Ü

⁵³² içinde: içre Ü

- Eylemişsin fûnûn-ı şî're şurû'
N'ola mezmûmdur dimem şî'ri
Türkî şî'rûñ rahîsdür şî'ri
Olur olmaz rezîl u tab'-ı denî
Dönmez iken dili dir oldı anı
Söz dehân-ı erâzile düşdi
Kand-ı nâb idi ol meges üşdi
Hikmet-âmîz pend ile bülegâ
Sihri-şî'ri iderler idi edâ
- Ü91a
2920 Dilleri idi mahzenü'l-esrâr
Sözleri idi sübhatü'l-ebrâr
Bahr-ı ma'nî içindedür suhen
Kevkeb-i dürri idi nûr-efgen
Söz gül-i gülsitân-ı ma'ni idi
Mîve-i bûstân-ı ma'ni idi⁵³³
Âb-ı sâfî idi hayât-efzâ
Virdi añâ keder dil-i cühelâ
Bûriyâ-bâf ile kasab-sâzı
Bir görür 'âlemüñ ser-efrâzı
- 2925 Nağme-i hûş edâ-yı bülbülden⁵³⁴
Hûş gelür lahlaka-yı⁵³⁵ zâğ u zağan
Bir 'aceb oldı 'âlemüñ hâli
Oldı diller 'ulûmdan hâlî
Şî'r evvel beyân-ı hikmet idi
Mürşid-i nâzırân-ı 'ibret idi
Zurefâ nâmına biraz cühelâ
Şî're ilhâdı kıldılar ma'nâ
Soñra kıldı o şâ'iri temsîl
Eyledi da'visine anı delîl
- 2930 Didi kim düzd-i şî'r idüp yağmâ

⁵³³ -Ü

⁵³⁴ bülbülden: bülbülden Ü

⁵³⁵ lahlaka-i: fahlaha-i Ü

- S91b Dilde virür künûz-ı 'ilme fenâ
Gerçi anuñ bizâ'ası yoğidi
'Ömri şî're izâ'ası çoğidi
Şî're sarf eylemekle evkâtı
'Araz-ı 'ilmi görmedi zâtı
Ehl-i 'ilme budur ki lâyıık olan
Kılmaya şî'ri kendüye reh-zen
Ola ni'met içinde insâna
Turşu yimek gibi hakîmâne
- 2935 Türkî şî'ri ko şimdi oldı gabî
Şî're sa'y eyle diyesin 'Arâbî
Efsahıdır dilüñ lisân-ı 'Arab
Eblâğıdır sözüñ beyân-ı 'Arab
Bundadır hep belâgat-ı fusahâ
Bundadır hep mahâret-i bülegâ
- Ü91b Atını koşmak isteyen yârân
'Arabistân'da eylesün meydân
Tokına âba kim şîfâ'-ı kilâb
Kimse içmez anı olursa gül-âb
- 2940 Yimege başlasa erâzil-i nâs
El uzatmaz aña efâzıl-ı nâs
Bu bahâneyle hazret-i monlâ
Lutf idüp çok nasîhat itdi baña
Cevr umarken vefâlar el virdi
Gam çekerken safâlar el virdi
Ne safâdur bu idüp irşâdı
Ola râzı kişiden üstâdı
Terbiye eyleyüp du'âlar ide
Tesliye eyleyüp senâlar ide
- 2945 Ola monlâ husûsı ile celîl
Olmaya 'âlem içre aña 'adîl

Ola keff ü benâni levh u kalem
Ola destinde nüsha-i 'âlem⁵³⁶

Aña muhtâc ola cemî'-i cihân
Emrine râm ola cihân-dârân

S92a

**Monlânuñ Kelîmât-ı Hikmet-âmîzindendür ki Sa'd-ı
Taftazânî'nüñ Hâşiye-i Keşşâf'da Vâkı' Rûzgâr-ı Gaddârın Şikâyet-
güne İnşası Okudukda Sâdir Olmışdur**

Yine bir gün kırâ'at eyler idüm
Ulular sözlerini söyler idüm

Efzal-i sâlifân-ı devr-i zamân
Ahter-i sa'd-ı şehir-i Taftazân

2950 Şeh-nişîn-i 'ulûma sadr-nişîn
Ya'ni monlâ-yı 'asrı Sa'deddîn

Eyleyüp bir sahîfe yer inşâ
Eylemiş emr-i 'âlimi inhâ

Çarh-ı gaddârdan şikâyet ider
Zahm-ı gaddâresin hikâyet ider

İdüp anuñ ri'âyetinde kusûr
Yapmamış gönli hânesin tîmûr

Ü92a

Getürüp bir denîyi sadr itmiş
Dâğ urup sînesine gadr itmiş

2955 Ağlayup hâme gibi derd ile kan
Katarât olmuş anda sec'a nişân

Hasbihâl

Katı müşkil degül mi dehr-i denî
Geçüre⁵³⁷ üstüne bir Ehremen'i

Bakmayup eksigine mâh gibi
Çıkara âsmâna âh⁵³⁸ gibi

Götürüp başı üzre ol ricli
Gün gibi yire çala ehl-i dili

⁵³⁶ -Ü

⁵³⁷ Geçüre: Geçürüp Ü

⁵³⁸ âh: mâh Ü

- Pây-mâl eyleye sini ol dún
Çekesin cevri-dûnı gún-â-gún
- 2960 Göresin cevrlere vefâsından
Haste-dil olasın şifâsından
İnleşürler kemân gibi diller
Tırveş sadra geçse câhillere
- Beyân-ı Vâkı'-ı Hâl**
- S92b 'Arz idüp sözlerini monlâya
Dökdüm ol dürleri bu deryâya
Söz degül cevher-i me'ânî idi
Hikmetüñ künt ü kânı kânı idi
Gûş idüp ol kelâm-ı dür-bârı
Yine cûş itdi bahr-ı efkârı
- 2965 Didi dünyâ 'aceb temâşâdur
Nâmı dünyâ makâmı a'lâdur
'Ayn-ı 'ibret hilâl-i eflâki
Kâf-ı hikmet cedâvil-i hâkî
Encüm-i âsmân u berg-i semen
Yirde gökde delîl-i Hak rûşen
Hakkuñ 'âyetidür zemîn ü zamân
Encüm ü gîl fevâsıl anda hemân
- Ü92b İdeli 'âlemi kalem tahrîr
İtmediler bu âyeti tefsîr
- 2970 Okumadı bu dersi bir 'âlim
Tâlibi oldı hâ'ir ü hâ'im
'Aşkdur bâ'is-i vücûd-ı cihân
'Aşkdur hâris-i zemîn ü zamân
Ki aña didiler irâdet-i Hak
Biline tâ ki Vâcib-i mutlak
Dönderen çarhı 'aşk-ı Mevlâ'dur
'Aşk-ı Mevlâ hayât-ı dünyâdur

- Mevlevî-hânedür bu kubbe-i 'arş
İşiginde yüzi zemînüñ ferş
- 2975 Mevlevîdür sema' ider bu semâ
Kehkeşân gerdeninde şekl-i ridâ
Mihr ü meh iki müştîdür hemân
Sînesini dögüp ider deverân
Ney ile dâ'ire şihâb ile mâh
Niçe ney belki 'ayn-ı nâle vü âh
Sînesinüñ şikâfidur bu şihâb
Elif-i âhîdur ya âteş-i nâb
- S93a
Nükte
Ne 'acebdür semâ'ıla harekât
Ki ola bâ'is-i devâm u sebât
- 2980 Âsiyâveş bu çarh-ı bî-hemtâ
Dönme turmaz idi dir hükemâ
Kâse-i kâse-bâzı seyr eyle
Dönmesi tursa başlar ol meyle
'Aşk ile çün semâ'-ı çarh-ı felek
Sebeb oldı sebâtına bî-şekk
Şevk ile sen dahı semâ' eyle
Kavl-i monlâyı istimâ' eyle
- Tetimme-i Kelâm-ı Hikmet-âmiz-i Hazret-i Monlâ Ebu's-suûd**
- Ü93a
Didi kim 'aşk ile yanup şeb ü rûz
'Âlemi yakdı mihr-i 'âlem-sûz
- 2985 Oldı hem-sâye zıll-ı dünyâya
Talabur cânı 'arş-ı a'lâya
Ne 'acebdür bu kâr-ı ehl-i fenâ
Birinüñ âteşi birine ziyâ
Oldı hurşîd âteş-i sûzân
Isınur âteşine halk-ı cihân
Birine hande giryesi birinüñ
Hâli budur semâsinüñ yirinüñ

- Girye-i ebre hâk ider hande
Nâr handân u şem' giryende
- 2990 Hasret ile hılâle döndi hilâl
Cism-i zerd ü nizârı gözde hayâl
- Döymeyüp tâb-ı 'aşka mâh-ı temâm
Mahv olur gâh olur ki kalmaz nâm
- Gâh olur âftâb-ı lutf-ı Hudâ
Şevk ile ider anı bedr-i dücâ
- Hüsne mağrûr idi meh-i enver
Tevbe barmağıdur hilâl meger⁵³⁹
- Cûy-ı rahmetde çarh bir dollâb
Anda seyyâreler sanâdık-ı âb
- S93b
2995 Suvarur bâğ-ı 'âlemi Yezdân
Biter anda me'âdin ü insân
- Olmasa 'aşk 'âlem olmaz idi
'Ayn-ı 'âlemde hiç dem olmaz idi
- Ağlamazdı felekde ebr-i bahâr
Ra'd itmezdi âh-ı âteş-bâr
- Bâd-pûyân u ebr olur cûyân
Hâk-i hayretde nâr olur sûzân
- Olmasa hâk-i pâña mâyil-i âb
Serv ü 'ar'ar bitürmez idi türâb
- 3000 Hâk olmasa teşne-leb sâ'il
Âb olmazdı ebrden sâ'il
- Ü93b
Pür-hevâ olmasaydı 'aşk ile bâd
Eseri kılmaz idi gülşeni şâd
- Gül açılmazdı gonca⁵⁴⁰ olmazdı
Gonce-i gülde şîve olmazdı
- Nârda olmasaydı nâz u niyâz
Sîm ü zer bulmaz idi sûz u güdâz

⁵³⁹ -S

⁵⁴⁰ gonca: mîve Ü

- Günde olmasa ger harâret ü tâb
Bulmaz idi cevâhir âb ile tâb
- 3005 Nice hakkâkdür görüñ eflâk
Çarh-ı mihri ider cevâhiri pâk
- Yoğ ise 'aşk-ı pâk bülbülde
Dili n'eyler ya gonca-i gülde
- Olmasa tâlib-i dür-i yektâ
Kefin açmaz sadef gibi deryâ
- Ki anda olmasa hevâ-yı güher
Aña sarf eylemezdi hûn-ı ciger
- Olmasa dilde 'aşk-ı hayvânât
Olmaz idi tenâsül ile sebât

Monla Hazretlerinüñ Hasbihalleridür ki Kendüleri Lisân-ı

Şerîfleriyle Beyân İderler

- 3010 Fâriğ oldı beyân-ı hikmetden
Geldi zıkr-ı bedî'-i hâle suhen
- S94a
- Didi kim 'âlem-i cüvânîde
Taleb-i kâm u kamrânîde
- Olmağa câmi'-i usûl u fûrû'
İtmiş idüm fûnûn-ı 'ilme şürû'
- Gerçi şâyi'dür el-cünûn-ı fûnûn
'Aksi imiş kazıyye-i gerdûn
- Lâzım olan 'ulûmı görmüş idüm
Sayd-ı kayd-ı dile getürmüş idüm
- 3015 Nâgehân fevt olup huzûr u hazer
Hıdmet-i vâlid ile düşdi sefer
- Seferine sebep 'ibâdet idi
Pâdişâh emrine itâ'at idi
- Ü94a
- Ya'ni sâhib-kırân-ı dehr-i kadîm
Felegüñ necm-i sa'dı Hân Selîm
- Merkez-i çarh-ı devr-i dollâbı
İstemişdi o kutb-ı aktâbı
- İde tâ kim o mürşid-i kâmil

- Anı râh-ı hidâyete vâsıl
- 3020 Bey'at itmişdi vâlide pederi
Müşterâ-yı kerâmet idi seri
Bâyezîd idi gerçi ol sultân
Şeyhe olmuşdı bende-i fermân
Ata dostı kişiye müşfik olur
Subha beñzer derûnı sâdik olur
Bu meseldür mahabbet-i ecdâd
Dirler olur karâbet-i evlâd
- Hasbihâl ve Mezemmet-i Dünyâ-yı bî-mâl**
Ne sa'âdet kişiye evlâdı
Ola rüşd ile tâlib irşâdı
- 3025 Tâlib-i devlet ü sa'âdet ola
Matlab-ı tâlibân-ı devlet ola
Zâl-i dünyâyâ olmayup meftûn
Sanmaya Leylî olmaya Mecnûn
- S94b Mâ'il olmaya sîm ile zerine
Virmeye dil nukûş u zîverine⁵⁴¹
Şafakı rûz u şeb idüp gâze
Gösterür gerçi kendüyi tâze
Virmege subh gibi hüsne revâc
Sürinür ruhlarına isfidâc
- 3030 Aldırup kaşını hilâl eyler
Gösterüp ruhlarını âl eyler
Gün gibi hall ile yazup ruhsâr
Sürmeler gözlerini encümvâr
Tağıdup şâm-ı zülfi gün yüzine
Zühre gibi düzen virür özine
- Ü94b Rûzda gün gibi giyüp dîbâ
Gicelerde ser-â-ser zîbâ
Kehkeşân gibi bî-ser ü sâmân

⁵⁴¹ -Ü

- Raks ider pây-kûp dest-efşân
- 3035 'Arz idüp⁵⁴² turre-i perîşânı
Aldamakdur⁵⁴³ murâdı merdânı
- Aldanup mekr ü âline zinhâr
Sanmaya Zâl'i bîkr-i şîrîn-kâr
- Pîre-zendür bu dehr-i mekkâre
Karısa zen yarar mı hiç kâra
- 'Âkil olan aña yakîn olmaz
Âfet-i cânına karîn olmaz
- Çâke beñzer kaşı çibana gözi
Müptelâsı olur Firenk uyuzı
- Beyân-ı Vâkı'-i Hâl**
- 3040 'Aded-i hicret ol seferde bize
İrmiş idi tokuz yüz⁵⁴⁴ on sekize
- Nakd-i 'ömrüñ hevâda nîk ü bedi
Zâyî' idi yigirmi üç adedi
- Gurre-i 'unfuvân-ı sinn-i şebâb
Virmiş idi sipîhr-i cismüme tâb
- Serv gibi başumda murg-ı hevâ
Mûy-ı hatdan idinmiş idi yuva
- S95a Sûret-i hat ki hatt-ı⁵⁴⁵ sıhhat idi
Sanur idüm bekâya hüccet idi
- 3045 Yıl gibi yilmedin yorulmaz idüm
Yorulup yol gibi burulmaz idüm
- Giderek şeyhe râhil u nâzil
Oldı Kostantiniyye ser-menzil
- Geldiler dâyirân-ı kutb-ı zamân
Kıldılar halkaveş derinde mekân⁵⁴⁶

⁵⁴² idüp: -S

⁵⁴³ Aldamakdur: Bağlamakdur Ü

⁵⁴⁴ yüz:-Ü

⁵⁴⁵ hatt-ı: hazz-ı S

⁵⁴⁶ S'de bundan önceki beyitle birlikte ikinci mısraları karışmış ve derkenara alınmıştır.

- Âşinâlar bihâr-ı 'irfâna
Geldiler mevc mevc 'ummâna
Ü95a Ol 'azîzi ziyâret eylediler
Haste gönlin 'iyâdet eylediler
3050 Hep gelen eşref ü efâzıl idi
Ekmel ü efzale⁵⁴⁷ mu'âdil idi
Bahs-i 'ilm idi söz mecâlisde
Ki bilinmezdi ol medârisde
Anda ben hâfız-ı resâ'il idüm
Sözlerine mücîb ü sâ'il idüm
İtseler sözde nakz-ı icmâli
Anda tafsîl iderdüm akvâli⁵⁴⁸
Eylesem sadr-ı hasmı men' ile şak
Senedüm olur idi âyet-i Hak
3055 Bulmayup çâre hiç mu'ârızaya
Ya cidâl eyleyüp münâkazaya
Eyleyüp Hakk'ı gün gibi⁵⁴⁹ izhâr
Zerreleş kalmaz idi hasma karâr
Gâlib olup delîl-i 'akl-ı selîm
Hakk'a iderdi kendüyi teslîm
Mebhasüñ sırrın añlayan fuzalâ
Kıldılar halk-ı 'âleme ifşâ
Sâdır olan dekâyık ol demde
İnc'elekden elendi 'âlemde
3060 Zer-girân-ı sühan-verân-ı cihân
Zer-i hâlisle⁵⁵⁰ buldılar yeksân
Mâlik olan sahîh mi'yâra
Çaldı anı mehekk-i efkâra
S95b Suhen iklîmine olan sarrâf

⁵⁴⁷ Ekmel ü efzale: efzale ü ekmele S

⁵⁴⁸ akvâli: ahvâli Ü

⁵⁴⁹ gibi: -S

⁵⁵⁰ hâlisle: hâlis Ü

- Nakd idüp buldı gıll u gîşdan sâf
İrişür kâzı-'askere bu haber
Sâbit olur tevâtür ile eser
Hadden efzûn idi velî ta'rîf
Haber oldı mübâlağayla za'îf
- 3065 Hârik-ı 'âdedür⁵⁵¹ diyü üstâd
Nakl olan sihri eyler istib'âd⁵⁵²
Ü95b
- Bilmege sıdk u kizbini haberüñ
Hidmetine yazar senâ pederüñ
Şeyhe teslîm idüp du'âlar ider
Bende teslîmini recâlar ider
Dergeh-i fazl ma'ârif-i mahdûm
'Ulemâ içre oldı hep ma'lûm
Katı medh itdiler o memdûhı
Fazlına 'âşık itdiler rûhı
- 3070 Göñlümüz görmek ister ol zâtı
Mazhar-ı efzal u kerâmâtı
Câ'iz olursa lutf idüp teşrîf
Lutfu mazhar düşer bu tab'-ı kesîf
Fuzalânuñ benâmı gözdesidi
Meger ol demde kâzı-'asker idi
Baña i'lâm idüp bu hâleti şeyh
Varmağa eyledi işâreti şeyh
Emrine imtisâl idüp der-hâl
Meclis-i sadra eyledüm ikbâl
- 3075 İltifât itdi hayli lutf itdi
Aldı çak kasr-ı rif'ate gitdi
Her ne kim muktezâyı zâhir idi
Muzmir-i 'âmil-i havâtır idi
Hüsn-i ta'bîr ile edâ itdi

⁵⁵¹ âdedür: eâde S

⁵⁵² istib'âd: istîeâd Ü

- Sözi itnâb idüp senâ itdi
İtmeyüp hîç ri'âyetümde kusûr
Yapdı dil hânesinde niçe kusûr
- S96a Suheni soñra bahse sarf itdi
Sadefi ma'nâyınçün zarf itdi
- 3080 İtdi mantıkda bir niçe eşkâl
Kıldı mir'ât-ı kalbi pür-eşkâl
Lafzı tebdîl idüp me'ânîye
Başladı nükte-i mebânîye
Gâhi düşdi⁵⁵³ hadîse sûk-ı kelâm
Râviyân-ı kelâma geldi peyâm
- Ü96a Sözi tefsîr idüp geh itdi hitâb
Oldı âdâb ile su'âl u cevâb
Her ne fen oldı ise bahs-i medâr
Oldı devrinde dil anuñ pür-kâr
- 3085 Kangı deryâyâ talsa yol buldum
Kendi Mûsî ben aña Hızır oldum
Gâret itdükce 'aklı ol fâzıl
Cümlelerde⁵⁵⁴ bulunmadum gâfil
- Kazı-'askerüñ Monlâya Senâ vü Sitâyışidür**
Kazı-'asker görüp tedârikümi
Hırs idüp bahsine tehâlükümi
Didi iy sûret-i kerâmet-i şeyh
Sûret-i rûh-ı pâk u sûret-i şeyh
'İlm-i şâmil hakîkat ancak olur
Tab'-ı kâmil hakîkat ancak olur
- 3090 'Akl-ı pâküñ tarîk-i Hakk'a mecâz
Hep kelâmuñ delâyil-i i'câz
Hakk idüp nahl-ı kâmetüñ pür-bâr
Bâğ-ı 'ömrüñden ide ber-hordâr

⁵⁵³ düşdi: düşdüm S

⁵⁵⁴ Cümlelerde: hamlelerde S

Meclis âhir olup kıyâm itdüm
Tâk-ı kasrı gibi selâm itdüm

Hizmet-i şeyhe yüz sürüp ol an
Eyledüm imtihân-ı sadrı beyân

Ne hadîs oldu ise nakl itdüm
Şekl-i ma'nâyı hisse nakl itdüm

S96b

3095 Sözlürümden safâlar eyledi şeyh
Bu⁵⁵⁵ safâda du'âlar eyledi şeyh

**Hasbihâl u Beyân-ı Dekâyık-ı 'İlm-i Hikmet Hazret-i Rabbü'l-
'ızzete Celle Zikrehu**

Ne sa'âdet ataya kim evlâd
Şerefî ideler cihânda ziyâd

Sebeb-i zikr-i hayr olup pedere
Kederi var ise dahi gidere

Ü96b

Her añıldukca ol du'â ideler
Rahmet ü mağfiret recâ ideler

Olalar halk-ı 'âleme matlûb
Nesebi ola anlara mensûb

3100 Dillerinde olup 'ulûm-ı nebî
Anlaruñla bula şeref-i nebî

Şeref ancak cihânda 'ilm iledür
'İlm ü hikmet kemâli hilm iledür

Şerefi buldı 'ilm ile âdem
Milkinge gâlib oldu 'ilm ile hem⁵⁵⁶

'İlmdür nûr-ı pâk-i Yezdânî
'İlmdür şem'-i bezm-i rûhânî

Levh-i mahfûzda olan mestûr
'İlmdür kim midâd u hâmesi nûr

3105 'İlmdür aslı bâb-ı dünyânuñ
'İlmdür fazlı "lânuñ illânuñ"

⁵⁵⁵ Bu: o Ü

⁵⁵⁶ -Ü

- 'Âlimüñ nüshasındadır 'âlem
Levhdür sînesi benâni kalem
Nûr-ı 'ilm ile dil münevver olur
Âb-ı 'ilm ile gil mutahhar olur
Âb kim tâhir ü mutahhardur
Pâk iden âbı 'ilm-i zâhirdür
'İlmdür cism-i 'âlemüñ cânı
Cân iden cism dirsem insânı
- 3110 Didigüm saña 'ilm-i hikmetdür
Hey'et ü hendese cehâletdür
S97a Niçe hikmet ki 'ilm-i Rabbânî
Ki virür 'âşıkına Rabb anı
'Âlim oldur ki bâtnı okuya
Götüre⁵⁵⁷ mağzı üstühânı koya
Üstühândur hurûf u mağz-ı nikât
Harf ü ma'nî misâl-i zât u sıfât
Ko sıfâtı sen eyle zâta nazar
Virmesün hat sevâdı tab'a keder
- 3115 Hikmet-i kâ'inâtı fikr eyle
Kudret-i Kirdgâr'ı zikr eyle
Ü97a Nedür ol hâk ol dönen eflâk
Ceybü hâk içre ya cevâhir-i pâk
Niye döner bu künbed-i devvâr
Böyle döner olur mı dâr-ı karâr
Döndüren çarhı 'arş-ı a'lâdur
Sebeb-i devr-i 'arş Mevlâ'dur
Devre hikmet nedür beyân eyle
Hâl-i devrân nedür 'iyân eyle
- 3120 Âftâbı nedür ya mâhı nedür
Rûzı rûşen şeb-i siyâhı nedür
Yir⁵⁵⁸ mu'allak turur⁵⁵⁹ felek nerede

⁵⁵⁷ Götüre: Götür Ü

- 'Arşı hâmil olan melek nerede
Cevher-i encümüñ nedür kânı
K'anlara ola k'anuñ imkânı
Rasad-ı dehrde münecim çok
Mâh mâhiyyetini bilmiş yok
Ya nedür ol sehâb ile bârân
Heman ancak⁵⁶⁰ adın bilür yârân
- 3125 Koyalum anları 'anâsırı gör
Kalur anda bu 'akl-ı kâsırı gör
Âb u âteş türâb u bâd nedür
Cem'-i ezdâddan murâd nedür
Nâra hikmet nedür hevâya çıkar
Âba bâ'is nedür serâya akar
- S97b Bâd u âteş niçün latîf oldu
Âb u toprak neden kesîf oldu
Âb-ı sâfî vü nâr-ı nûrânî
Hâk cismânî bâd rûhânî
- 3130 Âb olur bâd bâd olur yine âb
Âteş olur hevâ olur su türâb
Başka mâhiyyet idi başka usûl
Neden oldu biri birine duhûl
Hâke iner matar sülâle gibi
Veled olur gül ile lâle gibi
- Ü97b Nefes-i bâddan 'arûs-ı bahâr
Hâmil-i berg ü bâr olur her-bâr
Virmese gün yire harâret ü tâb
Sebeb olmaz anuñ hayâtına âb
- 3135 Âb ile hâk olur yeşil yaprak
Mîve-i âbdâr olur toprak

⁵⁵⁸ Yir: yir Ü

⁵⁵⁹ turur: durur Ü

⁵⁶⁰ Hemân ancak: Ancak anuñ Ü

- 'Âlemüñ aslı kim 'anâsırdur
Zıdd iken birbirine nâsırdur
Bâğda hâsıl ider ol semere
Semere rûh-ı pâkdür beşere
Hikmet-i Hakk'a hiç nihâyet yok
Vasf-ı zâtına hadd ü gâyet yok
Şem'anuß sanki rûhıdur revgan
Revgan olmasa olmaz ol rûşen
- 3140 Sebeb olur hayâta gerçi gıdâ
Yine olur gıdâdan asl-ı fenâ
Nâr yer 'âlemi fenâ eyler
Anı dahı hevâ hebâ eyler
Suyı içer türâb u su anı yir
Bir yime içmedür cihânda gider
Fıkr idincek bu 'âlem ü âdem
Biribirini yir ne lahm u ne dem
İrişür birisine gerçi fenâ
Ol fenâ birisinde 'ayn-ı bekâ
- S98a
3145 San hayâlât-ı habdur 'âlem
Nakş-ı âb u serâbdur 'âlem
Anuß için ki dîn-perverler
Dahı ketm-i 'ademdedür dirler
Kıldı Hak bu cihânı kevn ü fesâd
Ki gören kudretini⁵⁶¹ eyleye yâd
Bu cihân 'ayn-ı 'ilm-i 'ibretdür
"Kün fekân^{*}" bir kitâb-ı hikmetdür
Hüner oldur ki bu kitâb okına
Okuyan sırr-ı hikmete tokına
- Ü98a
3150 Fıkh-ı zâhir nizâm-ı 'âlemdür
Aldanup kalma kim soñı gamdur

⁵⁶¹ kudretini: kadrini Ü

* "Ol hemen oldu", *Kur'an*, 2/117, 3/47.

Halk ider birbiriyle bey' u şîrâ
Çekme sen ortada kurı gavgâ
Sen halâs idegör bu cân u teni
İl senüñ tekdür alanı satanı
Tutalum kim kazâ-yı mübremdür
Kişiyе nefsi hod mukaddemdür
Añlayup zât-ı Hakk'ı sen bilegör
Bakma a'mî gibi bu âleme kör

**Monlâ Ale's-sabâh der-Savma'a-i Şeyhe Miftâh Olup Endîşe-yi
Hâtırdan Musâhabetleridür**

Sıfat-ı Rûz⁵⁶²

- 3155 Bir seher kim der-i sipihr-i berîn
Bâb-ı tevbe gibi açıldı hemîn
Çıkdı halvet-nişîn-i çarh-ı kühen
Şekl-i nûrânî ile savma'adan
'Arz idüp bir kerâmet-i zîbâ
Halka gösterdi ol yed-i beyzâ
Ya'ni subh oldı gün tulû' itdi
Her kişi kârına şurû' itdi
Hidmet-i şeyhe itdüm isti'câl
Ki olam nâzır-ı cemâl ü kemâl
- 3160 Buldum ol pîri künc-i vahdetde
Sadme-i cezbe ile hâletde
- S98b Kâlebi anda kalbi Mevlâ' da
Nâlesi gibi 'arş-ı a'lâda
Âstânında eyledüm ârâm
Tâ ki kıldı serây-ı insi makâm
Seyr idüp ol cinân-ı lâhûtı
Kıldı mesken mekân-ı nâsûtı⁵⁶³
Vardum ayağına yüzüm sürdüm
Pâye-i rif'at idi ol gördüm

⁵⁶² Sıfat-ı Rûz: -Ü

⁵⁶³ nâsûtı: büyüti Ü

3165 Kalbüme hâsıl oldı bir rikkat
Ağlayup andan istedüm himmet

Ü98b

İstedüm ki tarîka sâlik olam
Bende dînâr olam ya mâlik olam

Ola ki bir safâ bulup hâtır
Ola tâ âyînemde⁵⁶⁴ Hak hâzır

Cevâb-ı Hazret-i Şeyh be-monlâ

Didi ey tâlib-i hakikat-ı 'aşk
Râgıb-ı meslek-i tarîkat-ı 'aşk

Sen bu vâdîdesin velî fuzalâ
Sevk iderler tarîk-i 'ilmi saña

3170 Eyledi kâzı-'asker istîzân
Ki saña medrese vire sultân

Bu sözi eyledüm pederden gûş
Yine bahr-i sirişküm eyledi cûş

Döndi dollâbveş kadüm dâle
Yine kan ağladum idüp nâle

**Hazret-i Monlâ Baña Mansıb Gerekmez Diyü Hazret-i Şeyh
Niyâz İtdügidür**

Didüm iy mürşid-i tarîk-i Hüdâ
Mevsıl-ı reh-revân-ı mülk-i bekâ

Ne kazâ isterin ne medrese ben
Reh-zen olur kazâ ile baña fen

3175 Kim ki dersi okur kazâyâ gider
Hırmen-i hâsılı hevâyâ gider

S99a

İtmedüm ben ma'ârifî tahsîl
Ki ola cehlüme cihânda delîl

'İlmi itmem vesîle dünyâyâ
Fıska kılmam salâhı sermâyâ

'Aşk mey-hânesinde medreseye
Gitmezin ben bu demde medreseye

⁵⁶⁴ tâ âyînemde: âyînemde Ü

Gerçi oldu bize kazâya rızâ
Sünnet oldu du'âya def-i belâ

3180 Baña eyle du'â halâs olayın
Bende-i bendegân u hâs olayın

Ü99a

Cevâb-ı Hikmet-âimiz-i Hazret-i Şeyh

Didi iy çâre-sâz-ı cân peder
Kimse bilmez nedür kazâ vü kader

Kimi 'âmil bu dehr-i dârisde
Kimi 'âlim okur medârisde

Sanma ser-riştesi ki elde ola
Her kişi istediği dürri bula

Alıcak devr çarh-ı pergâra
Kodılar her kişiyi bir kâra

3185 Sanma dâyim virür felek dile dâd
Gâhi devr eyler ol hilâf-ı⁵⁶⁵ murâd

Yoğiken hâtruñda gâhi emel
İrişür kısmet-i kazâ-yı ezel⁵⁶⁶

Vâsıl ola metâlibe râhuñ
Taleb it hakkı virmek Allâh' uñ

Böyle didi o mürşid-i kâmil
Kalemi oldu kalb ile yek dil

Müdde'â-yı dil-i hakîri temâm
Eyledi kâzı-'askere i'lâm

Beyân-ı Vâkı'-ı Hâl

3190 Buluşup pâdişâh-ı 'âleme şeyh
Niçe gün eyledi mükâleme şeyh

S99b

Buldı mâfi'z-zamîrini sultân
Sılaya şeyh itdi istîzân

Sâyeveş andan olmadum münfek
Nitekim "küлле cüz'i lâ-yenfek"*

⁵⁶⁵ hilâf-ı: Hallâk Ü

⁵⁶⁶ ezel: ecel S

* "Bütünden parçası ayrılmaz."

Ben dahı şeyh ile rüçû' itdüm
'Âyidem celbine şurû' itdüm

Vâsıl olup makâm-ı Mahmûd'a
Yüz sürerken Cenâb-ı Ma'bûd'a

3195 Savma'anda ibâdet eyler iken
Hıdmet-i Hakk'a himmet eyler iken

Kazı-'asker kazâyı redd idemez
Seyli hâk-i za'îf sedd idemez

Ü99b

Şâha vasf-ı sıfât-ı zât eyler
Medrese 'arz idüp berât eyler

Levh-i mahfûzda olan mestûr
Kazı-'asker dilinden itdi zuhûr

Gönderür ol berâtı şeyhe hemân
Şeyh ider hük-m-i Hakk'a anı nişân

Şeyh Monlâ Hazretlerine Medrese Berâtını Virüp Kabûl Eyle

Diyü Nasîhat Eyledügidür

3200 Çağırup bendesin huzûrına
Da'vet itdi yakîn-i nûrına

Kudret-i Hâlık'ı beyân itdi
'Acz-i mahlûkını 'ıyân itdi

Bu mahalde niçe cevâhir-i pend
Gûş-ı cân-ı hakîre⁵⁶⁷ eyledi bend

Gösterüp ol berâtı bendesine
Bedel itdi dümû'ı handesine

Didi kim emre imtisâl eyle
"Künfekân" sırrını hayâl eyle

3205 Bu senüñ rızkuñuñ berâtıdır
Kande gitseñ bu saña âtîdür

Kesb-i kâr-ı sa'âdet elde degül
Hak muvaffık irâdet elde degül

S100a

Olmasa ger muvâfık-ı takdîr

⁵⁶⁷ hakîre: hakîr Ü

Sa'yüñ olur metâlîbe taksîr
Olmasa bir işe irâdet-i Hak
Ta'abuñ yanuña kalur ancak
Lokma kim olmaya nasîb-i beden
Düşürür Hak anı dehânuñdan

3210 Rızk-ı maksûma hiç zevâl olmaz
Def'e sa'y eyleseñ mecâl olmaz

Bil ki bunda bir özge hikmet var
'İlm-i zâhirde saña hürmet var

Medrese İnegöl'de oldı saña
Müjde yeter ki olasın deryâ

Ü100a

Niçe güm-râha sen delîl olasın
Hüccet-i Hak olup halîl⁵⁶⁸ olasın

Vâcib oldı velî rızâ-yı kazâ
Virme ammâ sakın kazâyâ rızâ

**Monlâ Emr-i Şeyh ile İnegöl'de Medresesine Gidüp Mübtelâ-yı
Belâ-yı Mansıb İle Hasbihâlidür**

3215 Çünkü oldı irâdet-i ezeli
'İlm-i zâhir ola 'amel bedeli

Şeyhüñ emrine imtisâl itdüm
Taleb-i fazla irtihâl itdüm

Feth-i bâb-ı 'ulûm idüp Fettâh
Medresem oldı ibtidâ miftâh

Ol nümûdâr-ı kismet-i ezeli
Olmış idi 'ulûfemüñ bedeli

Ol zamânda⁵⁶⁹ 'ulûfeler az idi
Otuz akçe 'ulûfe olmaz idi

3220 Sanma dil Yûsuf'ına câh oldı
Mübtelâ-yı belâ-yı çâh oldı

Düşdi dünyâ gamına rûz-be-rûz
Tâli'ü bahtı olmadı firûz

⁵⁶⁸ halîl: delîl Ü

⁵⁶⁹ zamânda: zamân Ü

- Furtuna sadmesinde keştîvâr
Rûzgâr itdi kendüden⁵⁷⁰ bî-zâr
- S100b Geh⁵⁷¹ çıkardı hevâya nâle gibi
Taşa çaldı geh oldu lâle gibi
Gâhi takdîm idüp gehî te'hîr
'Âmil-i ref' u nasba oldu nazîr
- 3225 Fikr-i câh ile uğradum derde
Halkaveş kaldı gözlerüm derde
İtmeyüp mübtedâ-yı hâle nazar
Gelene gidene didüm ne haber
Ol ki olmuşdu tab'uma menfûr
Matlabum oldu ol dem andan dûr
Halka⁵⁷² zencîrveş olup dil-gîr
Silsile kaydı kıldı cânı esîr
- Ü100b Dile derd oldu gayret-i akrân
Yimedüm lezzet ü şifâyile nân
- 3230 Bakmayup lu'b⁵⁷³ u lehv-i devrâna
Geçinürdüm felekde ferzâne
Olmış idi bu beydak-ı dünyâ
Pây-i esb-i firâsetümde hebâ
Görüp açmazdan ruh-ı kâmi
Pîl-i nefis olmamışdı bed-nâmı
Bu dil-ârâm-ı mansıb-ı shevât
Beni bir mansıb ile eyledi mât
- Hasbihâl**
Böyledür Zâl-i dehr-i nâ-fercâm
Mübtelâsı olan olur bed-nâm
- 3235 Kim ki dünyâ lezâyizinde kala
Megese beñzer ol düşer 'asele

⁵⁷⁰ kendiden: kendinden Ü

⁵⁷¹ Geh: Gerçi Ü

⁵⁷² Halka: Halka Ü

⁵⁷³ luëb: la'lab Ü

Ya Őu hayvândur ol dűŐer bataĐa
ÇalıŐur⁵⁷⁴ ıkmağa gider aşağa

Gitdi yabana tâlib-i devlet
Aña gűl oldu reh-ber-i vuslat

TeŐneye beňzer ol ki aña serâb
Görinűr⁵⁷⁵ Őűre yirde birke-i âb

S101a

Bir iim su űműdine miskűn
Virdi 'ayn-ı hayât-ı câni⁵⁷⁶ heműn

3240

Devlet-i dehre 'âkil aldanmaz
Nűr alam dirken odına yanmaz

Suyına gűz diken habâbâsâ
Olur ol műbtelâ-yı istiskâ

Sakın olma hevâsına maĐrűr
Seri virűr hevâya bâd-ı Đurűr

OldıĐıűn hevâsına hem-ser
Pây-ı serve tokındı tıĐ ű teber

.....aÇ yerer seng-i hâki*
TolaŐur cânuň ala eflâki

ű101a

3245

Mâlı endűh u gussa ile melâl
Mal-dârı gam ile mâl-â-mâl

Sűmidűr katlűne senűň sűm-âb
Zeridűr dâĐ-ı cân-ı Őeyh ű Őebâb

Sűmyâ-ger durur bu sűret-bâz
Bűlbűl ider gurâbı sereyi bâz

Gâh ider hâki sűm ű gâhű zer
Gâhi har-műhre gâh ider cevher

Gâhi gendűm ider gehű âdem
Gâhi cennet iinde⁵⁷⁷ dűrlű ni'âm

⁵⁷⁴ ÇalıŐur: ÇalıŐurken ű

⁵⁷⁵ Görinűr: Görinűp ű

⁵⁷⁶ câni: câhı ű

* Mısra anlamlı bir Şekilde okunamamıŐtır

⁵⁷⁷ iinde: ire ű

3250 Eyleyüp hâki mebde-i eşkâl
Gösterür bir nazarda niçe hayâl
Bakmayup asluña ğurûr nedür
Baht u devlet diyü sürûr nedür
Hâksin çünki kanda hâkiyyet
Hâk rif'atde bulmadı 'izzet
Bulsa rif'at hebâ olur toprak
Bu hevâda fenâ olur toprak
Rif'ati⁵⁷⁸ bil ki 'ayn-ı zilletidür
Zilleti bâ'is-i sa'âdetidür

3255 Çâk çâk itmese anı fellâh
Çekmez aña nebât-ı zer'a salâh

S101b

İtmese bâğbân anı mecrûh
Mîve olmazdı kim gıdâ-yı rûh
Olmasa yüzi yirde toprağuñ
Sâyesin görmez idi ol bâğuñ
Kalmasa zulmet içre üftâde
Olmaz idi hayâta âmâde
Sûret-i hâk gerçi zilletdür
Devlet anuñ ki kân-ı ni'metdür

3260 Rızk-ı dünyâya hâkdür ma'den
Ne biter bâd u âb u âteşden

Ko hevâ-yı ğurûrı hâk olagör
Seyl-i rahmetle sîneçâk olagör

Ü101b

Hâkdür mazhar-ı hidâyet-i Hak
Hâkdür manzar-ı 'inâyet-i Hak

**Monlâ Esnâ-i⁵⁷⁹ Dersde 'Âlem-i Misâle Mûte'allik Vâkı'asın
Söyledügidür**

Sıfat-ı Rûz

Bir seher kim o 'âlim-i ma'lûm

⁵⁷⁸ Rif'ati: Rif'at Ü

⁵⁷⁹ Esnâ-i: senâ-i Ü

- Gösterürdi cihâna 'ilm-i nücûm
Felek olmuşdı tahta-i remmâl
Şekl-i reml idi encüm ile hilâl
- 3265 Halk-ı 'âlem müneccim olmuş idi
Tâli'-i sa'd çarhı bulmuş idi
Şevk ile âftâb-ı 'âlem-tâb
Virdi dest-i sipihre usturlâb
Nazar idüp o sâ'at-i felege
Şeref-i şemsi bildüre⁵⁸⁰ melege
Eyleyüp yâri sihr ile teshîr
Kılalar zümre-i melâ'ike mîr
Ya'ni gün toğdı dehri nûr itdi
Hâdisât-ı cihân zuhûr itdi
- 3270 Derse geldi safâyile monlâ
Hırmen-i 'ilmi kısm ide meselâ
Var idi dersimüzde kıl ile kâl
Kâl kim 'âlem-i misâle misâl⁵⁸¹
- S102a Sûre-i Enbiyâ'da Beyzâvî
Vasf-ı Dâvûdî olıcak râvî
Didi tesbîh ider anuñla cibâl
Söyler ol hazrete lisânü'l-hâl
Mütemessil olurdu yâ tesbîh
Anı Dâvûd iderdi fehm-i sahîh
- 3275 Başka dil halk ider ya hod Mevlâ
Kûh ider ol delîle zikr-i Hudâ
Eyledi bu vücûhı çün tahkîk
Geçdi tahkîki eyledi tedkîk
Didi kim hikmeti görüñ bu gice
Kalmış idi edâ-yı farz gice
- Ü102a Ya'ni ol demde kim idüp takdîr

⁵⁸⁰ bildüre: yildüre Ü

⁵⁸¹ misâl: kâl Ü

- Niyyet itdüm ki eyleyem tefsîr
Olmadı ol merâmuñ itkânı
Ezber okumayınca Kur'ân'ı
- 3280 Kemer-i himmeti çeküp bilüme
Aldum âyât-ı mushafı elüme
Lafzın ihlâsveş revân itdüm
Ma'nîsin mürde cisme cân itdüm
Mushaf oldı sahîfe-i hâtır
Gâyib olsa mesâhif⁵⁸² ol hâzır
Sahnda ol zamân müderris idüm
Sahn-ı mülk-i 'ulûma hâris idüm
Lâzım itmişdüm üstüme farazâ
Okuyam tâ ki günde⁵⁸³ beş eczâ
- 3285 Havf iderdüm ki sârik-ı nisyân
El koyup nakd-i hıfza ide ziyân
Virdi za'f-ı beden bu gice fütûr
Kasr-ı bâğ-ı merâma irdi kusûr
Gözüme çekdi hâb-ı gaflet mîl
Kudretüm olmadı idem tekmîl
Niyet itdüm teheccüdümde hemân
Okına ol bakiyye-i Kur'ân
- S102b Dönderüp hâr-pûşte peykerümi
Kepeme çekdüm ol zamân serümi
- 3290 Sanasın kabre girdüm ol demde
Kalmadı hiç 'alâka 'âlemde
Çapdı⁵⁸⁴ câna egerçi 'asker-i hâb
Mülk-i ten olmamışdı dahi harâb
Kepemüñ ol saçakların görürin
Gelmedi hâba muntazır tururın
Mütemessil olup riyâz-ı cinân

⁵⁸² mesâhif: musâhif S

⁵⁸³ tâ ki günde: günde tâ ki Ü

⁵⁸⁴ Çapdı: Çatdı Ü

- Berg ü bârı gözümde oldı 'ıyân
Kıskanup gözlerinden ezhârı
Biri birine girmiş eşcârı
- Ü102b
3295 Her çiçek üzre bir melek oturur
Ki gören hüsnini dilin yitürür
Mîvedür sanki anlar eşcâra
Eylemişler takaddüm ezhâra
Bu 'acebdür ki mîve vü⁵⁸⁵ ezhâr
Geleler bir yire çü nakş u nigâr
Cân dimâğın mu'attar eyledi bu
Sünbül ü gülde yoğ idi o kohu
Göz açup ol melâ'ike yek-ser
Eylemiş dikkat ile baña nazar
- 3300 Câna kâr itdi anlaruñ nazarı
Toğradı tîg-i gamzeler cigeri
Derd ile nefsüme hitâb itdüm
Levm idüp cürmine 'itâb itdüm
Monlâ Hazretlerinüñ Hâbda Nefsine Hitâb-ı Müstetâbidur
Didüm ey bed-likâ şakî vü pelîd
Olmaduñ sen nasîhat ile sa'îd
Gitmedüñ toğrı yola iy gâfil
Niç'olursın sa'âdete vâsıl
Geçdi 'ömrüñ hevâda bâde gibi
Seng-i gam kâseñi ufada gibi
- S103a
3305 Tola gibi bu demde peymâneñ
Vara gibi fenâyâ mey-hâneñ
İtme meyden surâhî gibi gile
'Amelüñle boğazı virdüñ ele
Seni bunlar alup giderse eger
Menzilüñ bil ki ola ka'r-ı sakâr
İtmedüñ hîç günâha istiğfâr

⁵⁸⁵ mîve vü: mîve veh Ü

- Saňa cennet olur mı dâr-ı karâr
Ne 'amel eyledüñ Hudâ'ya yarar
Ne'yledüñ cânuña fedâya yarar
- 3310 Şimdi irerse hâdimü'l-lezzât
Bozılır 'ıyş u nûş-ı bâğ-ı hayât
- Ü103a Zevk-i dil-ber dile nedâmet olur
Kâmeti başuña kıyâmet olur
Leblerinden olur⁵⁸⁶ su'âl ü cevâb
Zülfi olur selâsil ile gadâb
Reh-zen olur sırâta mûy-ı miyân
Deng ü hayrân-hâl olur mîzân
Sıfr-ı hâli⁵⁸⁷ gam-ı hisâbuñ olur
Cürm-i hattı ser-i kitâbuñ olur⁵⁸⁸
- 3315 Haşerât ile ba's olur haşruñ
Nekebât ile haşr olur neşruñ
Bu hitâb ile hâbı def' itdüm
Cân gözinden hayâli ref' itdüm
Kıldı bu dersi vâkı'am tefsîr
Eyledüm anı hayr ile ta'bîr
Remz imiş ol bu kîl ü kâle meger
Resm imiş 'âlem-i misâle meger
- Monlâ Hazretlerinüñ Tahkîk-i Hakîk⁵⁸⁹ 'Âlem-i Misâlde
Kelîmât-ı Hikmet-nikâtidur**
'Ayn-ı 'ibretle kıl cihâna nazar
Cisme bakma sen⁵⁹⁰ eyle cânâ nazar
- 3320 Diñle gör 'âlem-i misâli ne dir
Cân gözinde anuñ hayâli nedür
- S103b Aslıdur ol bu 'âlem-i kevnüñ

⁵⁸⁶ olur: olup S

⁵⁸⁷ hâli: hâli S

⁵⁸⁸ olur-S

⁵⁸⁹ Hakîk: Hakîn S

⁵⁹⁰ bakma sen: baksañ sen S

Meydanıdur mezâhir-i levnüñ

Tohmıdur ya'ni bâğ u bûstânuñ
Mazharıdur vücûd eşyânuñ

Nahl-i bâlâ nevât-ı hurmâda
Hâzır olmuş vücûda âmâde

Nutfede şekl ü kâmet-i insân
Görinür ehl-i hâle cümle 'ıyân

- 3325 Beyzda⁵⁹¹ bâl ü perle şekl-i tuyûr
Zâhir olmaz⁵⁹² saña ki cânuñ uyur
Göz gerek⁵⁹³ kudret-i Hudâ'yı göre
Bu fenâyâ bakup bekâyı göre

Ü103b

Dünye de âhiret misâlidür
Şekl odur bu anuñ hayâlidür

Hayr u şer kim burada zâhir olur
Anuñ âsârına mezâhir olur

Tohm-ı îmânuña 'amel şecere
Oldı a'mâlüne cezâ semere

- 3330 Didi dünyâyâ mezra'a çü resûl
Her ne ekseñ odur saña mahsûl

Hıdmet-i Monlâda İken Nevbet-i Mülâzemet Alınup Bu Bendeye

Mülâzemet Müyesser⁵⁹⁴ Olduğıdur

Harb-i Câh⁵⁹⁵

'İlme meşgûl iken bu üftâde
Ders okurken huzûr-ı monlâda

Tutdı nevbet sadâsı dünyâyı
Fitne yir yir kopardı gâvgâyı

Âsyâbî⁵⁹⁶ felekde itme gümân
Katlanur nevbetine halk-ı cihân

⁵⁹¹ Beyzada: bîgada Ü

⁵⁹² Zâhir olmaz: Zâhiri: S

⁵⁹³ Göz gerek: Gözlerüñ Ü

⁵⁹⁴ Müyesser:-S

⁵⁹⁵ Harb-i câh: -Ü

⁵⁹⁶ Âsyâbî: Âsyâb-ı Ü

- Mansıba şol ki buldı isti'dâd
Buldı bâb-ı mülâzemetde murâd
- 3335 Ben de oldum mülâzım ol demde
Mansıba 'âzim oldum ol demde
- Hâsıl oldı dile safâ-yı sürûr
Sandı mansıb serîr-i cây-ı huzûr
- S104a Bil ki dehrûn büyük belâsıyımış
Tâlibûn nekbet ü fenâsıyımış
- İşidilmez kelâm-ı istihkâk
Yire geçdi makâm-ı istihkâk
- Sûk-ı rüşvetde halk mâl-â-mâl
Bey' ider oldı mansıbı dellâl
- 3340 Mansıb aldum sanur ziyâde viren
Hırmen-i mâl u 'ırzı bâda viren
- Yirine varmadın alur birisi
Cânın alur anuñ göbek borusu
- Oturanlar dahi kapuya bakar
Her gelen söyleyince cânı çıkar
- Ü104a Nekteti oldı tâlib-i devlet
Zillete düşdi râgıb-ı rif'at
- Oldı erbâb-ı şevkete 'asker
Bî-'aded yanlarında dâniler
- 3345 Yire geçdi hazâ'in-i 'âlem
Göge çıkdı erâzil-i 'âdem
- Hâli yoğidi kalmadı mâlı⁵⁹⁷
Müşkil oldı erâzil ahvâli
- Kaldı hayretde 'asker-i İslâm
Dîn ü devlet nizâmı oldı temâm
- Ne re'âyâ yirindedür ne sipâh
Hâl-i 'âlem felâket ile tebâh
- Beyân-ı Vâkı'-ı Hâl**

⁵⁹⁷ mâlı: meyyâli Ü

- Bu mahalde vefât idüp monlâ
Dahi bed-ter yıkıldı dâr-ı fenâ
- 3350 Mevt-i 'âlim ki mevt-i 'âlem idi
Var kıyâs eyle ol ne a'lem idi
- Çünki seyl-i fenâyâ gitdi temel
Geldi tâk u revâk-ı⁵⁹⁸ 'ilme halel
- Gitdi fetvâ dürüldi hükm-i kazâ
Emr Hakk'uhn gerek kazâyâ rızâ
- S104b
- Gark-ı deryâ-yı havf u bîm oldum
Deldi gam⁵⁹⁹ bağrumı yetîm oldum
- Başladum mansıba mülâzemetem
Der-be-der hıdmete müdâvemem
- Monlâ Tefsîrine Münâkaşa İdenüñ Kelâmı Tezyîf⁶⁰⁰ Olup Kazı-
'askere Virildükde Mansıb Virildügidür**
- 3355 Bir gün ahhâbdan bir âfet-i cân
Kazı-'asker yanından oldı revân
- Yetişüp bendesine kıldı hitâb
Ne hitâb ol⁶⁰¹ kirişme 'ayn-ı 'itâb⁶⁰²
- Didi iy tâlib-i merâtib ü câh
Kendüñi câha salma olma tebâh
- Ü104b
- Câh odur kim ferîd-i dehr olasın
Sen de monlâ nazîri bahr olasın
- Hıdmet itdüñ velî hayâtında
Hıdmet oldur ola memâtında
- 3360 Bir⁶⁰³ dil-efsürde bir kuru mâye
Bir mukallid müşâbih-i sâye
- Añlamazken sözini monlânuñ
Redd ider dür kelâmını anuñ

⁵⁹⁸ revâk-ı: dâk Ü

⁵⁹⁹ gam:-Ü

⁶⁰⁰ Tezyîf: Tezyîn Ü

⁶⁰¹ ol: o Ü

⁶⁰² 'ayn-ı 'itâb: ayntâb Ü

⁶⁰³ Bir:bu Ü

- Yazmış ol bir risâle-i nâ-pâk
'Arz ider kazı-'askere bî-bâk
Buldı anda risâleyi der-hâl
Eyledi bendesini istikbâl
Alup anı mekânuma gitdüm
Hüsn-i im'ân ile nazar itdüm
- 3365 Gördüm ol kizb ü düzd ü lâf u güzâf
Redd-i tefsîr-i evvel-i A'râf
Añlamadın ne dir murâd-ı kitâb
İtmîş anda biraz su'âl u cevâb
Tutdı dünyâyı nâkıs u câhil
Gitdi fehm-i suhen ider kâmil
Yanmadın şem'a gibi her suhte
Mey gibi meclis içre nâ-puhte
- S105a Bilmedin ol teselsül-i devri
Zû-fünûn-ı cihân olur fevrî
- 3370 Vâkîf olmaz hadîs-i üstâda
Başlar olmaz kelâmı isnâda
Gösterüp ne'ydüğün kelâm-ı şerîf
Eyledüm sözlerin' anuñ tezyîf
Götürüp kazı-'askere virdüm
Mansıb aldum murâduma irdüm
Kadıızâde Efendi ol fâzıl
Kılmış idi o sadrı ser-menzil
Yalvarup ol cenâb-ı 'âlîye
Tâc-ı fark-ı ser-i mevâliye
- Ü105a
- 3375 Görüñüz diyü eyledüm ikdâm
Vardur ikdâmda husûl-i merâm
Âb gibi siñüp bir özge yire
Bir iki gün tokunmadum nazara
Koparup toz misâl-i bâd-ı hazân
Kendümi gözden eyledüm pinhân

- Yine bir gün varup mülâzemet
Girmedüm kesret ü müsâdemete
- Kıldı fasl-ı husûmet ü da'vâ
Kaldı yârân ile hemân tenhâ
- 3380 'Âdet üzre varup selâm itdüm
Andan el kavşurup kıyâm itdüm
İtmedin bu fütâde⁶⁰⁴ feth-i kelâm
Kıldı ref'-i hicâb u keşf-i merâm
Başına koyup ellerin meselâ
Didi baş üzre hıdmet-i⁶⁰⁵ 'ulemâ
Ben senüñ gördüm ol kitâbuñı da
O risâleñdeki cevâbuñı da
Olsa 'âlem mülâzemet ile pür
Medrese mansıb ehl-i 'ilmüñdür
- 3385 Minnetüñ yok baña menâsıbdâ
'Amel-i kesr olur mı nâsıbdâ⁶⁰⁶
- S105b
Böyle çok lutf idüp o bî-hemtâ
Virdi kadr ü şeref cihânda baña
Her sözi oldı mansıb-ı 'âlî
Sanki oldum vilâyete vâlî
Hakk'a hamd eyleyüp senâ itdüm
Andan ol hazrete du'â itdüm
Yine gam-hâneme gelüp dil-şâd
Hâtırumdan gubâr-ı gam ber-bâd
- 3390 Muntazır feth-i bâb-ı ihsâna
Dimedın cebr-i⁶⁰⁷ kesri yârâna
Seherî geldi bâba tezkireci
Fasl-ı bâb-ı hitâba tezkireci
- Ü105b
Didi kavle muvâfık oldı kazâ

⁶⁰⁴ fütâde: fenâya S

⁶⁰⁵ hıdmet-i: hıdmet ü Ü

⁶⁰⁶ nâsıbdâ: menâsıbdâ S

⁶⁰⁷ cebr-i: ceyri Ü

Şâhkulı Medresesi oldu saña⁶⁰⁸

Hak mübârek ide safâ idesin
Sen de monlâña iktifâ idesin⁶⁰⁹

**Müjde-i Mansıb ile Murgu'l-bâl Olup Müzâkere-i 'İlme İştigâl
Olunduğudur**

Gam ile gelmiş idi za'f-ı memât
Müjde-i mansıb oldu tâze hayât

3395 Geldi bir pâre başuma 'aklum
Sebeb oldu ma'âşuma 'aklum

İştigâl eyleyüp hemân derse
Derse itdüm salâ kim isterse

İhtiyâr eyleyüp gehî tecrîd
'İlmüñ itdüm libâsını tecdîd

Geh Mutavvel'de söz medîd oldu
Söyledüm Muhtasar müfîd oldu

Fennüm oldu me'ânî ile kelâm
Ma'nisüz söz olur kelâm-ı 'avâm

3400 Cem' olup nüktedânı dünyânuñ
Mâh gibi şehîri devrânunñ

Kıldılar bahs-i 'ilmüme rağbet
Terbiyem oldu bâ'is-i rif'at

S106a

Tutdı dünyâyı şöhret ü nâmum
İ'tirâf itdi fazla akrânun

Oldı Kostantiniye'de bu sadâ
Toldı ammâ sımâh-ı 'arz u semâ

Bu hevâ ile nefis-i emmâre
Eyledi murg-ı 'aklı âvâre

3405 Düşdi dâm-ı ta'alluka miskîn
Nîm-bismil gibi belâda hazîn

Niçe yıl döndi bî-ser ü sâmân
Mansıb oldu fakîre âfet-i cân

⁶⁰⁸ -Ü

⁶⁰⁹ -Ü

Hasbihâl

Böyledür böyle mihnet-i dünyâ
'Âmdur cümle halka bâ-yı u gedâ

Ehl-i mansıb belâ-yı mansıbda
'Amel-i ref' ü nasb-ı nâsıbdâ

Ü106a

Kâsibüñ fikr ü zikri sûd u ziyân
Âkilüñ kâr-ı şükri bâr-ı girân

3410 'Âlimüñ 'ilmi 'âmilüñ 'ameli
Kâni'üñ sabrı tâlibüñ emeli

Fukarâya 'anâ ganîye gınâ
Bâya bey' u şirâ⁶¹⁰ gedâya fenâ

Saltanat bâr-ı şâh u vizr-i vezîr*
Zîr-i bâr-ı belâ emîr ü esîr⁶¹¹

Cümle hep mübtelâ-yı mihnetdür
Mihnet olur safâ bu hikmetdür

Ni'met ü nikmet⁶¹² ikisi bir olur
İ'tibâr-ı hikem 'aceb sır olur

3415 Mihnet-i kâr u bâr imiş devlet
Bir kuru i'tibâr imiş devlet

Devlet olur birinde mihnet olan
Birisinde şekâ sa'âdet olan

Hayr u şer emr-i i'tibârdür
Cümlesinden berî o Bârî'dür

Sakın aldanma lezzet-i dehre
Döymez ol zehre degme bir zehre

S106b

Görinen ol lezâyız ü shevât
Nârdur 'aynı ile sanma nebât

3420 “*Huffeti'n-nâr*” ider anı tefsîr

⁶¹⁰ şirâ: şirâyı S

* “vizr-i vezîr” şeklinde okunan kelime metinde “vizr ü vezîr” okunacak şekilde yazılmış ise de bu hâliyle kelimeye anlam veremedik.

⁶¹¹ -S

⁶¹² Nikmet ü niemet Ü

Okuyup ol hadîsi kıl takrîr
Şol kerâhete k'oldı menfûruñ
'Aynıdur belki cennet ü hûruñ
*Huffeti 'l-cennetü** hadîsi seni
Aña irşâd ider okursañ anı

Hasbihâl-i tarîk-i 'ilmi temâm
Kâdir oldukça eyledüm i'lâm
Kaldı ol ser-güzeşt-i râh-ı sipâh
Feth-i Şirvân ile şedâyid-i râh

3425 Çekdigimüz belâ Demürkapu'da
Ol Şemâhî'de kal'ada yapuda

Ü106b

Özdemirzâde ol vezîr-i dilîr
Ceng-i Tâtâr'a kıldığı tehbîr

Deşt-i Kıpçak'da olan hâlât
Kalem ile beyân ola heyhât

Anı dahi biraz beyân ideyin
Başka bir hûb dâstân ideyin

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün*

Sâhib-kırân-ı Zamân Olan Gâzi Girây Hâna Virilmiş İdi

Geldi gazâyâ Hazret-i Gâzî Girây Hân
Dil-mürde idi 'asker-i İslâma geldi cân

3430 Diñle niçe oldı mâ-cerâ mâ-cerâyı gör*
Sığmaz seffine içre bu dür bahr-i bî-girân

Virdi şarâb-ı mergi kılıçdan geçürdi hep
Bir cûy idi ki tîğı o demde akardı kan

Top u tûfenge bakmadı top yutdı leşkeri
Bilmem 'asâ-yı Mûsî[yi] ol nîze vü sinân

At salsa sarsar idi zemîn ü zamânı ol
Berg-i hazân-ı bîd[i] gibi ditrer idi bân

* "Cehennem kuşatılmıştır." Hadis

* "Cennet kuşatılmıştır." Hadis

* Ü 106b-107a

* Metinde "mâcerâ ile mâcerâyı" şeklinde ise de vezin gereği böyle okundu.

- San kabza-i kemânı idi kabza-i ecel
Düşmüŝdi sehm-i tîrine kenâr bî-gümân
- 3435 Gören elinde yâyını ceng içre bilmedi
Dest-i ecelde kavs-i kazâ idi yâ kemân
- Encüm-şumâr leşker-i küffârı ol güneş
Mahv eyledi mehâbet ile idicek kırân
- Sâhib-kırân-ı 'asr idi ol mihr-i tâb-dâr
Tâk-ı sipihre asdı bu dem tîr ile kemân
- Behrâm-ı çarh koydı gılâfına hançerin
Devrinde gün takınmaz anuñ tîğ-ı zer-nişân
- Ü107a Topun atardı göklere küffâr-ı hâk-sâr
Yandı tutuşdı şöyle bir od virdi nâgehân
- 3440 Yanık Hisâr'ı oldı cehennem köpükleri
Od oldı yiri her birinüñ bulmadı mekân
- Müjde yiter ki başlarınıñ nâmıdur kıral
Ya'nî kırâl-ı kal'aların virme hiç emân
- A'dâ-yı dîni darbı getürsün cenâbuña
Havf u hirâsı tîr ü kemânuñ keşân keşân
- Sûrı güzel uğûrı güzel şehr-yârsın
Feth ü zafer yanuñca eser dâyimâ revân
- Leşker kudûm-ı hayruñ ile toydı ni'mete
İtüñ ayağı basduğı yirler bitürdi nân
- 3445 Şöyle ganîmet oldı ki Tâtâr 'askeri
Orduda isteseñ bulunur oldı şimdi cân
- Yûsuf-cemâl muğbeçeye mâlik oldılar
Mısr'a var anlar olmadı ihvân-ı kâmrân
- Gâv-ı zemîn u sevr-ı felek olmadı halâs
Ced'ü hamelden oldı tehî burc-ı âsmân
- Dünyâyı tutdı hân-ı kerem bây eger gedâ
Oldı nevâl-i lutfuñ ile muğtenem cihân
- Gördi nihâl-i hâmuñ ider halkı ber-murâd
Dest-i ümîdin açdı bu nâmum dahi hemân
- 3450 Mahrûm olur mı sâ'il-i dergâh-ı şâh olan

Seyl-i sirişk-i 'âşıkadur zahm-ı dil-berân
İste Vücûdî sen de Hudâ'dan murâduñı
Viren odur murâdı irâde bahâne hân
Budur murâdum ola sa'âdetde dâyimâ
Vire Hudâ hayât-ı ebed 'ömr-i câvidân
İki cihânda alnı açuk yüzi ağ ola
Bedr-i vâhid gazâsı ola itdügi kırân
Dahhâk-ı tıǵı güldüre dâyim bu 'âlemi
Feth ü zaferle halk-ı cihân ola şâdmân

107b

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün *
Re'îsü'l- Küttâb Olan Yahyâ Efendiye Virilmiş İdi

3455

Ey âftâb-ı burc-ı şeref matla'-ı kerem
Yahyâ Efendi evc-i 'alâ-i 'âlim-himem
Sen ol Mesîh-i mürde-dilân-ı zamânesin
İhyâ ider nem-i kalemüñ halkı dem-be-dem
Erbâb-ı fazluñ iy şeh-i 'âlem re'îsisin
Eşrâfdur kapuñda olan hayl ile haşem
Bâğ-ı suhen açıldı bahâr oldı gül gibi
Vasfuñda oldı her varakum gülşen-i İrem
Dikdüm devâta hâme nihâlini bitdi tîz
Kök bağladı likâ degül ol eyledüm kalem

3460

Harf ü nükat üzerind'anuñ berg ü bâr olur
Nev-bâde virdi medhüñ aña Vâhîbü'n-ni'am
Hatm oldı sende hulk-ı hasen lutf-ı tab'-ı pâk
'Âlemde oldı lutf u kerem zâtuña 'alem
Deryâ kefüñde katre hemân kân bir tamar
İtmez ebâdi-i keremüñ nisbetini yem
Engüştüñe alışa idi hâtemüñ gözi
Nâm-ı sehâ iderdi anuñ kâmetini ham
Mu'ciz-nümâdur ol kalemüm sanma kim harîr
Söyler fesâhat ile turup nükte-i hikem

* Ü 107b-108a

- 3465 Ben bendeñe olan elemi 'arz ider saña
Diñle felâket-i felegi n'itdi baña hem
At gitdi gussadan deve dirsem 'aceb degül
Gitdi yanınca hem devede yük yük oldı gam
Harçlık dükendi yolda kalup düşdüm ayağa
Kalmadı kudretüm yürüyem dahı bir kadem
Gördi filori hüsnüñ[üñ] elde revâcını
Kendüyi ol baña satar oldı direm direm
Dünyâda akçe el kiri idi elüm yudum
Alsam safâyile yiridür şimdi câm-ı Cem
- 3470 Bezm-i belâda gam yidürüp çekdürüp cefâ
Devr-i felek içürdi baña kâse kâse sem
Ü108a Bir yaña kış kıyâmet ola bir yaña sefer
Killet gadâbı bir yaña hem bir yaña sakam
Kaddüm bükülde dahi Belgrad'a varmadın
Karga leşüm iletmez aña kanda dir serem*
Virdi ze'âmetüm dahi ser-dâr-ı nâm-dâr
Kıldukda ol sa'âdet ile feth u serem*
Zulme rızâsı yoğidi sehv ile virdiler
Sehv ü hatâsı 'afv ola Mevlâ'dan isterem
- 3475 Çekdüm gadâbı dünyâda ukbâya kalmadı
Ammâ gazâ yolundadır ol çekmezin elem
Dünyâ belâsı hep dükenür tez gelür geçer
Bâkî kalan hemân 'amelüñdür iyi vü kem
Ol dest-gîr düşdi Vücûdî kuluñ senüñ
Eski kuluñ durur ider ol da'vî-i kadem
Eskileri yabâna atılmaz ekâbirüñ
Ola husûsı ile o ser-halka-i hadem
İhsânuñ ile bendeñe eyle mu'âmele
Kıldukda nakd-i lutfuñı ahbâbuña zimem

* "dir serem" biçiminde okunan kelimeye anlam veremedik.

* "u serem" biçiminde okunan kelime grubuna anlam veremedik.

3480 Hâmeñ gibi efendi anı kes kitâbete
Rûz-ı hisâb defterüñe ola ol rakam
Sözi uzatma eyle du'â kim zamânıdur
Makbûl olur du'â-yı garîbân-ı Muharrem *
Yâ Rab cemâli bâğını ser-sebz ü tâze kıl
Bâd-ı fenâdan olmaya anda hazân-ı gam

* Mısrada vezin aksamaktadır.